

Черкез Али

Уян,
Чатырдагъ,
Уян!

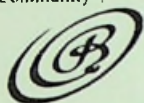

Черкез Али

Уян,
Чатырдагъ,
уян!

Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты
Симферополь
1999

Publishing with the financial of the International Renaissance Foundation Program "Integration of the Crimean Tatars, Armenians, Bulgarians, Greeks, Germans into the Ukrainian Community".

«Відродження» Халкъара Фондунынь "Стюргюпликке оьгратылгъан кырымтатар халкъы, эрменилер, булгъарлар, урумлар, алмаларнынь Украин джемпетине интеграция" программасы боюндажа маалый ярдымы эсасында нешир этильди.

Видання здійснено при фінансовій підтримці Міжнародного Фонду «Відродження» по Программе "Інтеграція в українське суспільство кримськотатарського народу, армян, болгар, греков, немцев, подвергнутих депортації".

Видання здійснено за фінансовою підтримкі Міжнародного Фонду «Відродження» за Програмою "Інтеграція в українське суспільство кримськотатарського народу, болгар, вірмен, греків, німців, які зазнали депортації".

Черкез Али

- Ч-48 *Уян, Чатырдагъ, уян! Ширий джыйынтыкъ. – Симферополь: Кырым девлет окъув-педагогика неширяты, 1999. – 340 с. – Кырымтатар тилинде.*
ISBN 966-7283-29-1

ББК 84 (4 Укр-Крмтат)

Черкез Али

- Ч-48 *Прокинься, Чатирдаг, прокинься! Поетична збірка. – Симферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 1999. – 340 с. – Кримськотатарською мовою.*
ISBN 966-7283-29-1

ББК 84 (4 Укр-Крмтат)

© Черкез Али, 1999

ISBN 966-7283-29-1

© Кырымдевокъувпеднешир, 1999

Черкез-Али 75 яшында. Дженк арфесинде ильк шиирлерини язган яш осьмюр бугунь кырымтатар эдебиятынын акьсакьалларындан бири. Агьыр-сабырнен лаф эткен, эр бир сёзюни ойлап-бичип айткан, бутюн аньлы омюри Советлер Бирлигинде кечкени ичюн эр ишке мукьайт янашкан ихтияр эдибимиз. Кимерде акьылыма бойле бир фикирлер келе: иджаткяр инсанны эр тарафтан кьыршав киби сыкькан, иджадий сербестликке ёл бермеген совет кьурумы олмагьан олса, Черкез Али киби истидат саиплери шимдикисинден чокь кере зияде бедий-иджадий юксекликлерге котерилер эди. Азмы догьма истидат саиплери иджадий сербестензлик дерьясында богьулдылар, азмы буюк эдиплеримизнин юректен айтмакь истеген сёзлери юреклеринде кьалып кеттилер. Азмы деклоратив, бош, кимсенин юрегине барып тиймеген сатырлар яратылды. Бу – тек Али агьагьа дегиль, деерли эсимизге ант кечмиштир.

Бутюн буларгьа бакьмадан Черкез Алинин алтмыш йыллык иджады бугуньегде яшап кельген кырымтатар бедий эдебиятынын эмнели бир кьысымыдыр. Бугуньде-бугунь кырымтатар эдебияты Черкез Алинин адыны аньмаздан козь огюне кетирмек мумкюн дегиль.

Буюк омюр ве иджадий ёлны кечкен бир де бир эдишке кыймет кесерек, мен банта бир шу эдинин илдже заманлар денъишсе де эдебият хрестоматиясына киреджек ве бутюн заманда меракьнен окьуладжакь эсерлери бармы? – деп, тюшюнем. Айдынъыз акьикьатнын козюне догьру бакьайкь: советлер заманында шу кьурумгьа ялтакьланып яшагьан базы акьсакьал иджаткярларымызнын «варистини» яхшы этип чельтектен кечиреджек олсань, валлан, бугунь хрестоматиягьа киритмек ичюн эсер тапып олмасынь.

Али агьанын иджады бундан истисна, Ана, ана-Ватан, инсаниетлик, эйилик, дост-кьарлашлыкь, инсан аятынын манасы мевзусында шаирнин язган эсерлери узун омюр корьмеге льяйкьтырлар. Эбет, алтмыш йыл топланган ашлыкь арманында чёплюклер де ола биле. Чюнки иджат ич бир вакьыт бир тегизде девам этмей. Юкьарыда кьайд этип кечкеним киби бу чёплюклер эссен кьурумгьа уйдурюлып язылган шейлердир.

Мен Али агьанын кьыркь йыллыкь садыкь окьуйдыжысым. Ильк шиприм исе Али агьанын тюзетювлеринен дюнья юзю корьдилер. Ким

биле, о зайыф, бичаре ильк шиирлерим басылмагъан олса, эдебиятнынъ босагъасына биле яктын кельмез эдим. Бугунъ, Али агъанынъ 75 йыллыгы мунасебетинен чыкъаджакъ энъ салмакълы китабына кириш сёзю азабиледжек адам олып етишмез эдим.

Шу кыркъ йыллыкъ окъуйылджылыкъ девиримде Черкез Алининъ иджадындан бир шейни (шаирликте энъ муим шей) анъладым ки, язмакътан эвель коребильмек къабилиетинен малик олмакъ керек экен. Козълерин ачыкъ олса да коребильмек къабилиетинден махрум инсанлар аятнынъ не олгъаныны бир вакъыт билъмезлер, оларда аят телджрибеси олмаз. Коръмек ичюн исе ялынъыз козь етерли дегиль, юрекнен де «коребильмек» лязим. Ялынъыз юректен чыкъкъан сатырлар юреклерге барып тис. Он йиллар эвельси Али агъанынъ фаджялы эляк олгъан анасына багъышлагъан ишбу сатырлары юрегиме барып тийдилер:

Биджынма еринъде,
Афу эт манъа
Бу аджиз хатырлавларымны.
Бир эйкель ерини
Къабул эт, анам,
Козъяшлы бу сатырларымны.

Керчектен де юксек бедийлик иле язылгъан юрек сатырлары! О къадар гузель сатырлар яраткъан шаирнинъ мына бу сатырлары исе окъуйылджыны ич де тесирлендирмей:

Айдын гедже мавы кокте
Яна парлакъ йылдызлар,
Бизим шанлы мемлекетте
Догъа батыр шенъ кызлар.

Гедже кокнинъ мавы олгъаныны мен омюримде коръмедим. Ондан сонъ ялынъыз бизим мемлекетте батыр ве шенъ кызларнынъ догъувы – о заманда язылгъан бишьлердже къуру сатырлар джумлесиндендир.

Бурюшк янакълар, бурюшк манълай,
Тапсам да мен сизни, бир опип тойсам;
Тапсам да, тизлеринъ устюне, анай,
Бир сабий баладай башымны къойсам.

– киби сатырларны окъуйым да, анавы къолайсыз сатырларнынъ эпсини унутам. «Тапсам да анамны» шиирини окъуп агълагъан чокъ адамларны шахсен билем.

Ничюн билъмем, бугунъ багъча тарафтан
Пенджеремни эскен серин ель ачты.
Ничюн билъмем, хош йырларынъ узакътан
Юрегиме сырдаш олды, ярашты.
Танъ белледим, чыктым ёлгъа умутиен,
Якын кельдинъ, алдым назик къолунъны.
Танъ дегиль де, эля козьлю яр экен
Къаранлыкъга айдылаткъан ёлумны.

Бу парча лириканынъ энъ гузель нумунелеринден бири. Санарсынъ буны халкъ яраткъан. Заимиджа, халкъ коллектив суретте бир шей яратмай. Халкъ ичинден чыкъкъан айры истидатлар яраткъан шиирлер, тюркиюлер халкъ варнетине чевириле.

Джийнларда, отурышувларда Али агъа эгер кейфи кельсе, мулайым сеснен халкъ йырларыны ойле бир гузель йырлай ки, шашып къаласынъ. Эм пек чокъ тюркю биле ве там манасы ве макъамы пле иджра эте. Шунунъ ичюн олса керек, онынъ шиирлерининъ тили халкъ тилине пек якъын ве мухтешем. Ихтияр шаирлеримизден бири З. Джавтобели «Черкезнинъ тили пек якъшы», деп сыкъ-сыкъ айтатурган. А. Алтанлыдан да Али агъанынъ иджалы хусусунда чокъ эйн фикирлер эшитте эдим.

Кимерде «ильк» сёзюн къулламакъ мот дегиль, джаиздир. Черкез Али «Йылдыз» альманахынынъ (сонъунда мелжмуагъа чевирильди) иляк муаррири олды, Ташкенттеки Г. Г. Гулам адына нешрият янында ачылган къырымтатар бедний эдебияты болюгининъ ёлбашчысы оларакъ тайинленди. Якъшымы-яманмы, йыллар девамында юзлердже ана тилимизде kitapлар чыккып турды. Советлер Бирлиги дармадагъын олган сонъ, Али агъагъа чокъ итиразлар бильдирдик: фелян kitapны чыкъармадынъыз, фелян эсерде фелян сатырларны „бааталадынъыз“ ве иляхре... Бойле итиразларгъа толусынен разы олмамакъ да мумкюн, олмакъ да мумкюн. Лякин бир шейни къатий итираф этмек керек ки, о заманларда эдебиятымыз баягъы чаналаса да, бу чыккып kitapлар ана тилимизни сакълап къалууда, зайыф олса биле медениетимизни, санъатымызны бус-бутюн олюмден къуртарувда эмметли васта олдылар. Биз буны шимди, ана-Ватангъа къайткан сонъ зияде анъладыкъ. О заманда «бизге газета керекмей, нешрият керекмей, kitap керекмей, факультатиф дерслер керекмей», деген адамларнынъ агъызына баккып отургъан олсакъ, шимди алымыз даа фена оладжакъ эди. Демек, азы-чокъмы, медениетимизни сакълап къалууда шаир, языджы, неширджи, муаррир Черкез Алининъ де дегерли иссеси бар.

Шаир, неширджи йыллар девамында усанмадан чалышты. Сюрдюнликте бир сыра поэмалар, повестьлер, романлар яратты. Оларнынъ мундериджеси де, бедний севисси де чешит-чешит. Иджадынъынъ сонъки йылларында яратылган «Афат» поэмасы энъ колемли шиирий эсеридир. Окъуйджылар оны «Йылдыз» меджмуасында, газеталарымыз санфелеринде окъудылар. Халкъымызнынъ башына тюшкен фаджнаны — сюрдюнликни ве Ватангъа авдетни шиирий сатырларнен ифале эткен бу эсер йыллар кечтикче даа зияде къарувлы эмметке малик оладжакъына шубемиз ёкъ. Мен не ичюн «йыллар кечтикче» дедим? Меселе шунда ки, шимдики заман окъуйджылар бу эсерге пек аз сеслендилер. Умумен, авдет къасеветлеринден башы-козю айланган окъуйджыларымыз ич бир эдебий эсерге якъут якъы чыккып kitapларгъа адий окъуйджы дегиль, окъумыш зиялыларымыз биле къулакъ асмайлар. Шимдики заман къырымтатар окъуйджысы пек урдумдуймаз, первасыз. Тили, техникасы, сюжет ёлагъы о къадар садe ве гузель «Афат» эсерини анъламагъан окъуйджы олмаз. Якъш алимлеримизге намзетлик диссертациялары, студентлеримизге диплом ишлери яратувда диккъат джелъп этиледжек эсердир бу. Шунунъ ичюн кене текрарлайым, арадан он йыл, он беш йыл кечер, эдебиятнасларымыз, сюрдюнликнинъ ве авдетнинъ мешакъатларыны ялыныз эшитип бильген окъуйджылар,

яш несилъ бу эсерни илле меракънен окъурлар, талиль этерлер.

Бундан он эки йыл эвель чыкъкъан «Джанлы эгилер» адлы китапта Али агъанынъ энъ якъын досту, меслекдеши, койдеши Риза Халид шаирнинъ иджады ве омюрни акъкъында буюк бир макъаленен чыкъышта булуна. Шу «Джанлы эгилер»де энъ меракълы, объектив ве джанлы язылгъан бир левха бар ки, о Черкез Алининъ терлжимей алына ант. «Кунълернинъ биринде Али къапу алдында достларынен берабер къыршав айландырып ойнай эди. Оны ве Алининъ анасыны кой советнен чагъырдылар. Анда Алини тезден мектепке аладжакъларыны билдирдилер. Фатма аптенинъ чырайы бирден тюрленип, ап-акъ олып кетти, къашлары туюмчикленди, къоллары къалтырады, козьлеринден инджи киби яшлар тыгъырды:

– Вай, бу насыл шей я?.. О даа сабийи де! – дели.

– Я сабийи олгъаны не? – деп сорады реис. – Къачынджы сененинъ баласы?

– Догъгъан йылыны валлан-билляп, билмейим. Раметли бабасы вефат эткенде, 29 кунлюк бала эди, – дели Фатма апте.

– Эртеси куню анам, мен ве оджа Нафе акъай койнинъ ашагъысындаки балабан джап устюнде ерлешкен мезарлыккъа бардыкъ, – деп хатырлай Али. – Бабамнынъ башташыны къыдырып таптыкъ. Оджа Нафе окъумыш алам экен, анда арапча язылгъан шу сатырларны окъуды: «Али Одаман огълу Черкез Амет 1925 сенесининъ июнь 23-те вефат этти».

Эсаплап бакътылар: демек, Черкез Али 1925 сенеси майыснынъ 25-нде догъгъан экен. Иште, бу меракълы левхагъа шуны да къошмалымыз ки, оладжакъ эдип Кырымнынъ энъ гузель манзаралы дагъ койлеринден бири – Багъатырда дюньягъа келе. Илыкъ ширии де шу койнинъ устюнде асылып тургъан аджайип «Къуш-къая» адлы ширирди. Гузель манзаралы табиаат Али агъагъа гузель чере де багъышлады. Амма, хайырсыз дженк, сюрдюнюлк онынъ бутюн омюрнинъ бербат этти. Ялынъыз иджадий фаалиетнен огърашув оны бу къыйынлыкълардан къуртара билди. Иджадий яратыджылыкъ Черкез Алининъ эм отъмеги, эм шерифи олды.

Черкез Али акъкъында лаф юрсетилер экен, онынъ несир жанрында фаалиети хуусусында айтмай кечмек олмаз. 1957 сенеси «Ленин байрагъы» газетасы чыккып башлагъан йылларда, мен 15 яшындаки осьмюрнинъ элине илыкъ сефер шу газетанынъ бир нухасы келип тюшти. Оны башындан сонъунадже тутула-тутула окъудым. Козюм Черкез Али имзасы иле басылгъан бир макъалеге тюшти. Онынъ серлевасы да, мундериджеси де шимди хатырамда ёкъ. Мени айретлендирген шей – макъаленинъ тили эди. «Адамлар анълайышылы къырымтатар сёзлери иле бойле буюк макъалелерни насыл яза экенлер?» – деп айретлене эдим. О заманда газетанынъ энъ фааль муаллифлеринден бири Черкез Али эди. Ширилер, макъалелер, икяелер, очерклер яза эди. Иште, йыллар девамында къалемини бойле къайрагъан Али агъа сонъунда повестьлерге, романларгъа къол урды.

Башта «Догъмушлар» (1957), «Ешилъ далгълар» (1975) повестьлери язылды. Илериде языладжакъ романларгъа булар бир

теджибе басамакълары эди. «Догъмушлар» повестини окъур экеним, анъсызлыгъыма барып бир шейни ич анъламай эдим: дженк вакътында партизанларгъа ярдым эткен, олюм-къалым атешлеринден кечкен, апайы ве къызыны фашистлер атмагъа алып кеткен Сабри Муслимов ве онынъ къорантасы насыл ола да Озбекистангъа келип тошелер? Ничюн шай олды?

Бир шей юзь бермеген киби къырымтатарлар механизаторлар курсларыны битирип, ур патласын, Мырзачёль къыртышларыны гульбагъагъа чевирмеге тырышалар... Этрафта эмек къайнай, орталыкъта эмек симфониясы янгъырай. Эй, сени джинабет Совет къурумы! Нидже-нидже истидатлы яызджыларымызгъа бундан гъайры шейлер язмагъа изин бермединъ. Миллетлерни манърашкъан къойлар сюрюсине чевирдинъ! Сербестлик берген олсанъ, Черкез Али киби истидатлы несирджилеримиз сюрюнликте халкъымызнынъ омюри акъкъында ойле эсерлер яратыр эди ки, олар эдебиятымызны даа юксеклерге котерир эдилер.

«Сабалар къучагъында» (1973), «Джумертлик» (1983) Черкез Алининъ бедний иджалынынъ эсас къысымлары сайылалар. Элиниздеки илбу китап шиирлер китабы олгъаны ичюн эдининъ несир эсерлерини терен талил этип отурмакъны лязим деп саймадыкъ.

Сюрюнлик топракъларда шаирлеримиз, яызджыларымыз насыл иджадий ёнелиште олмасынлар, Ватангъа къайтмакъ ичюн миллий арекетке къатылсын-къатылмасынлар – эписининъ юрегинде Совет къурумына нефрет, Ватан асретлиги ич бир вакъыт джоюлмады. Черкез Алиден баягъы элидже базы ихтияр эдилеримиз Ватангъа къайтув умятини тамамен джойгъан ве «Сенинъ ичюн партия!» «Меним Зарафшаным», «Сатылмасын чюрюк маллар», «Биз бахтияр яшаймыз» киби «эсерлер» яза бере эдилер. Оларнынъ эписи дюньясыны денъиштирди. Кене де Алла рахмет эйлесин! Амма бедний эдебият ойле бир шей экен ки, язгъанларынъ омюр-билля тарихта къала экен.

Черкез Алининъ бедний эсерлеринде гузель бир къырмызы ёлакъ бар: шиирлеринде олсун, коммунисттик рухунда язылгъан несир эсерлеринде олсун, миллий чизги бар. Қырымтатар къорантасынынъ турмушы, аяты тасвирленгенде къонасы, легенн, къуманы, къырымтатарларнынъ бири-бирине мунасебетлери, лакъырдылары – бу тек бизим миллетке аиттир. Мен Али агъанынъ бир икяесинде (шимди хатырлап оламайым) эвель заманда, атта дженктен сонъки йылларда (телеящик пейда олмагъандже) къырымтатар къомшуларнынъ бири-бирине къатнагъанларыны, эльва созгъанларыны, акъайларнынъ домино ойнагъанларыны, турмушнынъ энъ агъыр кунълеринде биле бири-бирине къатнап инсаниетликлерини джоймагъанларыны, кийизлер ве миндерлер устюне къурулып отургъанларыны окъуп, валлаи, шу заманларгъа къайтаджагъым кельди! Булар эписи Али агъанынъ къалемине менсюп сатырлар эди. Иште, яызджынынъ миллетке къалдыраджакъ мипрасларындан бири де будур. Миллет, инсаниетли олмагъа унутма, урф-адетлерининъ унутма, тилининъ унутма, сен кимсеге бенъэмеген гузель миллет эдинъ, ойле де олып къал! – демек истей яызджы.

Ана-Ватангъа авдет олгъан сонъ Черкез Али джисманий баягъы эзилген, кучь-къарувы къайткъан олса да, янъы рух лжошкъунлыгъынен иджадыны девам эттирмекте. Буюк митинглерде минберге чыкъып шиирлер окъуй, халкъны бирдемликке, мустақыллик ичюн курешке чагъыра. Халкъ арасында чиркин адетлер, адиселер коръсе юректен яна, рухий къыйнала, эзиле.

Шаирнинъ Ватанда язгъан шиирлери юрекке даа якъын, даа тесирли. Шаир биле: куреш даа битмейджек, миллет даа якъынларда бу эзнетлерден къуртулмайджакъ. Шунунъ ичюн Черкез Али бар кучюнен, сесинен халкъка мураджаат эте:

Гъурурланам миллетимнен,
Йыкъылса да тургъан халкъ!
Озь джанынен, озь элинен
Мекаяныны къургъан халкъ!
Истидатлы эрлеринен
Дюньяджа нам берген халкъ!
Сальте бири-бирлеринен
Къол тутышып юрген халкъ!
Бирлигимиз душманларнынъ
Козълеринне чёп ташлай
Бизге къаришы тургъанларнынъ
Юрегине дерт ашлай.
Сен эбедий къарамансынъ!
Заман этти сени шай!
Енгилликлер арамайсынъ,
Неслинъ неслинъе ошай!

Онынъ «Шиирнет багъчасында» шиирини алайыкъ:

Шиирнет багъчасында
Мен де сачтым бир тюп гуль.
Истер эдим омюр билля
Гуллеп ачсын, солмасын.
Далларында йырлап турсун
Йыллар бою шень бульбуль,
Эм шу гульде олгъан къокъу
Ич бир гульде олмасын!

Эбет бу гульнинъ озюне хас къокъусы бар ве о гуль башкъа гуллерге ошамай. Шаирнинъ шаирлиги де ойле олмакъ керек. Али агъа бутюн иджадий омюринде ойле олмагъа тырышты.

Элинъиздеки бу китап шаир Черкез Алининъ алтмыш йыллыкъ иджадына багъышланып сечильмелер кирсетилди. Эгер онынъ къалгъан шиирлерини ве терджимелерини де алсакъ бойле бир китап даа чыкъармакъ мумкюн оладжакъ. Бу китап шаирнинъ 75 йыллыгына мунасиб эднедир. Ёкъ, шаир омюрининъ скюни олмай. Али агъанынъ да иджаллий омюри девам эте ве, нишалла, девам этер. Къавий сагълыкълар ве бакъий омюрлер тилеймиз Сизге, Али агъа!

Шакир Селим.

МАГЪРУР ХАЛКЪЫМ

МАГЪРУР ХАЛКЪЫМ

Къырым деген ватанымнынъ
Къырым деген халкъы бар.
Мында аткъан эр танъымнынъ
Озюне хас зевкъы бар!

Гъурурланам миллетимнен,
Йыкъылса да тургъан халкъ!
Озь джанынен, озь элинен
Мекаяныны къургъан халкъ!

Истидатлы эрлеринен
Дюньяджа нам берген халкъ!
Сальте бири-бирлеринен
Къол тутушып юрген халкъ!

Бирлигимиз душманларнынъ
Козълерине чёп ташлай.
Бизге къаршы тургъанларнынъ
Юрегине дерт ашлай.

Сен эбедий къарамансынъ!
Заман этти сени шай!
Енгилликлер арамайсынъ,
Неслинъ неслинъе ошай!

Та ханлыкълар девиринде
Сен озюньни таныттынъ.
Кокюс керип Къырым деп!
Душманынынъ чангъыттынъ!

Напалеон дарбесинде
Генераллыкъ эттинъ сен!
Ватан дженки арфесинде
Юксек сафкъа еттинъ сен!

Бу дженкте де, сен миллетим,
Генералсыз олмадынъ.
Чокъ къан тёктинъ,
мурад эттинъ,
Къарамансыз къалмадынъ!

Къадиринъе етмедилер,
Кельмешеклер, эй, халкъым!
«Къырым» сизге чокъ дедилер,
Ал пыртыгыны, тез къалкъынъ!...

Лякин, янъылдылар олар,
Къырым тураркен Ерде.
Къайгыр Къырымгъа къырымлар,
Чыракъ якъар эвлерде!

Дедесининъ дедесинден
Къалгъан чырагъы сёнемез!
Ассалар да энъсесинден
«Къырым» сёзюнден дёнмез!

Чюнки онынъ бу топракъта
Кобегининъ къаны бар!
Эр чокъракъта, эр отракъта
Къырымларнынъ джаны бар!

Мында онынъ эджатлары
Улемалар осьтюрдн.
Мында онынъ эвлятлары
Чокъ унерлер косътерди!

Мында онынъ Чатырдагъы,
Къарадагъы, Сувдагъы!...
Мында онынъ багъча-багъы,
Орманкъошы, Сув агъы!...

Мында онынъ Учансуву!
Мында онынъ Яйлясы!
Мында онынъ Салгъыр бою!
Эм къокъулы айвасы!

Мында онынъ ашлыкълары,
Кениш-къулан чёллери!...
Мында онынъ ашыкълары,
Къошу чапкъан эрлерн!

Мында онынъ алтын фесли,
Асрет кызылар садасы!
Мында онынъ бол нефесли
Догъмуш Ешилъ Адасы!...

Буны энди инкяр эткен
Адам ёктыр алемде.
Тек кельмешек инат экен,
Тили талмай элемден...

Мында онынъ эждадынынъ
Тери тамгъан топрагъы!
Мында онынъ эвлядынынъ
Яшайджакъ урь отрагъы!

Келир куню яш кырымлар
Алыр укумни къолгъа!
Тамыр атар ТАМЫРЛЫЛАР,
Аят чыкъар тюз ёлгъа!

Баба-деде оджагъында
Бизге лаякъ бойле Акъ!
Кырымымыз къучагъында
«Кырым» олып яшамакъ!

1997 с., октябрь, Акъмесджит

АЙТЫНЪЫЗ, НЕ ОЛУР БИЗИМ АЛЫМЫЗ?

Яшайыш, ал-эхвал кунь – куньден терс кетсе,
Инсанлар эджельсиз дюньясын терк этсе,
Къазанчынъ, айлыгъынъ тек «килькагъа» етсе,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Инсангъа иш берген заводлар япылса,
Рыскъынъ тек базарлар ичинде тапылса,
Виджданынъ, намусынъ акъчагъа сатылса,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Къанунсыз яшавлар кериге эп кетсе,
Акъсыллыкъ акълыны темельден тепретсе,
Акъылсыз акъыллыгъа акъыл огретсе,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Сюргюнден къайткъанлар бир юва тапмаса,
Эвлери янгъанда къомшулар чапмаса,
Ишке деп кеткен зат эвине къайтмаса,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Хырсызлыкъ, чапкъынлыкъ кунъ-кунъден чокълашса,
Ихтиядж, арзулар селлердай эп ташса,
Къальблерде сѣнмейджек алевлер туташса,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Сой-соплар, дост-эшлер кунълешин кин тутса,
Къаст этип душмандай темелин къурутса,
Пара деп, урьметни, сайгыны унутса,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Къырымлым, деген зат адеттен чет юрсе,
Домузнен сыйланын гизлиден зевкъ сюрсе,
Къырымны бисинмей озуне ят коръсе,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Мен мусульманым, деп дин-иман кутъмесек,
Арамнен элялнынъ феркъына етмесек,
Бабалар-деделер ёлундан кетмесек,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Козъ юмын сокъурджа севгисиз эвленсек,
Урф-адетлермизни унутсакъ, тюрленсек,
Бир миллет оларакъ мензилден эп энсек,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Бисмилля демерге къяфирден утансакъ,
Танърыны тек мушкюль алларда танысакъ,
Тѣвбеге кельмесек, кимерде янъылсакъ,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Абдестсиз, таретсиз намазгъа къошулсакъ,
Ибадет этем деп шейтангъа тез уйсакъ,
Арамлар ичинде биз арам яшасакъ,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

Бу суаль эр кеске, джевабын тапмасакъ,
Азаплар ерине дюгюнлер япмасакъ,
Озь хусурымызны биз баштан атмасакъ,
Айтынъыз, не олур бизим алымыз?

1995 с., январь, Къабурчакъ кою

УЯН, ЧАТЫРДАГЪ, УЯН!

Къоркъма, миллетим, шашма, абдырама,
Къарышса да дюньямыз, эм адамлар.
Сонъу хайырдыр, къасеветке далма,
Эр бир дертнинъ озюндже дерманы бар!

Заман кельди, къырылдынъ айырылдынъ,
Ана юрттан, эвляттан ве багъынъдан.
Бинъ эзилип, бинъ кере къайырылдынъ,
Узакъ тюштинъ догъмыш Чатырдагъынъдан.

Эбет, эбет, бизим Чатырдагъымыз,
Ватанымнынъ къавий арман диреги.
Бизлер онъа санки ипсиз багълымыз,
Миллетимнинъ дерсинъ чатал юреги.

Бу эбедий сагълам арман дирекке
Омур билля биз садыкъ къаладжакъмыз.
Саврулсакъ да бизлер узакъ-эрекке,
Къайтып кене онъа сарыладжакъмыз!

Чюнки о бизим сюргюн къырымларнынъ
Чектигине эбедий бир шааттыр.
Халкъны юрттан къувгъан бу мелъунларнынъ
Бетине «шап» тюкюреджек бир заттыр.

Башымызгъа кельген нидже беляны,
Достум олсанъ Чатырдагъдан бар сора,
О сёйлемез санъа ич де яланны,
Онда къырымларнынъ юреги ура.

Чатырдагъ коръди танъда эр бир койден,
Къырымларнынъ манърап сюрюльгеннини.
Чатырдагъ коръди бишлернен эджельден
Сонъра халкънынъ къайта тирильгеннини.

Чатырдагъ кене хатырлатмакъ истей
Кенди улу Чобан-заделернини...
Коръмей нефретимден патлайджагъым, дей
Шент кеткен баба-деделеринни.

Чатырдагъ деди: меним азиз халкъым,
Чатырдагъсыз бир ерде яшап олмаз.

Къайтыр манъа, менимле булур акъкъын,
Акъсыз анзарлар кимседе къалмаз!

Къырым меним асыл ватанымдыр деп,
Эджельсиз кеткенлернинъ эсабы ёкъ!
Къырымджа лаф эткенни гизли эилеп,
Дюнъясындан отъкеннинъ эсабы ёкъ!

Эбег, бизимдир бу гузель тувгъан иль,
Уян, Чатырдагъ, уян энди, олды...
Къырым деген асыл миллетинъни билъ,
Укъукъсыз яшавдан чырайы солды.

Бу хорлукълар бир кунъ енъиледжектир,
Къалкъарлар аякъкъа бизим къырымлар!
Душманнынъ башы да эгиледжектир,
Чюнки онынъ тюкенмез айыбы бар!

Темелимиз бизим Къырым илинде,
Сарсылмаз Чатырдагъгъа ошайджакъ!
Халкъ къонушыр экен къырым тилинде,
Чатырдагъ киби эбедий яшайджакъ!

1997 с., апрель, Акъмесджит

КЪАРА КУЧЪЛЕРГЕ!

*1992 сенеси Къырымда октябрь
вакыналарына сесленюв*

Ер ве кок титредн къара хаберден,
Денъиз де эфкярдан къутурды. ташты.
Халкъ даа къайталмай сюрдюен ерлерден,
Къайткъан да къара кучъ зулмундан шашты.

Намуслы халкъыма бефтанлар такъып,
Элли йыл къаралар багълаттынъ бизге.
Яланджы сёзлернен къальблерни якъып,
Эскендже ичинде агълаттынъ бизни.

Къараны кийдирир тек къара къальблер,
Иншалла халкъ олур муаббет, бирдем!
Мевлямнынъ топрагъы эр кеске етер,
Бер онъа дедеси яшагъан ерден!

Бер онынъ акъкъыны, азат халкъ къувансын.
Къатранлы тельбевлер къара кучъ къолунда.
Адалет чырагъы сёнмеден янсын
Халкъынынъ къарсанбалы къайтув ёлунда!

1992 с., октябрь, Ташкент

ПАТЛАМА, ЮРЕГИМ, САБЫР ЭТ!

Эй, халкъым, хор халкъым, джан халкъым,
Бу аджиз сёзюмни табир эт.
Халкъ олып яшавгъа бар акъкъынъ,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Сюргюнден сюргюнге айдалдынъ,
Къопса да башынъа къыямет.
Кечильмез ёллардан сен къалдынъ,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Теппинъден къопкъан бир парчадай
Узюльдик. Узьгенге бинъ лянет.
Керильдик пычылгъан арчадай,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Мен де о арчанынъ пытагъым.
Айдынгъа къара, дер, хиянет.
Теппене темельсиз ятагъым,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Агъзына сув алды достларым,
Джоюлды къальблерден мерамет.
Халкъым бар олгъанда мен барым,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Аджувсыз тиллерден сен сакъла,
Догърулыр къалгъангъа бир къысмет.
Тапылыр бир ёлу иншалла.
Патлама, юрегим, сабыр эт!

О ёлдыр Адалет, инсафлыкъ,
Бойлелер халкъымда бар эбет.
Халкъ яшар, яшаркен инсанлыкъ,
Патлама, юрегим, сабыр эт!

Ишанам Достлукъкъа, Бирликке,
Достлукъ шан-шуреттир, пнает.
Бирликле халкъ чыкъар Урьлюкке.
Патлама, юрегим, сабыр эт!

1995 с.

КЪОЛУНЪНЫ ОПЕЙИМ

Бугунь байрам мусульманлыкъ умметинде,
Кель уяйыкъ саф Ораза намазына.
Нефисинъни тыйып бугунь хызметинъде,
Разы ол сен къысметинънинъ энъ азына.

Бугунь байрам мусульманлыкъ алеминде,
Бинъ яшасын бу мубарек адетимиз.
Азиз достум, ёкътыр ич де элем менде,
Бер къолунъны, олсун артыкъ къальблер темиз.

Бугунь байрам мусульманлыкъ дюньясында,
Кель сен, достум, къуртулайыкъ къафирликтен.
Бозгъуулыкълар батсын гунях дерьясында,
Тёвбе этип вазгечейик куфюрликтен.

Бугунь байрам мусульманлыкъ топрагъында,
Саф-саф олып уяйыкъ биз седждемизге.
Нимет голсун къырымларнынъ отрагъында
Урметимиз артсын баба-дедемизге!

Бугунь байрам мусульманлыкъ джанында,
Келинъиз къол тутушайыкъ куле-куле.
Ич бир кимсе айрымасын яш джанындан,
Бир-биримизге къан душманлар олсакъ биле.

Бугунь байрам меним ана Ватанымда,
Муаббетлик бизим халкъкъа анджакъ ляйыкъ.
Киббарлыкыны унутайыкъ бугунь танъда,
Кель, къардашым, берабер къол тутушайыкъ!

Бугунь байрам бизим догъмуш Ана Юртта,
Джамилерде эзан сеси янгъырасын!
Бу байрамдан ич бир момин къалмаз артта,
Эвсизлерге юрт хайырлап мумлар янсын!

Бугунь байрам, ябанджылар сукълансынлар
Миллетимнинь чин къардашлыкъ Бирлигине!
Акъкъымызны бермегенлер утансынлар!
Зордукъта да халкъ къальбининь урлюгине!

Бугунь байрам, азиз халкъым, ёлда къалдынъ.
Эй, миллетим, ёлларыңа сув сепейим!
Хор-беянен мензильни сен къолгъа алдынъ.
Бугунь берчили къолунъны бер, мен опеим!

1997 с., февраль, Акъмесджит

АДАМЛАР УРУЛДЫ ПАРАГЪА

Адамлар урулды парагъа,
Паранен ольчене эр бир шей.
Паралар чевриле арагъа,
Арагъа пара да кяр этмей.

Бирини кульдюре, секирте,
Бирине бурнуны тиклете.
Акълыгъа акъсызны джекирте,
Ал-хатир сормакътан четлете.

Параны тапкъан бар, джойгъан бар.
Аятга санки бир сархушсынъ.
Бирликке чагъыра инсанлар,
Парасыз къалсанъ бир «Байгъушсынъ».

Не акъыл керек, не ферасет,
Паралы дюньяны дёндюре.
Парагъа уйгъан сонъ сиясет,
Истесе тирильте, ольдюре.

Итибар къала тек парагъа,
Танылмай акъраба ве койдеш.
Фитнелик сокъула арагъа,
Къан душман олалар дост ве эш.

Паралы джувура минберге,
Парасыз сыгъырдай сагъыла.
Башынъны урсанъ да бинъ ерге,
Файда ёкъ, миллет эп дагъыла.

Не агъа таныла, не къардаш,
Намус да, ырыз да нарада.
Юрегинъ кесиле мермерташ,
Инсафлыкъ къалмай нч арада.

Паралы яйгъара къопарып,
Эр кеснинъ дикъкъатын джелъп эте.
Семирген папийдай къабарып,
Къуйрукътан далмагъа огрете.

Озюндже бу да бир фаджна,
Сатарсынъ сатлыкъ мал тапылса.
Не олур алымыз, аджеба,
Сонъ башлап видждан да сатылса?..

Адамлар урулды парагъа,
Буны да яшайыш огретти.
Паралар чеврилe ярагъа,
Бу яра эр кесни титретти.

1993 с., март, Ташкент

БУ АЯТ КЪАНУНЫ

Эр шейни ер тарта кенди багърына,
Бу аят къануны, табиий бир ал.
Тырмашмакъ лязимдир омюр дагъына,
Тырышсанъ чыкъарсынъ сен де итимал.

Энишли, ёкъушлы ёллардан кечмек
Зор олды, лякин де тизлер талмады.
Дюнъяда тек ширин сувлардан ичмек
Бизим чал несильге къысмет олмады.

– Санъа не керек, не етишмей, – дейсинъ,
Бир шейчик керекмей, тек бир татлы сёз.
Не этсем мени ябанджы коресинъ,
Тек ифтираларгъа ташлайсынъ сен козь.

Ифтира батагъы ичинде къалып,
Гунаягъы къалмады джумерт халкъымны.
Ялынъыз бир шейге о мухтадж олып,
Деъ ки: – Беринъыз миллий акъкъымны!

Къанатлы арзулар дагълардан аша,
Достлукъ – бу бинанынъ мермер ташыдыр.
Тувгъаным, не ерде яшасанъ яша,
Озь ана юртунъда ольмек яхшыдыр!

Халкъымнынъ тарихы бинъ йылны кече,
Бойле юрт, бойле халкъ ич телеф олмаз.
Бугунъ о асретлик сувлары иче,
Бу сувнен бесленген чечеклер солмаз.

1985 с.

ДЕНЪИЗ ТЕМИЗЛИК СЕВЕ

– Денъиз эп токътамай, чайкъала, – деймиз,
Денъизге чайкъалмакъ, чайкъалмакъ керек.
Онынъ дертине бизлер ич конъмеймиз,
О джанлы бир дюнья, онда бар юрек!

Гемилер ялдап юзюнъни яралар,
Инсанлар зевкъ ала сувунъ, аванъдан.
Санллеринъни балкъуртдай саралар,
Хабердар дегиллер тильсиз даванъдан.

Аджувсыз, къарувсыз далып багърынъа,
Кендине не керек, сувур сенден.
Ич къулакъ асмай о, сенинъ агърынъа,
Зевкъ ала, пек мемнун озь эткенинден.

Чёплюкни, чиркефни, бар пусюрликни,
Ташлай о сенинъ саф-буллур сувунъа.
Инсан шай, тюшюнмей бу кутюрликни,
Сонъ келип, эшкъ иле сенде ювуна.

Зеэрлер денъизнинъ багърыны якъса,
Денъизден инсангъа я не къаладжакъ?
Алемнинъ пислиги денъизге акъса,
Айтынъыз, онынъ алы не оладжакъ?

Чаресин тапса дельфинлер къачаджакъ,
Багърынъда ер тапмай джанлы махлюкът.
Балыкъсыз денъизде ким елькен ачаджакъ,
Бу алны енъер тек, инсан – акъикъят!

Денъиз озю де куреше бизимле,
О сабыр эте ве чыдай бу алгъа.
Сонъ бир кунъ къозгъалып теренден илле,
Чёплюкни ялыгъа пускюре далгъа.

Темизлик севе о, беклей ве ёрула,
Бакъ бугунъ кене денъизде далгъа бар.
Копюрп ачувнен ялыгъа урула,
Демек, джаныны агъыртты инсанлар.

Денъиз эп токътамай чайкъала, – деймиз.
Денъизге чайкъалмакъ, чайкъалмакъ керек.
Онынъ дертине бизлер ич конъмеймиз,
О джанлы бир дюнья, онда бар юрек!

1985 с.

ЯЛЫНЪА КЕЛЬГЕНДЕ

Денъизлер бир-бирине бенъзей, дейлер,
Лякин бу денъиз эпсинден башкъа.
Онъа «Понт» дедилер Пентиканейлер,
Адлары язылмыш тарихий ташкъа.

Несиллер кельди, несиллер кеттилер,
Дедемининъ дедеси чыкты бу ялыгъа.
Кечсе де башындан чокъ фелякетлер,
Ташдай даянды чыдалмаз алына.

«Понт» дегиль, къара деп къойды адыны.
Бенъзетип къызларнынъ сия козюне.
Мукъаддес топракнынъ эри, къадыны,
Берди къальб атешин денъизнинъ озюне.

Шунынъчюн бу къара денъизнинъ суву да,
Яз ве къыш халкъымнынъ къальбидай сыджакъ.
Багърындан чыккъан шифалы буву да,
Халкъкъа джан багъышлай, эм багъышлайджакъ.

Тик къая устюнден бакъам гъурурнен,
Озъ ана тилимде къоюлгъан адынъ...
Сакинле бираз, ач къучагъынъны сен,
Ялынъа кельгенде тувгъан эвлядынъ.

Денъизлер бир-бирине бенъзей, дейлер.
Лякин бу денъиз эписинден башкъа.
Багъышла, афу эт, янъылсам эгер,
Чевирме къальбимни бир мермер ташкъа.

1988 с.

АНАМНЫНЪ СЕДАСЫ

Догъдым тюрк илинде Бартындыр къасабам.
Нердедир бильмейим сой-сопум, асабам.
Гъурбетликте Азраиль джанымны алды,
Сюеклерим Марийлер дагъында къалды.

Он алты баарь коръдим мен Бешикташта,
Бильмедим, къаралар язылгъан бу башта.
Орада тюштим бир къырымнынъ пешине,
Разы олдым онынъ эр туткъан ишине.

Бу гузель Къырымгъа берабер кельдик биз,
Къайгъыны, кедерни бирликте больдик биз.
Пек яхшы яшадыкъ, къуванчкъа толдыкъ биз,
Он бир эвляткъа ана-баба олдыкъ биз.

Он бир эвлят таптым мен Къырым илинде,
Он бир ад къойдым мен къырым тилинде.
Тек къыргычымы сагъ къалды джиан къойнуна,
Бутюн агъырлыкъны алып кенди бойнуна.

Къыркъ дёртге огърадыкъ биз де сюргюнликке,
Большевик панджасы къаст этти урьлюкке.
Бизим тараф тюшти Марийлер дагъына,
Асрет олдыкъ Ватаннынъ багъча-багъына.

Чернига джыймагъа кеттим озь башыма,
Къартопкъа денъишип къошмакъчюн ашыма.
Афаткъа огърадым, ёлумны шашырдым,
Рыскъымны эджельсиз элимден къачырдым.

Асретлик, ашшалав бизлерни пек богъды,
Неслимиз ерине яш неслимиз догъды.
Къырылдыкъ, урулдыкъ, эр шейге къатландыкъ,
Ватанчюн акърансыз курешке атландыкъ.

Вакъытсыз козь юмдым мен гъурбет иллерде,
Джеседим дагъылды ябанджы ерлерде.
Къыргъычым сагъ, иншалла Ватангъа кетер,
Мени бир дува иле анъсанъыз етер!

1997 с., Акъмесджит

ЗЕНДЖЕРМЕ АРМУТЫ ЯНЫНДА

Къабукъларынь къаткъан, къуругъан
Къартайгъансынъ, эй, бичаре терек.
Пытакъларынь ерге бурулгъан,
Сен де анамны сагъынсанъ керек.

Анам янынъа эр кунъ келип,
Чалы-чырпыны темизлер эди.
Армутынъ башласа ренкленип.
– Чыкъ, балам, устюне, къакъ, – дер эди.

Шай, армутларны къакъар эдик.
Оглюк-оглюк тарпиге толдуруп,
Анамнен эвге къайтар эдик,
Акъшам олса талып, болдуруп.

Къуракъшыгъан кевденъе бакъып,
Тюсюнем кечкен яшлыкъ чагъымны.
Хаяллар озенинде акъып,
Хатырлайым, ах, аначыгъымны.

Эльбет, инсан терек дегильдир,
Анам чокътан айрылды джанындан.
Бу терек анамдан хатиредир,
Шунынъчюн кеталмайым янындан.

1968 с.

КЪЫРЫМ КЪЫЗЫ

Къырым деген Ватаным бар,
Сёнмез онынъ танъ йылдызы.
Ана Юртны яраштырып,
Фырланталы къырым къызы.

Къырым кызы, къырым кызы,
Кель къырымджа сёйлешейик,
Лекеси ёкъ тань йылдызы,
Кель омюрлик севишейик.

Къырым деген миллетим бар,
Къырым деген тилим де бар.
Къырымлар да севгиге зар,
Къачма менден, къырым кызы.

Кель къырымджа анълашайыкъ,
Къырымджадан утанмайыкъ.
Бир-бирмизини ят санмайыкъ,
Кусьме менден, къырым кызы.

Мен бир бекяр къырым генчим,
Сеппи корьсем янар ичим.
Сенден башкъа ёктыр кишим,
Бир тюшюн бакъ, къырым кызы.

Ябанджыгъа сакъын къачма,
Алданырсынъ, гонъюль ачма.
Авеленип кокте учма,
Бер къолунъны къырым кызы.

1996 с., 8 март, Акъмесджит

АНАЛАР ИЧЮН ДЕ!

Анамны кыдырам,
Анамны гапынъыз,
Башында марама,
Элинде Къуран.

Къайда о, къайда о,
Бильгенлер айтынъыз,
Ёкъса махв этими
Хышымлы боран?

Анамны кыдырам,
Анамны тапынъыз,
Оны мен джоймадым,
Джеллатлар джойды.

Халкъымнынъ козюне
Догърулып бакъынъыз,
Ким оны эджельсиз
Дым ерге къойды?

Билем мен, бугунъ сиз,
Санки де сустынъыз.
Гъайрыдан къурувнынъ
Дивары артында.

Билем мен, эпинъиз
Вакътынджа пыстынъыз,
Адалет, ашкярлыкъ
Байрагъы алтында.

Зарар ёкъ, бунъа да
Разымыз бугунъ,
Биз хасис дегильмиз,
Кин тутмакъ гунях!

Халкъым озь юртунда
Кечирсе дюгон,
Аналар ичюн де
Этерлер дува!

1995 с.

ТАПСАМ ДА АНАМНЫ

Бурюшнк янакълар,
Бурюшнк манълай,
Тапсам да мен сизни
Бир опии тойсам.
Тапсам да тизлеринъ
Устюне, анай,
Бир сабий баладай
Башымны къойсам.

Тапсам да, муляйим
Козюнье бакъсам,
Сабийлнк чагъымны
Эшкъ иле анъсам,
Сёзюньни динълемей
Озенге къачкъан
Кунылерим ичюн де
Эляллыкъ алсам.

Тапсам да анамны
Назлансам, бираз,
Сыйпатсам башымны,
Эришсем, кульсем...

Бир шамар ашасам
(Эх, манъа бу аз)
Сонъра козь яшымны
Ынджынмай сильсем.

Не тапсанъ оглюгинъ
Астында сакълап,
Дадына бакъ сен, – деп
Къаптыргъан анам,
Мен сенинъ арз эткен
Ашыньдан факъат,
Къаптырын олмадым
Онъа пек янам.

Янам да, тапсайдым
Анамны дейим,
Ёкъ, тапып олмайым,
Ольгенлер къайтмай.
Бу аят къануны –
Чаре ёкъ нейлейим,
Анасын ёкъ эткен
Бир даа тапмай.

1968 с.

АНАМНЫНЪ СОБАСЫ

Кираметли, юксек таван, джам софа...
Бу эв турар эди койининъ чегинде.
Учъ аякълы тенекеден бир соба
Янар эди буюк ода ичинде.

Къуру эмен ярмалары туташса,
Дирильдетир эди бизим собаны.

Лякин кыбла ели Бойкадан ашса,
Тютевинден тапалмаздык сабаны.

Пенджеренден тышкыа чыккыан баджагъа.
Кечирмеге тапылмагъан бир тирсек.
Анам иле тютюн кыкылап турмагъа
Меджбур эдик такоз пите пиширсек.

Йыллар кечти, бабам ёктыр, мен яшым,
Чарык тикмек, ер кызмакытан кульмедим.
Бу тютюнден тыгырырды козы яшым,
Анам насыл чыдай эди, бильмедим.

Чыдай эди... кечти дюньядан анам.
О бугунык газ собамны корьмеди.
Хатырласам о куньлерни пек янам,
Кельди, кетти гъарип, яшав корьмеди.

Хаялланам, тек сак олгъайды анам,
Барсын собасы тютесе-тютесин.
Козюм огюнде симасы джанлана,
Илле онын куок такоз питеси.

1960 с.

ПАЛЬТО

Он секиз йыл оны
Сандыкыта килитлеп,
Сакъладынь тюшюрмей бир сюме.
Он секиз йыл оны
Сыйпадынь эйбетлеп,
Зар олып бабамнын тюсюне.

Отузда экенсинь
Бабамны комгенде.
Бир айлык кыалгъаным кыолунда.
Омюрнинь зевкыны
Янь башлап корьгенде
Матемлер чекильген ёлунда.

Ах, анам, бир кунь сен,
Сандыкыны бошатып,
Шу азиз пальтоны алдын да.
Кийген сонь устюме
Бабама ошатып,
Шашты да кыалдынъыз алдымда.

Сыкълдынь... Тепретмей
Чал кирпичлеринъни
Къолумдан бир ютум сув юттынь.
Сонъ кулдынь... Он секиз
Йыл чеккенлеринъни
Бир ютум сув иле унуттынь.

1968 с.

ГОГЕМЛЕР

Огълумнен берабер
Чайырны доланам,
Бир четте дагъ киби
Гогемлик тура.
Бакъам да, шу анъде
Анамны ойланам,
Нелердир, нелердир,
Гонълюмни кыра.

Бу ерде анамдан
Бир тюрк ёкъ экенми?
Бу эди анамнынъ
Бакълалыкъ ери.

Бакълалар ерине
Гогемлер еткенми?
Я бельки кългъандыр
Юрген излери?..

Сокълудым тикенли
Гогемлер ичине.
Къыдырам, тапарым
Бельки бир из деп.
Хайыр, из кълалмагъан,
Буз тюршти тениме.
Гогемлер сустылар
Нелердир гизлеп.

1968 с.

ЫНДЖЫТМА

Яманлыкъ — джаризнинъ
Пешинден излер.
Анагъа къол сильтеп
Бир бала догъмай.
Аналар кърнынъда
Сыгъсакъ да бизлер,
Биревлер, нечюндир,
Дюнъягъа сыгъмай.

Не джаризленесинъ,
Санъа не етмей?
Табиат бердигин
Сенден де алыр.

Девлетинъ, хазиненъ
Озюнъле кетмей.
Дюнъянынъ малы —
«Дюнъягъа кълалыр».

Ананъны ынджытма
Бир локъма ичюн.
Балам деп, джанындан
Джан берди санъа.
Багърында котерип,
Аямай кучюн,
Яврум деп, къланындан
Кълан берди санъа.

Тенини чимчиклеп
Сютюни эминъ,
Геджеси былашып
Юкъусын больдинъ.
О вакъыт кичкене
“Тосунчыкъ” эдинъ,
Унутма, онынъле
Барлыкълы олдынъ.

Нукъсанлыкъ этсе де.
Юзлеме онъа,
О коръди феякет,
Фукуареликни.

Бар вариетини
Багъышлап санъа,
Озюне къалдырды
Бичареликни.

Юзлеме сен онъа
Янълышлыкъ этсе,
Сертейме янынъдан
Топаллап кетсе.
Тюшюн бакъ, не олур
Экенсинъ озюнь,
Шу гъарип ананънынъ
Яшына етсенъ.

1968 с.

ОМЮРЛИК БОРДЖЛУМЫЗ

Анадыр бизимчюн юкъусын больген.
Агъзындан локъмасын чыкъарып берген.
Янълансанъ догъуртып ёлунъа салгъан,
Йыкълансанъ тургъузып къолуна алгъан.
Бир дертке огърасанъ ойларгъа далгъан,
Адашсанъ ёлунъдан къуртарып алгъан.
Аналар юзюнде данма нур яна,
Юректен чеккенин сёйлемез о санъа.
Сиз эвинъ чырагъы, ярашыкъ гулюсиз,
Эвлятлар эшкъына ойнанъыз, кулюнъыз.
Анам ве Ватангъа садыкъ эвлядым,
Сизлерни ынджитмай яшамакъ мырадым.
Аналар иле биз эр иште кучълюмиз,
Аналар алдында омюрлик борджлумыз.
Бугунъ бу байрамлыкъ бахшышны алынъыз,
Селям ве урьметле энъ кендже огълунъыз.

1968 с.

АФУ ЭТ МАНЪА

Къабиринъ не ерде
Бильмейим анам,
Тойгъандже корьмедим сагълыкъта.
Сонъ эманетингъин
Корьмей бир адам,
Къалдынъ сен чытырман дагълыкъта.

Балалыкъ чагъымда
Пек север эдинъ
Аювлар масалы айтмагъа.
Черника джыймагъа
Кетем мен дединъ,
Ёл насип олмады къайтмагъа.

Не олды, кимселер
Бильмейлер аля,
Батакълар ичинде къалдынъмы?
Ёкъса чал орманнынъ
Ач аювларына
Тирилей сен къысмет олдынъмы?

Такъдирнинъ эмирнен
Айырылдыкъ бизлер,
Шох эдим балалыкъ чагъымда.
Ят ерде эбедий
Юмулды козьлер,
Къалдынъ сен Марийлер дагъында.

Шунынъчюн мезарынъ
Башында дегиль,
Тиз чёкем рухунънынъ алдында.
Менимчюн сен гуя
Сагъ селяметсинъ,
Данма турасынъ акълымда.

Ынджынма еригъде,
Афу эт манъа
Бу аджиз хатырлавларымны.
Бир эйкель ерине
Къабул эт, анам,
Козь яшлы бу сатырларымны.

1983 с.

БИР КИРАМЕТ ТЮБЮНДЕ

Бабам ольген мен бир сабий экенде,
Эмджем алган бабалыкыны бойнуна.
Комюр якъып дагъдан койге энгенде,
Мени алып ятар эди кьойнуна.

Аркъасына гарпи урып чыкъар да,
Гедже демей кетер эди кимерде.
Гъарип анам тишлерини сыкъар да,
Оглюгинен козь яшларын силерди.

Шайтип бизлер бир кирамет тюбюнде –
Анам, тигем, беш къыз бала, бир огълан,
Бирге яшап осьтик дюнья юзюнде
Бир тувгъандай. Бильмез эдик кедер, гъам.

Девир, девир... Кельди, кечти сель киби,
Тюс къалмады анам, эмджем, аптемден..
Къанлы дженклер сачты бизни ель киби,
Тек тувгъанлыкъ къаны къалды къарт тенде.

Тувгъанлардан айрылсам да, аят шай,
Ёл бермедн ёлда токътап къалмагъа.
Дедим: кьырда оськен янгъыз терекдай,
Не акъкъым бар менни къурып къалмагъа.

Чюнки, садыкъ достларым бар, халкъым бар,
Олар иле юрек бильмез кедер, гъам.
Олар мангъа тувгъан киби якъынлар.
Олар иле парлакъ куньге ынтылам.

1968 с.

АНАЛАР ОЛЬМЕЙЛЕР

Аналар, аналар,
Къыйметли аналар.
Дюньяны яшаткъан сизлерсиз!
Кечкенлер ерни
Яратып янъылар,
Алемни яшарткъан сизлерсиз!

Шунынъчюн сизлерни
 Мугъайткъан чокъ затлар
 Вакътынджа онъса да, кульмейлер.
 Шунынъчюн бир вакъыт
 Акъыкый эвлятлар
 Къальбинде аналар ольмейлер!

1969 с.

ХАТИМЕ

Раметли анам!
 Омюрим биткендже
 Унутмайджагъыма,
 Рухунъны урметлеп,
 Ынджытмайджагъыма,
 Баш эгип алдында
 Эгем ант,
 Емин!

Къальбинъни тепретип,
 Алемге чыкъаргъан
 Бу шпирлеримни
 Эр дакъкъа, эр анъ,
 Дуалар ерине
 Къабул эт,
 А-минь!

1968 с.

ИНСАН ДОГЪА...

Инсан догъа,
 Инсан яшай,
 Инсан йыкъа, ярата...
 Йыллар кече.
 Инсан чёке,
 Инсан ола къарт ата.

Мыйыкълары
 Бурма-бурма,
 Сакъалчыгъы бем-безд.
 Козъ ялтырай,
 Тиз къалтырай,
 Беденинде къыш-аяз.

Бели тутмай,
 Эли тартмай,
 Алсызлыгъы билине.
 Акъайлыгъы,
 Джуръатлыгъы
 Эльден кече тилине.

Ёкъ, ёкъ, асыл
 Джан къартаймай
 Инсан яшай, севине.
 Яваш-яваш,
 Кери къайга
 О эбедий «Эвине».

Яхшылыкълар
 О чокъ япты,
 Яманлыккъа конъмеди.
 Ватан седем,
 Аят седем,
 Деген сёзден дёнмеди.

Инсан келе,
 Инсан кете,
 Терен ойгъа далдыра...
 Къартлыгъыны
 Алып, бизге
 Яшлыгъыны къалдыра.

1979 с.

«ЯШАВ» КОПЮРИ

Инсан догъа анасындан,
Догъмакъ, ольмек – эки яр.
Бу эки яр арасында
«Яшав» деген копюр бар.

Бу копюрден кечмек ичюн,
Боранларгъа тутулмай.
Инсан бере бутюн кучюн.
Лякин бу ёл тынч олмай.

Ойле, бойле, йыллар кече,
Копюр салланып башлай.
Буны яры ёлдан сече,
Лякин инсан эп яшай.

Такъат кете тизден, бельден,
Лякин инсан тик тура.
Кече дагъдан, ташкъын сельден,
Ишкир юрек эп ура.

Къоллар берчли, тизлер зайыф
Якъынлаша сонъки яр.
Инсан ишлей ай, кунь сайып,
Даа къалгъан иши бар.

Вакъыт келе, рыскъы бите,
Ята сёнюк козьлернен.
Достлар келе, достлар кете,
Аньып сыджакъ сёзлернен.

Инсан догъа анасындан,
Догъмакъ, ольмек – эки яр,
Бу эки яр арасында
«Яхшы», «Яман» киши бар.

Яманны да тартып ала,
Бир кунь бойле сувукъ ср.
Тек яхшынынъ ады къала,
Анъа оны несишлер.

Инсан кече «копюринден»,
Излеринде нур яна.
Дюнъя кенди кочеринде
Эп айлана, айлана.

1979 с.

ЭЛЛИ ЭКИНДЖИ КУНЮ...

Сени алып чыкъты миллет
Бугунь тувгъан эвинъден.
Идже такъмакъ, седа иле,
Котердилер еринъден.

Башлар саркъыкъ, адымлар тез,
Дерсинъ халкъ ёл тапмайджакъ.
Тюшонджеге далгъан эр кес;
«Бу ёлдан о къайтмайджакъ».

«Яхшы адам, шайлы инсан,
Мешур эди о», дейлер.
Ведалашып эр кес бир ань,
Сонъки борджны одейлер.

Адет бите, халкъ даркъала,
Тынчлыкъ баса шу анъда.
«Къомшуларнен» мевта къала,
Бу эбедий мекянда.

О борджуны эда этти,
Юрту, халкъы огюнде.
Эвлятлары чокътан етти.
Кин къалмады гонълюнде.

Тек бир буюк арзусына
Къавушалмай чокъ ятты.
Сёйлегенде Арзысына
Козьлеринден яш акъты.

Мына, шимди ята адам,
Дым топракѣта, унутманъ.
Аладжагъы бу дюньядан
Бир гуль эди, къурутманъ.

Йылда барып бу къабирге
Суварынъыз гулюни.
Базан тирилернен бирге
Хатырлапъыз олюни.

О тынч ята, гъам, элемден,
Эбет. титис авасы.
Лякин онынъ бу алемде
Ёкъ кимсенен давасы.

Энди керек олса, сора,
Арамызда олмайджакъ.
Элли эки куньден сонъра,
Джисми биле къалмайджакъ.

Эти тенден айрыладжакъ,
Элли экинджи куню.
Бугъумлары дагъыладжакъ,
Элли экинджи куню.

Юреклерни гъам дельмесин,
Олсун сыкъ-сыкъ дюгюнлер.
Ашыкъмайыкъ. тез кельмесин,
Элли экинджи куньлер.

Эки козю оюладжакъ
Элли экинджи куню.
Башындан сач къуюладжакъ
Элли экинджи куню.

Инсан омрю шай кече ки,
Анъамыз тек исминден.
Козъ юмгъан сонъ, элли эки
Куню къала джисминден.

Бар эди о... Ачты, солды,
Дерсинъ далда бир япракъ.
Инсан эди... Артыкъ олды
Озю бир авуч топракъ...

Шунынъ ичюн джан савлукъта
Инсан корьсин эйликлер.
Джесюрәне, бирдем халкътан
Четте юрсин кемликлер.

Яшайышнынъ дюльберлиги
Халкъкъа аят багъышлай.
Инсанларнынъ чеберлиги
Омюрлерни нагъышлай.

1979 с., Ташкент

АНА УМЮТИ

*Улу Ватан дженкинде эвлядыны
гъайып эткен аналаргъа*

Эвмининъ алдында
Кирезлер къуруды,
Козюмининъ яшлары къурумай.
Отуз йыл умютпен
Елунъда турдым...
Къаралар киймеге къол
бармай.

Душманнынъ юреги
Бир сувукъ таш экен,
Чектигим анзар иритмей.
Генчлиги чагъында
Учъ эвлят ёкъ эткен
Ананынъ къальбинден дерт
битмей.

Экиси йигитче
Джан берди... Умют ёкъ,
Кенжемни бекледим, беклерим.
Козюмни орыткендже
Бир авуч топракъ,
Акъ камзолчыгыны утлерим.

Козюмнинъ огюнде
Сен аля тирисинъ.
Ёл бакъам эм гедже, эм кунъдюз.
Багърымдан узюльген
Учъ джаннынъ бирисинъ,
Кель, джаным, овлядым, кель Къуддус!

1976 с.

УРЬМЕТ ЭТ

Сен ананъны, эльбетте,
Урьмет этесинъ.
Бир кере къаба сёз
Айтмадынъ онъа.
Эр айткъан сёзюньнинъ
Фаркъына етесинъ,
Урьметинъ кин олып
Къайтмады санъа.

Эм, къайтмаз,
Аналар юреги башкъадыр.
О чыдай хорлукъкъа,
Тюрлю элемге.
Чыдамы, шубесиз.
Джансыз бир таш къадар,
Сессиз анзары
Джайрар алемге.

Сен ананъны, эльбетте,
Урьмет этмейсинъ,
Бинъ кере къаба сёз
Айттынъ сен онъа.
Эр айткъан сёзюньнинъ
Фаркъына етмейсинъ,
Эппен таш олып
Къайтаджакъ санъа.

Ана урьмети, биль ки,
Ватангъа урьмет!
Бу эки адгъа
Ич де кир ташланмаз.
Къальбинъде турса да
Насыл бир гуръ ниет,
Бу эки адсыз
Бир вакъыт башланмаз.

Сен ананъны, эльбетте,
Урьмет этесинъ,
Базан о сени
Пек къатты сёгсе де.
Алдына эгилп
Къолуны опесинъ,
Серт юмручыгынен
Талып дёгсе де.

Озь нефретинъ иле
Сен атешлер якъсанъ,
Аналар юреги
Сель олып ташар.
Муляим юзюне
Кулюмсиреп бакъсанъ,
Серт юмручыгъы да
Пуф киби йымшар.

Сен ананъны, эльбетте,
Урьмет этмейсинъ,
Арадан афталар
Ве айлар кече.
Байрамда шерефлеп
Бир келин-кетмейсинъ,
Аналар таш дегилъ,
Асретлик чеке.

Козъ юмып чапкъынлыкъ
Пешинден тюшкенсинъ,
Не ана таныйсынъ,
Не баба, не къардаш.
Ябанджы ишлеринъ
Ичинде пишкенсинъ,
Ёкъ сенде инсанлыкъ,
Дост ве аркъадаш!

Сен ананъны, эльбетте,
Урьмет этесинъ,
Яхшы билъ, бу сенинъ
Эбедий борджунъ!
Аятта шунынъчион
Сюрюнемей кетесинъ,
Бу тек шу акынкый
Эвлятнынъ арджы!

Ана урьметине
Етер ёкъ бильгенге,
Ана севгисине
Олурмы тоймакъ?
Ана тек бир кере
Тапыла алемде,
Джинаетгир оны
Вакъытсыз джоймакъ!

1983 с.

УЗУРЫНЪА

*Эшреф Шемы-заденинъ
хатиресине*

Эшреф агъа, мына кене кельдим мен
Узурынъа, чокъ кечмедн арадан.
Джанлы снманъ кетмей козюм огюнден –
Юрек даа сызламакъта ярадан.

Боюнъ-постунъ, къыяфетинъ алдымда,
Санки дерсинъ, къалкъты ерден жанланып.
Санки дерсинъ, юрегимден бу аныда
Тамды ерге козъ яшларым къанланып.

Даа не я? Бундан он йыл эвельси,
Эвде тура алып кельген хатиренъ.
Ичалмадым о шарапны мен Сизсиз,
Къырылмазмы экеп, дейим хатиринъ.

Акъшам, саба, ёлда-ызда, ишимде,
Хатырлайым, келип-кетер эдинъиз...
Не ичюндир, базан корем тюшюмде,
Софа бойлап сырдаш юрер эдик биз.

Бир-бирмизни англай эдик о заман,
Юксек эди узанаджакъ далымыз.
Яр башында къалсакъ биле сагъ-аман,
Ич ёкъ эди пай оладжакъ малымыз.

Афакъанлар бошагъанда гонълюнъни,
Улемалыкъ этер эдинъ чокъ иште.
Къырып аят дюгюмлери гулюнъни,
Кельдинъ-кеттинъ бу дюнъядан етмиште.

Не олурды, етмиш даа яшасанъ,
Къуртулып сен юректеки агърынъдан.
Несилинъе ашламалар ашласанъ,
Шириет багъчасынынъ багърында.

Кимсе къачып къуртулмады эджельден
Сен де онынъ панджасына илиштинъ.
Бу вакъытсыз ве аджувсыз ченьгельден
Кыймай кечтинъ, айрылып джан, дост-эштен.

Раат юкъла... Узурынъа ким кельсе,
Алев янар къолунъ туткъан къалемде.
Сен эбедий юкъудасынъ, биз исе,
Хатырлаймыз сени тувгъан Илимде.

1985 с., Акъчора

ТАРСЫКЪМА

Бугунъ денъизде, дерсинъ, ачув бар,
Ким къозгъады, аджеба, оны?
Пек къутура дюнки тынч далгъалар,
Къачан олуркен бунынъ сонъу?

Олар ынтылалар эп ялыгъа,
Чыкъмакъ истейлер илле ташып.
Ойле къува ки, далгъаны далгъа,
Сейир эте инсанлар шашып.

Къутурма, денъиз, сен, озюнье кель,
Неден бу тарсыкъув, бу сыкълет?
Табиат санъа сильтедиминъ эль,
Ойле олса, манъа афу эт!

Чекильди булут денъиз устюнден.
Янды парлакъ йылдызлар кокте.
Рузгяр сусты, далгъалар сакинден
Саилини тынып олъемкте.

1985 с.

ЯГЪМУР КЕРЕКМИ ДЕНЪИЗГЕ?

Ягъмур керек табнаткъа,
Араетли эр бир ерге.
Ягъмур керек небататкъа,
Къургъакъ чёллер, экинлерге.

Боз ерлерде ягъса ягъмур,
Топракъ ичин, ичин къанмаз.
Бет-берекет олур мамур,
Ягъмур ягъса ким къуванмаз?

Шемшек чакъа, гудюрдей кок,
Булут кокни ала къаппап.
Мавы денъиз ягъмурдан токъ,
Ягъа мында сагъанакълап.

Пек ялкылдай кок къамчысы,
Бу табнат икметидир.
Ерге тюшкен эр тамчысы,
Инсанларнынъ къысметидир.

Ягъмур кельсе сагъанакълап,
Къуванч бере эшмизге.
Мен пч оламайым анылап,
Ягъмур керекми денъизге?

1985 с.

ЧАГЪАЛАЛАР

Ялдады тёпедь, денъизнинъ устюнде,
Сонъ сувгъа къондылар акъ чагъалалар.
Бу ернинъ кокую де мор денъиз туююнде,
Кень, эркин муитта учуша олар.

Денъиз ве дагълардыр бу юртнынъ теркиби,
Зенгни бу дияр багъ-багъчаларынен.
Ватан озъ халкъынен ярашкъаны киби,
Денъиз яраша чагъалаларынен.

1986 с.

ПАРТИЗАН СЕЙДАЛИ

Йыр

Зуя дагъында бир терек осьмекте,
Астында бир эйкель ясалгъан.
Даллары оськен бу юксек теректе
Сейдали Къуртсент асылгъан.

Сейдали, Сейдали, джесюрлигинъ
Къалды гузель ватанда.
Сейдали, эбедийсинъ
Юреклерде, халкъынъда.

Сенден яш несиллер
Унер аладжакъ,
Санъа къоюлгъан гуллер
Ич солмайджакъ.

Яшлыкъ чагъынъда, йигирми яшынъда,
Курештинъ душманнен, къоркъмадынъ.
Ватаннынъ садыкъ топракъ-ташынъда,
Сен джесюр адынъны къалдырдынъ.

«НИКИТА» БАГЪЧАСЫНДА

«Никита» багъчасында
Олдым бир кунъ мен.
Багъчанынъ ортасында
Корьдим бир эмен.

Далларыны кенъ джайгъан,
Кучъ алып ерден.
Кевдеси нек къартайгъан
АДЖДЖЫ еллерден.

Тамам бинъ йыл яшагъан
Икметли терек,
Буюк дагъгъа ошагъан
Бойгъа кетерек.

Япракъласа яз куню
Ава тазере.
Ерден алгъан кучюни
Ерге о бере.

Ким де кельсе янына
Айретте къала.
Бакъын юксек далына
Ойларгъа дала.

Бинъ йыл кечкен арадан
Бу белли бизге.
Къуртулгъан чокъ ярадан,
Бу бир муджизе.

Дал устюнде далы бар,
Къабугъы къаткъан.
Кенарында ялы бар,
Чалкъан юкълаткъан.

Ель эскенде тепрене
Эр бир япрагъы.
Гъыда бере, кучь бере
Догъмуш топрагъы.

Онынъ башын тарагъан
Нидже рузгярлар.
Олгъан онъа пуф ёргъан
Джиллы авалар.

Язы, къышы шай кечкен
Нидже асырлар.
Ягъмур сувлары ичкен
Ютып чокъ сырлар.

Бакъам онъа эшкъ иле,
Юрек тола гъам.
Ондан сыджакъ ис келе,
Дерсинъ бир тувгъан.

Сёйленмеге эте зар,
Тильсиз бу терек.
Тили онынъ япракълар,
Тамыры – юрек!

– Яшадым, – дей чокъ йыллар, –
Чаларды башым.
Нидже ачыкъ, токълукълар
Олды ёлдашым.

Корьдим тюрлю аскерлер,
Къылыч, къалкъанлар.
Корьдим мен башкесерлер,
Корьдим ал къанлар.

Айырылдым элли йыл,
Догъмуш халкъымдан.
Нидже кере Азраиль
Кечти къатымдан.

Къырымларнен яшдашым,
Азиз топракъта.
Нелер корьди чал башым,
Догъмуш отракъта...

Далларымны къырдылар,
Къырпаладылар.
Ябанджылар сардылар,
Балталадылар.

Эписинден тенимде
Къалгъан яра бар.
Чокъ доланды тёпемде
Къара къузгъунлар.

Базан сыланып, ушип,
Чыкътым геджемни.
Базан къыравлар тошип,
Якъты гонджемни.

Филиследим кене мен,
Осьтю далларым,
Олды мени безеткен
Тувгъан дагъларым.

Чекти къайгъымны бутюн
Кельген дост ве эш.
Ачты устюмде эр кунь
Нурлу ал кунеш.

Ерден алдым гыдамны,
Куньден нурумны.
Шайтип осьтим чыдамлы,
Айтып йырымны.

Кечти, кетти чокъ йыллар,
Къартайды тенним.
Келип кене кырымлар
Ёкълайлар мени.

О халкъ мени осьтюрди.
О халкъ беследи.
О халкъ дюнья косьтерди,
Негзим сёкмеди.

Мен о халкънен яшдашым,
Эм де догъмушым.
Чаларса да дал-башым,
Омрюмден хошым.

Сизлер ичюн эминим,
Ачарым солмам.
Мен бинъ йыллыкъ эменим,
Яшарым, талмам.

Халкъым ичюн ачарым
Тазе япракълар.
Серинликлер сачарым
Янсын чыракълар!

1997 с.

УЧТЫ ДА КЕТТИНЪИЗ

*Газдан богъулып ольген
учъ балагъа*

Дюньяда белялар чокъ ола,
Мушкюльден мушкюли бар экен.
Бир куньде джойдыкъ биз учъ бала,
Бу дертке даянмакъ зор экен.

Феридем, Фатимем, Меръемим,
Дюньяны кыймай терк эттинъиз.
Я бизим юреклер демирми,
Демирни притип кеттинъиз.

Яс тутып, баш эгип барамыз,
Учъ дане башташнынъ алдына.
Къаранлыкъ дюньяда къаламыз,
Эки къарт — Асне ве Яя.

Ах, ури кызыларым, кызыларым,
Учты да кеттиңыз кыуш олып.
Омрюмиз кечмесин деп ярым,
Келесиз эр гедже тюш олып.

Новороссийск.

НЕСИЛИМ

Несилим,
Меним кыараман несилим,
Кель бир дакъкъа
Дертлешейик экимиз.
Кель бир дакъкъа
Бир-бирмизге сесленип,
Кыонушайыкъ
Нелер, нелер корьдик биз...
Падшанынъ энгеннини,
Кыош чыракълар сэнгеннини.
Инсанларнынъ, моминлернинъ
Озь дининден дэнгеннини.
Я о колхоз, совхозларнынъ,
Халкъ истемез тедбирлернинъ,
Зор белянен тикленгеннин.
Кыаршы чыкъкъан койлюлерге
«Халкъ душманы» адын такъып
Койлеринден айдалгъанын,
«Эки огюз» екесинъ деп,
Кулак сайып Уралларгъа,
Сибирлерге ёллангъанын...
Эписини айтмагъа
Сёз булалмай бу тилим,
Нелер, нелер корьдик биз
Меним гъамлы несилим!
Несилим,
Меним джесюр несилим,
Кыанлы отуз едилерде
Ат ойнаткъан джеллятларны,
Кыабаатлы, кыабаатсыз,
Айырмагъан кесатларны,
Инсанларнынъ акълы, акъсыз,
Башына кельген фесатларны,
Койде экин кыаравулы
Олып юрген яш затларны

Халкъ душманы эсап этип,
Къуршунларгъа тизгенини,
Бала-чагъа оксюз къалып
Эвсиз-баркъсыз юргенини,
Эписини озь козюнънен
Бир инкъарсыз корьдинъ сен!
Несилим,
Меним отькюр несилим,
Душманларны парчаларым,
Ватанымны къорчаларым,
Деп дженклерге кирдинъ сен.
Енъишлерге ирдинъ сен.
Дженктен къайтып эвлядынъны
Сюргюнликте корьдинъ сен.
Зорлукъларда джан талашып,
Ят ишлерге тез алышып,
Миллетинъни къорчаладынъ,
Меним отькюр несилим!
Несилим,
Меним джумерт несилим,
Сен эр кеске къапу ачтынъ,
Миллет, урув айырмадынъ,
Инсанпервер, мераметли,
Пек медений эди адынъ.
Садыкълыгъынъ, достлугъынъны,
Анъламады «Агъамыз».
Эляк олды сюргюнликте
Къартлар, бала-чагъамыз.
Ана тилинъ мыскъылланды
Къырымджа окъуялмадынъ
Ашшаландынъ ве чайналдынъ,
Аят зевкъы сюралмадынъ,
Ойле исе несилим.
Озь ёлунънен кет бугунъ,
Миллет шаныны сакълап,
Къырымджа лаф эт бугунъ.
Несилим,
Янгъан, куйген несилим,
Темелинъден узакъларда,
Къайта-къайта сюрюльдинъ сен.
Кене къалкъып тирильдинъ сен.
Азап чектинъ, чокъ даяндынъ,
Сабрынъ ташып-толса да,
Бахт кунеси кульдн сагъа,

Корьдигинъ бинъ олса да...
Энъ муини инан манъа,
Къысмет олды кене санъа,
Ана Юрта юрьмеге,
СССР-нинъ дагъылгъанын
Озь козюнънен корьмеге!

1997 с., Акъмесджит

ИШАНАМЫЗ

*Алий Совет депутатларына
мураджаат!*

Ишанамыз сизге, азиз депутатлар,
Шукюр, деймиз, египтик биз бу куньлерге.
Енъмек керек терс затларны саф эвлятлар.
Пек мухтаджмыз адалетли екуньлерге!

Беклей-беклей эки несиля кечти сафтан,
Учюнджиси къатты турды акъкъын сорап.
Халкъ усанды, файда ёкътыр сафсатадан,
Чезмек керек меселени ёлун арап.

Къырым – къырымтатарынынъ юрт-топрагъы,
Исбат этинъ, о бизимчюн ана-Ватан!
Къырымлынынъ тек о ерден нур чокърагъы
Бизим ичюн тек о ерде атаджакъ танъ!

Сабырнынъ да бир башы бар, бир сонъу бар,
Бу сабырнынъ сонъу къачан чыкъар экен?
Къыркъ беш йыллыкъ яс багълагъан асрет ёллар,
Къачан халкъкъа хош чыракълар якъар экен?

Бу ашкярлыкъ ве сербестлик девиринде,
Ишанамыз, чезиледжек бу меселе!
Эр сёзонъыз Алий Совет минберинден,
Бизге умуот ве рухий кучь алып келе.

Депутатлар, депутатлар, ойлап бакъынъ,
Сизинъ улу ишинъизге пек эмин халкъ,
Къайтарынынъыз халкъымызнынъ миллий акъкъын,
Джесюр олынъ, юртсызларгъа янсын чыракъ!

Там укъукълы акъ олмаса бир миллетте,
Анъланъыз сиз, онъа лязим чин уриет!
Депутатлар, адалеттен турманъ четте.
Биз миллетмиз! Бизге керек Джумхуриет!

1989 с.

ЧОБАН-ЗАДЕ ВЕ НЕМСЕ АЛИМИ

Чобан-заде Будапештге окъуй экен,
Тюрк тилинде чокъ эсерлер токъуй экен.
Истидаты куньден-куньге ашын кете,
Чокъ алимлер оны динълеп шашын кете.

О эр вакъыг тек озь кучионе базана,
Тюркшнаслар арасында нам къазана.
Ойле-бойле, оны севе, бегенелер,
Бильгисине эм озие баш эгелер.

Бир кунь мында кечирмекчюн мушавере,
Чокъ алимлер дёрт бир якътан аша бере.
Бу меджлисте тиль акъкъында сёз кетеджек,
Кенди чыккышынен диккъат джелъп этеджек.

Бу макъсаднен топландылар Будапештте,
Буюк залда сёз башланды саат беште.
Шубе ёкъ ки, кете мында кыызгын лафлар,
Динъленильдн тиль акъкъында чокъ докладлар.

Эр докладчы озь тилини джошып макътай,
Чобан-заде сабыр эгип бираз токътай.
Чыкып немсе алыми де макътана эп,
Немсе тили яньгыравукъ бир тильдир, деп.

Мисаль ичюн «Дасхауз» дей, «наххауз» дей,
Лякин сонъу не оладжакъ озю бильмей.
Бундан сонъра сёзге чыкъа Чобан-заде,
Истегени къадар айта сормай ваде.

Олар киби о да макътай озь тилини,
Мисаль ичюн айтайым, дей сёз келими.
Сизде олса «Наххауз» ве «Дасхауз»лар
Бизде де бар: «Къатыкълы авуз», «Шаплавузлар».

1985 с.

ИСМАИЛ БЕЙ ВЕ ПАДИША

Русеннинъ ичн-багъры туташкъанда,
Мазлум халкълар забитлернен тутушкъанда,
Падншанынъ куньден-куньге кейфи уймай,
Тезден ичтен патлайджагъын санки дуймай.

Шу куньлерде Гъаспралы имдат арап,
Мектюп ёллай падншагъа рухсет сорап,
«Падншаним риджамызгъа ёкъ деменъиз,
Бир топлашув кечирейик индеменъиз».

Шаркъшнаслар бу шей илле оладжакъ деп,
Бир-биринен багъланалар хабер беклеп.
Падншадан хабер келе: «Исмаил бей!
Тек Русне топрагъында олмасын», дей.

Инат этип топланалар эзан вакъты.
Бир къараргъа кельмек ичюн Казанъ якъта,
Къадынлары сатып чечек ве таракъот,
Эки куньге тута олар бир пароход.

Шаркъшнаслар ишлерини битирген сонъ,
Пароходкъа мердивенни кетирген сонъ,
Бирер-бирер тюшеджекте олар ерге,
Якъаламакъ эми келе забитлерге.

– Шашманъыз, дей Исмаил бей – ма, окъуп билъ,
Сувда топлашув кечирмек ясакъ дегиль.
Падншанынъ эмиринден олмаз таймакъ,
Тамам эки кунъ басмадыкъ ерге аякъ!

МАКСИМ ГОРЬКИЙ ВЕ БИР КЪЫРЫМЛЫ

Максим Горький пек сезгир бир адам олгъан,
Омюринде тек бир кере о янъылгъан.
Эвинде чокъ отурмакътан безер экен,
Кимерде бир чыкъып кетип кезер экен.

Бир кунъ урып омузына торбасыны,
Чыкъып кеткен ашамайып шорбасыны.
Джаяв-джалпы койден-койге юре-юре,
Койлюлернинъ яшайышын озю коре.

Юрювинден хошнут ола, юрип талмай,
Лякин, энди торбасында отьмек кьалмай.
Не япсын о? Ачлыгъыны кимге айтсын?
Насыл этип бир тойгъан сонъ кери кьайтсын?

Ач олгъан сонъ бир тоймакъны ойлап-ойлап,
Кеткен экен Байдарава ёлу бойлап.
Акъшам устю келип ете бир кильсеге.
Къарыны ач къулакъ асмай о кимсеге.

Бакъса, кильсе азбарында папаз юре,
Бу фырсааттан файдаланып Горький кире.
– Рухсет этинъ бугунъ сизде къонайым, – дей,
– Ашап папаз емегини къанайым, – дей.

Папаз аман бир чокъунып окъуй дува,
«Басявка» деп оны азбарындан къува.
Кете-кете Горький энди пск ёрула,
Сонъра къырымлынынъ эвине бурула.

Селям бере, селям ала, къырым къарты,
Башындаки кьалпагъы да яман джарты.
Юрюнъиз, дей, кечинъиз, дей о Горькийге,
Къол узатып ёл косътере кишлик уйге.

Этли шорба пишкенден сонъ, ашап-тойып,
О яткъыза мусафирни чаршаф кьойып.
Саба турып эль-бет юва Горький агъа,
Аджеп насыл сёзлер айтсын къырымлыгъа?

Алгъышламакъ истей оны джан юректен,
Чокъ тюшюне, сонъ шойле дей эльдиректен:
– Сагъ ол, къартым, дюнья тургъандже тургъайдынъ,
Кечкем бизим папазымыз сен олгъайдынъ...

Шай дегенде къартчыкъ къопара яйгъара,
– Кет, дей къысметинъни башкъа ерден ара.
Бу янълышны сонъра Горький ойлап корьген,
Шу куньден сонъ чокъ ерлерде айтып юрген.

1985 с.

ОЗЫБЕК ДОСТУМА

Нидже йыллар, бу дерт нидже юрек дельди.
Истейим мен ёлгъа чыккып багъырмагъа.
Вакъыт кельди бизлерге де, вакъыт кельди,
Сизни саба емегине чагъырмагъа.

Агъыр кунъде бир омуздан бир омузгъа,
Юк алмаштыкъ, эй, сен адий озыбек халкъы!
Хош хаберлер къанат джайсын юртумызгъа,
Къайтарылсын кърымлынынъ миллий акъкъы!

Къыркъ беш сене, чектик онынъ ярасыны,
Гедже-кунъдюз эр сание, эр дакъыкъа.
Екюн чекип шу вахшийлик эрасына,
Енъмек керек ер юзюнде урь Акъыкъат!

Мухтадж олып, вефа арап юрьдик бизлер,
Яшлыкъ кечти, кезалмадыкъ гульзарларда.
Бизим сюргюн мевталаргъа тапылды ер
Сизинъ азиз эм мукъаддес мезарларда.

Къыркъ беш сене, бу топракъта биз «нан», едик.
Дамарларгъа синъди озыбек суву, тузу.
«Саткъын» деген токъалларгъа индемедик,
Бир тувгъандай олды халкънынъ огълу-къызы,

Биз билемиз, сизинъ ичюн гъурур дегиль,
Къардаш халкънынъ козь яшына бакъып юрьмек.
Ким беллесе сюргюнликте омюр енгиль
Насип олмасын кимсеге оны коръмек!

Миллетимнинъ ич кимсеге хастлыгъы ёкъ,
Шаад олды бунъа озыбек озь шинде.
Душманлыкътан къат-къат онынъ достлугъы чокъ,
Догърулыкъны чин коръген о темелинде.

Насип олсун снып бизге эсаретни,
Бу «Гъайрыдан къурув» деври юрткъа къайтмакъ.
Къыркъ беш сене чекильген о асретликни
Юртумнынъ таш-топрагъына агълап айтмакъ.

Азырладым мен бир доппы, бир де чапан,
Озыбек достум, ёлгъа чыкмакъ арфесиндем.

Сакълайджагъым мен оларны бутюн заман,
Халкъ динълесин, ер инълесин урь сесимден.

Насип олур, атар бу танъ сёзюмиз акъ.
Умютимиз, ишанчымыз бар бугунъге.
Чагъырымыз, келирсинъиз бизге мытлакъ,
Лякин сюрюн олып дегиль, тек дюгюнъге!

Афу эт сен, озьбек достум, афу эт сен,
Истейим мен ёлгъа чыкъып багъырмагъа.
Вакъыт кельди козь айдынгъа, вакъыт кельди,
Сизни саба емегине чагъырмагъа!

1988 с.

МОЛОДЕЖНОЕ – 91

Яшавчюн тикленген темельге
Душман хаст эйледи, джан кие.
Етмесин, деп Къырым эмельге,
Ексан олды «Молодежное».

«Молодежное», «Молодежное»,
Бу къырымларнынъ акъ ери.
Келеджек бир кунъ, келеджек илле,
Тикленир хор халкънынъ эвлери.

Кучюнъ бар, къоркъмайсынъ, юзюнъ ёкъ,
Агъа халкъ олгъан сонъ, агъа ол!
Бердиги ваденьден гонъюль токъ,
Къырымлар Юртуна ач сен ёл!

Вахшийдже сюрюльген бу ерде
«Азатлыкъ» адынен догъар кой.
Хорлукънен тикленген эвлерде
Къырымлар мум якъып этер той.

«Молодежное», «Молодежное»,
Бу Къырымларнынъ акъ ери.
Келеджек бир кунъ, келеджек илле,
Тикленир хор халкънынъ эвлери.

1991 с., август

ПИЧ БАЛА

*Къырымда янны
Автономия статусы
араштырыджыларгъа*

Бир пич бала даа догъды
«Сербест халкълар» арасында.
Миллетимни йипсиз богъды,
Бакъмай козию-къарасына.

Догъар-догъмаз акъ-укъукъны
Эльбет, алыр о къолуна.
Ленни дегиль, чокъ наткъны
Эльбет, салыр о ёлуна.

Ады «Автономиядыр»,
Бабасыны кимсе бильмей.
Бу яланджы бир дюньядыр...
Бунъа миллет къальби кульмей.

Бу мукъаддес азиз ернинъ
Ким оладжакъ шорбаджысы?
Кене дертли юреклерининъ
Саволмайджакъ ич адджысы.

Разы олмай багъыргъаннынъ.
Багъырмакътан агъзы талса.
Не япарсынъ, догъургъаннынъ
Тенде бозукъ къаны олса?

«Азат» халкъчион бу да бир дерт.
Кельмешекке дагълар керек.
Намуссызда ёктыр юз-бет,
Намуслыда агълар юрек.

Даянса да бунъа кок-ер,
Бир кунъ ачар о сырыны.
Пислик дегиль, намус енъер,
Къырым олур Къырымлынынъ!

*1991 с., февраль,
Ташкент*

ИЛИМЛЕР КЫРАЛЫ

*Техника илимлери докторы,
профессор Февзи Якъубовнынъ
60 йылыгына*

Такъдир сени яш чагынынъда ташлады,
Ана юрттан узакъларда олдынъ сен,
Илим ашкыы сюрдюникте башланды,
Ябанджылар арасында къалдынъ сен.

Ябанджылар олсалар да адамлар,
Озь эвляды киби сени севдилер.
Адамларнынъ арасында Адам бар,
Къол туттылар санъа: «Огълум» дедилер.

Чокъ чекиштинъ такъдирининъ ойлап сен,
Билек тиреп окъумагъа кириштинъ.
Илим арап, энъ кучюни къоллап сен,
Бильгилернинъ негизине приштинъ.

Озюнь таптынъ, озюнь единъ, окъудынъ,
Къырымынынъ тюртселер де козюнье,
Онынъ мелевшеси киби къокъудынъ,
Чокъ мин тапып урсалар да юзюнье.

Асыл сени анань эял догъургъан,
Тарханкъутнынъ чёллеринде чынъ айгып.
Айненисин йырлап, дува окъугъан,
Озь-озюни аджымайып, мугъайгып.

Эял сютнен бесленген бир эвлятсынъ,
Сюрдюнде де эял хызмет алдынъ сен.
Зорлукъларгъа бойсунмагъан бир затсынъ,
Эял илим чокърагъында далдынъ сен.

Илим иле айдынлыкъ сач халкъынъа,
Айдынлыкъкъа мухтадж эр кес бу кунъде.
Хор миллетинъ пришсе озь акъкъына,
Сеннен бирге халкъ да ойнар дюгюнде.

Шимди санъа душманлар да сукълана,
Баштан къалсын онынъ Сибирь, Уралы...
Къырым сеннен гъурурлана, къувана,
Юзь йыл яша сен Илимлер къыралы!

1998с., сентябрь, Акъмесджит

БЕЛЬБЕК БАЛАСЫ

Идрис Асаниннинъ 70 йиллыгына

Генчлигимиз кечти Бельбек боюнда,
Онынъ ширин сувларыны ичтик биз.
Мешакъатлы сюрдюонликлер ёлунда,
Даянылмаз кечитлерден кечтик биз.

Аювджылар девлетининъ эмиринен,
Сен Сибирьге, мен шималъге ташландыкъ,
Такъдирмизининъ мераметли элинен,
Инсаниет арзусына ашландыкъ.

Олюмлерден къуртулгъан сонъ, бизим де,
Эр кес киби ёлларымыз айрылды.
Чапкъаладынъ кучъ олгъандже тизинъде,
Адам олып къалмакъ ичюн къайгъырдынъ.

Мурадынъа ириштинъ сен, сёнмединъ,
Миллетинъни такъдирини ойладынь.
Курештинъ сен, ич сёзюньден дёнмединъ,
Зорлукъларда саткъынлыкъкъа уймадынъ.

Такъдир бизни корюштирди Ватанда,
Къайд этемиз мында етмиш яшынъны,
Койден узакъ тюшсек де биз эр анъда,
Хатырлаймыз догъмуш Бельбек ташыны.

Юзь йыл яша, сыныфдаш ве къалемдеш,
Яшлыгъымыз отги, керп дёнмейджек.
Йырларыньны йырласын халкъ, дост ве эш,
Халкъ къальбинде янгъан чыракъ сёнмейджек!

1997 с., октябрь, Акъмесджит

УЗАКЪТАН БИР СЕС КЕЛЕ

Узакътан бир сес келе,
Динълейим, эп динълейим.
Юрегим пек сескене,
Не ичюндир, бильмейим.

Деныз шувулдай десем,
Деныз менден узакъта.
Чамлар увулдай десем,
Чамлар ёкътыр бу якъта.

Узакътан бир сес келе –
Кимнигъ сеси бильмсийим.
Атта юкъумны боле,
Къулакъ салып динълейим.

Кель! – дей бу сес эректен,
Чагъырдыкъча чагъыра.
Эвлядыны ёкъ эткен
Ана киби багъыра...

1956 с.

ЯНДЫМ, КЪАРДАШЛАР

Зулумлыкъ азраиль олып нешимден
Къувды Юртумдан, инъледн дагъ-ташлар.
Айырылдым бурада достум-эшимден,
Туташты юрегим, яндым, къардашлар!

Къылынув, котеклер къарардан ашты,
Эгильдн дженклерде тик юрген башлар.
Забитлер зыкъына инсанлар шашты,
Нейлейим, чарем ёкъ, яндым, къардашлар!

Ватаным гуль багъча, дагълары чокъракъ.
Къызлары зар чеке, сюрмели къашлар.
Тапмадым Юртумда озюме отракъ,
Даянып олмадым, яндым, къардашлар!

Халкъымчюн сербестлик, азатлыкъ истеп,
Чыкътым тюз мейдангъа кирсин деп яшлар.
Ана Ватаным, миллетим ичюн деп,
Атеште къор олып яндым, къардашлар!

Зорбалыкъ ичинден къургулыр халкъым,
Олюим неслиме йигитлик ашлар.
Кунъ келир, миллетим булур озь акъкъын,
Эльвида, достларым, яндым, къардашлар!

1998 с., июнь, Акъмесджит

КЪАР ЯГЪА

«Медео» ёлунда къар тутгы бизни,
Ягъа о япалакъ-япалакъ.
Ашыкъып орътмекте ёл-изимизни,
Бем-безъ къар олды эр бир якъ.

Дюнъяны къаплагъан бу къадар къарны,
Табнат къаерге сыгъдыргъан?
Нечюн о бугунъ, бу анъде барыны,
Бу дияр устюне ягъдыргъан?

Бельки меним хаялым, шай истей юрек,
Афу эт... Бакъ кене къар ягъа!
Эр элял эмекке элял акъ керек,
Яшавчюн кельген сонъ дюньягъа.

1988 с.

СЫДЖАКЪ БАКЪЫШЛАР

Ала-Таунынь тюбюнде олсам да,
Тесир этмедн манъа бу аязлар.
Одамда къапалып яныгъыз къалсам да,
Къулакъта чынълады домбра ве сазлар.

Кими о тарафкъа, кими бу якъкъа,
Биревн тон сорай, биревн къалпакъ.
Къызлары колготка тарттырып аякъкъа,
Устюнден кийгенлер акъ юнлю пайпакъ.

– Сиз ушюмейсизми? – дей мусафирлер,
Гуя оларда не джан бар, не де къан.
– Тек бугунъ тенде къан ойнады, – дейлер,
– Бираз сютлю чай ичкен сонъ къазахтан.

Хатрим хош, къазах дост, сизинъ муиттан,
Омрюмде чокъ корьдим мен бойле къышлар.
Ирите ичимнинъ бузуны эр анъ,
Къальб тёрюнден чыкъкъан сыджакъ бакъышлар.

1988 с., Алма-Ата

КЪАБУРЧАКЪ ЭЗГИЛЕРИ

«Къабурчакъта» ярым йыл
Меджбур олдым къалмагъа.
Яшап мында «Мустакъыл»,
Эркин нефес алмагъа.

Манзарасы пек дюльбер,
Багъ-багъчасы, дагълары...
Темиз ава эр бир ер.
Чешит ерден халкълары...

Къавгъа ёкътыр, ошек аз,
Бол-сал кече тойлары.
Халкъ кедерли, бутюн яз
Битмей гъамлы ойлары...

* * *

Ель уфюре, къар сепе,
Кече язнынъ къуванчы.
Зорнен хамсиге ете,
Халкънынъ айлыкъ къазанчы.

Кельген джыйма халкъ мында
Озь кучюнен кечине.
Сой-сопу ёкъ янында,
Дерди сыгъмай пчине.

Бойле этип зор-бея,
Сюргюнликтен къайта халкъ,
Джан талашып, эвеля
Къысметини тапа халкъ.

Къабурчакъ пек эски кой,
Кираметли эвлери.
Аранларда эчки, къой...
Асфальтленген эр ери.

Аят кече... Кене де,
Юреклерни дерт эзе.
Чокъ языкъ ки бу койде
Сыкъ-сыкъ ола дженазе...

Янып-куйип, сыкып тиш,
Гедже-куньдюз халкъ ишлей.
Халкъымда ич битмей иш,
Мезарлыкъ эи кенишлей...

* * *

Чыдамагъа алышкъан халкъ,
Лякин, сабыр тюкене.
Энди эфтар башланаджакъ,
Эвде лампалар сёне.

Сабыр эте халкъ кене де,
Сабыр этмей, не япсын?
Къайдан халкъым кендисине,
Бойле топракъ, Юрт тапсын?

«Арман айляна, айляна,
Къазыгъына байлана».
Къырымлы буны бильгенден сонъ,
Такъдирини ойляна.

Кене шукюр этип мында
Ишлей ерлешкен халкълар.
Отъмеги бар тюкянында,
Ешилъ, мейдан отлакълар.

Койге бакъып, кой четинде,
Тура юксек къаялар.
Он бир йыллыкъ мектебинде
Шень-шад окъуй балалар.

Эр кес согъум соймаса да,
О да олур, деп мытлакъ,
Озь девлети олмаса да,
Озь Юртунда яшай халкъ!

* * *

Ишкир халкънынъ бус-бутюни,
Ишлемектен безмейлер.
Шорбаджылыкъ умютини
Гонъюльден ич узмейлер.

Эшитилир халкънынъ сеси,
Акъсыз яшав етеджек!
Догъып адалет периси,
Халкъкъа хызмет этеджек!

Билип отъмекнинъ дадыны,
Ярын этке тоярлар.
«Къабурчакънынъ» озь адыны –
«Къабурчакъ» деп къоярлар.

Бугунь Къыдырлез, бугунь Къыдырлез,
Байрам эте бутюн халкъ.
Эвлеринден чыкъты эр кес,
Урбалары темиз-пак.

Чыкъты бутюн Къырымлылар,
Сексен секіз ханеден.
Къабурчакъкъа кельген олар,
Дерсинъ бутюн Алемден.

Бирн дей, мен Таракъташлым,
Дигерн дей, Къувушлым,
Бирн де дей, Озенбашлым,
Ветаныма къавуштым.

Олар мында агъа-къардаш
Олып бирдем яшайлар.
Дерсинъ эписи бир Юртдаш,
Бир-бирине ошайлар.

Ошамайып не япсынлар,
Бир миллеттен олгъан сонъ.
Сюрюнликтен къайта олар,
Сабыр ташып-толгъан сонъ.

Элли йылдан сонъ бу миллет,
Ана Юрткъа къайтмакъта.
Къыдырлез куню олар эльбет,
Дертлерини айтмакъта.

Хош эгилер кокке сте,
Софраларда эр шей бар.
Бутюн халкънен байрам эте,
Къабурчакълы къырымлар.

Сабыр эт сен, келир акъкъынъ,
Дертлер кечер-кетерлер.
Озь Илинде азиз халкъым,
Чокъ Къыдырлез этерлер!

Къарасувмы, Таракъташмы,
Къувушлымы айырмам.
Джумленъизге – къартмы, яшмы,
Къутлу олсун бу байрам!

1996 с., март, Къабурчакъ кою

АРАЛ

Кечкен эдим мен Аралнынъ янындан,
Денъиз ели сыйпагъанды бетимни.
Ичкен эдим станция сувундан,
Сѣндюрмекчион юрек араретимни.

Сонъсуз чѣллер кокюсинде ярашкъан
Бу денъизде ялдар эди елькенлер,
Асырларнен мында яшап, алышкъан
Ерли халкълар къадирина еткенлер.

Намы кеткен балыкъчыларынь факъат,
Толкъунларынь арасында ялдагъан.
Абай, Бердах, Макътумкъулы ве Фуркъат,
Нидже йыллер саилинде йырлагъан.

Не олды я, далгъаларынь сакинлей,
Балыкъчылар гемилерни туваргъан.
Не олды я, Арал санъа, халкъ инълей,
Ялыларынь туз къускъан ве сияргъан.

Къан дамарынь узюльдимни, денъизим,
Не ячюн шай зорнен нефес аласынь?
Араретке къаршы турдынь бир озюнь,
Шимди бизден чекиледжек оласынь.

Къачма бизден, къачма аят Аралы,
Тувгъан кокюнь алтында сен далгъалан.
Такъдиринъчион юреклермиз яралы,
Сенсиз олур дюньямыз бир бош алан.

Кезем бугунъ кене мында серсемлеп,
Саилинде таптап къум, тоз-ташыныны.
Къурумасын Арал, къурумасын деп,
Сувларыньа къошам мен козь яшымны.

1987 с., июль

АЗЕРБАЙДЖАН КЫЗЛАРЫ

Къонды бугунь тайяремиз
Бир аджайип дияргъа.
Толду бутюн сейяремиз
Дост-муаббет йырларгъа.

Ерде дегиль, кокте биле,
Къалды достлукъ ызлары.
Бир бакътыкъча юрек деле
Азербайджан къызлары.

Бу бакъышлар иритирлер
Юректеки бузларны.
Гоньюль берсенъ бекитирлер
Азербайджан къызлары.

Къальблеринде толын-ташыр
Гузеллернинъ назлары.
Бир-биринен ярышлашыр
Азербайджан къызлары.

Санки бугунь энген ерге
Айдын кок йылдызлары.
Ильхам берир гонъюллерге
Азербайджан къызлары.

Чокъ унерлер огретедир
Ана юртнынъ ВУЗлары.
Догъган айнынъ ондёртюдир
Азербайджан къызлары.

1976 с.

КЪУШ-КЪАЯ

Табиат къолунынъ тесире,
Ялдызлап, сырлагъан сени.
Къуш-Къая – туфанлы дагъ ери
Манзаранъ джоштурды мени.

Гуллернен къокъугъан тюзлюгинъ,
Тазелик сепе хош юзюме.
Шувлагъан шу буллятор озенинъ,
Шевкъ бере къуванчлы козюме.

Багърынъда ярашыкъ койлерде,
Бахытлы балалар окъуйлар.
Лагерде, кунешли куньерде,
Мелевшенъ, гулюнъдай къокъуйлар.

1941 с., майыс

ЭВЛЯДЫНЪЫМ

Сен улусынъ, сербест Ана-Ватаным,
„Кунеш тала бир уджунъа баргъандже».
Аванъ – джаным, сувунъ – къаным, сен – антым;
Къулачым тар, къучакълардым къангъандже.

Хасис душман кьолю санъа далгъанда,
Осьмюр эдим кьучагъында кьалгъанда.
Оксюзликни бильдирмединъ, – осьтиординъ,
Отъмегинънен бакъып акъ ёл косътердинъ.

Мераба, эй, улу Ватан, мераба!
Бу сёзюмнен ишке кирем эр саба.
Гьурурланам топрагъында юргенде,
Сенден алгъан кучьни санъа бергенде.

Гедже, куньдюз сенсинъ даим эсимде,
Сенинъ берген кьуванч сыгъмай коксюмде.
Озь борджумнынъ эдасычюн эр заман
Мен азарым, овлядынъым, эй Ватан!

САРСЫЛМАЗ КЪАЛЪА

Пытакълары чаталлашкъан бир эмен,
Нидже сене, япракъ ача, ешере.
Нидже сене, гондже ата, корем мен, –
Юреклерге рух ве севинч кетире.

Нидже сене... Тамырлары топракъны,
Яра, теше, къаяларны тепрете.
Ер астында къазмаджыгъа туракъны
Ялдызлай ве яшамагъа огрете.

Нидже сене.... Кевделене, юкселе,
Азаматлы, кучьлю эмен береги;
Месуд халкънынъ юзю онъа тикиде,
Шадлыкъ, кьуванч тола магърур юреги.

Океанлар аркъасындан сазагъан,
Къасыргъалар баш котере, чапкъыла;
Фуртуналар улуй; чокъ йыл яшагъан,
Чатал юрек бу эменге атыла.

Лякин, эмен челик къалъа кесильген,
Титретамай оны не ель, не афат.
Эмекчи халкъ онъа седжде эдинген,
Кольгесинде булгъан ольмез бир аят.

Бу Къырымдыр... сеадетли джан ерим,
Мен онынъчюн селяметлик истерим!

1956 с.

БАШ ЭГМЕДИНЬ

Къанлы душман ватаныма атеш ачкъанда,
Къалачладынь шинелинъни, такътынъ бойнунъа.
Самолётлар инълеп ерге къуршун сачкъанда,
Сагълыкълашып сонъки кере чыкътынъ ёлунъа.
Дым окопта, боранларда, деръя-дагъларда,
Бу кок шинель олды даим сенинъ ёлдашынь.
Енынш ичюн сеферлерде, эгри ёлларда,
О астынъда ятакъ эди, эм де сырдашынь.
Бу шинельнен баш эгмединъ душман алдында,
Бу шинельнен ант этип сен чыкътынъ урушкъа.
Бу шинельнен курештинъ сен Ватан ёлунда.
Ягъмаджылар козь аткъанда бизим турмушкъа.
Унугмаз достум сени, йыллар отъсе де,
Деликленген кок шинелинъ хатре турмакъта,
Огълунъ бугунъ аскерликте хызмет этсе де,
Макъсадымыз дженк-джефасыз аят къурмакъта.

1957 с.

БАГЪДАД КЪЫЗЫ, МЕРАБА

Чилленинъ аджайипи танъында
Къушчыкълар йырындан уяндым.
Улу танъ, азат халкъ анъында,
— Бир сёнмез зия, — деп къувандым.
Динъленем, узакътан йыр келе,
Азатлыкъ йырлары йырлана.
Достларгъа юректен сыр келе,
Ким анда йырламай хорлана?
Йырынъа къошулып йыр айтам,
Танъ ели эскенде эр саба.
Узакътан санъа къол узатам,
Багъдадлы къара къыз, мераба!
Бу къолда бар къатты тамгъалар,
Адий къол, ишкир къол, сербест къол.
Бу къолны дост къолу сайгъанлар,
Куреште алданмаз, эмин ол!
Эркин ель эп эсип тургъанда
Багъдаднынъ устюнде эр саба,
Юрегим севинчле ургъанда,
Дейим мен, сагъа къыз, мераба!

1958 с.

УЛУКЪЛАР

Мен койлю баласым. Дагълардыр межяным.
Яшлыкъта чокъ кийдим чий-тешик чарыкълар.
Дагъларнынъ сувундан сув ичкен инсаным,
Къаныма къан къошты о буллюр чокъракълар.
Сувларнынъ башында ойнадым зевкъ сюрип,
Дедемден огренип улукълар ясадым.
Ёлджулар сув почти арадет сёндюрп,
Къальбимде оларгъа чин севги асрадым.
Коръдим мен, тишлерни сызлаткъан сувларнынъ
Къаялар астындан фышкъырып чыкъкъанын.
Северим чытырман дагъ-къорувларнынъ
Багърында улукълар шырылдап акъкъанын.
О буллюр сувларгъа сиз кечип олдынъыз
Дереде-тёпедэ, ёлларда, улукълар!
Бир вакъыт къурумай эп ташып толдынъыз,
Тамырлар сув почти, джанланды урлукълар.
Улукълар! Балалыкъ чагъымда эльбет де,
Тиз чёкип, алдынъда сув ичин, къангъаным.
Истердим арадет баскъан эр юрекке
Шнирим бир тамчы сув олып тамгъанын.

1961 с.

БАГЪЧЕВАНЛАР

Багъчеванлар алма ёллай девлетке,
Олар истей: эр кес бол-сал яшасын.
Алма-Ата алмасындан, керекте,
Сибирь, Урал ишчиси де ашасын.

Семиречье боюнда эр инсанны
Къувандырды бу совхознынъ рапорты.
Насыл олар толдырмасын планны,
Ярым кило келе эр бир «апорты».

1960 с.

БИНЬ ТЕШЕККЮР

Машиналар сыра-сыра...
Цемент, тола эи келе.
Совхоз яньы меркез къура,
Эвлер къат-къат юкселе.

Лампа янса яньы эвде
Къуруджылар севине.
Бу биналар тюм-тюз чёльде
Машъаль олып корюне.

Бинь тешеккюр халкъ бахтычюн
Темель ташы къойгъангъа.
Урь, бахытлы яшав ичюн
Къавий негиз къургъангъа!

1960 с.

БАГЪДА

Багъджыларнынъ эллеринде макъаслар,
Къара мускат, марлен, чавуш джыялар.
Салкъымларны назик элли, шень къызлар,
Айры-айры сепетлерге къоялар.

Ярдым эттим багъджы къызгъа мен бир ань,
Сепетинден салкъымларны бошаттым.
Шу дюльбернинъ козьлерини, инансань,
Къара мускат данесине ошаттым.

1960 с.

БАТЫРЛАР УЛЬКЕСИ

Кениш, бол топракълы,
Дагълары чокъракълы,
Тюкенмез диярнынъ гузель эр якъы.
Дюньягъа берип нам,
Къазандынъ шереф-шан,
Кунешли улькенинъ, атеш-къальб халкъы!

Баба ве деделер
Тюшюнде корьгенлер:
«Гуя бу ач топракъ алтынгъа дёнген».
Къанлы тер тексе де,
Белини буксе де,
Дехкъаннынъ чырагъы янмагъан, сёнген.

Кечти о хор йыллар,
Бу тюш ве хаяллар
Акынкъат дестаны олды чокъ тильде.
Къыртышлар сёкюльди,
«Акъ алтын» орьтюльди
Урь Ватан кунешин нур сачкъан ильде.

Тек бу йыл джыйылгъан,
Дагъ киби йыгъылгъан
Памукътан эшелон юклесек эгер.
Бу ерден учуджы
Керваннынъ бир уджу
Бельки де узюльмей та айгъа етер.

Бу – шадлыкъ зевкъ куню,
Бу – куреш екюнц,
Ййрасын этрафкъа енъиш садасы!
Бу дегиль Тянь-шань,
Бу дегиль дагъ, инан!
Бу – халкъ яраткъан «акъ алтын» обасы.

Техника кучь бере,
Илим ёл косьтере,
Топракъны алтынгъа дёндюре бу халкъ.
Турсунай, Чачилер,
Тюпко ве Чкилер...
Кучь къоя олсун, деп халкълар малгъа гъаркъ.

Кунешнинъ нурунен,
Тынч аят йырынен
Гъалебе маршлары, йыл-йылдан гурылень!
Къыртышлар акътаргъан,
Таштан сув чыкъаргъан,
Батырлар улькеси, яша ве гуллен!

1960 с.

БИНЬ ТЕРЕК ИЧИНДЕ

Багъчада бинь терек ичинде,
Емишсиз бир терек ер алгъан.
Кузь кельсе рузгярлар кучюнден
Япрагъы этрафкъа саврулгъан.

Инсанлар кучь берип оны да,
Къорчалай хышымгъа огъратмай.
Лякин, о, салмакълы далында
Халкъ ичюн бир емиш яратмай.

Ярашыкъ багъчанынъ төрюнде
Нафиле сатма сен намынъны.
Бильмиш ол, куньлернинъ биринде
Бульдозер авдарыр тамрынъны.

1958 с.

СЕВГИМ СЁНМЕЗ БИР АЛЕВ

Омюр ёлдашым Сабриеге

Севги бир далгъалы дерьягъа ошар,
Кимерде сакинлер, кимерде ташар.
Дерьягъа эр тюшкен ялдамакъ истер,
Аятнынъ къанунынъ анъламакъ истер.

Эй, севги дерьясы! Мен сангъа далдым;
Далдым да гузель бир къатмер гуль алдым.
Яр, Ана, Ватагъа, саф севгим бу гуль,
Къуванчлы илхамнен толды яш гонъюль.

Бу гульнен эмекте шан-шереф корем,
Онынънен куреште эп алдкъа юрем;
Онынънен аятнынъ ёлуны таптым,
Бакъ, нечюн мен сени коксюме такътым.

Коксюмде солмаз о, эбедий турар.
Нур сачкъан алевдай, сёнмез, эп янар.
Севгимнен юрегим даим шень урар,
Сёндюрпр оны тек къараплыкъ мезар.

1960 с.

СЕН ЯНЫМДАН КЕЧКЕНДЕ

Танъ ельниги эскенде
Чыкъам ёлгъа эр саба.
Сен янымдан кечкенде,
Айгырым, деп, — мераба.

Чокъ танълар шай озгъардым,
Келип кечтинъ янымдан.
Сёз къошалмай къызардым,
Ич бильмединъ алымдан.

Лякин, бугунъ сабадан
Мен изинъден къалмадым.
Сен ишлеген тезъядан
Козьлеримни алмадым.

Шу заводнынъ ичинден
Севдим бир цех гулюни.
Яр тюшмезми пешинден
Корип сендай бульбульни?

1957 с.

КЕТЕМ САНЪА

Бу мевсимде — хош бааръде
Багъ-багъчалар ешере.
Яныгъызлыкъта узакъ ерде
Ярем омюр кечире.

Менден узакъ олсанъ да, яр,
Гонълюнъ узакъ олмасын.
Ачкъан гуллер солса да, яр,
Сенинъ севгинъ солмасын.

Кетем санъа, къумрал сачлым,
Джан аркъадаш олмагъа.
Сенинъ иле акъ герданлым,
Янъы аят къурмагъа.

Бу мевсимде — хош бааръде,
Кель ачайыкъ бир гульдай.
Янъы куньлер сааринде,
Йырлашайыкъ бульбульдай.

1958 с.

МЕН ЕЛЬ ОЛСАМ

Дестанларда сени аныгъан мен олдым,
Ышкъынъ иле ярыкълангъан мен олдым,
Ашкъынъ иле яралангъан мен олдым,
Сечмейсинъми, севмейсинъми, айт, гузель?

Сен гуль олгъан гуль багъчада ель олсам,
Тынч авада ягъмур олсам, сель олсам,
Акъ юзюнъни куньден оръткен эль олсам,
Сечермисинъ, сечермисинъ, айт, гузель?

1960 с.

ДИЛЯВЕРГЕ

Дженктен себеп айырылганларга

Бир анадан догъдыкъ бизлер, тувгъанмыз,
Бир чешменинъ сувундан бет ювгъанмыз.
Бир ананынъ сютюн эмдик берабер,
Юрегимиз, къанымыз бир, Дилявер.

Дженклер нидже гонъюль кырды, къайырды,
Талий бизни бир-бирмизден айырды.
Ал къанларга боялганда ана ер,
Сен гунысыз сабий эдинъ, Дилявер.

Биз яшлыкъта айрылсакъ да анадан,
Талий бизни къуртарды чокъ белядан.
Айрылыкънынъ адджысыны бильгенлер,
Къавушмагъа ярдым этти, Дилявер.

Сен шимальде, биз дженюпте олсакъ да,
Асретликтен гуллер киби солсакъ да,
Бугунъ достлар, тувгъанларнен берабер,
Бизге де хош бааръ кельди, Дилявер.

Дост къадырын, достлар билир эр заман,
Тувгъан къадрын тувгъан билир, эй кадам.
Йигирми йыл алмасакъ да бир хабер,
Тувгъанларынь янындасынь, Дилявер.

Къардаш халкълар арасында осьтюнь сен,
Кечмишинъни бильмей чокъ йыл сустьнь сен.
Котерильсин энди гонъюль, йырлай бер,
Сербест нльде, тувгъан тильде, Дилявер!

1956 с.

СУРЕТИМНИ АЛСАНЪ

Сейлешмекчюн, эй, севгилим,
Бир-бирмизден эрекмиз,
Бу суретни алсанъ гулюм,
Сёзюм бельки керекмез.

Бакъ, гузелим, ал янакълым,
Авесликтен кечерсинъ.
Козьлеримде сенчюн сакълы
Асрет нурлар сечерсинъ.

1957 с.

СОНЪКИ ЁЛГЪА

Мевта кете сонъки ёлгъа –
Ёл толусы халкъ иле.
Алмаштырып къолдан-къолгъа
Кетелер «ах-вах» иле.

Ольгенден сонъ пек айбетлеп
Къадирийнъе етелер.
«Мекаянына ашыкъа» деп,
Къолда тутып кетелер.

Бу адамлар арасында
Онынъ досту-эши бар.
Бу адамлар арасында
Онъа душман киши бар.

Душманы да халкънен бирге
Табут тутып ёл бойлай.
«Бир кунъ мен де дым къабирге
Киреджегим» деп ойлай.

Бу ойны, сен, адам олсанъ
Омюр билля эсте тут.
Яманлыкъчюн зезр къуссанъ,
Оны башта озюнь ют.

Ким олсанъ ол, сонъки саат
Сенинъчюн де чаладжакъ.
Табутынъны ерден, факъат,
Кене шу халкъ аладжакъ.

1958 с.

АЧЫЛДЫ САНЪА УРЪЛЮК

Муса Джалильге

Бир къарылгъач олып сен,
Къанатларынъ созып сен,
Къара булут чекильгенде,
Ерге ярыкъ сепильгенде,
Тувгъан юртунъ, ватанынъа,
Учып кельдинъ шенъ халкъынъа,
Бол къаделер сюзюльгенде.

Алтын балыкъ олып сен,
Сув тюбюне далып сен,
Деньизде ель эсмегенде,
Тыныкъ-тыныкъ сув кельгенде,

Танъ аткъанда шень гулюнъе,
Ялдап кельдинъ бульбулинъе,
Халкъынъ йырлап кульгенде.

Минип джюйрюк атынъа,
Козъ ташламай артынъа,
Хараплангъан шу багъчанъда,
Тазе чечеклер ачкъанда,
Кельдинъ кызынъ Чолпанынъа,
«Моабитнинъ» къапусундан,
Урылюк къушлары бакъкъанда.

Батыр шанр! Биз иле.
Йырынъ яшар эр ерде.
Юреклермиз бир ургъанда
Янъы яшайыш къургъанда,
Баїракъдарсынъ сен ог сафта,
Душманынъа бермей аман,
Адымлармыз биз эр заман.

Муса Джалиль – парлакъ ай,
Халкъым сени алгъышлай.
Йырларынънен рухланамыз,
Сени даима анъамыз.
Джеллятларны енъгенинъе,
Къоркъу билъмей ольгенинъе,
Эм сукълана, эм янамыз.

1960 с.

БАГЪЧАДА

Багъча бою юрдим мен
Сааръ вакътында.
Гузель бир кыыз коръдим мен
Даллар къатында.
Эки янакъ – эки нар
Нурлу юзюнде,
Урь аятнынъ ренки бар
Зейтюн козюнде.
Ишлей о шень йыр иле,
Ойнай къашлары,

Оны сая-севелер
Колхоз яшлары.
Алевгенген къальбимнен
Келип бу кыызгъа:
– Хош кельдинъиз, – дедим мен, –
Бизим колхозгъа.
Багъчамызнынъ йылдызы,
Коктен эндинъми?
Урь аятнынъ шень кызы,
Ярчюн кельдинъми? –

Козьлериме бакъты о
Эля козьлернен,
Ляйыкъ джевап тапты о
Акълы сѣзлернен:
– Ярчюн кельмек не демек?
Эмек севгенге,

Эмек иле зевкъ сюрмек
Адет – бильгенге.
Йигит олсанъ, кель иште
Унер олайыкъ,
Нам къазанып енъиште
Аят къурайыкъ!

1957 с.

СЕЛЬБИ НЕЧЮН ШУВУЛДАЙ

Этраф чым-чырт, ава ачыкъ,
Кокте ялдай акъчилъ ай.
Ерде сийькинмей япрачыкъ,
Сельби нечюн шувулдай?
Чюнки онынъ сыйпап башын
Серин ельчик эсмекте.
Нечюн сельби шувламасын –
Шувламакъчюн осьмекте.
Эйат, терек дегильмисинъ,
Ерден юксек оссенъ де?
Илле ерге эгилирсинъ
Кучлю рузгяр эскенде.
Шувулдайсынъ, шувулдай бер,
Кокке догъру бакъкъан сонъ.
Ерге де бер серинликлер,
Ерде тамыр аткъансынъ!
Этраф чым-чырт, ава ачыкъ,
Кокте ялдай акъчилъ ай,
Ерде сийькинмей япрачыкъ,
Сельби кене шувулдай...

1958 с.

КЪЫЗ ВЕ ЙИГИТ ЙЫРЫ

Къыз:

Ай ярыгъы пенджеремден къарады,
Шавлесини сепкелеп.
Танъ ельчиги сачларымны тарады,
Асретини эркелеп.

Йылдызымдан мен козюмни алмадым,
Гоньюлимни охшар деп.
Танъ атса да, умюдимни джоймадым,
Яр хатримни хошлар деп.
Танъ къушлары йырлагъанда чыкътым, яр.
Акъ алтынлы тарлама.
Сень кельдинъ де, сырлы козьнен бакътынъ, яр.
Севинчимни сорама.

Йигит:

Эшкъ чокърагъы – сени корип севгилим,
Нурланды яш юрегим.
Севгимизге, севги къоша, эй, гулюм.
Коксюндеки орденинъ.
Нафле ерде кельмедим мен янынъа
Эмегинъе сукъланам.
Акъ гуллерден чечек ачкъан тарланъа,
Козъ ташлай да зевкъланам.

Къыз:

Чокъ бинъджилер арсланысынъ, йигитим!
Не бакъасынъ козюме?

Йигит:

Эгер сенден артта къалсам, гузелим!
Кунъ догъмасын юзюме!

Экиси:

Яр, яр, яр бахты,
Яр севмеген ич бильмез.
Яр, яр, яр бахты,
Бойле ярны ким севмез?

1959 с.

АЛТЫН БАШАКЪЛАР

Этраф чым-чырт, учмай атта торгъайлар,
Чырчыр сускъан, ельчик эсмей „Джизакътан“.
«Галляарал» чёллеринде богъдайлар
Тавланалар сонъ кере бу сыджакътан.

Бугунь арман, бугунь арман! – дей олар,
Ишчилернинъ юрегинде къуванч бар.
Ярыш къайнай эр гонъюльде, эр кесте,
Олар янъы енъишлерге азырлар.
Бугунь арман, бугунь арман! – дей олар,
Четсиз чельде комбайнлар джанланды.
Кунь пуруны ичкен алтын башакълар
Тазе богъдай обасына айланды.

1958 с.

АРМАНДА

Кунь къавушты, арманда эп иш къайнай,
Тер чыбыра ишчи яшы-къартындан.
Машиналар вира берсин зыкъарлай
Тоз чанъгъытын комбайнлар артындан.
Арман осе, арман арта, токътамай,
Берекетке сукъланалар йылдызлар.
Кеч олса да куреклерни ташламай,
Эмексевер, ал явлукълы шенъ къызлар.
Олар ишлей билип ишнинъ къыйметинъ,
Къызгъын тенлер ёргъунлыкълны дуймайлар.
Халкъ яраткъан бу мубарек ниметни,
Чельге ташлап ич къайтмагъа къыймайлар.

1958 с.

ЭЛЕВАТОРДА

Машиналар юклю чыкъа армандан,
Шофёр зыкълай газгъа, реле-моторгъа.
Къабулджы къыз: – Ашлыкъ темиз, къуру, – дей,
– Авдарынъыз кузованы анбаргъа.
Шайтип кунъде бошатыла юз керван,
Шайтип кунъде бошатыла бол нимет.
Боллукъ ичюн, халкъ бахтычюн, эй, Ватан,
Азиз Ватан отъмегини къабул эт!

1958 с.

ОТЬМЕК ВЕ ИНСАН

Инсан догъып тиль саибн олгъан сонъ,
Ана сютюн деныштире отъмекке.
Къолгъа аят ёлланмасын алгъан сонъ,
Отъмек ичюн иидже эмек тѣкмекте.
Сен отъмекнинъ къадрине етмесенъ,
Отъмек етер илле сенинъ къадринъе.
Эмегинънен къазанмасанъ, тильмесенъ,
Эял яшав ич кетирме хатринъе.
Бильмиш ол ки, эгер инсан олмаса,
Олмаз эди отъмек де бу джиянда.
Бильмиш ол ки, эгер отъмек олмаса,
Олмаз эди бельки биздай инсан да.

1958 с.

БИЗ ИСТЕЙМИЗ

Буюрынъыз сой-сопум, койдешлерим,
Янъы йыллыкъ зияфет софрасына!
Котеринъыз къаделер, дост-эшлерим,
Кечкен йылнынъ снъишлер хатрасына.
Дуалер! – деп сонъ кере достларымнен,
Кечкен йылчюн къаделер котеремиз.
Енъишлерге кучъ къошкъан урь халкъымнен,
Янъы йылгъа бол тѣрден ер беремиз.
Биз истеймиз, янъы йыл кенъ адымнен
Янъы-янъы мензильге ёллар ачсын.
Къуванч толу кокреги бол гонъюльнен
Эр бир эвге йыр иле кирип къалсын.
Биз истеймиз, шу толмаз кучълю эллер
Янъы йылда вахтада ярышсынлар
Биз истеймиз, киевлер, яш келинлер
Шенъ яшасын, асретлер къавушсынлар.
Биз истеймиз, бу шанлы янъы йылда
Енъишлерден рухланып йыр йырлансын.
Эмекчи халкъ къолунда, парлакъ ёлда,
Халкъымызнынъ байрагъы далгъалансын.

1959 с.

ЭКИ ГУЗЕЛЬ ЭВЛЕНЕ

Той башланды мааллемизде,
Эки гузель эвлене.
Къандиллернинъ шавлесинде,
Мусафирлер шеньлене.
Ким бегенмез, юзю кулер,
Къолу чебер бу эрни?
Кимлер севмез къашы къалем,
Тили мельэм дюльберни?
Шеньленейик сой-сопумыз,
Ярашсын бу тоюмыз.
Къайдан йигит араштырдынъ
Бойле шайлы келинни;
Бахтлы олсун яш аятынъ
Бер сен онъа элинъни.
Не де гузель гуль къокъламакъ,
Гузель ярнынъ элинден.
Не де гузель таныш олмакъ
Шанлы эмек чёлонде.
Гуль къокъладынъ, эм таныштынъ
Севдигинъе къавуштынъ,
Шеньленейик сой-сопумыз
Ярашсын бу тоюмыз!

1959 с.

НАСИП

Йигит данм намы иле анъылыр,
Сени, Насип, бильмегенлер бильдилер.
Йигит куреш мейданында танылыр,
Халкълар сени бу куреште корьдилер.
Эр ишинъде янъы усул къууландышъ,
Бир ерине бинъ яраттынъ тарланъда.
Памукъ ичюн дерьялардан сув алдынъ,
Кучъ аямай сербест аят къургъанда.
Сен чыкъкъанда отькюр челик атынънен
«Баяутнынъ» тарлалары нурлана.
Орьтюльгенде тарланъ безз алтыннен
Иль севине, халкъ юреги рухлана.
Далгъалангъан океанда гемидай,

Ялдап чыкъя саарь вакъты машинанъ.
 Танъ къушлары йырнен сени къаршылай.
 Рухландырып улу еныш ашкъына.
 Эмеклерде пишкинлешкен къолунъда
 Туткъан рулюнъ бакъ не гузель яраша.
 Берекетни эп арттырув ёлунда
 Сендай йигит енышлерге ёл ача.
 Мына ничюн депутатлыкъ шаныны
 Багъышладыкъ, корьдик санъа мунаси.
 Орденинъле шуретлеймиз адынъны
 Нам къазангъан шанлы йигит, эп Наси!

1957 с.

ЧЕБЕР КЪЫЗЛАР

Ёлдан кечсенъ токъталасынъ,
 Ишлерине сукъланасынъ,
 Бакъ не гузель янъы эвлер,
 Къурмакъта бу чебер эллер.
 Бу къызларгъа эв акъламакъ,
 Гуя нагъыш нагъышламакъ.
 Ниетлери халкъкъа анджакъ,
 Айда бир эв багъышламакъ.
 Ерден бакъсанъ эв устюнде
 Ошай олар йылдызларгъа.
 Нидже йигит кокюсинде
 Севги сакълы бу къызларгъа.
 Бугунъ буюк байрам бизге
 Кочьтукъ янъы эвимиъге.
 Чокъ машалла, уста къызлар,
 Сизинъ чебер элиниъге.

1957 с.

ЕМИШЛИ ТЕРЕКЛЕР

Чечеклер ачыла, тёкюле,
 Гонджелер емишке дёнелер.
 Берекет джыйыла, кузь келе,
 Тереклер сарарып, сёнелер.
 Тереклер! Емишли тереклер!
 Мевсимлер тез келип, кечелер.

Аз омюр... Лякин чокъ юреклер,
Мейванъдан шербетлер ичелер.
Бааръде безенип ильвангъа,
Тереклер кене де ачарлар.
Эмекнен нам берген джангъа,
Несиллер къальбинде яшарлар.

1957 с.

САНЪА ГУЛЬ ДЕЯЛМАМ

Орталыкъ гуллине, япракълар ешере,
Баарынынъ хош ели охшай яр юзюни.
Багъчада олурым, десенъ де къач кере,
Кельмединъ, дживан къыз гуль санып озюнынъ.
Ёкъса яр коксюнде ярашмам, дединъми?
Ёкъса бир гузельге гонълюнынъ бердинъми?
Гузельсинъ, сёзюм ёкъ, айт манъа, гизлеме,
Табиат бергисин алемге юзлеме.
Динъле, къыз, табиат къануны бойледир:
Бир йылда дёрт мевсим яз ве кузь, къыш, бааръ.
Гузеллик кимсечюн эбедий дегилдир,
«Санъа гуль деялмам», мевсимнинъ къышы бар.

1957 с.

АЙШЕ

Койдешимсинъ, лякин сени танымадым корьгенде,
Мырзачёлыннынъ мелевшесин, чолпан йылдызы!
Ачылмагъан гондже эдинъ сен бу ерге кельгенде,
Гулистанда гульдай ачтынъ Багъатыр къызы.
Коксюндеки эки орден козылеринининъ нурудай,
Яш етекчи! Сукъланамыз санъа юректен.
Ич талмайсынъ, октем акъкъан Сырдарьянынъ сувудай,
Буны санъа шанлы эмек. несиль огреткен.
Чебер элли. эмексевер, депутатъ къыз, эй, Айше!
Халкънынъ санъа урьметине сынъыр олурмы?
Тонналарнен памукъ асрап олдынъ сен бир мелевше,
Бахыт ичюн ачылгъан гуль асла солармы?
Шунынъ ичюн дейлер санъа Гулистаннынъ бир гулю,
Тилимизде дестан олсун халкъымызнынъ бульбули.

1958 с.

ДИНЬЛЕ, ГУЗЕЛЬ

Козьлериньдай козьлер бар,
Сёзлериньдай сёзлер бар,
Севдим десем юзюнъни,
Санъа ошар юзлер бар.
Тюшонджеге далдым мен,
Неге севда олдым мен?
Ёкъса оля козьгеми?
Ёкъса татлы сёзгеми?
Диньле, гузель, сёзюм акъ,
Сенде недир севдим мен,
Не къашынъны, козюнъни,
Не де татлы сёзюнъни...
Буллюр киби темиз, пак,
Юрегинъни севдим мен.

1957 с.

БААРЬНИНЪ ГУЛЮДАЙ

Инсанлар джиганъга эмекнен кельген,
Гузельге эмек де гузеллик къошар.
Эмекнен аятнынъ зевкъынъ сюрген
Гузельнинъ къышы да баарьге ошар.
Эмектен нур алсанъ атешли козьлер,
Баарьнинъ гулюдай аятинъ ачар,
Юрегинъ буллюрдай, пак олса, дюльбер,
Гузеллик эр даним сенинъле яшар.

1958 с.

ЫРТЫШ БОЮНДА

Геджени куньдюзге,
Куньдюзни геджеге
Дёндюрп паровоз ала ёл.
Козь атам онъума,
Де бакъам солума,
Этрафым тюкенмез къыртыш, чёль.
Корем мен бу ерде,
Сынъырсыз чёллерде

Челик ат минген яш йигитлер,
Усанмаз юреклер
Дост олып берабер,
Къазахкъа селям! – деп кельгенлер.
Дерсинъ халкъ бир тувгъан,
Не гузель бу Ватан.
Ильхам ве кучь бере тюз эр якъ...
Къыртышлар къойнунда
Экинлер толкъунлай,
Берекет санки бир кень дерья.
Халкъым, сен эмин ол,
Дей ишкир эр бир къол,
Кень куреш мейданы къыртыштан!
– Урь яшлыкъ кучюнинъ
Будыр бол екюнн,
Керванлар къабул эт, Ыртыштан!
Корем мен бугунъ шай,
Ыртыш эп шувулдай,
Барышыкъ омюрге баш эге;
„Тюш де къал!“ – дей юрек,
Санъа ёл не керек
Бу буюк аятны корьгенде...

1956 с.

ОЛЬМЕЗ АЯТ

Лампа яна, фитиль исе къорлангъан,
Эв тым-тырыш, эр кес татлы юкъуда.
Уфукъ танънынъ ярыгъынен агъаргъан,
Бабам энди тер тёкип ер къазмакъта.
Ничюн бабам бу саатта юкъламай,
Геджелерни ишлеп ёргъун озгъара,
Ким ничюн шай эп уруна, токътамай:
Насыл бир ой юрегини ёгъура?..
Бабам бойле осьтюргенде бизлерни
Кунеш догъды, коюмизге нур сачты.
Келип егги бизге деде сёзлери,
Ольмез аят къучагъыны кень ачты...
Бир кунъ саркъты коюмизге сазагъан,
Топракъ янды, фуртуналар улуды.
Ярашыкълы багъчаларда йырлагъан

Къушлар сусты, чокъракълар да къуруды.
Бабам кетти... Йыллар кетти... бильмедик,
Биз бекледик, умют эттик къайтыр деп.
Бабамдан сонъ агъам кетти, кельмедик,
Гъамгъа далдыкъ: «Бизни ким, ким бакъар?» деп,
Бу фикирлер къайнаткъанда къальбимни
Козъ огюмде коръдим чалбаш дедемни.
Юрек берди, о сыйпады башымны;
Татлы тилынен къурутты козъ яшымны.
Энди лампа ярыгъыны унуттыкъ,
Дигер аят эвимизге сача нур.
Шу нурнен ич ольмез аят яраттыкъ,
Билем, аслы сёнмез парлакъ, урь омюр!

1960 с.

ЙИПЕКЧИ КЫЗ

Фабриканъыз гулистан,
Озюнъ гульсинъ, яр.
Эм севимли, шень Ватан
Бульбулисинъ, яр.

Сен чыкъаргъан йипектен
Козълер къамаша.
Урь ве шанлы эмектен
Аят яраша.

Айгъа бенъзер юзюнъни
Коръсем къуванам.
Сенинъ татлы сёзюнъни
Динълеп тоямам.

Ёлда, чёльде, шеърде,
Къайда барсам, яр.
Йипек коръсем, эр ерде
Сени анъам, яр.

Хош суретинъ джаплана
Козюм огюнде.
Йипекчи кыыз Эльнара,
Сенинъ гонълюмде.

1956 с.

ЁЛДЖУЛАР

Улькемизде буюк эмегиниз бар,
Къаяларны бойсундыргъан ёлджулар.
Алгыш айта сизге эр бир эмекдар,
Дестан яза сизчюн шаир йырджылар.
Учурымлар тёпесинде баш тиклеп,
Шашып. сизни сейир эте къарталлар.
Геджелери зифт къайнатып, таш юклеп,
Сарп ерлерде ёл ясайлар шу къоллар.
Билек талмай, тер чыбыра юзлерден,
Эгри ёллар кенъее эм тюзлене.
Ёлджуларгъа бинъ тешеккюр бизлерден,
Шу ёллардан халкъ ве Ватан беслене...
Шу ёлларнен эп илери адымлай
Келеджекнинъ мензилине тургъанлар...
Макъсадына бир кунъ эвель якъынлай
Юртта аят бинасыны къургъанлар.

1958 с.

НЕЧЮН БИЛЬМЕМ

Нечюн бильмем, бугунъ багъча тарафтан
Пенджеремни эскей серин ель ачты.
Нечюн бильмем, хош йырларынъ узакътан,
Юрегиме сырдаш олды, ярашты.
Танъ белледим, чыкътым ёлгъа уютнен,
Якъын кельдинъ, алдым назик къолунъны.
Танъ дегиль де, эля козлюю яр экен,
Къаранлыкъта айдынлаткъан ёлумны.

1959 с.

НАР ЯНЫНДА

Макъсад ниет олса инсан анъында
О ёргъунлыкъ сезмей ишлер тер тёкип.
Шайтун биз де заводымыз янында
Отурттыкъ бир буюк багъча ер сёкип.

Баарь кельсе чечеклернинъ къокъусы
Гонъюль охшай, юрек джоша, шеньлене.
Акышамлары ишчилернинъ чокъусы
Бу тереклер талдасында эглене.

Мен де мында сачкъан эдим къач тюп нар,
Нар янында корем эр кунъ эки яр.
Гъурурланам, къальбим джоша корьгенде
Юзлеринде Ана Юртнынъ ренки бар.

1959 с.

КОРЪДИМ МЕН

Селям берип кельдим Къаракъалпакъкъа,
Аякъ бастым мен бу азиз топракъкъа.
Къуванчлы козь ташладым этрафкъа,
Эмексевер, джесюр халкъны корьдим мен.
Къушлар учып къанатларын къакъмагъан,
Адашкъанда бир тамчы сув ичкенин корьдим мен.
Къызыкъумда бугунъ бинълеп отлагъан,
Къойлар къанып сув ичкенин корьдим мен.
Бардым Къонърад. Тахтакопюр, Каналгъа,
Козь ташладым акъ копюкли Аралгъа,
Балыкъ юклю гемилернинъ ялыгъа,
Керванлардай джылышкъанын корьдим мен.
Амударья сувларынен эр якъта,
Гуль багъчагъа чевирильген топракъта,
Халкъ йырджысы – буюк шаир Бердах да,
Шимди халкънен йырлап юре, корьдим мен.
Бу диярнынъ саф кунешни нур сачкъан,
Тарлаларда «акъ алтын»лар гуль ачкъан.
Джесюр халкънынъ кокрегинде ярашкъан,
Улу Бердах орденнин корьдим мен.
Мына нечюн тувгъан халкънынъ илинде,
Енъишлерде ильхам догъды гонълюмде,
Ёлдаш олсун йырым янъы мензилге,
Келеджегинъ бундан да бай, корьдим мен.

1959 с.

КЪОКЪУ

Не де гузель къокъуй эр якъ,
Къокъуй чѣль, къыр, чечек, гуль...
Ягъмурдан сонъ къокъуй топракъ,
Къокъу север эр гонъюль!

Бу къокъулар кече, кете,
Къангъа синъмей чокъусы.
Юрегимни чимирдете,
Тек бир шейнинъ къокъусы.

Къачан тазе богъдай пишип,
Арман башлап айдала,
Юрегимде къандай синъип,
Нимет къокъусы къала.

1959 с.

ПОЧТАДЖЫ

Къабарыкъ чантанъны такъасынъ,
Тувгъандай якъынсынъ гонъюме.
Сен эр кушъ къапумны къакъасынъ,
Киресинъ хош сѣзнен эвиме.

Алгъышлай мааллемде эр инсан,
Газета алгъанда элинден.
Иштеп сонъ кейф чатып окъусанъ,
Ёргъунлыкъ савуша тенинден.

Бугунъ де юкъламай сен танъдан,
Байрам! – деп чокъ эвни уянттынъ.
Манъа да чыкъарып чантанъдан
Бир «Къырым» газети узаттынъ.

Тарихны кетирип эсиме,
Ойляндым, окъудым сатырлап,
Къувандым, сонъ бастым коксюме.
Къараман кечминшини хатырлап.

1958 с.

ШАШЫП КЪАЛДЫКЪ

Бугунь колхоз тарласында
Машинанен пичен чалдыкъ.
Лякин, тавнынъ ягъасында
Бираз къалды, чалалмадыкъ.

Айдап янъы машинаны
Эрте-ярыкъ койге къайттыкъ.
Ишнинъ яры къалгъаныны
Бригадирге келип айттыкъ.

Акъ сакъаллы Таир эмдже
Бизни динълеп кедерленди:
– Пичен чалмакъ бир эглендже
Беллейсизми, яшлар? – деди.

Беш чалгъынен биз беш огълан.
Чыкътыкъ ёлгъа эрте танъда.
Бакъсакъ пичен энди чокътан
Ёлакъ-ёлакъ яга тавда.

Номай пичен ёлагъындан
Сыра бойлап юрип талдыкъ.
Машинанен пичен чалгъан
Къартны корип, шашып къалдыкъ.

1958 с.

ЯТ АДАМ

Дёрт аякълап, къыйналып,
Кирди эвге Эреджен.
Нефес ала ынъранып,
Дерсинъ тезден оледжек.

Къоркъып турды еринден,
Дерс окъугъан баласы,
Вай, вай, бирев кельди, – деп,
Тез чагъырды анасын.

– Вай, балам, бу озь бабань,
Сенинь бабань, Эреджеп! –
Деди анай, – ят адам
Шайтип кимге келеджек?..

Эки куннинь биринде
Резиль юрген Эреджеп,
Озь эвляды огюнде
Насыл джевап береджек?

1958 с.

АЗМАН

Багдаш кьурып ерлешкен тар сокьакьта.
Устюн-башын корьгенде алем кьоркьа.
Хайыр истей, кечкенге кьол узата,
Козь яшлары бетинден сельдай акьа.

Акьшам иштен кьайткьанда кене корьдик
Ичип-тойып шу ерде кьусып ята.
Саба хайыр эткенге „сдач берип»
Агьыз япмай сёгюне, менлик сата.

Озь параньнен башынъа беля алма.
Сархушлыкьны арттырма ер юзюнде.
„Тур, кет, ишле халкь киби, азмам олма!»
Деп сен ойле азманнынъ айт козюне.

1956 с.

АЙТ, БАБА

Янъы йыл геджеси огьлум дей:
– Айт, баба, не ола шеэрде?
Бу насыл ярыкьлар, не гурьлей?
Ёкьса дженк оламы шу ерде?..

– Ёкь огьлум бу йылбаш байрамы,
Ал нургьа толды шад илимиз.
Бар Кьырым халкьынынъ мерамы
Сиз «дженкни» тек бойле билинъыз!

1957 с.

ХЫРСЫЗ КИМ!

Ашчы корип сычанны
кусьти бутюн ишинден,
Алып эльге оклавны
тюшти онынъ пешинден.
Шашмалады сычанчыкъ,
келип кирди тешикке,
Олюм чыкъмай эсинден.
акъыл етмей бу ишке.
Мудир аман «комиссия
чагъырайым» деп кетти,
(Халкътан тюшкен шикъет
онынъ ичюн дерг эди).
Кулюмсирап «агъалар о якъ,
бу якъ юрдилер,
Язмакъ ичюн «ляйыкъ» акт
ян одагъа кирдилер.
– Шикъетлер нек янълыш,
къана мында къаравул?
Эт хырсызлай, шубесиз,
я сычан, я сычавул.
Буны динълеп сычанчыкъ
тез топлады эсини,
– Мен хырсызлыкъ этмедим! –
деп котерди сесини.
– Меним ашым этрафта
джайрап яткъан емеклер,
Сиз «агъалар» алдыдан
артып къалгъан кемиклер!
Мен хырсызым, ювадам,
меним ичюн бу етер,
Лякин сиздай къабарджы,
эльбет, менден де бетер.

1957 с.

КЪАДЕДЕШ

Апайымны айырмадым,
Апай мени айырды.
Къолун тутын къайырмадым,
О къолумны къайырды.

Не эвим бар, не де пулум,
Не дост къалды, не де эш.
Мына алым, мына чулум,
Санъа кельдим къадедеш!

Достум корип, «аджып» мени
Босагъадан атлатты.
Къуруткъан сонъ биз шишени
Манълайыма патлатты.

Ёлда мени, бишьмем кимлер,
Корип акъкъан къанымны
Аджыгъанлар. Сонъ экимлер
Къуртаргъанлар джанымны.

Башым, козиом ярылгъан сонъ.
Адам олдым, тырыштым.
Къадедештен айрылгъан сонъ,
Апайнен де барыштым.

1957 с.

ФАЛДЖЫ

Мектеплерде озю тасиль корьмеген,
Бар омюри китап окъуп юрмеген,
– «Нелер корьдинъ, кореджексинъ» – билем дей.
Бу «илимни» фалджы къайдан огренген?

Фен ве илим Айгъа селям бергенде,
Сендайларнынъ яшав ичюн ёлу тар!
Эр ишчинге Ватан къучакъ кергенде,
Сен олгъансынъ тавда оськен пис мантар!

1957 с.

ПАХЫЛ КЪАРГЪА ВЕ БУЛЬБУЛЬ

Масал

Пахыл къаргъа динълеп бульбуль сесини,
Куньджюликтен джоя язды эсини.
Бульбуль йырлай, къаргъа сыта юзюни,
О эр къуштан устюн сая озюни.

Даянамай бир кунь кьаргъа бульбульге,
Деди: – «Къайдан учып кельдинъ бу ерге?
Багъчаларда менсиз юва ясадынъ,
Келир-кельмез йырламагъа башладынъ.
Сени корьсем юрегиме окъ кире,
Эр адетинъ манъа данм ят келе».
Бульбуль динълеп этрафкъа козь ташлады,
Къарт кьаргъагъа кене йырлап башлады:
– «Сен чокъ йыллар яшайсынъ,
Сасыкъ, чюрюк ашайсынъ,
Яткъан юванъ чырпыдан,
О да деденъден къалгъан.
Бар омюринъ тырышмай,
Не кулесинъ, йырлайсынъ,
Не де йырдан анълайсынъ.
Нафле манъа козь тикме,
Озюнъ тырыш ве ишле!
Мендай эмек севгенни,
Эм де йырлап юргенни
Кунълеп онъмазсынъ пахыл
Башынъда олмаса акъыл!»

1958 с.

ЙЫГЪГЪАН МАЛЫНЪ

Форсаланып, макътанып,
Кокюс керип юресинъ.
Алчакълыкъкъа къатылып
Халкъ джебине киресинъ.

Лезет алгъан арамдан,
Инсанлыкътан тез чыкъар,
Йыгъгъан малынъ борандай,
Бир кунь эвинъни йыкъар.

1958 с.

МАКЪТАВГЪА КИМ ЛАЙЫКЪ?

Тамам учъ йыл ятып балта,
ярым къалгъан бир эвде,
Корьди бир кунъ этрафында:
пычкы, чёкюч, эренде.
— Бу не къадар элененлик!
Я сиз неге ятасыз?
Мен дагъ йыкъам, агъач ёнам,
сиз манъа не бакъасыз?
Менсиз бир эв къуруламы?
Шахталаргъа мен тюшем,
Мен эр ерге, эр устагъа
эр керекке етишем.
Балта агъыз толдуруп
бу сёзлерни дегенде,
Даянамай ачувдан турды сёзге эренде:
— Я скемле, столларны,
Олма таван ве полларны,
Я пенджере ве къапуны,
Атта балтанынъ сапыны,
Ким тегизлеп аль эте?
Ким инсангъа мал эте?
Эренденинъ сёзюн боллп
деди пычкы къайрап тиш:
— Къуруджылыкъ ишинде
пычкыдадыр муим иш!
Эгер менде олмасайды
бу инджидай тишчиклер,
Чыкъмаз эди орталыкъкъа
сизинъ якъан ишчиклер,
— Мен уфачыкъ олсам да,
— деди чёкюч зытланып,
Таш-толаны ким парлай,
агъыр ишке къатланыш?
Мыхчыкъларгъа эр сёзюм,
санки дерсинъ эмирдир,
Бильмиш олунъ, достларым,
чёкюч башы демирдир!
Шай дегенде умютсизден
кельди адам етишип,

Деди: – Сизлер нафиле ерде
менлик сатманъ чекшип.
Эвлер къургъан, иш беджерген,
сиз дегилъсиз, – адамдыр,
Адамны да севип-сайгъан,
рухландыргъан – Ватандыр!
1957 с.

СЕНИНЪ КОЛЬГЕНЪДЕ

Буллюр сувлар чокърагъында
Тамырынъны орип сен,
Нидже йыллар багъчамызда
Далгъаланып оськенинъ.
Нидже йыллар эскен кучлю
Рузгярларны корип сен,
Филислерим даллансын деп
Чокъ къайгъылар чеккенинъ...

Араретли кунъ шавлесип
Бетимизге ургъанда
Топланамыз къучакъ керген
Кенъ къанатлы кольгенъе.
Кок гудюрдеп, яшын чакъып,
Бурчакъ ягъып тургъанда
Рухланамыз, корип сенинъ
Сагълам, челик кевденъни.

Сенинъ иле бизчюн баарь
Орталыкъ эр мевсимде,
Сен бизлерге эр кунъ, эр анъ,
Омюрбилля керексинъ.
Сагълам, темиз аванъ толу
Эмекчи халкъ коксionде
Сен дюньяны яраштыргъан
Дал фиданлы терексинъ.

Сагълам тамыр къувет бере,
Гурьделене, юкселе,

Къалъа киби бу афат.
Йылдан-йылгъа филислери
Тазере ве гурь осе.
Булдыкъ онынъ кольгесинде
Асла ольмез бир аят.

Мына нечюн филислеринъ
Сынмасын деп беслеймиз,
Азиз Ватан, санъа данм
Селяметлик истеймиз.

1960 с.

ШИИРИЕТ БАГЪЧАСЫНДА

Шириет багъчасында
Мен де сачтым бир тюп гуль.
Истер эдим, омюрбилля
Гуллер ачсын, солмасын.
Далларында йырлап турсын
Йыллар бою шень бульбуль,
Эм шу гульде олгъан къокъу
Ич бир гульде олмасын.

1960 с.

МЕН КЪАРТАЛ ДЕГИЛИМ

Мен къартал дегилм,
Инсаным.
Учъ юз йыл яшамам.
Кокте де
Къарталдай учамам.
Сейленъиз,
Дюнъяда
Не бар я эбедий,
Инсанмы?
Онынъ да
Омюри белли...
Бу буюк алемге
Мусафир келесинъ.

Инсансынъ,
Буны сен
Эльбет де билесинъ.
Яшайсынъ, юресинъ,
Эфкъарынъ битмей.
Инсансынъ,
Я санъа
Не етмей?
Данма джувурып
Керектен керекке
Алемни сыгъдырмакъ истейсинъ
Бир авуч юрекке.
Табигат пек бол,

Эр шейге гоньюль токъ.
Чалышам
Сагълыгъым олдыкъча.
Ашайым,
Яшайым,
Байлыкъта козюм ёкъ,
Гъурурым – девлетим.
Ватаным,
Халкъым!
Шай экен
Я даа
Не керек инсангъа?
Менимдже,
Эвеля

Инсанлыкъ керек!
Не гузель
Кельген сонъ джиангъа
Яшамакъ
Эшкъ иле зевкъ алып.
Мен къартал дегелим,
Инсаным!
Учъ юз йыл яшамам.
Шунынъчюн
Мукъаддес борджум деп саям:
Яшамакъ,
Яшамакъ,
Тек Инсан олып!

1960 с.

СЕНИНЪ ИРАДЕНЪ

Челиктен де къавий экен ираденъ,
Сен сёзюнынъ динълетесинъ
Атта челикке.
Юрт эшкъына
Халкъ бахтына
Алгъан эр ваденъ
Аят бере,
Зевкъ кетире
Бом-бош чёллюкке.
Бульдозеринъ гурълей чёлде

къыйс ве яз.

Къыр акътара, канал къаза,
Тынмай ич бир аны.
Не ёрула
Не бозула,
Атлай эп алдгъа,
Санки онъа юрегинъден
Сен бергенсинъ къан.

1961 с.

БАКЪЫП ТОЙМАЙЫМ

Четлерин сув эшкен
Тёпечник устюнде
Корьдим мен
Бир къартый ерлешкен.
Башында марама,
Белинде пускуль шал,
Нечюндир, мунарлы
Козьлери шишкен.
Къара дагъ янында,
Чакъыллы ялыда,
Бинъ адам ичинде
Бу къартый не ишлей?
Эр кес шень, шерамет,
Ювуна, ялдай,
Бу къартый денъызден
Козюни алмай.
Яваштан турдым эп
Якълаштым янына.
Не олды, битай, деп
Сордым озь тилимде.
– Вай, балам, – деди о,
Сиз де бар экенсиз,
Кель бир дерт сёкейик
Шу тувгъан илимде.
Къач йыллар эвельси,
Та къыркъ учь сенеси
Бу мавы денъызде
Дженк этти ёсмам.
Ал къангъа боялгъан
Бу сувда, бу ерде
Джан берди эвлядым,
Азизим Осман.

Сонъ насыл янмайым,
Ич даяналмайым.
Къальбимни куйдюре
Бу джанлы толкъунлар.
Дерсинъ ач далгъалар
Манъа шай окюре: –
Эй, къартый, багърымда
Османынъ, огълунъ бар!..
Мына шай, къардашым,
Бу заваллы башым
Тевекель вакъытсыз
Олмады бем-без.
Бир раатланайыкъ,
Деп торуным иле,
Бу азиз ерлерге
Джёнедик бу йыл яз.
Торуным рух бере,
Гонълюмни котере...
Окъумыш, чыдамлы,
О бильмей бабасын. –
Эр кунъ бу тёпечник
Устюне чыктып. – дей, –
Айт манъа къартанам
Сен не зевкъ тапасынъ?..
Дейлер ки: «яныкъны
Сёндюрген яныкътыр».
Асретлик яныгъын
Сёндюрип олмайым.
Эвлядым джанымы
Мында терк этти.
Шуныгъчон денъызге
Ич бакъып тоймайым.

1967 с.

КОЗЬЛЕРИМ

Козьлерим,
Меним мубарек козьлерим.
Аз омюр ичинде сиз
Нелер, нелер корьдинъиз.
Коктен бомба ягъгъаныны,
Дерьяларнынъ янгъаныны,
Сабийлернинъ,
Къартийлернинъ
Къол, аякъсыз къалгъаныны,
Даа нидже-ниджелерни,
О юкъусыз геджелерни,
Яш къызларны,
Алсызларны
Эспрликке айдалгъанны,
Гъурбетликке чыдаямай
Дюнъясындан айрылгъанны.
Эписини...
Ят эллерни,
Бетерден де бетерлерни
Корьдинъиз, сиз козьлерим,
Меним азиз козьлерим.
Козьлерим,
Меним мунълу козьлерим.
О къара куньлерни сиз,
Кечки кормегейдинъиз.
Бугунъ ана Ватанымда,
Ал кунешли эр танъымда,
Чайырларда,
Байырларда
Эмек йыры янгъыргъанда,
Джефа корьген халкъларымыз
Аят сырлап,
Юрт хайырлап,
Тынчлыкъ ичюн къайгыргъанда,
Диярымыз куьден-куьге
Енишлернен тюзельгенде,
Омюримиз ильк баарде
Дагълар киби безенгенде,

Нечюн, нурлу козьлерим,
Менден узакълашасыз?
Нечюн, сырлы козьлерим,
Турмай зайыфлашасыз?
Козьлерим,
Меним асрет козьлерим.
Бу гузель демлерде сиз
Янып турынъ, сёнменъиз.
Даа ёллар кечиледжек,
Нидже сувлар ичиледжек,
Къургъакъ ерде,
Ач чёллерде
Гуръ экинлер экиледжек.
Ер шарында куреш эткен,
Акъ-адалет ичюн кеткен,
Нидже джанлар,
Яш фиданлар,
Топрагъында нур битеджек.
Ер юзюнде даа нидже
Къавушаджакъ инсанлар бар.
Ёрулмадан кунъдюз-гедже
Языладжакъ дестанлар бар.
Шунынъ ичюн манъа сиз,
Эй, козьлерим, козьлерим,
Джаным киби керексиз,
Меним ёргъун козьлерим.

1969 с.

ТАШ УСТЮНДЕ ИНДЖИР

Табиатнынъ икметидир, дей корьген,
Бир токъталып кече сейир этерек.
Инджирлери дане-дана когерген,
Таш устюнде насыл оськен бу терек?

Къышта оны майыштырып санби
Ерге коме, сувукъ-аяздан сакълап.
Баарь кельсе кене солмаз гуль киби,
Азбарыны яраштыра япракълап.

Гонджелемез эдинъ, инджир, эгер сен
Пек яшавчан тереклерден олмасанъ.
Солар эдинъ, эгер кучлю тамрынънен
Ташны тешип ерден гыда алмасанъ.

1969 с.

БИР СОЛДАТНЫНЪ МЕКТЮБИ

Селям идем, санъа гулюм,
Узакъ Карпат дагындан.
Селям санъа, шень бульбулим,
Дженкявер солдатындан.

Мына, учъ ай олды сенден
Бир мектипчик алмадым.
Арсыз джебе сыкълетинден
Мен де язып олмадым.

Гедже-куньдюз гъамлы юрдим,
Окопларны доландым,
Озь-озюме гонъюль бердим,
Чокъ зорлукъкъа даяндым.

Мен белледим «дагъ къушчыгъым»
Учып эллерге кетти.
Джандан севген «къозучыгъын»
Юрегинден терк этти.

Мен белледим, севгимизиниъ
Гулю солды ачмадан.
Къурып кетти къальбимизиниъ
Эшкъ чокърагъы ташмадан.

Узун сачынъ, эля козюнъ,
Хаялымда джанлана.
Еньиш тилеп айткъан сёзюнъ
Данм кучъ бере манъа.

Билем, шимди, гузель ярем
Койде огюз екесинъ.
Къатмер герданлы бирданем,
Менсиз нелер чекесинъ.

Фырсатынь ёкъ келялмайсынъ,
Фырсатым ёкъ бармагъа.
Эгер мени ярень сайсанъ,
Мектюп сыкъ-сыкъ яз манъа.

Сенден татлы сёзлер алсам,
Юрегимде гуль ача.
Шу анъ нидже дертли олсам,
Гъамым коклерге уча.

Яшсынъ, шеньлик тартар бельки,
Менимчюн нч яс тутма.
Бар кез, ойна, эглен... лякин,
Солдатынъны унутма!

Мында, бизчюн, айтмакъта «йыр»,
Топларымыз окенен.
Куню келир, енъип къайтыр,
Къавушырмыз тюркюнен.

Бельки дешет, джэбе ёлу
Мени эбедий алыр.
Сени севген асрет къозунъ
Сенсиз дагъларда къалыр.

Шент кетсем, дженкчи достлар
Сенсиз мени комерлер.
Эвлерине бир кунъ олар
Енъиш иле дёнерлер.

Бу мектюпни алдыкъча сен
Къаршылыгъын язарсынъ.
Умют этем бугунъден сонъ,
Мени сыкъча анъарсынъ.

Бунынъ иле, асрет гулюм
Мектюбимни битирем.
Хаялыма дегиль олюм,
Корюшмеклер кетирем.

1969 с.

СЕНСИНЬ МЕНИМ БААРИМ

Юкълайым. Тюшюмде кельдинь сен.
– Къозум – деп сыйпадынъ башыны.
Бойнумдан къучакълап кульдинь сен,
Сонь сильдинъ козюнънинъ яшыны.
Шу аньде къолумны котерип,
Узатгым сенинъ сагъ омузынъа.
Нечюн сен козь яшы косьтерип,
Яныкъле бакъасынъ къозунъа?
Агълама, гузелим, бир данем,
Мугъайтма мени де озюнъдай.
Инанам мен санъа, эм севем,
Ильк дефа сейлеген сѣзюмдай...
Джыйында бердигинъ явлукънен
Козюнънинъ яшыны силейим.
Мен кетем, къалынъыз сагълыкънен,
Кель без герданынъ опеим.
Опытим ве айрылдым яремден.
Тюштим бир ябанджы иллерге.
Къанлы дженк, бомбалар сесинден,
Халкъ инълей, куль олгъан эвлер де...
Мушкюль ал. Абдырап уяндым,
Сеслендим, кимсе ёкъ янымда.
Тюш экен. Мен бир анъ къуwandым,
Барышыкъ ис этип анъымда.
Екъ, – дедим, айрылмам мен ярдан,
Сенсинъ хош баарим ве танъым.
Айрылмам, мен сени севгендай,
Барышыкъ севе урь Ватаным.
Лякин биль, хас душман окъталса,
Иркильмей чыкъарым огъ сафкъа.
Чын севгим яшар саф къальбимде,
Сѣндюрмез, биль оны, олюм де.

1968 с.

КЪАВУШЫРМЫЗ

Саба кетсем, акъшамгъадже
Санъа къайтып келир эдим.
Танъ хоразы чагъыргъандже
Безмей ойнар, кулер эдим.

Шимди тюштим узакъ ерге
Сени корип оламайым.
Джебимдеки суретинъе
Бакъып-бакъып тоямайым.

Пек сагъыным. Сенинъ иле
Корюшмеге ашыкъам мен.
Не япайым, джаным, сѣйле,
Чокътан санъа ашыкъым мен.

Арамызда бир бааръ бар,
Хызметим шай. Сабыр керек.
Къавушырмыз, биз илле яр,
Эгер севсе эки юрек.

1961 с.

ТЕЛЬЧЕЛЕМЕ

Ёлсуз ерден сенинъ ичюн ёл ачтым,
Ярашсын деп кенарына гуль сачтым.
Къокъуй эр якъ ачылгъанда бу гуллер,
Яр ёлуна ёлдаш олды бульбуллер.

Нидже бааръ гуллер ачып солдылар,
Нидже сааръ учып кельди бульбуллер.
Умют ёлу къокъуларгъа толдылар,
Сен кельмединъ, кульмез олды гоньюллер.

Кельмесенъ де, текъ корьгенде кулип бакъ,
Тельчелеме кокюсимни дживаным.
Кулькюнъ иле истер сѣндюр. истер якъ,
Асретинъдеп яралангъан инсаным.

1969 с.

СЕНСИЗ

Омюр аркъадашынынь агъызындан

Сенсиз эр бир кунюм
Бир йылдай ола.
Сенсиз шу башыма
Гъам-къасвет тола.

Сенсиз шенъ эвимнинъ
Чырагъы сёне.
Сенсиз яш гонъюлим
Дерьядай дёне.

Кимседе козюм ёкъ,
Юрегим сенде.
Назынънен назланмакъ
Арзусы менде.

Сенинъле къуванчлы
Девранлар сюрдим.
Эркелик джилъвесин
Тек сенде коръдим.

Башымны сыйпадынъ,
Гулюм деп сандынъ.
Хайырсыз эллерден
Къорчалап алдынъ.

Агъласам, агъладынъ,
Мен кульсем, кульдинъ.
Къасевет, гъамымны
Берабер больдинъ.

Алдавджы лекелер
Ёкътыр севгинъде.
Шунынъчюн урьметнен
Баш эгем огюнде.

1961 с.

БУ ГУЛЬ АЧСА...

Азбарымда
Отуртылгъан учъ тюп гуль,
Меним ичюн
Бир данеси пек макъпуль.
Мен бу гульни
Балам киби беслейим,
Чюнки онда
Джанлы сыма эслейим.
Бу гуль ачса
Къалмасын дерт ве гъамынъ,
Деп отурткъан
Эди оны тувгъаным.
Гонджелери
Топ-топ саркъып турарды,
Неден, бильмем,
Гулюм солды, сарарды.
Бу гуль манъа
Тувгъанымнынъ хатреси,
Ич солдуртмам
Олдыкъча бир чареси.
Озю яп-яш
Кирди къара топракъкъа,
Гулю осип
Къокъу сачсын эр якъкъа.

1968 с.

ИЗЛЕР

А. Алтанлыгъа

*«Излерим, излерим, атешли сёзлерим,
Сизлерни топладым бу кучюк китапта.
Бир куню юмулса къаверенк козьлерим,
Менден сонъ къалырсыз мен севген аятта».*

Излер, излер...
Сарп дагъларда,
Орманларда,
Къайда ёллансакъ бизлер,
Курремизнинъ
Мераметли,
Араретли
Багърында,
Къайда тюшсек,
Не ишлесек,
Къала бизден чокъ излер.

Узакъларда,
Бузлукъларда,
Фелякетли ёлларда,
Сен не къадар джесюр олсанъ,
Юрип тала шу тизлер.
Минип зарфлы тайяреге,
Ёл алдыкъча сейяреге,
Кокте биле
Сенден илле
Къала корюнмез излер.

Излер, излер...
Табиатнынъ
Кучюлю хышымлары бар.
Эсе еллер,
Акъа селлер,
Лякин яшай инсанлар.
Табий ал...
Ягъмурлардан
Ювулсанъыз да сизлер,
Ер юзюнден кене битмей
Инсан къалдыргъан излер.

Излер бар ки,
Силип олмаз
Оны не ель, не афат.
Излер бар ки,
Ёкъ эталмаз
Оны фигъан, хурафат.
Къарт Самаркъанд чалармадан
Яшап кельди бинъ йыллар,
Бугунъ онынъ багърында да,
Чокъ сакълангъан излер бар.
Излер, излер...
Шунынъ ичюн
Сингип къалдынъыз сизлер.
Алтын сувлу
Арифлернен
Къарт тарихнынъ бетине.
Алишерден къалгъан олса
Нидже икметли сёзлер,
Дюнъя шашты
Улугъбекнинъ
Илим-марифетине.

Излер, излер...
Бирлей, бирлей
Яратылдынъыз сизлер,
Янып турсын,
Юмулмасын
Отъюр къаверенк козьлер!
Унутылмаз,
Бинъ йыл яшар
Несиллернинъ анъында,
Юреклерге сингип къалыр,
Чыкъса юректен сёзлер.

Излер, излер...
Етмиш эки
Бааръ корьдюнъиз сизлер,
Чал баш шаир
Яш къальбинъде
Янсын атешли сёзлер.
Бу сёзлерни къалдырмакъчюн
Даа чокъ-чокъ китапта,
Яшайджакъсынъ,
Язаджакъсынъ,
Джанынъ севген аятта!

1969 с.

НИМЕТ ЮКЛЮ КЕРВАНЛАР

«Къыртышчылар» адына бригадамыз
Къазахстан чёлюне келип етти.
Чешит миллет олсакъ да, ёкъ давамыз.
Кенъ чёллерни техника гурюльдетти...

Чешит халкълар рухунен яш кучьлернен
Нидже янъы топракълар ишленмекте.
Акътёпеле, Алтайда гъает терен
Хазинелер багъыры сёкильмекте.

Улу дияр, яш рухум къувет бере,
Ишлеймиз, эм окъуймыз... Шенъ къоранта.
Бошлукъларда трактор сабан сюре,
Яшлыкъ янъы аятий йырлар айта.

Къыртышлардан улькемнинъ чокъ ерине
Нимет юклю керванлар биз ёллаймыз.
Эмек къойып янъы ер чёллеринде,
Бол отьмекнен халкъларны шай сыйлаймыз.

1955 с.

* * *

Мен сачым тёкюльгенине янмайым,
Сач тёкюльсе де, тиш киби агъырмай.
Перчемсиз юрге де утанмайым,
Перчем де тёпеньден бахт ягъдырмай.

Халкъымнынъ бахты манъа гурь перчемдир,
Саф гонълюм, къальбимни онъа бергеним.
Багърымда асрайым данма мис гъамбер,
Шунынъчюн махпулдыр перчемсиз юргеним.

1956 с.

СИЗЛЕР ДЖЕНК КОРЬМЕНЪИЗ

*Дженктен себеп ана-бабасындан
айрылгъанларгъа.*

Дюньяда эр шейге
Даянамакъ мумкюн.
Тек тири айрылыкъ олмасын.
Бу фани дюньяда
Яшамакъ ичюн
Кельгеннинъ бахт гулю солмасын.

Эр махлюкъ озь бахты,
Къысмети иле
Джиангъа нур сачып кельмекте.
Табнат къануны –
Биревлер оле,
Биревлер зевкъ алып кульмекте.

Ягъмур да ягъдыгъы
Ерине ягъа,
Сахрада чечеклер солса да.
Бир ерни ешерте,
Бир ерни якъа,
Алемде кунеш бир олса да.

Къадимий Африка
Озь девиринде
Аятсыз бир бузлу ер экен.
Бугуны о дюньянынъ
Дюльбер еринде,
Кунешли диярда ерлешкен.

Айгиди дюньялар,
Дюньялар сени,
Барышыкъ юртунда гуль ачсын!
Бизлерге керекмей
Африка ери,
Эр бульбуль далында йырласын!

Атешлер ичинден
Янсакъ да чыкътыкъ,
Нидже ёл, нидже къыр, дагъ ашып.
Айрылыкъ керекмей
Биз онъа быкътыкъ,
Сабийлер къалмасын магърашып.

Айрылманъ анадан,
Айрылманъ ярдан,
Айрылманъ сеvimли диярдан.
Сизлер дженк корьменъиз!
Биревлер агълап,
Биревлер кульмесин кенардан.

Дюньяда эр шейге
Даянмакъ мумкюн,
Тек тири айрылыкъ олмасын!
Бу фани дюньяда
Яшамакъ ичюн
Кельгеннинъ бахт гулю солмасын!

1968 с.

АМЕТ-ХАНГЪА

Фикирим болюнди, гъафлетим, бильмедим,
Къанлы яш чыбырды о куню къалемден.
Дюньямыз Батырсыз къалдымы белледим,
Амет-хан махв олып кеткенде алемден.

Ольмеди, ольмеди, ольмеди Амет-хан,
Яшар о, яшайджакъ несиллер анъында.
Унугмаз ич оны урь Ватан, догъмуш халкъ.
Батырнынъ чин руху яшаркен къанында.

1971 с., февраль

АРЗУЛАРЫМ

Арзуларым,
Арзуларым,
Такъдиримнинъ язылары!
Къолайлыкънен бу дюньяда
Мен сизлерге къавушмадым.
Баарьлернинъ

Ташкъын,

Бузлу

Сувларындан чыкъып язгъа,
Къолайлыкънен омюримнинъ
Кузюне мен авушмадым.

Догъдым, осьтим...

Ана юртум

Оксюзликни бильдирмеди.

Шунынъ ичюн,

Бинъ теменна

Топрагъына ве ташына!

Бинъ теменна,
Бу къалемни
Манъа берген Ватаныма,
Халкъымнынъ бол софрасына,
Ичкен сувум ве ашыма!

Къайда барсам,
Къайда олсам,
Такъдир къайдан-къайда атса,
Сюрюнсем де,
Тирильсем де,
Арзуларым терк этмедн.
Эмек бердим,
Емек алдым,
Къысметимле къанатландым,
Арзу толу юрегимни
Яманлыкъкъа тепретмедим.

Артыкъ меним
Кузюм кельди,
Аятымнынъ къышы якъын.
Арзуларым!
Сезем энди,
Нечюндир эп, болдурмакътам.
Бирлей-бирлей
Сизлерни мен
Бу kitapкъа сыгъдырсам да,
Бир арзум бар –
Бельки корьмем,
Огълум санъа къалдырмакътам.

Яхшы ниет –
Яхшы адет,
Арзуларынъ бош кетмесин.
Къуванчынъа къуванч къошып,
Ёлунъда бахт маршы чалсын.
Истердим ки,
Тувгъан ильде,
Улу кунъде,
Халкънен бирге,
Буюк арзум – Ана Юртынъ
Танъы сени къаршыласын!

1967 с.

МАРИЙСТАНДА

Тыңч орманы
Сескендирип ёл ала
Тар демир ёл
«Кукушкасы» эр таньда,
Дагъ кесерлер
Болюклерге даркъала...
Ишчи куню
Башлай Марийстанда.

Юксек чамлар,
Аккъайыңлар улькеси
Тендюристлик
Уяндыра инсанда.
Электрик
Пычкыларының сеси
Макъам соза
Бутюн Марийстанда.

«Ешилъ алтын»
Диярының бир куню –
Бинълеп эвге
Негиз – демек, Ватанда.
Машиналар,
Атта Волга озени
Агъач ташый
Узакъ Марийстанда.

Язы серин,
Ягъмуры бол, себзе чокъ,
Тек къарпызы
Пишип етмей бостанда.
Къышы аяз,
Зевкъланмагъан киши ёкъ,
Чана екип
Къарлы Марийстанда.

Йигитлери
Дюльгерлики севелер,
Агъач иши
Эр бир тильде, дестанда.
Эвлерини
Яраштыра орьнеклер,
Пек аджайип
Койлер Марийстанда.

Къадынлары
Пек тирнекли, ишкирлер,
Къалмай олар
Зор хызметниң астында.
Керек олса
Сабан сюрер, экерлер,
Бурьме белли
Къызлар Марийстанда.

Къыш акъшамы
Къара чекмен мот этип,
Чыкъар яшлар
Койни юкю баскъанда.
Чызмалары
Тешилгендже ер тепип,
Ойнар олар
Тувгъан Марийстанда.

Байрамларда
Гармонь кезер сокъакъта,
Брагалы
Сеслер тынар тек таньда.
Он беш тюрлю
Аш пиширип къартоптан,
Сыйлар сени
Марий Марийстанда.

1967 с.

* * *

Чыракъкъа бенъзеген
Тем-тегиз тереклер
Ешилъ башларыны
Та кокке созгъанлар.

Бу чамлы диярда
Лаптили марийлер
Деделер кунюнден
Яшайыш кьургъанлар.

Бу уджсуз-буджакъсыз
Кечильмез орманны
Юкьудан уянтты
Марийлер адамы.
Тайгалар кьойнунда
Гурьледи техника,
Бу агъыр хызметнинъ
Тапылды дерманы.

«Бойся!» сеслерине
Алышкъан бу джанлар
Бинъ йыллыкь орманны
Тюбюнден кьыралар.
Шувулдап алдынъа
Узана тик чамлар,
Инсанлар тайганы
Шай бойсундыралар.

1967 с.

АБИБЕ

Дамбур-думбур той яптылар,
Абибени алдылар.
Къапкъангъа тюшкен сычандай
Дубарагъа къалдылар...
Къолум-къомшу хатир сорап,
Барып-барып бакъалар.
Баргъанына пешман этип,
Якъаларны къакъалар.
Абибеге не етишмей?
Окесинден копюре.
Шаматалай, акъайына
Джанавардай окюре.
Яш, мулайым чырайындан
Къарлы ягъмур пускюре.
Адеттен тыш «культурасы»
Алай халкъны кустюре.
Къайнанаасы четке пыскъан,
Торунчыгъы янында.

Къалем, китап авелене
Абибенинь къолунда.
– Мен пол ювмам,
Савут джыймам,
Печка якъып булашмам.
Керек олса, юв да кий,
Ана ята рубашкань!
Осман иштен ёргъун келип,
Динълеп тура лафыны.
Явашчыкътан, индемейип,
Япып кире къапуны.
– Бутюн кунъ мен бетон къойдым,
Къолларымдан айрылдым.
Не шамата котересинъ,
Даа неге дарылдынъ?
– Мен бильгилим, анълайсынъмы,
Санъа айтам, къулакъ сал!
Ананъ манъа иш буюра,
Бу ананъны къолгъа ал!..

Джаризленме яхшы келин,
Озь ишинъни озюнь эт.
Муаббетлик истей ана,
Истей бутюн мемлекет.
Къайнааналар, кимлер олар?
Бизни бакъкъан аналар.
Базан келин эвге кирсе,
Бир кенарда къалалар.
Аналарны урьметленъиз,
Замет акъкъы одельмез.
Бир гедже сют эмизгени
Бинъ урьметнен тёленмез.

1968 с.

СЕН КУЛЬСЕНЪ ДЕ...

Аш ашайсынъ – аш дегиль,
Къаш якъасынъ – къаш дегиль,
Къомшунъ яхшы кийинсе,
Джумле алем севинсе,
Сен кульсенъ де хахылдап,
Къальбинъ агълай пахыллап.

1968 с.

БУ АДЕТИНЪ ПЕК ЯМАН

Шакъа

Санъа йигит дер эдим,
Къопаясынъ кимерде.
Машинанъа минердим,
Макътанасынъ эр ерде.
Анъламасанъ алымдан
Тюшме йигит пешиме.
Бош кечсенъ де янымдан
Джаяв кетем ишнме.
Бу адетинъ пек яман,
Мен бунъа да даянам.

Базан мени корьгенде
Учар къушдай отесинъ.
Башым асып юргенде
Гонълум алып кетесинъ.
Севмей десенъ, седем мен,
Буны ойлан, яхшы биль.
Бир седем, бир кусем мен,
Юрегим таштан дегиль.
Бу адетинъ пек яман,
Мен бунъа да даянам.

Инкярым ёкъ, ишкисинъ,
Сельби киби боюнъ бар.
Эм ишкир, эм отькюрсинъ,
Эки чебер къолунъ бар.
Ишлейсинъми, ишлей бер,
Макътанчакълыкъ не керек?
Адетинъни тюрлендир,
Бир олсун эки юрек.
Бу адетинъ пек яман,
Мен бунъа да даянам.

1968 с.

ТЕЛЕФОНЫМ

Йыр

Джан тарсыкъа, яталмайым,
Къальбим корюшмек истей.
Санъа бир сёз айталмайым,
Телефоным ишлемей.

Телефоным, телефоным,
Сеслен индже беллиме.
Сесленмесенъ, телефоным,
Асылырым телнинъе.

Азбарымны дёрт доланам,
Яндым, яныгъым сёнмей.
Нейлейим, яр, эфкярланам,
Телефоным ишлемей.

Телефоным, телефоным,
Сеслен индже беллиме.
Сесленмесенъ, телефоным,
Асылырым телинъе.

Чокъ даяндым, сабрым ташты,
Севгимизден эй, яр, эй.
Дюгюн яптыкъ, гонъюль къоштыкъ,
Телефоным ишлемей.

Телефоным, телефоным,
Сеслен индже беллиме.
Сесленмесенъ, телефоным,
Асылырым телинъе.

БАЛТА ВЕ САП

Бир кунъ балта ачувланып сапына,
Пек шапырып пек копюрип сёгюнди.
Ич бир алет баралмады къатына,
– Бу Сап манъа лаяйкъымы? – деп окюнди.

“Менсиз сувда пароходлар ялдамай,
Ер астында шахталаргъа мен тюшем.
Бу алемде мени кимсе алдамай,
Мен эр кимнинъ бахты ичюн курешем.

Меним киби бармы аслы дюньяда,
Мен эр кеске, эр ханеде иш япам.
Иш япам да, озюм къургъан бинада
Лайгъа батып, аякъ тюбюнде ятам.

Эль астында кьалмаз эдим, эгер сен
Манъа ляйыкъ, манъа акъран Сап олсанъ.
Эм ишиме, эм кучюме кедерсинъ,
Тёрде ятар эдим сенден кьуртулсам...”

“Нафле мени акъаретлей, айтасынъ,
Файданъ ичюн юрмейсинъми зевкъланып?
Иш япсанъ да, биль ки, сен тек балтасынъ,
Сапсыз чокътан кьалыр эдинъ тотланып.

Гъурурланам, эм ишимден безмейим,
Уста ичюн сен де, мен де керекмиз.
Мен озюмде ич кьабаат сезмейим.
Яхшылыкънен кьалдырымыз яхшы из.

Озь хусурын коралмагъан сендай зат,
Эльбет турмаз алетлернен бир сафта.
Бильмиш ол ки, бойле алда кьабаат
Ола тургъан, эм Балтада, эм Сапта.”

ДОСТЛУКЪ

Достлукъ –
Достлукъ север.
Достлукъ –
Эр шейни енъер.
Къадрине етсек,
Олмамыз мухтадж,
Достлукътыр – достум,
Алтын тадж!

КЪАРАНФИЛЬ ЯПРАКЪЛАРЫ

Дагъ ичинде корьдим екаяне къабирни,
Яз акъшамы ёкълап келе оны бульбуль.
Шентмидир кимлер етсин къадирина,
Узеринде эр йыл ача бир къач тюп гуль.

Гуллер ача, гуллер сола... Келе яз, къыш,
Сакълай оны чал эменнинъ пытакълары.
Санки дерсинъ табияттан бу бир бахшыш –
Солмай мында къаранфильнинъ япракълары.

Насыл кучь бу? Солдурмайып эп ешерткен,
Бу гъарипнинъ эбедиен дурагъыны?
Ёкъса, Халкъы, Ватанычюн шеит кеткен
Бу аскернинъ къаны ерни сувардымы?

Такъдир укюм этсе эгер, алыныркен
Бойлелерининъ узакъ ерден топракълары...
Бу гузеллик яратылгъан бинъ-бир ренктен,
Мис къаранфиль япракълары, япракълары!

Бу икметли саф япракълар ачып тура,
Джанландыра онынъ зиндан дюньясыны.
Мекаяныны безендире, яраштыра.
Корьсин, о деп, раат, гъамсыз руясыны.

Гуллер ача, гуллер сола... Келе яз, къыш,
Сакълай оны чал эменнинъ пытакълары.
Бу къабирни гуя оръткен ешилъ нагъыш, –
Мис къаранфиль япракълары, япракълары!

САЧЫЛДЫ ЁЛУМА

Мен ялынъыз осьтим,
Бабам вефат эткен...
Едиге кирмезден
Кийдим чий чарыкълар.
Эмек пек мукеммель,
Мукъаддес дерс экен,
Сачылды ёлума
Сёнмейджек ярыкълар!

ЕР НЕФЕСИ

Къадимий икметли,
Эбедий ве эм яш,
Ана Ер! Бугунъ сен
Ол манъа субетдаш.
Ол манъа – багърыньдан
Бир чимтим ер алигъан –
Инсангъа сен бир анъ
Мукъаддес сырдаш!

Чюнки сен, эр шейден
Якъынсынъ манъа.
Эр шейден къудретли,
Кучълусинъ ана Ер!
Истесенъ ярата,
Истесенъ аласынъ,
Багърынъ кенъ... Тек озюнь
Эбедий къаласынъ.

Лякин, биз юеркен
Коксюнъни таптап,
Къул олып къалмадыкъ
Багърында, Ана Ер!
Хышымлы ерлерде
Гигантлар ясап,
Алемни уйкъудан
Уянттыкъ бизлер.

Сенинъ тынч нефесинъ –
Бу аят, мамюрлик.
Сенинъ саф нефесинъ –
Бу къуванч, дюльберлик.
Сен нефес алыркен
Гъурурлы юремиз,
Афатнен куреше,
Зевкъынъны сюремиз.

Яшымыз, къартымыз.
Бахтлымыз сенинъле,
Сенинъ бол къолунъа,
Мераметлигинъе.
Бутюн джанлы барлыкъ
Беслене тек сенден,
Бала бесленген киби,
Анасы коксюнден.

Бизлерни инсан деп
Яраттынъ дюньяда.
Эвалла тузунъа,
Отъмегинъ, сувунъа.
Бу джанлы барлыкънынъ
Алгъышы – эр кеснинъ,
Яшартсын дюньяны
Шифалы нефесинъ!

Бу, Ернинъ нефеси –
Бу, бизим нефестир,
Бугунъ сагъ-эсенмиз,
Теменна, санъа Ер.
Бу инсан къальбинден
Чыкъкъан бир хош истир“
Юзюнъни опемиз,
Теменна, Ана Ер!

Биз инсан олдукъча,
Эп тырышаджакъмыз,
Аджайип юзюнъни
Бомбалар къазмасын.
Барышыкъ огърунда
Эп урушаджакъмыз,
Несиллер тарихынъа
Къаралар язмасын.

Ана Ер! Эр вакъыт
Тынч яша, мамюр ол,
Багърында тынч эмек
Даллары бурълесин!
Муаббет аятны
Безетип нефес ал,
Нефес ал, урь омюр
Садасы гурълесин!

1971 с.

ДОГЪРУЛЫКЪ

Догърулыкъ эр вакъыт,
Эр ерде кечмей,
Дегенлер тапыла
Бизим заманда.

Акыйкът ышкыны
Тек кутур сечмей.
Догърулыкъ кучьлюдир
Ширин яландан.

1970 с.

КЪУВАНАМ

Машина алды
Он достумнынъ оны да,
Мен эпсинден пек къуванам,
Этем ифтихар.
Акыйкий дост
Вызылдап кечмез янымдан,
Демек, меним бир дегиль де,
Он машинам бар.

1971 с.

СЕН ДЕ, МЕН ДЕ

Догъмакътан къалмадыкъ,
Ольмектен де
Къалмайджакъ кимсе —
Сен де,
Мен де!
Муаббет олайыкъ,
Бу къайнакъ алемде,
Яшайыкъ, яшайыкъ,
Сен де, мен де!

Биревде машина,
Биревде къалем,
Сыгъдыра багърына
Эр кесни алем.
Софрамыздаки
Бол отьмек, тузгъа,
Коксюмиздеки
Нурлу ай, йылдызгъа,
Кель, урьмет этейик
Бугуныкк куньде,
Барышыкъ омюрге
Сен де,
Мен де!

Биз корьген фелякет
Бинъ йылгъа етер,
Олмасын, олмасын,
Бетерден бетер!
Сен джойсанъ бабанъны,
Мен джойдым анамны,
Къайтмасын о куньлер,
Ёкъ олсун дженклер!
Эсапсыз джоюкъ бар
Эр кимнинъ гонълюнде,
Кель, седжде этейик,
Сен де,
Мен де!

Бу айдын дюньядан
Бахтлы яшлыкъ
Айдынлыкъ алсын
Мукъаддес иште.
Кель, унер олайыкъ,
Къол тутушайыкъ
Тынч аят огърунда,
Улу куреште!
Достлукънынъ кучюни

Енъер ёкъ бу демде,
Бир къальбде олайыкъ,
Сен де,
Мен де!

Пахыллык, асетлик
Ольдюрир халкъны,
Алемге къара деп,
Бильдирир акъны.
Не сен,

Не де мен,
Дегильмиз эмен,
Учъ юз йыл яшамай
Кетермиз эльден.
Лякин, къаладжакъ
Несиль бар бизден,
Кель, Инсан олайыкъ
Сен де,
Мен де!

1972 с.

УЗЮЛЬДИ ТЕРЕКТЕН

Багъчада серин кузь елинден
Узюльди теректен бир япракъ.
Салланды авада, сонъ бирден
Тартты озъ багърына дым топракъ.

Далындан чокъ узакъ тюшмеген...
Сукъландым шу аджиз япракъкъа.
Чокъ яхшы, санъа бахт кучъ берген
Топракъта, чеврильсенъ, топракъкъа.

1970 с.

МАКЪТАСЫНЛАР

Халкъынъны кульдюртме,
Макътагъан олсун чокъ,
Шуретли адамлар
Чыкъсын озъ халкъынъдан.
Видждансыз затлардан
Кимсеге файда ёкъ,
Босагъасы олса да
Темиз алтындан.

1972 с.

СИЗ ОТУЗ ЯШТАСЫЗ

Гъалевенинь отуз йылыгына

Тотланды бомбалар,
Тюзленди обалар,
Денъишти инсанлар, такъдирлер.
Ёлларнынъ четинде,
Скверлер ичинде
Къалды тек дженк къазгъан къабирлер.

Акъса да чокъ сувлар,
Кечсе де чокъ йыллар.
Ольмеди о къурбан кеткенлер.
Бизимле эр иште,
Эр кунъки енъиште,
Бизимчюн джан фида эткенлер.

Кельдинъиз бугунъ де
Бизимле дюгюнге.
Яшынъыз я алтмыш, етмиште.
Торунлар билсинлер,
Къараман дженкчилер
Бир вакъыт ольмейлер куреште.

Эй, мискин шеитлер,
Нидже саф ниетлер
Узюльди, севилямей, севмеден...
Бойле бир фаджиа
Корьгенми я джан,
Соранъыз бинъ йыллыкъ эменден.

О дер ки, тувгъанлар,
Корьдим чокъ боранлар,
Даяндым хышымгъа эр заман.
Бойле дженк яш несиль
Бир вакъыт корьмесин,
Тамрымны къан иле суварманъ!

Агъаргъан башларнынъ,
Тююльген къашларнынъ
Дерманы барышыкъ сиясет!

Душмандан ахт алмакъ,
Бу дженкте сагъ къалмакъ,
Муджизе дегильми, къыяс эт.

Ветеран бабалар,
Ветеран аналар,
Эр иште бизимле сафтасыз.
Бу 9 май куню —
“Догъгъанлар” дюгюни,
Сиз бугунъ тек отуз яштасыз!

1975 с., 9 майыс

АТЕШЛЕР ЕРИНЕ

Тынч аят, эйилик
Лязимдир Инсангъа,
Козъ яшы дегиль де,
Инсанлар истей Йыр.
Атешлер ерине
Йыр керек джангъа,
Яша, яз йырынъны
Эй, йырджы Шаир!

1972 с.

ОМЮР ДАЛЫНДАН

Акъикъий шаирлер
Омрюннъ далындан
Йыр айта... Йыр керек
Кейфлиге, кейфсизге.
Керексе айрылыр
Дюньянынъ малындан,
Йыр керек батыргъа,
Ёлджугъа, эвсизге...

1971 с.

ТИЛЛЕР

Тиллер бар ки,
Татлыдыр балдан, шекерден.
Тиллер бар ки,
Бетердир адджы зезрден.
Татлы тиль —

Алемнинъ омрюни узатыр,
Аджжы тиль —
Халкынынъ юзюни кызартыр.

1972 с.

ЭЙИЛИК

Эйилик бильгеннинъ
Эйидир кяльби.
Бильмеген —
Джемиет ичюн де яттыр.
Аш ашагъан сайын,
О мышыкъ киби,
Эр шейге козь юмгъан
Терс мезеп заттыр.

1971 с.

СЕВЕДЖЕК ОЛСАНЪ...

Севеджек олсанъ —
Юректен сев,
Афыдан севги —
Алдавдыр.
Кучъю ельден, шарт кырылып,
Асылып кялгъан
Бир далдыр.
Темиз севги — пек кучъюдир,
Афатларгъа бойсунмаз.
Шарт сынар да,
Ерге тюшер,
Далдан-далгъа салынмаз.
Севеджек олсанъ —
Ольгендже сев,
Козюнъ четте олмасын.
Баланъ-чагъанъ сувсуз кялгъан
Гуллер киби солмасын.
Сев эр дакъкъа,
Сев тангъадже,
Севги иле бахтлы эв.
Ольгендже сев... ве сонъра сен,
Мумкюн олса, кене сев!

1975 с.

НАМУС

Намус инсангъа
Яшлыкътан керек.
Бу ёлдан тайгъанныңъ
Бильгени козь, къаштыр.
Вакъыт тез кечер,
Ипраныр юрек,
Эдепсиз омиюрнннъ
Ахыры козьаштыр.

1972 с.

ЯЗЫКЪ КИ...

Бир багъчеван истемез
Гульнннъ ачмай солгъанын.
Бир аиле истемез
Эвлят яман олгъанын.
Языкъ ки, бу алемде
Ачмай гуллер де сола,
Тербиели аиледе
Базан тентек де ола.

1972 с.

НЕЧЮН СЕВДИМ МЕН СЕНИ

Сабрие Селяметовагъа

Орманлыкъта
Дюньянынъ бир четинде,
Такъдир бизни
Расткетирди о заман.
Хаял дегиль,
Отуз баарь ичинде
Севгимизнен
Яшап кельдик сагъ-аман.

Манълайынъа
Тюшкен терен чызыкълар,
Хатырлата
Манъа кечкен йылларны.

Эбет, ягъды
Башымызгъа чокъ къарлар,
Нидже селлер
Акъты бозып ёлларны.

Кимерде бир
Къалпагъыма бакъам да,
Лаф этем мен.
Джошып, санки кишинен.
Кечкен омиюр
Ёлумызгъа къайтам да,
– Нечюн севдим
Мен сени? – деп тюшюнем.

Тюшонджемни
Бугунь беян эйлейим,
Я не ичюн
Севмейджегим мен сени?
Омюримиз
Насыл битер бильмейим,
Бугунь садыкъ
Аятымсынъ сен меним.

Агъыр эди
О йыллары инсангъа,
Къыйынлыкъта
Таныш олдыкъ мен ве сен.
Бир къартопны
Болер эдинъ дёрт джангъа,
Меним исе
Болюшмеге ёкъ кимсем...

Экимизге
Насип олды бир Ана.
Темиз къанлы,
Къырымтатар анасы.
Корьген сайын
Мени джандан къувана,
Раметлининъ
Ич ёкъ эди манасы.

Ананъ берген
Эял сютлю, къан-джаннен,
Остюнъ, сувлар
Ичтинъ джаплы Семенден.
Пек инанам,
Къальбинъдеки виджданнен
Бир сание
Чет юрмединъ сен менден.

Къальби паклер
Бир-бирине къол тутар.
Биз экимиз
Бир джан олдыкъ зорлукъта.
Яшайышнынъ
Пек муреккеп сыры бар,
Душман иле
Дост билинир хорлукъта.

Мешакъатлы
Бу ёлда да расткельди,
Гъарезликтен
Юкъусыны больгенлер.
Бойлелерге
Бабалармыз эвельде:
– Копек урер,
Керван юрер,– дегенлер.

Бир кунъ койлю
Сув анасын чагъырып,
Дей ки: “Манъа
Бахт не демек, тез бильдир!”
Сув анасы
Джеваплана багъырып:
“Бахт демеси –
Инсаннынъ озъ къальбидир!”

Къальбимизге
Коре берсин такъдир деп,
Етиштирдик
Учъ къыз иле бир огълан.
Эял отьмек,
Рыскъымызны такъдирлеп,
Бахтымызнынъ
Бол софрасы къурулгъан.

Ачкозьленип
Чапкъылмадыкъ, чалыштыкъ,
Тек намуслы
Эмек иле ёл ачтыкъ.
Танъда турдыкъ,
Талап эттик, тырыштыкъ,
Омрюмизнинъ
Багъчасына гуль сачтыкъ.

Инсанлыкъ бу,
Дерт тюшкенде башыма.
Къаранлыкълар
Чёкти сенинъ козюнье.
Бала киби
Кечип турдынъ къаршыма,
Татлы сёзлер
Иле чектинъ озюнье.

Яхшылыкъ да,
Яманлыкъ да инсаннынъ
Озондендир,
Зезрли тиль ольдюрир.
О бир дегиль,
Бир омюрде юз джаннынъ
Севги ве бахт
Оджагъыны сёндюрир.

Тили шербет,
Юзю нурлу экеннинъ
Кенди гузель,
Къальбинде де нур янар.
Севгисининъ
Къадирина еткеннинъ
Козъ юмгъандже
Севильмеге акъкъы бар.

Янды сёнген
Оджагъымыз, азизим,
Муаббетлик
Сезип къызды джан-теним.
Ватанымыз,
Къан-джанымыз бир бизим.
Мына, нечюн,
Севдим, ярем, мен сени.

1973 с.

КУНЕШ, ЭГЕР...

Кунеш, эгер,
Озь ёлундан дёнсе де
Акъикъий дост
Озь сёзюнден ич дёнмез.
Янып тургъан
Йылдыз кокте сёнсе де,
Челик достлукъ,
Садыкъ севги ич сёнмез!

1973 с.

ЧЫРАКЪЛАР ЫШКЪЫНДА

Колонна залында
урь достлукъ геджеси...
Чевреде бинълернен
чыракълар яна.
Бу залда бойле чокъ
гедженинъ ниджеси
кечсе де, бугунъки
пек шадлы тантана.

Бинъ чыракъ...
Бинънинъ де ярыгъы
бир ерге къошулып,
бизге нур сепе.
Минберден айтылгъан
эр шиир, эр сёзнинъ
манасы бинъ джаннынъ
къальбини тепрете.

Бинь джаннынъ эр бири,
чыракълар кибн,
озондже нур сача,
шефкъ бере бинь ерден.
Бам-башкъа олса да
адети, тиллери,
эр кеснинъ гонъю бир.
дикъкъаты минберде.

Дюнъяда достлукъкъа
етер кучъ ёкъ экен...
Достлукътыр джианда
тынчлыкънынъ бабасы.
Шунынъчюн бу акъшам
бинъ чыракъ ышкъында,
янъгъырай бинъ къальбнинъ
чин достлукъ садасы!

1976 с.

ОЗЬ ДАЛЫНДА

Бульбуль озь далында
Йырлай да йырлай.
Инсангъа не къадар
Зевкъ бере бедава.
Затлар бар, оны да
Таш иле шыбалай,
Лякин о, эп йырлай...
Онда ёкъ ич дава.

1977 с.

СЕН ЙЫРЛАГЪАНДА

Сабрие Эрсджеповагъа

Бульбуллернен сени ич де
Тенъештирип оламам,
Чюнки бульбуль эзгилери
Бир-бирине бенъзейлер.
Сенинъ джошкъун, хош аэнкли
Йырларынынъ эр заман
Динълегенлер, омюр билля
Динълеп кене безмейлер.

Бол табиаат алемини
Яраштырса бульбуллер.
Сенсинъ рухий къуванч берген
Эр кунъки гонъюмизге.
Бульбуль олса табиаатнынъ
Бахшышы кенъ алемге,
Талий сени багъышлагъан
Бахтымызчюн бизлерге.

ТЕНБЕЛЬ

Тенбельге иш буюргъангъа,
Тенбель акъыл огреткен.
Буны эвель-эзельден
Сейлей ана-бабалар.

Сафсатанен инсаннынъ
Юрегини титреткен,
Бош-богъазлар олмаса,
Олмаз эди давалар.

1975 с.

ПЕНСИОНЕР

Яшым кельди алтышкѡ,
Беден саѣлам, гонѣлюм яш.
Бойле саѣлам кѡартлыкѡкѡ
Ким севинмез аркѡдаш?

1975 с.

РАЙНИСНИНЪ МЕЗАРЫ БАШЫНДА

“Догѡмактан кѡалмагѡан,
Ольмектен кѡалмаз”.
Лякин сен ольмединѡ,
Яшайсынѡ, Райнис.
Латвия, халкѡ сени
Ич унуталмаз,
Сен мында нур сачкѡан
Мешѡальсинѡ Райнис!

Айдынлыкѡ истединѡ
Юртуѡа, халкѡкѡ,
Чыкѡардынѡ халкѡынѡны
Зульметтен акѡкѡ.
Шунынѡчюн халкѡынѡ да
Мезарынѡ башында
Саѡа чин кѡальбинден
Сѡнмез нур якѡкѡан.

1975 с.

БИНЪ БИР АДАМ ИЧИНДЕ

Бинѡ бир киши таптап кече.
Бу ялыны, бу кѡумны.
Серин ельчик, ярыкѡ гедже
Алып кѡача юкѡумны.

Бу адамлар эпси шенѡ-шад,
Ич кѡыймайсынѡ кѡайтмагѡа.
Кезинген сонѡ мен бир тосат,
Кѡайтаджагѡым ятмагѡа.

Чевирильдим денѡиз бетке,
Денѡиз охшай юзюмни.
Не десенѡ, де, бу адетке,
Ёргѡун дуйдым озюмни.

Кимнинѡдир пек сыджакѡ эли
Сарды денѡиз четинде.
Огѡлум экен... Тапты мени,
Бинѡ бир адам ичинде.

– Огѡлунѡ солдат. О кѡорчалай,
Бу денѡизни, ялыны.
Душманлардан билнип сакѡлай,
Ялынынѡ эр далыны.

Не башынѡны астынѡ, бабам,
Кѡальбинѡ гѡурур, нур толсун.
Мында юрген бинѡ бир адам
Киби кейфинѡ гурѡ олсун!

1976 с.

БИР ЙЫЛДА ЭКИ БААРЪ

Кирезлерге бенѡ тюшкенде,
Кѡызаргѡанда джилеклер,
Урюк сарарып пишкенде,
Юрт кѡургѡанда лейлеклер,

Эмир кельди... Арбий хызмет,
Сагълыкълаштынъ, сен кеттинъ.
Чагъыргъанда урь мемлекет,
Хош бааръни терк эттинъ.

Къыркъ кунъ кечкен сонъ арадан,
Кельдинъ узакъ дияргъа,
ТааджиПЛендинъ... хош, абадан
Бу аджайнп дюньягъа.
Ап-акъ ачкъан кирез, вишне,
Эрылгъапплар, джилеклер,
(Бу ерде тек урюк пишмей,)
Кокте уча лейлеклер...

Эки бааръ, эки дияр.
Бир йылда юрт багъында,
Дерсинъ севда бу эки яр,
Бир мемлекет багърында.
Бу диярнынъ бирисинде
Хамза излер къалдыргъан.
Райнис исе дигерсинде
Урьлюк маршы чалдыргъан.

Не де яхшы коре бермек
Эки бааръ бир йылда,
Не де яхшы сефа сюрмек
Тынч аятта, урь ёлда.
Сыкъ-сыкъ кельсин хош баарълер,
Чечекленсин эр дияр,
Къокъу толсун тынч саарлер,
Олсун эр кес бахтияр!

1976 с.

КЪЫЗЫЛЧЫКЪ

Риганынъ паркында ярашып,
Сап-сары шербенти япкъансынъ.
Юз чешит терекке къарышып,
Бу ерде сен фидан аткъансынъ.

Бааръде безенип ильвангъа,
Алтын тюс купелер такъасынъ.
Янынъдан эр кечкен инсангъа,
Аэнкли назынънен бакъасынъ.

Аджеба не якътан, къайсы эль
Кетирген сени та бу ерге?
Ёкъса ки, дженюптен эскен ель
Багъышлап кетими шеэрге?

1976 с.

ЭЙКЕЛЛЕР ЯНЫНДА

Олар тынч, индемей яталар,
Тёпеден пытакълар салынгъан.
Зиярет эткенлер айталар:
“Топрагъы бу ерден алынгъан”.

“Османов, Канаров, Эдиге...”
Окъуйым эр бир баш ташыны.
Ёлдашым эпсине баш эге,
Туталмай козюннъ яшыны.

Янымда Усеин Сулейман, –
Полковник, къан тёккен бу ерде.
Душмангъа бермеген ич аман,
Ватанчюн дженк кеткен демлерде.

О дей ки: “Бакъ нидже яш джанлар
Бу ерде тизилип ятмакъта.
Оларгъа атта бу къарт чамлар,
Яз ве кыш эгилип бакъмакъта.

Бу ерде меним де полкумдан
Ватанчюн эткен бар джан фида.
Теменна оларгъа халкъымдан,
Эльвида достларым, эльвида!!!”

Полковник Усеин Сулейман,
Шай дей де, козюнден яш сюрте.
Озюне кельген сонъ о бир аль,
Киш голю тарафкъа козь эте.

Къолаймы, денъизни анъдыргъан
Бу гольден дженк этип кечмеси...
Буз тешип арарет къандыргъан,
Зан этип Отузнынь чешмесин...

Бу ялы джапында пек чокътан
Мермерден эйкеллер тикленген.
Зиярет этерек узакътан,
Оларгъа бакъ нидже халкъ кельген.

Усеин ағъя дей: “Яш несиь,
О куньлер чыкъмасын эсиньден.
Керексе Ватанчюн таш кесиль,
Мына бу эйкеллер киби сен!”

Озенлер тынч акъсын эр ерде.
Ал къанлар бир вакъыт таммасын?
Киш киби аджайип голлерде
Барышыкъ йырлары тынмасын!

1976 с.

БИР АФТА КЪАЛГЪАНДА

*Полковник Усеин Сулеймановнынъ
полкундан эляк олгъан
солдатларнынъ хатиресине*

Командир бу ерге дженк этип кельген...
Тагъ вакъты чамлыкъны урып алгъанда,
Аджувсыз къуршунлар коксюни дельген,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.
Командир таянган чам терегине,
Солдатлар эрдже атешке далгъанда.
Сонъ бирден япышкъан о юрегине,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.

Озь командирини эки яш солдат
Быракъмай янъгъыз, о нефес алгъанда.
Дженклеше олар... Сонъ кете фурсат,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.
Учь дженкчи юзьме-юзь турса да тим-тик,
Къарт чамлар тюбюнде къан ялдагъанда,
Йыкъыла солдатлар ве подполковник,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.

Хусанов, Каримов, Сундатов мында
Эбедий юкъугъа бойле далгъанда,
Комелер оларны чамлар астында,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.
Бу ерде даима янаджакъ, яна,
Сёнмейджек алев, олар ял алгъанда.
Ветеран достлары эр йыл топлана,
Енъиш кунюне бир афта къалгъанда.

1977 с.

БЕЯЗ ГЕДЖЕЛЕР

Без геджелер,
Без геджелер,
Омюрде корьдинъиз
Чокъ эгленджелер.
Несиллер кельдилер,
Несиллер кечтилер,
Лякин сиз къалдынъыз
Эбедий, геджелер!

Без геджелер,
Без геджелер,
Мында зевкъ сюререк
Юрдилер ниджелер...
Алтын сув ялдызлы
Сарайлар яраткъан,
Бугъавлы джанларны
Корьдилер геджелер!

Къадынлар этеги
Сипирген залларда,
Шеньлиги тынмагъан
Шырныкълы балларда,
Кумюш тюз нурларынь
Къадесиз ичильди,
Тарихнынъ шаады –
Без геджелер!

Без геджелер,
Без геджелер,
Пушкиннинъ къальбине
Ошагъан геджелер.
Падиша тахтынынъ
Сарайлар алейин
Багъчалар къойнунда
Окъшагъан геджелер!

Без геджелер,
Без геджелер,
Декабрист эрлерни
Озгъаргъан геджелер.
Сабыры тюкенген
Ишчилер сынфынынъ
Коксюнде нефретлер
Къозгъагъан геджелер.

Без геджелер,
Без геджелер
Фашистке нефретнен
Къарагъан геджелер.
Докъуз юз кунъ, гедже
Душманнынъ устюнде
Лянетлер ягъдырып
Къараргъан геджелер!

Без геджелер,
Без геджелер,
Душманнынъ алкъасын
Еньген геджелер.
Къараман адыны
Ташыгъан шеэрге
Кумюшли нурларынь
Энген геджелер.

Без геджелер,
Без геджелер,
Урь, сербест халкъларгъа
Зевкъ берген геджелер!
Еньишлер артындан
Еньишлер кетирген
Бахтлы омюрге
Шефкъ берген геджелер!

ДЮНЯГЪА КЕЛЬГЕНЛЕР...

Йыр иле яшасын
Дюнягъа кельгенлер,
Йыр иле нур ачсын
Келинлер, киевлер!

Йыр дегиль, дюнягъа
Атешлер сепкенлер
Озь атешлеринде
Озьлери куерлер!

ЙЫР АТЕШ СЁНДЮРИР

Йыр халкъкъа рух берир.
Йыр аят нагъышлар.
Йыр базан кулькюни
Козь яшкъа дёндюрир.
Кучьсюзге кучь къошар,
Йыр омюр багъышлар,
Йыр дженклер токътатыр,
Йыр атеш сёндюрир.

1977 с.

ИНСАН ВЕ ЧИРКИЙ

Одамнынъ ичинде
Бир чиркий долана,
Вызылдай, вызылдай,
Якъты о джанымны.
Козюмни юмгандже
Манълайгъа къона,
Макъсады – сувурмакъ
Бир тамчы къанымны.

Юкъумны болем де,
Элимни саллайым,
О кене вызылдап
Айляна одамда.
Козьлерим юмула,
Башымны сакълайым,
Бонъаям, не къадар
Сабыр бар адамда!

– Эй, махлюкъ, – дейим мен,
Бир тамчы къанымны
Асылда аямам,
Кель, ич де, деф ол!
Раатлыкъ бер манъа,
Къыйнама джанымны,
Вызылдай берип кет,
Орманынъ пек бол.

Вызылтынъ токътамай...
Пармакънен токъунсам,
Шу анъде тынаджакъ,
Шарт гебереджексинъ.
Лякин, сен, бир тамчы
Къанымны сувурсанъ,
Шундан сонъ, зевкъ дегиль,
Джан береджексинъ.

Эй, махлюкъ, дюньяда
Бир сутка омрюнъ бар,
“Музыканы” пек датсыз,
Ормангъа кетип чал.
Сазлыкъта озюндай
Бинълернен сюрюнъ бар,
Озь ачкозьлюгинънен
Сюрюнде патлап къал!

Биз инсан огълумыз,
Саф къанымызнынъ,
Тамчысы вахшийчюн
Тек зезрге дёнер,
Тынч аят бозуджы,
Къан душманымызнынъ,
Кунъ корьмезден бурун
Аяты шарт сёнер!

1978 с.

РЕПИННИНЪ ЧЕШМЕСИ

Бу – рессамнынъ чызгъан
Ресми дегиль.
Бу – буллюр сувлу
Акыйкый чешме.
Янында алюмин
Чомучы тура,
Истесенъ бир эгиль,
Ич де бакъ, кечме.

Бу певренк, бу чомуч –
Бу улу симаны
Аньдыра, тирильте
Козюмиз огюнде.
Озю ёкъ. Лякин о –
Бу джанлы чешме,
Джан бере юзлернен
Адамгъа бугунъ де.

Певренктен фышкыргъан
Бу салкын сувдан,
Зынджыргъа асувлы
Бу чомуч иле,
Юзлернен улулар
Ичкенлер бундан,
Ичкенлер арарет
Бастырып илле.

Истидат, устазлыкъ
Асырлар кечерек
Яшай ве несиллер
Унутмай анья.
Шунынъчюн чешменьден
Бир ютум ичерек,
Къабринъе келелер
Этип теменна.

Оны пек севгенлер,
Онъа чокъ кельгенлер...
Алтынсыз, килимиз,
Агъачтан эвинде
Девирнинъ энъ улу
Затлары билгенлер,
Бир дюнья малы бар
Устазнынъ элинде.

“Пенаты” багъчасы
Ичпинде бу устаз
Къалдыргъан дюньяда
Силинмез излер.
Отуз йыл ёрулмай
Ишлеген къыш ве яз,
Ишине айретте
Къаламыз бизлер.

Элинде юфкъаргъан
Эр бир фырчыда,
Санарсынъ, устазнынъ
Юреги ура.
Онынъле къонушкъан
Чам, юке, арчада...
Дерсинъ ки, рессамнынъ
Сурети тура.

1978 с., Репино

МЕН СЫДЖАКЪ КЕТИРДИМ САНЪА

Мен сыджакъ кетирдим санъа.
Ирисин бузларынь, къарларынь.
Кениш ач къулачынъ манъа,
Ешерсин бу дымлы къырларынь.

Мен сыджакъ кетирдим санъа,
Дагъылсын кокюнъден булутлар.
Етмесе сыджагъым бунъа,
Улькемде етерлик сыджакъ бар.

Мен сыджакъ кетирдим санъа,
Халкъымнынъ къальбининъ сыджагъы.
О сѣнмей, даима яна.
Янгъандай, дедемнинъ оджагъы.

Мен сыджакъ кетирдим санъа,
Дюльберлик, раатлыкъ ерисинъ.
Сыджакълыкъ исинен бакъ манъа.
Сыджакълыкъ севгеннинъ бирисим.

1978 с., июль, Комарово

ЯШАСЫН ЧЕЛИКТЕН КЪАНАТЛАР

Булутлар устюнде
ИЛ – 62.
Учамыз. Учъ киши
Тюштик ян-янаша.
Бириси министр,
Дигери эким,
Инсанлар бу алда
Пек чабик таныша.

Конфеттен кетирди
Озгъарыджы къыз.
Сонъ Ташкент сувундан
Ичирди невбетнен.
Ана Ер корюнмей,
Кокте бинъ йылдыз,
Инсаниетликке
Бойсундыкъ, эльбетте.

Эпимиз экишер
Конфетчик алдыкъ.
Бирер джам фильджанчыкъ,
Сувдан да ичтик биз,
Министр, эким, мен
Бир ойгъа далдыкъ...
Сонъ незакет иле
Субетке кечтик биз.

– Министр олмакъчюн, –
Дедим, – Баш керек.
– Языджы олмакъчюн, –
Деди о, – Баш керек.
– Эр ишке эвеля
Баш керек, баш, – деп
Къошулды субетке
Эким, ах чекерек.

Бу датсыз, тузсуз лаф
Созулып кетти.
Самолѣт Уралнынъ
Устюнден де ашкъан.
Стюардесса къыз
Шай илян этти:
«Сиз софрачикъларны
Азырланъыз ашкъа!»

Отъкюр сес уянтты
Юкълагъанларны,
Тизлеримиз устюнде
Софралар эндилер.
Уилелик беклеймиз...
Сюрттик къолларны,
Эр кимге бир чешит
Емектен бердилер.

Бу вакыт самолёт
Салланды бирден,
Къомшумнынъ вилкасы
Къуртулды элинден.
Ич бакъып турмадым,
Эгилип алдым мен,
Тартылгъан къушакъны
Бошатып белимден.

Узаттым вилканы,
Сюртти кягъытнен...
Ашадыкъ, сонъ къалды
Лезетли къошафлар.
Ойле пай олгъан ки,
Севиндим корип мен,
Эр кеснинъ тепсинде
Учь дане урюк бар.

Дюнъяда не еткен
Инсаниетликке?
Ерде де, кокте де
Биз дюнъя халкъымыз!
Достлукънен саипмиз
Енъильмез къуветке,
Мубарек топракъта
Эр шейде акълымыз.

Базы бир шахслар
Мубарек топракъта
Яшаркен, бу азиз
Борджуны унута.
Шунынъчюн, учкъанда
Зан этсем, бу акъта,
Самолёт адамны
Адамгъа таныта.

Муддет аз. Лякин бакъ,
Мында эр кес бир.
Эр кеске бир урьмет,
Бир муамеле бар.
Эким ол, шаир ол,
Истер ол министр,
Учамыз, яшасын
Челиктен къанатлар!

1978 с., июль

РИЗА ХАЛИДГЕ

Шаирнинъ 60-йыллыгы мунасебетинен

Зан этсем, мендайын
Ёкъ сени бильген.
Ананъны, бабанъны,
Союньны билем.
Акълыма тюшкенде
Къальбимни дельген,
Багъчалы ве дагълы
Коюньни билем.

Генчлигим вакътында
Студент эдинъ.
Патта бир келирдинъ
Сен коюмизге.
– Гъайрет эт шиирлер
Язмагъа,– дединъ,
Хош ислер толгъанда
Яш гонълюмизге.

Къыркъ йыллыкъ сув акъты
Арадан, койдеш.
Бинъ бея кечирдинъ,
Йигит башынъдан.
Ана ёкъ, баба ёкъ,
Ёкъ нидже дост-эш.
Дерсинъ, ираденъ
Къуш-къая ташындан.

Шай керек эди,
Сюнсю ве къалемнен
Атылдынъ душмангъа
Керип коксюнни.
Ачыкъ кок тюбюнде
Тикленген "къаленънен".
Сакъладынь Неванынь
Серин кокюни.

Марс чёлю ичинде
Излеринъ тура...
О агъыр йылларны
Анъдыргъан излер!
Чал Ленинграднынъ
Юреги ура,
Онъа джан бердинъиз
О вакъыт сизлер!

Сарымда ач, зелиль
Курешти бу халкъ.
О вакъыт сен эдинъ
Уйкен лейтенант.
– Душмангъа ляйкъмы
Бу азиз топракъ?!—
Деп опьтинъ топунъны,
Этерек сен ант.

Марс чёлю душманнынъ
Эсинде эр анъда...
Ойлянды марш иле
Кечмеге бу ерден.
Сен батареяньнен
Тургъан мейданда
Бакъ, шимди эйкеллер
Тура мермерден.

Даянды батыр халкъ
Енъди, эльбетте.
Неванынь устюнде
Янъгъырай шень йыр.
Къалмадынъ бу улу
Курештен четте,
Сен бизим ватандаш,
Дженкявер шаир!

1978 с., Ленинград - Комарово

БИР СТУДЕНТКЕ

Бетерден бетер бар, дегенлер,
Нечюн шай саркъыттынъ башынъны?
Бу тюшкюн такълетке не дерлер,
Не туйдинъ о чатма къашынъны?..

Тизинъни сыдырмай кечильмей
Чытырман дагълардан, дегенлер.
Кучъликтен къоркъмайып, баш эгмей
Яшагъан бабанъ ве деденълер.

Сен яшсынъ. Корьмединъ феялет,
Бильгинъ бар, севдиги къызынъ бар.
Аят бу... Не кустинъ, сабыр эт,
Даа чокъ ашайджакъ тузунъ бар.

1978 с.

БОЙЛЕСИ ДЕ БАР ЭКЕН

Мен сени корьдим
Джыйында, тойда...
(Бойлеси ёкъ эди
Ич бизим сойда).

Эр кес шень-шерамет
Ойнап кульгенде,
Оглюкли кызылар
Буюрынъ, алынъ деп,
Тебессюм иле
Алдынъа кельгенде.

Сен турдынъ даима
Башынъны къатайтып,
Негедир сертейип,
Нелердир айтып.

“Къайтарма” янгъырап
Юректен алгъанда.
Адамлар оюнгъа,
Кулькюге далгъанда,

Сен кене отурдынъ
Къашынъны туюип,
Шеньликке конгеннинъ
Зытына тийип.

Мен сени парклерде,
Сокъакъта корьдим.
Меджлислер, цирклерде,
Зоопаркта корьдим.

Атта маймунлар
Секирип юргенде,
Балалар къолундан
Фындыкълар егенде,

Озюни инсанлар
Янынъда ис этип,
Бир анъ токъталып
Ырджайып-кульгенде,

Багъчада меракълы
Чокъ шейлер корьдинъ,
Лякин сен къаш чатып,
Кульмейип юрдинъ.

Чокъ йыллар кечти.
Чокъ сувлар акъты,
Асретлик багърынъны
Бир тамам якъты.

Омюрден зевкъ алып,
Кульмединъ койдешке,
Кульмединъ халкъынъа,
Кульмединъ дост-эшке...

Ёкъ, афу этинъиз
Кульди о бир кере.
Кульди о хихилдап
Омрюнде ильк кере.

Адамлар ярдымчюн
Къайгъырып чапкъанда,
Хайырсыз къазаны
Кедернен анъгъанда,
Кульди о, къомшусы
Беягъа огърап,
Эв-юрту бир тамам
Туташып янгъанда.

1979 с.

НЕ ИЧЮН?

Эшектен туюип,
Хатыргъа миндим деп,
Нечюн шай котерип
Юресинъ бурун?

Не ичюн достунъны
Пек акъаретлеп,
Къабирге къоясынъ,
Ольмезден бурун?

БИЛЬМИШ ОЛ...

Гонъю бол адамнынъ
Иши онъ юрсе.
Акънкъий инсанлар
Онъа хош бакъар.
Амма, бильмиш ол,
“Коръмемиш кунъ коръсе,
О купе-кунъдюзи
Къош чыракъ якъар”.

1980 с.

АРАМЫЗДА БАР АСЫЛ

Эркелене, тынч яшай
Озю тавлы бу мышыкъ.
Козюн юмып аш ашай
Аллы-пуллу бу мышыкъ.

Озю дюльбер, къашкъа баш,
Мырылдана ич турмай.
Ялынып кечсенъ – юваш,
Къылына, чертсенъ – тырнай,

Арамызда бар асыл
Ымпыс-тымпыс яшагъан.
Тенбеллиги, форсасы
Бу мышыкъкъа ошагъан.

1979 с.

ДЁРТАЛЮКЛЕР

* * *

Юрегимнинъ арарети
Йыллар кече сёнип олмай.
Лякин сенинъ къальбинъдеки
Буз парчасын ириталмай.

* * *

Актыкий севги дюнъянынъ зевкъыдыр,
Ойнамакъ, кульмек бизге де лязим.
Къыйынлыкъ – эр эки къальбнинъ
шевкъыдыр,
Янымда сен олсанъ эр шейге разым.

* * *

Юреги таш олгъан бир инсан,
Козъ яшынъ голь олса, “ассыз” дер.
Инсаным деп юрген юзсиз “хам”,
Чокъракътан бал тамса, “датсыз” дер.

* * *

Чокъ миллетте яман адам
Чокъ олса да, ёкъ корюнир.
Аз миллетте яман адам,
Аз олса да, чокъ корюнир.

* * *

Инсан огълу – Инсан север,
Инсан – бош сёз айткъан дегиль.
Эр корюнген ватанпервер,
Коксюне нишан такъкъан дегиль.

* * *

Асылы пактен кемлик олмаз,
Къазаны толу къайнар.
Асылсызнынъ козю тоймаз,
Бир ша ичюн дост чайнар.

* * *

Кимсеге кълалмагъан бу дюнья
Санъа да кълалмаз, Мемеш.
Асылсыз зат алтынгъа батса —
Корьмемништир, корьмемиш!

* * *

Шаир севмей аят уфакълыкъларыны,
Шаир севе бутюн дюньяны...
Лякин озь гонъюль тарлыкъларынъны
Беян этесинъ кунълеп сен оны.

* * *

Санъа сайгъы косътергенге
Сайгъы иле джевап бер.
Сайгъысындан чет юргенге
Ляйкъ джевап алем дер.

* * *

Дюнья кенъ, дюнья дев — шуны биль:
Эр мерджан таш тюшмей билевге.
Берсенъ бер севгинъни биревге,
Пайлашып юрме сен бинъ эвге.

* * *

Баланынъ арзусы бешиктир,
Бозгъуннынъ арзусы ошектир.
Эйилик билъмей, бозгъунлыкъ сатмакъ
Эллернинъ тилине тюшмектир.

* * *

Адамгъа — адам керек,
Адам — дегильдир терек.
Адам — адам олмаса,
Бойлесинден юр эрек.

1979 с.

НЕЛЕР ДЕДИНЪ СЕН...

Къана, сенинъ, – севгим сѣнмез, –
Деген сѣзлеринъ,
Къана, мени эсир алгъан
Эля козьлеринъ?

Йыллар кечти, кельмез олдынъ,
Нерелердесинъ,
Эсинъдеми, эменликте
Нелер дединъ сен?

Къана сенинъ ташкъын севгинъ,
Алтын кузьлеринъ,
Къана, сенинъ сокъакъларда
Юрген излеринъ?
Комюр сачлым, умяогимни
Алып кеттинъ сен,
Нечюн бильмем, бу севдалы
Фелякеттем мен.

Эллер айтса, айтсын сени
Анъаджагъым мен,
Юрек ураркен – менимсинъ, –
Санаджагъым мен.
Бу атешли севгимизнинъ
Учкъуны къалды,
Айт, рузгярлар уфлемесин,
Янаджагъым мен.

1979 с.

СЕН АНДАСЫНЪ, МЕН МЫНДАМ

Сен янымда олгъанда
Джаным, бульбулим,
Къальбимдеки севгимни
Санъа бильдирдим.
Кунъджюлернинъ тилине
Уйдынъ, севгилим,
Мени терк этип кеттинъ,
Нечюн куйдирдинъ?
Сен андасынъ, мен мындам,
Бу алгъа ким даяныр?

Умютиш бар якъында
Башым санъа байланыр.
Сачынънынъ эр телини
Кимлер тарайджакъ?
Индже къамыш белинъни
Эллер сараджакъ.
Яшлыгъынъа уюп сен
Эльге алданма,
Къавушырсынъ илле сен
Севген ярынъа.
Сен андасынъ, мен мындам,
Бу алгъа ким даяныр?
Умютиш бар якъында
Башым санъа байланыр.

1979 с.

АЛИЕМ

Багъчада корьдим сени,
Бир корьдикче урулдым.
Хорлама гузель мени,
Асретинъден ёрулдым.
Дудакъларынъ ал кираз,
Шекерден татлы тилинъ,
Ах, бульбулим, десем аз,
Якъма, яндырма, гулим.
Ах, гузелим, Алием,
Къачма, якъма, сен мени.
Меним киби, бирданем,
Ич кимсе севмез сени.
Бу гедже сен тюшюмде
Къаршымда кулип турдынъ.
Учып кеттинъ къуш киби,
Умютлеримни къырдынъ.
Уяндыкъча, ах, джаным,
Пенджеремден чокъ бакътым.
Сенинъ омюр ёлунъа
Сёнмез чыракълар якътым.
Ах, гузелим, Алием,
Къачма, якъма, сен мени.
Меним киби, бирданем,
Ич кимсе севмез сени.

1980 с.

ЯШ ВЕ КЪЫЗ ЙЫРЫ

Я ш:

Янагъынъда чифте гуль,
Бердим санъа мен гонъюль.
Инан, гулюм, севгиме
Ол сен дерман дердиме.

Къ ы з:

Билем, йигит, инанам,
Лякин гулюнъ оламам.
Бир язда ачар, солур,
Гульнинъ омрю аз олур.

Я ш:

Айдын бааръ геджеси
Юреклерге зевкъ бере.
Бульбуллернинъ хош сеси,
Бизге шадлыкъ кетире.

Къ ы з:

Олсун рушен девранлар,
Йырлашайыкъ шень йырлар.
Саф юрекли севгинъле
Рух къошасынъ гонъюлме.

Я ш:

Гулюм демем, назлымсынъ,
Эй, къыз, меним арзумсынъ.
Шеньленейик, кель, дюльбер,
Джошсун бу яш гонъюллер.

Э к и с и:

Шеньленейик, эй, дюльбер,
Джошсун бу яш гонъюллер.

1979 с.

СЕН ОЛМАСАНЪ...

*Ватан дженкинде севимли
эринден марум кьалгъан
къадыннынъ тюркюси*

Козюм ачып узакъ ерде
Сени корьдим ильк баарьде,
Башым тюшти кьалкъмаз дерде,
Мени кимлер узатаджакъ?
Бир гуль киби ачтым, солдым,
Бир къуш киби учтым, къондым,
Асретиньден дертли олдым,
Мени кимлер узатаджакъ?
О козьлеринь кок тюзюнде,
Алев олдынъ кокюсимде,
Сен олмасанъ къол устюнде.
Мени кимлер узатаджакъ?
Булдым сени юре-юре,
Козь этмедим ят эллере,
Соньки кунюм сувукъ ере,
Мени кимлер узатаджакъ?
Асрет кьалдым эндамынъа,
Къайтып кельмединъ яныма,
Сенсиз соньки мекаяныма,
Мени кимлер узатаджакъ?
Сабыр эттим, сабыр кетти,
Отуз беш йыл мен "ах" чектим,
Гъафлет кьалманъ, эджель етти,
Достлар мени узатаджакъ.

1977 с.

НЕЧЮН МЕНИМ БЕНЪЗИМ СОЛДЫ

Нечюн меним бенъзим солды,
Нечюн козьлерим яш толды,
Айтынъ, достлар, мен нейлейим,
Манъа нелер, нелер олды.

Юрегим, де бир яныкъ бар,
Сендиралмаз къарлар, бузлар.
Кеттинъ, ярем, кельмез олдынъ,
Сенди кокюмде йылдызлар.

Кокюсимни нидже йыллар,
Дельди, тешти бу яныкълар.
Ананъ, бабанъ сагъ экенде,
Ич билимез айрылыкълар.

Янды юрек, куйди юрек,
Сендирмеге дерья керек.
Дерья сендирип олмаса,
Сендиреджек бир яр керек.

1978 с.

СЕРИН ДЕРЕ

Аптемнинъ хатиресине

Бугунъ кене санки эсимни джойып,
Шу чытырман, джаплы ерлерден кечтим.
Тиз чёкерек, ташларыньа къол къойып,
Серин дере, шырын сувунъдан ичтим.

Алып кельди мени мында узакътан,
Дерманы ёкъ, бир тесадуф аизар.
Буллюр сувлу, дере сени унутмам,
Вуджудымда юрген къанда тамчынъ бар.

Араретли юрегимни бузлатып,
Сувларыньдан авуч-авуч ичтим мен.
Дым багърынъа тувгъанымны узатып,
Мор кокюнъден ерге бакъып учтым мен.

Серин дере, корем сенинь коксюньде,
Ешилъ чайыр, къыр ве джаплар, юксек дагъ.
Аптем яткъан шу обачыкъ устюнде
Эминим ки, ачар эр йыл акъбардакъ.

1981 с., 8 март

БАГЪЧАНЪДА КЪАЛДЫМ

Йыр

Догъдым мен сениньчюн бу дюньяда,
Ач юрегинъни, эля козьлюм.
Сенсинъ, сенсинъ тек мурадымда,
Эллери чебер, ширин сёзлюм.

Яй киби къашлар,
Далгъалы сачлар,
Багъчанъда къалдым,
Къальбинъни ач, яр.
Къальбинъни ач, яр.

Сюрмели козьлер,
Бал, шербет сёзлер.
Диване олдым,
Кель, сёндир, дюльбер.
Кель, сёндир, дюльбер.

Сёз берем, якъса сени арарет,
Багъчанъда ачарым нар олып.
Сарса да бизни не киби фелякет,
Къалырым акъикъий яр олып.

Багъчанъда къалдым,
Ойларгъа далдым.
Кельдинъ сен, назлы яр,
Къолунъны алдым.

Къолунъны алдым.
Сёз бердим санъа.
Сёз бердинъ манъа.
Бахт йылдызымыз
Пек айдын яна.
Пек айдын яна.

1980 с.

ЗЕЛЬЗЕЛЕ

Бугунъ кене де ер тепренди,
Столлар тайдылар еринден.
Бу зевалынъ етмейми энди,
Не къозгъаласынъ шай, теренден.

Табиат хышымы, сен базан,
Не ичюн зулумлыкъ япасынъ?
Не ичюн инсанны турмадан
Дешетлер ичине атасынъ?

Дюньянынъ анги бир еринде
Чыкъмасын дешетли бу афат,
Онъа та къадимний девирден
Булмады бир чаре хурафат.

Шимдики инсаннын элинде
Санъа да етеджек кучьлер бар.
Бу кучьнинн темели – илимде,
Онынъле эте халкъ ифтихар.

Бойле кучь, бойле зор къудретле,
Тек инсан акъылы енъеджек.
Табиат хышымы – зельзеле,
Бу кучьке баш эгип сёнеджек.

Инсаннын акъылы инсанле
Инкишаф ёлунда кучь алыр.
Кунь келир, энъ кучьлю зельзеле
Атомнын кучюнден токъталыр.

Инсанлар акъыл ве зевкъ иле
Яшайджакъ бугунъ ве ярын да.
Тек инсан яраткъан зельзеле
Олмасын гузель Ер шарында!

1982 с.

КЕРЕКСИНЪ

Сен кельдинъ алемге
Яшамакъ ичюн,
Ерден кучь алып,
Кучь бермек ичюн.
Чалыштынъ, нам бердинъ,
Еткендже кучюнъ,
Айт манъа, башынъдан
Не басты, нечюн?

Къартлыкъмы? Онъа сен
Юректен къуван,
Сенинъчюн къайгыргъан
Ватан бар, халкъ бар.
Чевренъде эш-достлар,
Дерсинъ бир тувгъан,
Бунъа ким юректен
Этмез ифтихар?!

Эр ерде, эриште
Косьтердинъ унер,
Эринмек, тенбеллик
Санъа ят эди.
Кимиси сукъланыр,
Кимиси куньлер,
Сен исе юксектен
Учмаз зат эдинъ.

Багъчалар отурттынъ
Джапларны тюзлеп,
Сув чыкъмаз ерлерге
Арыкълар ачтынъ.
Шегиртлер осьтюрдинъ
Он дегиль, юзлеп,
Несиллер ёлунда
Ал гуллер сачтынъ.

Ананъа, бабанъа
Сен керек эдинъ,
Халкъынъ да аятта
Пек мемнюн сенден.
Ватанынъ огюнде
Борджунъны бердинъ,
– Айырмакъ олурмы, –
Деп джаины тенден.

Дешетли джебэлер,
Екъсузлыкъ, ачлыкъ,
Чокъ мешакъатлар
Кечирдинъ баштан.
Омюрден гонълюнъ хош,
Отъсе де яшлыкъ,
Чюнки сен яшадынъ
Олып саф Инсан!

Кечирген кунълеринъ
Ич кери дёнмей.
Эйиликлеринъчюн
Пешман этмезсинъ,
Инсангъа дюньяда
Энъ дешетли шей,
Не вакъыт кимсеге
Сен керекмезсинъ,

– Керексинъ, керексинъ, –
Дей санъа Ватан.
– Керексинъ, – дей достлар, –
Дей баланъ-чагъанъ.
Гъурурдыр инсанчюн
Яшав дюньяда,
Эр кеске нурун
Сеперкен сафтанъ!

1982 с.

ТАШЛАРНЫНЪ САДАСЫ

Улу Еньишнинъ 40 йыллыгына

Ташларда козь, къулакъ бар,
Ташларда да юрек бар.
Аля бугунъ инълей олар
Дженк къалдыргъан ярадан.
Ташларда тиль, агъыз бар,
Ташларда да тилек бар,
Сускъун алда динълей олар
Бизни кыркъ йыл турмадан.

Тильге келип дей олар:
– Атеш сачманъ, инсанлар!
Биз ялмагъа истемеймиз,
Тёкюльмесин ал къанлар!
Бизден къурунъ биналар,
Къалдырымлар, таш ёллар,
Сарсылмайджакъ таш негизлер
Къурунъ бизден, яш джанлар

Кечкен дженклерде яндыкъ,
Парчаландыкъ, ипрандыкъ,
Таш олсакъ да, биз агъладыкъ
Арынмай козь яшлардан.
Къанлы дженклер олмасын,
Ачкъан гуллер солмасын,
Барышыкъ ичюн эр иште
Файдаланынъ ташлардан!

ЁКЪ олсун шу сиялар,
ЁКЪ олсун шу белялар,
Динъленъ бизим садамызны,
Генч, осьмюр ве яшдашлар!
Бизден чешмелер олсун,
Таш сарайлар къурулсын,
Не япсанъыз разымыз биз,
Тек япманъыз башташлар!

1983 с.

БИР МАЙЫС

Бир Майыс байрамы,
Не гузель этрафлар.
Не гузель табият,
Къувана гоньюллер.
Нумайыш сафында
Адымлай урь халкълар,
Къолларда ельпирей
Байракълар, ал гуллер.

Ешерген отлакълар,
Къырларнынъ къойнунда
Къоюнлар сюрюси
Тавланып отлайлар.
Ишчилер, койлюлер
Енъишлер огърунда
Энъ улу мензильге
Кенъ адым атлайлар.

Бир Майыс байрамы,
Эр кес шень-шерамет,
Мемлекет багърында
Софрамыз мамюр-бол.
Дюнъямыз тынч олсун,
Халкълар сагъ-селямет,
Эр кес бир-бирине
Узатсын достча къол.

Бир Майыс байрамы,
Эр кес урь адымлай,
Джайрасын дюнъягъа,
Тынч эмек садасы!
Эр ерде аэнкли,
Хош йырлар янъгъырай,
Деф олсун алемден
Къанлы дженк белясы!

Скверлер ичинде,
Сокъакълар боюнда
Чешмелер фышкъыра,
Эсмете саф еллер.
Урь, сербест халкъларнынъ
Бир Майыс тоюнда
Шадлыкънен эп огге
Адымлай несиллер.

1985 с., майыс

ПИШКИНЛИК

Пишкинлик – дегенде мен,
Тюшонджеге далам да,
Хатырлайым аятымда
Олгъан янълышларымны.
Пишкинлик – дегенде мен,
Айретлерге къалам да,
Хатырлайым саф къальблерден
Алгъан алгъышларымны.

Бир омюрде инсаннынъ
Нелер кельмей башына,
Анълы, анъсыз ишлернинъ де
Олур базан сефасы.
Пишкинликке еткендже,
Сюрюнеджек ташынъа
Сюрюне де, сонъ чекесинъ
Илле онынъ джефасын.

Пишкинлик де эр кеске
Бир кельмей бу дюньяда,
О багълыдыр эр инсаннынъ
Тюрлю осюв ёлуна.
Инсанлар бар, кимерде,
Нам сатмакъчюн джианда,
“Мен пишкинлик чагъындам” деп
Бакъмай онъу-солуна.

Шубе ёкъ ки, пишкинлик
Керек эр бир инсангъа.
Илле акъыл пишкинлиги
Эльбет, эр шейден эвель.
Яшав ичюн кельген сонъ,
Ер алып бу джангъа,
Пишкинликле тут аятнынъ
Елькесинден мукеммель.

Акъыл пишкинлигинен
Башланылса эр бир иш,
Озь-оzone о ниает
Ачар адалетли ёл.
Эльбет, агъыр ёлдыр о,
Бельки олмаз тюз, кениш
Лякин онда ярыкъ корип,
Бутюн алем тутар къол.

Шунынъ ичюн пишкинлик
Мытлакъ керек оджагъа,
Эким, шаир ве алимге,
Инженерге, эрбапкъа...
Пишкинлик пек лязимдир
Эвде къары-къоджагъа,
Аят дюмени бургъан
Эр инсангъа, эр заткъа.

Девиримиз муреккеп,
Пишкинлик пек зарурдыр.
Бунсуз атом асырында
Дюнья бизге олур тар.
Пишкинликле иш корьмек
Джемиетчюн гъурурдыр,
Чюнки онынъ темелинде
Акъыл-ферасетлик бар.

1983 с.

ЮВЕЗ

Судакъ дагъларынынъ кечитинде,
Сыкъылып башлагъанда юрегим,
Чалынды козиюме ёл четинде
Ешерип тургъан ювез терегин.

– Ювез! – деп кычыргъанымдан озюм
Абдырадым автобус ичинде.
Тик кельсе де биревге бу сёзюм,
Атеш туташып кетти ичимде.

Я бу да не? Муджизе дегильми?
Къая устюнде бир терек ювез!
Ёкъ, ёкъ, джаным, агъырмы, енгильми,
Чыкъайым устюне, дедим, тез-тез.

Кокюсима басып, пек кѳучакѳлап,
Тырмаштым онынѳ дал тѳпесине.
Топ-топ ювезлерни ерге ташлап,
Болюштирип бердим эписине.

Кимсе онынѳ не экенин бильмей,
Бири кѳокѳлай, бири тишлеп ташлай.
Бири исе, – бу ювез дегиль, – дей,
Билир-бильмез исбат этип башлай.

Динѳлеп турдым, сабырым тюкенди,
Дедим, онынѳ давасы не керек?
Бильмейсинѳми? Ойлана бер кендинѳ,
Менимчюн джандан азиз бу терек!

1981 с.

ШАИР ДОСТУМА

50 яшына келюви мунасебетинен

Дюнѳяда догѳмакѳ бар, ольмек бар,
Эр шейден кѳыйметли азиз джан.
Сагѳлыкѳлар арз этип селямлар
Ёллаймыз узакѳтан, Назимджан!

Эльбетте, кельген сонѳ джиангѳа,
Яшамакѳ, яшамакѳ пек лязим.
Истеймиз кѳальби саф инсангѳа
Бахтлы омюрлер, эй, Назим!

Сиз шимди бир чыракѳ кибисиз,
Аятта чыракѳдай янынѳыз!
Гурѳ кечсин шу дживан девринѳиз,
Яш кучѳке толсун яш джанынѳыз!

Иджадий чокѳрагѳынѳ гурѳ ачып,
Язылсын чокѳ янѳы эсерлер.
Ольмейджек эсерни мум якѳып,
Несиллер окѳур ве осерлер!

1982 с., Баку

АЛЕКСАНДР ГРИННИНЪ ЭВИНДЕ

Дердинъе дерманлар кыдырып,
Денъизден, багъчалар, багълардан,
Кельгенсинъ бу ерге юрт кыурып
Яшавчюн, зевкъ алып дагълардан.

Омрюнънинъ энъ зевкълы чагъыны
Кечирдинъ тарихий Кефеде.
Кыймадан денъизи, багъыны,
Олдынъ зар бу ерден кетмеге.

Чекиштинъ хасталыкъ зорундан,
Къол тутты санъа чокъ ерли халкъ.
Оджагъы, атеши, кыорундан,
Сенмейджек ис алдынъ сен мытлакъ,

Бу малюм, эльбетте, эр кеске,
Исбаты сакълыдыр биревде.
Сонъ сефер козь тикип корьфезге,
Козьлеринъ юмулды бу эвде.

Эски Кырымнынъ бар залиси
Озгъарды сени сонъ ёлунъа.
Матемлер багълап эр мааллеси
Яс тутты буюк халкъ огълуна.

Нечюнدير, базан гид юткъуна,
Сейленмек зор инкяр этерек.
Шааттыр эв, азбарынъ бунъа,
Къоранъда даллангъан эр терек.

Эвинъе киргенде корьдик биз,
Сонъки сёзлеринъни къапунъда.
Дегенсинъ: «Дефн этерсинъиз
Кой мезарлыгъынынъ джапында».

Эм насыл истеген олсанъ сен,
Топланып шай дефн эткенлер.
Эбедий баш кыйгъан еринъден
Корюнип тура «Ал елькенлер.»¹

¹ «Ал елькенлер» А. Гриннинъ белли эсерлеринден бириндир.

ЯГЪМУР ЭЗГИСИ

Ягъмур ягъа, устюм шыр-сув,
Къою булут тёпемде.
Къайдан аласынъ джылынув,
Патлайджагъым окемден.

Чокътан берли расткельмедим,
Бойле козьсюз ягъмургъа.
Тапсам бир эв кирер эдим,
Булгъаландым чамургъа.

Корил къалдым кой четинде
Кираметли бир эвчик.
Бойле кучюк дам ичинде
Бармы экен биревчик?

Якъын кельдим тентиреп мен,
Не копек бар, не мышыкъ.
Азбарынынъ тертибинден
Сездим сыджакъ бир ышыкъ.

Олды-оладжакъ, деп кирдим,
Ичериге бирден шай,
Бакъсам, сет устюнде корьдим,
Марамалы къартанай.

Селям бергенимнен битай,
Бакъты къыяфетиме.
Санки дерсинъ бир толгъун ай,
Септи нурлар бетиме.

— Союнынъыз,— деди манъа,
Шимди якъарым амам.
Бизде ягъмур бойле ягъа,
Джибингенсиз бир тамам.

Таныш олдыкъ, Фатма экен
Къонакъбайымнынъ ады,
Огълу саба ишке кеткен,
Ёкътыр башкъа эвяды.

Къаве ичтик, чокъ сырдаштыкъ,
Узакъ кетеджек ёлум.
Тувгъан киби къучакълаштыкъ,
Дедим: — Битай, сагъ олунь!..

– Ёкъ, ёкъ, – деди къартанайчыкъ.
Ич бир якъкъа кетменъиз,
Саба олур ава ачыкъ,
Тёрюмни терк этменъиз.

Тар олса да етер ерим,
Къалмазсынъ шу ёлунъдан,
Бугунъ олунъ мусафирим,
Акъшам келир огълум да...

Къартанайнынъ чин сёзюни
Динълеп мен ред этмедим.
Сербест дуйып озъ-озюмни
Гонъюль кырып кетмедим.

Йымшакъ тёшек, атлас ёргъан
Тёшедилер, яттым мен.
Санки олдыкъ биз бир тувгъан,
Оны мында таптым мен.

Ягъмур ягъа тыпыр-тыпыр,
Кираметлер устюне.
Анда санки айтыла йыр,
Манъа ойле сес келе.

Ягъмур ягъа дам устюнде,
Юкъу юректен ала.
Дерсинъ башым тёпесинде
Ягъмур музыка чала.

Инсангъа хош, дикъкъат, урьмет,
Не аджайип бу адет.
Ягъмур эзгисини динълеп,
Юкълап къалдым ниает.

1983 с.

АЛИ АГЪА, НЕЧЮН ШИИР ЯЗМАЙСЫЗ!

“Али агъа, нечюн шиир язмайсыз?”
Дейлер манъа корюшкенде эш-достлар.
Къалдырмамакъ борджлум сизни джевапсыз,
Чюнки бунда терен мана ве жан бар.

Омјоримнинъ эрте бааръ чагъында
Къалем алдым, язмакъ ичюн ынтылдым.
Генчлигимде, ана юртнынъ багърында
Шириет дердине мен къатылдым.

Азмы яздым, чокъмы яздым, бильмейим,
Илъхам алдым таш-топракътан, теректен.
Мисраларым зая кетмез беллейим,
Мен оларны яздым, достлар, юректен.

Айлар кечти, йыллар кечти, ёрулдым...
Окъуйджым олды илъхам чокърагъым.
Зор олса да, кене ишке урулдым,
Унутмасын, дедим халкъым, топрагъым.

Инанынъыз, яттыр манъа эр заман.
Бош-богъазлыкъ, енгиль отъмек ашамакъ.
Бир макъсадым олса, о да, эр бир анъ,
Халкънен бирге нефес алмакъ, яшамакъ!

Зенгинлешмек дегиль эди мерамым,
Кельди, кетти саф эмекнинъ парасы.
Айтсам, эгер, ич де алгъан парамнынъ
Къыздырмады не язы, не турасы,

Багъышланъыз, мени, бу иш де эльбет,
Къолай дегиль лескернен ер къазмакътан,
Зорлугъындан къоркъып о да ниает,
Ред этти, деп беллеменъиз, язмакътан.

Язмакъны мен девам эттиреджегим,
Ер юзюнде окъуйджым олгъанда.
Халкъ бар экен, мен де барым, дейджегим,
Шиirimнен бол-сал нефес алгъанда.

Озен киби ташып тура илъхамлар,
Язмакъ керек, юрек талмай ургъанда.
Сусмакъ олмаз девримизде чокъ халкълар,
Сербест аят джемиети къургъанда.

Язмакъ борджлу – язмакъ ичюн догъгъанлар,
Бильсин онынъ адыны да бар джан.
Не вакъыт о язувындан къол тартар,
Демек, кельди башына бир фаджиа!

Фаджиадан токътыр бизим неслимиз,
Айдын уфукъ, айдын танъдыр арзумыз.
Эшитильсин адалетли сесимиз,
Язмакъ керек, джан титретсин язымыз?

“Али агъа, нечюн шиир язмайсыз?”
Дегенинъиз ичюн, достлар, тешеккюр,
Шииримден дирем файда алсанъыз,
Къалем ойнар, юрек урар шенъ ве урь!

1984 с.

БЗЫБЪ

Негизи денъизге чомулгъан
Тик къая юксектен бакъа.
Тёпеси коклерге созулгъан
Дагълардан чокъ ирмакъ акъа.

Олар таш ве къаялар тешип,
Саркъалар ёлларны бозып.
Ашагъы энеркен бирлешип,
Олалар бир озень – Бзыбъ.

Бзыбъ – бу вызлы дагъ озени,
Бузлукълар багърындан башлай.
Абхазлар юртунынъ мескени,
Халкъларгъа сагъламлыкъ ашлай.

Бу юртнынъ саф-темиз авасы,
Шифадыр, бакъ, нидже джангъа.
Чокъ дертнинъ дерманы, девасы,
Беллидир бутюн джангъа.

Бзыбънынъ саф-буллюр сувлары,
Дагъларны ашкъан сонъ тала.
Пицунда вадийсин суварып,
Денъизге къарышып къала.

1984 с., Пицунда

АБХАЗИЯ

Абхазия – Апсны, – “Джан мемлекети”,
Бойледир ады хош Абхазиянынъ.
Коклерге баш тиккен дагълардыр бир чети,
Мас-мавы денъыздир бир якъы онынъ.

Чокъ улу адамлар бу ерде юргенлер,
Къальблери аджайип ислерге толып.
Кельген ве кеткенлер, кене де кельгенлер,
Хош манзараларнынъ эсири олып.

Табиат къолунен чызылгъан манзара,
Гонъюллер тѣрюнде къалдыра излер.
Бир йылда бу ерге беш миллион джан бара,
Дейлер: “Айвазовский олсайдыкъ бизлер...”

Мен исе адий бир сеферджи оларакъ,
Сукъландым, сѣз тапмай шаштым, нейлейим?
Фикримни Барбюснинъ фикрине къошаракъ.
“Абхазия дюньянынъ дженнети” дейим.

1984 с., Пишунда

ЯНЪЫ АФОН КЪОБАЛАРЫ

Кенардан козь этсень, юксек бир дагъ,
Устюни къаплагъан ем-ешилъ орманлар.
Кимнинъ акъылына келир, тюшюн бакъ,
Бу дагънынъ астында сакълы бир дюнья бар.

Бу дюнья къаянынъ зиндан тѣрюнде,
Секиз зал-къобадан ибарет, хаял эт.
Кечкенде онынъ эниши, орюнден,
Козюньнинъ огюне келе чокъ фелякет.

Догъру. Дюньяда даимий бир шей ёкъ,
Табиат тынч турмай хышымлы ёлунда.
Ернинъ ачылмагъан сыры даа чокъ,
Онынъ да такъдири инсанлар къолунда.

Шимди бу къобалар халкъ хызметинде,
Санарсынъ ер асты музейде кеземиз.
Табиат къолунынъ эр орьнегинде
Биз де озюмизни шорбаджы сеземиз.

Чюнки бу муджизе. Оны корьмекчюн,
Мында чокъ кечитлер, копюрлер ясалгъан.
Бу муджизеге гузеллик бермекчюн,
Таш акъымларындан чыракълар асылгъан.

Гурджилер макъамы теренден инълей,
Бу сес ич шубесиз даркъала джиангъа.
Бинълернен адам сусаракъ эп динълей,
Насыл бу къобалар бойсунгъан инсангъа?!

Бу дагънынъ астында муджизе толу,
Корьмеге, эльбетте, чокътан-чокъ халкъ келе.
Сынсын табиятнынъ афатлы къолу,
Корьмесин омрюнде халкъ бойле зельзеле!

1984 с., Пишунда

КЪУТУРМА, ДЕНЪИЗ

Къутурма, денъиз сен, къутурма,
Къачырма мени озъ ялындыан.
Далгъанъны бетиме шыпырма,
Анъла сен мусафир алындан.

Сакин тур, къозгъалма, дурул сен,
Саильге хош ава алып кель.
Чайкъалып ташларгъа урул сен,
Сыйпасын тенлерни серин ель.

Ялындыа кезмекте нидже джан,
Эр бири ял ала, зевкълана.
Эр кеснинъ гонълюнде эеджан,
Дуйгъулар уйкъудан уяна.

Коксюмни толдырып елинъле,
Шадланам гъурурлы кезерек.
Кезем мен бу ерде зевкъ иле,
Озюмни къонакъбай сезерек.

1983 с.

ДЮНЬЯ ТУРАРКЕН...

Йыр

Юрегимни бильмем нелер дельди,
Алымны кимселер бильмеди.
Чайырдан хош саданъ кельди,
Дагълар инъледиди белледим.

Ах, джаным, гузель джаным,
Ах, зейтюн козьлюм.
Кель яныма, ач герданынъ,
Бал-шекер сёзлюм.

Коксюмден чыкъар юрек дедим,
Кезиндим саилде, язылдым.
Сендай киббар къыз корьмедим,
Кене де мен санъа сарылдым.

Ах, джаным, гузель джаным,
Ах, зейтюн козьлюм.
Кель яныма, ач герданынъ,
Бал-шекер сёзлюм.

Агрономсынъ, билем, мен де оджам,
Бахтлымыз барышыкъ заманда.
Дюнъя тураркен сеннен оладжам,
Кирмесин зулумлыкъ арагъа.

Ах, джаным, гузель джаным,
Ах, зейтюн козьлюм.
Кель яныма, ач герданынъ,
Бал-шекер сёзлюм.

1985 с.

ЯНЪЫ ЙЫЛ ДОСТАУКЪ ШАРЖЛАРЫ

Эски дефтерлерден

Селямым бар Янъы йыл кирген кунъде
Языджылар, шаирлер алемине.
Яхшы язсанъ ер къалмаз эсеринъде
Дерменджининъ тенкъидчи къалемине.

Кучьлюклерден кьоркъмазсынъ, дагъ сёкерсинъ,
Макъсадынъа етерсинъ мурад этсенъ.
Шамиль Алядин киби тер тёкерсенъ,
Буюк роман язарсынъ “Эгер севсенъ”.

Сейирджилер севинир саналарда
Водевиллер корьселер тосат-тосат.
Къалмаз эди концерттен аналар да,
Эгер язса пьеса Юсуф Болат.

Янъы китап алгъанда къолумызгъа,
Нур сачыла бахт толу ёлумызгъа.
Халкълар сизни алгъышлар Шемьи-заде.
Чыкъса китап йыл-йылдан эп зияде.

Раим агъа язмакъта янъы эсер,
Дюнъа корер беллейим, сагълыкъ олсун.
Янъы йылда иджаткъа ачыкъ сефер,
Эдебият вадиймиз гульге толсун!

Решид Мурад, Мефаев азиз достлар,
Янъгырасын эфирде янъы йырлар,
Сизни сая-севелер эм окъурлар,
Тек “Гонъюллер бир олсун” соавторлар.

Джавтобели, Алтанълы, Булгъанакълы,
Риза Халид ве Керим Джаманакълы,
Узакътамыз Ташкенттен деп турманъыз,
Къалеминъиз яшарсын, отурманъыз.

Яшлар ичюн айрыджа токъталмайым,
Истегине кимсенинъ окъталмайым.
Олар авес язмагъа, язаджакълар,
Эдебият гуллери оладжакълар.

1963 с., январь

КЪАДЕДЕШЛЕР СУБЕТИ

Фельетон

– Эмирамет, эшиттинъми,
Дюнъагъа не ола шу?
Ичкиджилик меселеси
Гъает къатты къоюлгъан.

Корюшкенде кейф чатмасаъ,
Не япармыз, биз, къомшу?
Бу хаберден Къуртмуратнынъ
Атта эси джоюлгъан.

— Айтасынъмы, сен де мытлакъ,
Мында дешетли шей ёкъ.
Тапалмасаъ ракъы, шарап,
Самогонгъа кечермиз.
Чокъ шукюрлер олсун кене,
Тюкянларда шекер чокъ,
Аппаратны бир кунъ къурсакъ.
Беш кунъ ятар, ичермиз.

— Айды, юр сен, Къуртмураткъа,
Кирип хатир сораыйкъ.
Сабыр этсин, пек яныкълап,
Сандыракълап юрмесин.
Онынъ манти къазанындан
Бир аппарат къурайыкъ.
“Зем-зем” сувнынъ тамчысыны
Апайы да корьмесин.

Учъ къадедеш тез анълашты,
Ольченильди, пичильди,
Аппараткъа пек келишти
Къуртмуратнынъ магъазы.
Мешребеге яхшы, яман,
Не тамласа ичильди,
Сабыр къайда Къуртмуратта?
Къурып къалгъан богъазы...

Къадедешлер шу кунъден сонъ,
Кейф чатмады бир даа,
Зезрленип экимлерге
Тюшти олар, нейлесин?
Экисини къуртардылар
Чаре корип шу саат,
Лякин бизим Къурмураткъа —
«Алла рамет эйлесин!»

1983 с.

КЪЫРЫМЛАРНЫНЪ КЪАВЕСИ

Къаве иче Чили, Арап ве Алман,
Ер юзюнде къаве ичкен миллет чокъ.
Эм ачлыкъта, эм токълукъта, эр заман,
Къырымларнынъ къавесине етер ёкъ!

Ханлар биле ястыгына янбашлап,
Къаве ичип кейф чаткъанлар субетте.
Эльчи кельсе, о къаведен сёз башлап,
Ханлыгыны къорчалагъан эльбетте.

Къырымлар ич къавесини унутмаз,
Чюнки онда пишкен къаймакъ дамы бар.
Аракеттен богъазыны къурутмаз,
Къырымларнынъ “Къаве север” намы бар.

Кельсе мусафир эвине къувана,
Апайчыгы дегирменге козь ташлар.
Къавесини кетирген сонъ алдына,
Кунъ хайырлап, хатыр сорап, сёз башлар.

Къырымларнынъ къавесини ичкен чокъ,
Оны ичкен текрар мында ёл ала.
Къырымларнынъ къаве ичмез куню ёкъ,
Ичти оны мында, атта, Атилла!

Къаверенкли козьлерине бир бакъып,
Къыз къолундан къаве алсанъ агъзынъа,
Унутырсынъ бар дюньянъны о вакъыт,
Ашкъ олурсынъ сен де Къырым къызына!

Саба къаве ичмегендже къырымлар
Иш башламаз, башласа да иш юрмез.
О къаwege олса эгер бир кунъ зар,
Той чалсанъ да хошнут олып зевкъ сюрмез.

Къырым халкъы къаве ичип къавеси,
Шифалыдыр онынъ ичкен къавеси,
Къырым халкъы Къырымына ошагъан,
Онынъ къаве ичкенине авесим!

1998 с., сентябрь.

ЯРДЫМ АЛЛАДАН КЕЛЬСИН!

Ярдым, ярдым, деп бир шейлер алсань да,
Акъайым! – деген зат ярдымгъа ашсынмай.
Сюрюнип, тиз чёкип, бинь ерге барсань да,
Къырымда иш ёкътыр, адамлар чалышмай.

Айыпдар олсакъ да алымыз бойле,
Сенде бар, менде ёкъ, не япмакъ керек?
Къардашым утанма, алынъны билем,
Даянып олурмы бунъа джан-юрек?

“Эль бергисинден къуш тоймаз” дегенлер,
Ярдым алгъанлар шукюрлер этсин.
– Сагъ олсун деймиз: – Ярдымны бергенлер!
Халкъыма ярдымлар Алладан кельсин!..

Ишанам, ярдымлар ич зая кетмез,
Мухтаджлар бельки де файдасын корер.
Ярдым олгъан сонъ эр кеске етмез,
Лякин джан агърысы кой-койден юер.

“Коктен не энген де ер къабул этмеген,”
Деп бизлер ярдымны аламыз бугунь.
Ярдымнен якъанъ бир ерге кельмеген,
Биз элял хызметнен эткенмиз дюгюнъ.

Ярдымдыр – садакъа, мухтаджгъа берильген.
Халкъым сюргюнде садакъа сормады.
Малыны, мулъкюни алдылар элинден,
О кене башыны эгилтип турмады.

Ярдымнен дюньяда кимсе кейф чатмай,
Кучьлюкке къаршы бизлер тик турайыкъ!
Алла кимсени къысметсиз яратмай,
Къысметни озюмиз тырышып булайыкъ!

1998 с., Акъмесджит.

КЪЫРЫМ МЕНИМ АНАМДЫР

Къырым меним анамдыр,
Къырым меним бабамдыр.
Къырым деген бу ульке
Манъа догъмуш Ватандыр.

Мен анамны пек севем,
Бабамны да пек севем.
Ватанымны, бильсенъиз,
Джанымдан да пек севем.

МЕН КЪЫРЫМДЖА ЛАФ ЭТЕМ

Къырым деген бу топракъ,
Къырымларнынъ Илимдир.
Шорбаджысы ерли халкъ
Тили къырым тилидир.

Мен къырымджа лаф этем,
Эм къырымджа окъуйым.
Саба мектепке кетем,
Ширилер де токъуйым.

Оджам манъа сёйлене,
Балалардан уялсам.
Анам, бабам севине
Къырымджадан беш алсам.

БАГЪДЖЫ КЪЫЗ

Баарь кельди, селлер акъа дагълардан,
Хош аэнкли йырлар келе багълардан.

Багълама:

Йырла джаным, йырла джаным,
Багъджды къыз,
Якътынъ меним юрегимни,
Багъджды къыз.

Баарь кельди, ачты кырмад лалелер,
Чечеклерден мис кыккыды маллелер.

Багълама.

Багъдан эсенъ бир топ чечек алып кель,
Меним ичюн ачыкъ гонъюль олып кель.

Багълама.

Къальб атешин сездим чечек-гулюнде,
Янсын онынъ ышкы эки гонъюльде.

Багълама.

БИЛЕСИЗМИ?

Билесизми, я балалар,
Йылда он эки ай бар.
Эр бир айнынъ озъ мевсими,
Озъ куню, озъ ренки бар.
Апрель айы отуз кундир,
Отуз кундир сентябрь.
Отуз кунъ де эм июндир,
Отуз кундир ноябрь.
Февраль йнгирми секиз кунъ,
Дерт йылда бир о къайтып,
Олур йнгирми доккыз кунъ,
Буны билинъиз оккуп.
Къалгъан еди ай, шубесиз,
Олур отуз бир кунден,
Буны тугынъ акъылда сиз,
Балаларым, бугунден!

1984 с.

БИР КЪУШ ОЛЫП

Йыр

Бир къуш олып, джаным, Осман,
Азбарыма къонгъайдынъ.
Нечюн бугунъ кульмез олдынъ,
Нечюн бойле мугъайдынъ?

Ёкъса, къальбинъни якъып
Еллер эстими?
Ёкъса, ёлунъны басып
Эллер кечтими?

Йигит олсанъ, йигит олып
Кель, аман,
Бир данемсинъ, яврум Осман,
Джан Осман.

Бу дюньямынъ ярашыгъы
Нидже йыллар сен эдинъ.
Эшкъынъ пле гульдай ачып,
Сенден гонъюль узъмедим.

Ишинъ чебер, озюнъ дюльбер,
Багъчеван яврум арслан.
Кой ичинде санъа етер,
Ёкъ менимчюн, джан Осман.

Умютимиз ич къырылмаз,
Къавушырмыз бу йыл яз.
Бойле аят, шадлы кунъде
Чин севгиге джан тоймаз.

1984 с.

МЕНИМ АНАМ ПЕК ЧЕБЕР

Меним анам пек чебер,
Эр кунъ нагъыш нагъышлай.
Нагъышынынъ энъ дюльбер
Союн манъа багъышлай.

Мен анамдан огренем,
Безмей нагъыш орьмеге.
Байрамларда онъа мен
Дюльбер бахшыш бермеге.

Мавы козьлю анам бар,
Ширин сёзлю бабам бар.
Мен оларгъа сукъланам,
Дост-муаббет олсалар.

АЙЫРМА, ТАКЪДИР

Бир кунъ коръмесем,
Севимли анам.
Дюньягъа сыгъмайым
Янам да, янам...

Айырма, такъдир,
Мени анамдан.
О айрылгъаныдай
Азиз ватандан.

Ватаным, анам бар,
Къадримни биледжек.
Къуванчлы заманлар
Бизге де келеджек!

АЙТ, КЪАЧАН ОЛА!

Къар ирип кетти,
Сувукълар битти.
Сыджакълар кельди,
Балалар кульди.

Тазере ерлер,
Ача ал гуллер.
Айт, къачан ола,
Бу зевкълы кунълер?

ТАПЫНЪЫЗ БАКЪАЙЫМ

Себия къартийининъ агъзындан

Анавы къырнынъ устюнде
Ильпек-чильпек отура.
Ильпек-чильпек астында
Къалем сызар отура.
Къалем сызар астында
Джарыкъ йылдыз отура.
Джарыкъ йылдыз астында
Булашыкъ токълу отура.
Булашыкъ токълу астында
Джалмап джутар отура.

Джалмап джутар астында
Сыйпап сары отура,
Сыйпап сары астында
Тюпсюз кьюю отура.

*(Сач, къаш, козь, бурун,
агъыз, сакъал, кърсакъ.)*

1961 с.

ЮКЪЛАДЫ «ЙЫЛДЫЗЧЫКЪ»

Йылдызчыкъ, йылдызчыкъ,
Бем-безд йылдызчыкъ,
Ягъа бер тѣпеден
Ясайым бир кызычыкъ.

Ясадым бир кызычыкъ,
Бем-безд бир кызычыкъ,
Бегенип адыны
Къойдым мен Йылдызчыкъ.
Йылдызчыкъ, Йылдызчыкъ,
Ушюдинъ къар кызычыкъ,
Ят юкъла собанынъ
Янында сен азчыкъ.

Юкъла сен Йылдызчыкъ,
Чыкъарма сесинъни.
Унуттым астынъа
Къоймагъа эскинъни.

Къар кызычыкъ, къар кызычыкъ,
Юкълады Йылдызчыкъ.
Кызыгъан сонъ...
Вай, вай, вай!..
Ялдатты бу кызычыкъ

1961 с.

ЧИПИЛЕРИМ

Меним дюльбер чипилерим,
Чивильдешсе пек северим.
Пуфкъа бенъзер чипилерим,
Акышам, саба ем сеперим.

Нечюн меним чипилерим
Кокке бакъып сув ичелер.
Нечюн меним чипилерим
Тары емез, тую корьселер.

Ай, сары чипилерим,
Вай, сырлы чипилерим.
Тез-тез келинь, чипилерим,
Мен сизлерге тую сеперим.
Меним назик чипилерим,
Анасыны пек севелер.
Юкъу кирсе козьлерине
Къанат туюбуне кирелер.

Ай, сары чипилерим,
Вай, сырлы чипилерим.
Тез-тез келинь, чипилерим,
Мен сизлерге тую сеперим.

1962 с.

СЕПЕТЛИ КЪАРТИЙ

Саба эрте, ава ачыкъ,
Корьдим мектеп ёлунда,
Кетеятыр къартанайчыкъ
Сепети бар къолунда.

Мен битайгъа ярдымлашып,
Алып бардым эвине.
Битай мени алгъышлады
Пек севине-севине.

Алып къартий сепетинден
Берди манъа бир алма.
Сонъра опип о бетимден
Деди: "Джувур, кеч къалма".

Не ёрулдым, не де талдым,
Не дерсиме кеч къалдым.
Пек огъурлы къартий экен,
Къырымджадан беш алдым.

1961 с.

КЪОЗУЛАРЫМ

Эмджем кьоюн бакъа чокътан,
Пек унерли, намлы чобан.
Яйлаларгъа мен чокъ барам,
Чалашында ятып къалам.

Ешилъ отлар арасында
Ойнашалар, алышалар.
Акъшам олса хашарларгъа
Сюрю-сюрю толушалар.

Бу бааръ де, кене бардым,
Къозучыкълар корип къалдым.
Не де гузель къозучыкълар,
Мен оларгъа пек сукъландым.

Ах, меним къозуларым,
Къувурчыкъ баш къозуларым.
Язда отланъ кенъ кыырларда,
Кыышлыкъ ем мен азырларым.

1962 с.

КОБЕЛЕК

Къора бою кеткенде
Корьдим сырлы кобелек.
Узандым, къол етмеди,
Чюнки юксек бу терек.

Мен, Амет, деп кыычырдым,
Ярдым эт, деп чагъырдым.
Кобелекни тутайыкъ,
Юва ясап къапайыкъ.

Амет манъа дарылды,
Тап чырайы тюрленди.
— Ёкъса санъа кобелек,
Тийдимми,— деп сейленди.

Кобелекни тутмайыкъ,
Къуртчыкъларны ашасын.
Багъчаларда къоркъмайып,
Эркин-сербест яшасын.

Эм оны ич урмайыкъ,
Олар бизге пек керек.
Келинъ, бакъып турмайыкъ,
Отуртайыкъ дут терек.

Бааръде къурт чыкъарыр,
Дут япрагъы кемирир.
Сонъра кирип къозакъкъа,
Йипек ясап джан берир.

1961 с.

ДЖОЮКЪ БУЗАВЧЫКЪ

Анам севе малларны,
Кель мотийим, кель, кель, дей.
Фермада да оларны
Башын сыйпап эркелей.

Къонъур башлы бузавчыкъ
Къоркъа эди таякътан.
Олса да пек козь ачыкъ
Гъайып олды аякътан.

Анам чапа-чапкъалай,
Эшитмекчюн сесини.
Геджеси де юкъламай,
Джоя язды эсини.

Мен къайткъанда дагъ якътан
Корип къалдым кечкенин.
Сонъра салкъын чокъракътан
Эгиллип сув ичкенин.

Алдым къолгъа бир таякъ,
Пек аджынам урмагъа,
О да мендай ель аякъ,
Чанып кельдик фермагъа.

Джоюгъынъыз бу олса,
Дедим: яхшы тойдырынъ.
Эгер кене джоюлса,
Чокъракъ беттен къыдырынъ.

Ферма башы ве анам
Эп ёл бакъа эдилер.
Мени корип чокъ адам
Сагъ ол, къызым, дедилер.

1962 с.

ТИЗЕМЕ БАРГЪАНДА

Баргъан эдим Мырзачёльге
Каникулда кезинип.
Тизем мени куле-куле
Къаршылады севинип.

Бу йыл тизем фермасында
Беш бинъ тавукъ осьтюрген.
Къушчыларнынъ арасында
Буюк унер косътерген.

Мен къайткъанда тизем манъа
Багъышлады бир хораз.
Къанатлары сырлы-сырлы,
Къуйручыгъы бем-без.

Мааллемизде сукъланалар
Онынъ татлы сесине.
Уянгъанда мен эр саба
Тизем тюше эсеме.

1963 с.

КЪАРАГЪАЧЫМ, КЪАРАГЪАЧ

Мен осьмейим бос-ботен,
Бурьеримни къабартам.
Кечкен йылгъа нисбетен
Филислейим, чокъ артам.

Тезден кене чал башым
Ешилъ тюске боялыр.
Кельген-кечкен ёлдашым
Салкъынымда ял алыр.

Пытакъларым эгилъсе.
Зонтик олып корюнем.
Еллер чыкъса, кыш кельсе,
Акъ тонума бурюнем.

Къарагъачым, къарагъач,
Устюм толу къарылгъач.
Таш атманъыз, балалар,
Олар да ял алалар.

Мына, шайтип, эр кеске
Мен чокъ файда кетирем.
Шунынъ ичюн яз кельсе
Далларымны осьтюрем.

1964 с.

ФИДАНЕМ

Йыр

Омрюмизнинъ бир гулюсинъ,
Кулер юзълум, бирданем,
Эвимизнинъ бульбулисинъ,
Ах, Фиданем, Фиданем.

Шень кулюшинъ юрек якъа,
Мавы козълум, мерданем.
Козълеринъ эп ёлгъа бакъа
Сагъындыкъча, Фиданем.

Акъбардакъдай акъ юзълусинъ,
Сёзлеринъ дане-дана,
Тыпкъы битанънынъ озюсинъ,
Ах, Фиданем, Фиданем.

Сенсинъ бахтым, мискин къозум,
Сеннен ярыкътыр ханем.
Посталагъым, яша, кызым,
Ах, Фиданем, Фиданем.

Юрегинъ шень, талмай урсын.
Къальбинъ бильмесин элем.
Бахт йылдызынъ яныш турсын,
Ах, Фиданем, Фиданем.

Бахт йылдызынъ яныш турсын,
Ах, Фиданем, Фиданем,
Фиданемдир, бир данем.

1963 с.

ШАНЛЫ ЁЛГЪА

Китабынъны алдынъ къолгъа
Эй, севимли эвлядым,
Мектебинъе, шанлы ёлгъа
Бугунъ сени ёлладым.

Урьмет этер оджаларгъа
Ве низамлы окъурсынъ.
Умютим бар, эвлят, санъа,
Сен козюмнинъ нурусынъ.

Окъуп илим оджагъында
Юксеклерге чыкъарсынъ,
Бу улькемнинъ багъырында,
Бир гуль олып ачарсынъ.

Сув алтында, дерьяларда,
Гемилерде ялдарсынъ,
Амет-хандан фезалардан
Бизге селям ёлларсынъ.

Омюримнинъ чечегисинъ,
Окъу эвлят, окъу сен.
Окъув иле оседжексинъ
Ана юртта къокъуп сен.

Ватаныма шан ве шурет!
Сени севип беслейим,
Сенден сайгъы, сенден урьмет,
Къараманлыкъ беклейим.

1961 с.

МУЗЫКАНТ ОЛУРЫМ

Музыка! Не вакъыт сесинъни эшитсем,
Яш гонълум къозгъала, юректен джошам.
Музыка! Байрамда маршыньнен кетсем,
Бахтлы кунюме севинчлер къошам.

Аскерлер адымлай гурьдели сесинънен,
Эмекте, джыйында халкъ севе сени.
Сеферде балалар рухлана сениньнен,
Бунынъчюн хаялгъа сен чектинъ мени.

Музыкант олурым – бу меним истегим,
Не яхшы шадланып, яшайыш кѳурмакъ.
Музыкант олурым – чырпына юрегим,
Не яхшы ордуда сигналджы олмакъ!

1941, майыс

КЕЛЬСЕ БАБАМ...

Эминечик тербиели,
Яхшы окѳугъан бала.
Пек унерли, теджрибели,
Лякин дерстен чокъ къала.

Одхам деди бир кунъ бизге,
Эвине барып келинъиз.
Малюм олсун эпимизге,
Не алдадыр, бишинъиз.

Къаршылады бизни саба
Къардашчыгъы Сейдамет.
Деди: эвге кельсе бабам,
Санки къопа къыямет.

Татам къача къомшуларгъа,
Анам эвиниъ тѳрюне.
Эр бир колетке оларгъа
Бабам олып корюне.

Бабам сархуш кельген куню
Эпимизге терсее.
Шуныиъ ичюн татам бугунъ
Баралмады дерсинне.

Оссем акъыл къояджагъым
Бабам кибилерине.
Юксек эвлер къураджагъым
Ракъы заводы ерине.

1963 с.

ЯШ ДОСТУМА

Пионерге биз бир кирдик,
Бир ралеле отурдыкъ.
Догъмушлардай кунъ кечирдик,
Бир макъсадчюн окъудыкъ.

Йыллар кечти... Сен яш достум,
Арбий хызмет этесинъ.
Челик олсун тургъан постунъ,
Юрткъа душман кирмесин!

Ананъ-бабанъ хошнуг олсун,
Халкъыиъны сев, джесюр ол!
Омюр, куреш мектебинде,
Ляйыкъ бизге чебер къол!

Мен агроном – бир экимин,
Колхозымныиъ чѳлюне.
Сакът олайыкъ экимиз де
Багъчамызыиъ гулюне.

1961 с.

КЪАЗ ВЕ ТУРНА

Масал

Зый-чув олып вахылдап,
Онъгъа-солгъа салланып,
Сув башына кельди къаз
Къабарып ве тавланып.
Деди: – бутюн дюнъяда
Меним киби ёкъ бир къуш.
Сувда ялдай, кокте учам,
Ерде юрем, яз ве къыш.
Буны динълеп, деди турна: –
Пек къопайма, будала!
Зенаатынъ чокъ олса да,
Макътанувдан не файда?
Бар омрюнъде сен бир кере
Сыгъын киби чапмадынъ,
Балыкъ киби ялдамадынъ,
Къартал киби учмадынъ.

Чокъ хызметни осал бильсенъ,
– Билем, – демек, шан дегиль.
Зенаатынъ кучъ олса да,
Севип огрен, яхшы биль!

1968 с.

ЭЧКИ

Масал

Чобангъа эчки керек олды.
Эчкиге не миннет?
Шу куню тапылды.
Сюрюге къошулып
Чапкъылды...
Чапты...
Къойларгъа баш олып,
Эчкилик япты.
Эндеклер атлап,
Сувлардан кечти,
Къойларнынъ эр бир къылыгъын коръди.
Копекнен дост олып,
Бу шартмек эчки
Эр кунъ сюрюнинъ алдындан юрьди.

Бир кунъ къарт чобан
Ишанып онъа
Отлакътa пек татлы
Юкъугъа дала.
Эчки къойларны
Джетеклей, тюрте,
Базыларыны
Ярдан секирте.
Копек эчкининъ алдына чыкъып,
Магърашкъан къойларны
Белядан къуртара.
Лякин бунъа
Эчки пек тарсыкъып.
Дей ки: “Не яптынь,
Эдепсиз, масхара!?”
Сонъра о кене де
Къуйругъын тиклеп,
Сюрюнинъ алдына
Чыкъаракъ “Ме” деп,
Секриклей...
Атта копектен ялмай.
Лякин,
Къойларнынъ козю огюнде
Озюнинъ эдепсизлиги неде?
О аля даа билялмай.
Манасы шу: акъикъий инсан
Зор кунъде бир локъма къаптырыр.
Бундайын “Эчки”ни дост сансанъ,
О сени къаядан аттырыр.

1968 с.

ЯШЛЫКЪ – САНКИ ДАГЪ ОЗЕНИ

Яшлыкъ – санки гурълеп акъкъан дагъ озени
Онынъ татлы сувларына тоюлмаз.
Охшар, алдар, эм ялдатыр о сени,
Перчеминъе къар тюшкени дуюлмаз.

Акъар, кечер гуръ озенининъ сувудай,
Омюринънинъ къайнакъ, ташкъын бу чагъы.
Яш достларым, адымланъыз янълышмай,
Сизинъ ичюн ачыкъ Ватан къучагъы.

Яшлыгынынь кьадирина бильмеген
Бу озенден сувны кьанып ичалмаз.
Ана-баба сёзю иле юрмеген
Онынь асма копюринден кечалмаз.

Бильги – омюр арманына директир,
Бер илимге яшлыкь араретиньни!
Биль ки, санъа о ярын да керектир,
Бер сен онъа варынъ-варнетиньни!

Зор олса да, бу аятый бинанынь
Темелини, сакъын, кьурма афыдан.
Инсанлардыр – ярашыгы дюнъянынъ,
Тырыш. ер ал, сен адамлыкь сафындан!

Яшлыкь – санки гурьлеп акъкъан дагъ озени,
Онынъ татлы сувларына тоюлмаз.
Охшар, алдар, эм ялдатыр о сени,
Перчеминъе кьар тюшкени дуюлмаз.

1969 с.

ЭНДИМ ОЗЕН БОЙЛАРЫНА

Яйлаларны сарды думан,
Коралмайым кьойларымны.
Къавалымны чалып, аман,
Эндим озен бойларына.

Эшит, ярем, яйлалардан
Койге кьайтып кельгенимни.
Гедже-куньдюз хаялымда
Сени алып юргенимни.

Коюмизнинъ къыбласында
Вишне, кирез сачкъан да бар.
Мен багъчаджы олмасам да,
Манъа къальбин ачкъан да бар.

Кель, севгилим, бир козь ташла
Меним юрген ёлларыма.
Ёл толусы кьойлар асрап,
Дагълар ашкъан шень ярынъа.

Ярем бакъса къапусындан,
Яйлалардан думан кетер.
Эр бакъышы, яр ашкъына,
Ёлларыма нурлар сепер.

1977 с.

ТЫНЧЛЫКЪ СЁЗЮ КЪАНАТЛЫДЫР

Дюнъя халкъы! Тынчлыкъ сёзю къанатлыдыр,
Кучлю олсун, джайрасын бар джангъа!
Бу дюньяда эр шейден пек джан татлыдыр,
Янсын душман, тынчлыкъ керек инсангъа!

Айдын куньлер,
Мейдан чёллер,
Сиярмасын, янмасын!
Юртум, солма,
Виран олма,
Дженк излери къалмасын!

Дженк не демек бизлер чокътан билемиз,
Бу куреште айдын олсун ёлунъыз!
Бутюн дюнья генчлерине бильдиремиз:
Чатал юрек, къоркъу бильмез олунъыз!

Аят гузель, омюр гузель, халкъ гузель
Багъ-багъчалар чечек ачсын, гуль толсун.
Йылдан-йылгъа эп ярашсын бизим эль,
Дженк дегиль де, эр бир эвде той олсун!

Тынчлыкъ енъер дюнья халкъы бирлешсе,
Тынчлыкъ ичюн дюнья халкъы уянсын!
Фесатчылар джоюлыр халкъ курешсе,
Тёпемизде тынчлыкъ машъали янсын!

Айдын куньлер,
Мейдан чёллер,
Сиярмасын, янмасын!
Юртум, солма,
Виран олма,
Дженк излери къалмасын!

1979 с.

ЛЯЛЕ

Йыр

Не де гузель бу ляле,
Бакъкъан козьлер къамашыр.
Ордудан къайткъан яреме
Багъышласам ярашыр.

Ляле чечек, къыр чечек,
Ярем тезден келеджек.
Яр эшкъына олайым,
Ляле киби келинчек.

Яремде къыркъ унер бар,
Къызлар онъа севдалар.
Чекилинъ сизлер ёлумдан,
О тек манъа севда яр.

Кель, кель ярем, кель ярем,
Солмасын къолда лялем.
Муаббет омюр сюрейик,
Сукълансын бизге алем.

Олдыкъ экимиз севда,
Яшлыгъымыз чагъында.
Ачармыз ляле киби яр,
Шанлы юртнынъ багъында.

1981 с.

КОМЮРДЖИЛЕР

Комюрджилер ер астында
Тер текелер.
Электрик къазмаларнен
Ер сёкелер.

Комюрджилер, комюринъиз,
Къыздырмакъта чокъ эвлер.
Айдын олсун омюримиз,
Эм шеэрлер, эм койлер.

Комюр яна атеш олып,
Куль олып,
Домналардан челик акъа
Сель олып.

Фенерчиги бенъзей онынъ
Ал танъгъа.
Эмегинен хызмет эте
Ватангъа.
Комюрджилер, комюринъиз
Къыздырмакъта чокъ эвлер.
Айдын олсун омюримиз.
Эм шеэрлер, эм койлер.

1981 с.

ПЕК КЕРЕКСИНЪ СЕН БИЗГЕ

Айнени

Догъурдым мен бир балачыкъ,
Корьсенъ, дерсинъ къокълачыкъ.
Сачлары бар къувурчыкъ,
Агълама сен, къозучыкъ.
Айнени, айнени,
Юкъла, балам, юкъла сен.
Эвлядым юкълап оседжек,
Дюнъя бойлап кезеджек,
Анасын пек сеvedжек,
Бабасы зевкъ сюреджек.
Айнени, айнени,
Юкъла, балам, юкъла сен.

Козълерн бенъзей денъизге,
Бахт кетирдинъ эвимизге,
Геджем дѣндю кунъдюзге,
Пек керексинъ сен бизге.
Айнени, айнени,
Пек керексинъ сен бизге.

1984 с.

ДѢРТ АЯКЪЛЫ ТАВУЧЫКЪ

Масал

Къыр артындан догъды кунеш,
Къопты койде бир вай-вай...
Айванчыкълар олып дост-эш,
О якъ, бу якъ чапкъалай.

Эчки, кююн, мусюр, копек
Топландылар бираздан.
Дедилер ки, сорайыкъ тек,
Буны отькюр хораздан.

Чал хоразны токътаттылар,
Саба ёлдан кечирмей.
— Ферманъызда янъылыкъ бар. —
Ден эшиттик, хораз бей?!

— Эльбет, эльбет, — деди хораз, —
Эпимизде джанлылыкъ!
Бу йыл бизге кетирди яз
Пек аджайип янъылыкъ!

Бинъ-бир чипче арасында
Пейда олды муджизе.
Бу кюшчылыкъ саасында
Олмагъан шей бизимдже.

Эшиткенлер андан-мындан
Терен ойгъа далалар.
Сорамакъчюн къарт бабадан
Чапып кельди балалар.

Бабай деди, бу дюньяда
Ола билдир бойле ал.
Мен шу чипчечик акъкъында
Эшиткендим бир масал.

Бир кунъ кюйругъын къакъкъан да,
Чыкып кеткен эвинден,
Динъленъиз, озю акъкъында
Шу чипчечик не деген:

— Чивиль-чивиль, чивильдешип,
Яшар эдик фермада.
Бир-бирмизнен пек кунълешип,
Ашар эдик ем анда.

Мен бир дюльбер чипче эдим,
Кичкенечик олгъанда.
Озюмни ят беллемедим,
Теним этке толгъанда.

Бинь-бир чипче арасында
Мен де ойнар, кезердим.
Кунеш ерге сакълангъанда
Ойнамакътан безердим.

Къарным тойып сувгъа, ашкъа,
Бу куньгедже кельдим мен.
Бутюн джыныслардан башкъа
Олгъанымны бильдим мен.

Оськен сайын менден четлеп,
Кыр-кырдашып юрдилер.
Дёрт аякълы махлюкъсынь деп,
Мени яман корьдилер.

Яманлыгъым ёкътыр, лякин,
Тез ашайым, тез юрем.
Дёрт аякълым, амма эр кунь
Къозламакъны ят корем.

Адетим шай, мен даима
Хоразларнен бир турам.
Къанатларым къыскъа, амма,
Озюм пек тез ювурам.

Кекиригим къатмер-къатмер,
Къуйручыгъым ельпазе.
Устюм-башым пуфтан антер,
Теним темиз ве тазе.

Тавукъларгъа, къушханеге
Зарарым ёкъ беллейим.
Тааджипленем, мени неге
Бийсинмейлер, бильмейим.

Дедим, мында, мангъа бенъзер
Бир тавукъ ёкъ, бир къуш ёкъ.
Мени бу ер сыкъа, эзе,
Алемде шень ерлер чокъ...

Меним киби гузеллерге
Къайда барсам тёрлер бош.
Тюшсем биле ят ерлерге,
Олур хатрим, гонъюм хош.

Энъ яхшысы кезмек, юрмек,
Гуръ яшамакъ, назланмакъ.
Омюрге тек сефа сюрмек,
Неге керек къозламакъ?

Мен бу алгъа чыдап бакътым,
Зарлансам да эр дакъкъа.
Сонъра бир кунъ къанат къакътым,
Чыкътым кеттим узакъкъа.

Азмы кеттим, чокъмы кеттим,
Токъталмадым талсам да.
Бир тыйнакъкъа келип еттим,
Бираз кечке къалсам да.

Бакъсам, ялдай къазлар анда,
Сюрю-сюрю вах-вахлап.
Сарды олар мени джандан,
Таныш олдыкъ эр якълап.

– Я сен кимсинъ? – деди манъа,
Бойнун созып ата къаз.
– Меним киби, – дедим онъа, –
Бу алемде къушлар аз!..

Тавукъым мен, ёкъ кумесим,
Кечеятыр яз айым.
Дёрт аякълым, дюльбер неслим,
Къозлап кейфим бозмайым.

Кекиригим къатмер-къатмер,
Къуйручыгъым ельпазе.
Устюм-башым пуфтан антер,
Теним темиз ве тазе...

Къазлар кене вахылдашып,
Сувгъа далып кеттилер.
Манъа бакъып, хахылдашып,
Бийсинмей терк эттилер.

* * *

Къазларнынъ шай кеткенине
ТаджиПЛенди о бираз.
Лякин кенди эткенине
Бильдирмеди итираз.

Бакъмай сагъы ве солуна,
Кокюсини къабартып,
Кетти тавукъ озъ ёлуна
Кекиригини кызартып.

Азмы кетти, чокъмы кетти,
Дёрт аякълы тавучыкъ.
Богъдайлыкъта бир ял этти.
Озю семиз, тавлычыкъ.

Кунъ къавушса, козь юмула,
Тавукъларда бу адет.
Саба кене озъ ёлуна
Чыккып кете инаст.

Келип чыккыты юре-юре,
Бакъса, буюк орманлыкъ.
Къашкыр улуй, ель уфюре,
Тап бакъайым аманлыкъ.

Борап къона бир тосаттап,
Дагълар инглей, гурюльдей.
Тавучыкынынъ бу афаттап
Юрениги дирильдей.

“Вай, вай, энди не япайым,
Мен не матюв экеним.
Къайдап фермамы тапайым,
Нафиле чыккып кеткешим!..”

О къалтырап тургъанда шай,
Келип чыккыты бир сансар.
Дёрт аякълы, мында яшай,
Узун къуйручыгы бар.

Сансар онъа якъып келип,
Тавучыкыны эследи.
Къуванчындап къанат керип,
Ёргъун тавукъ эспеди.

– Я сен кимсинъ? – деди онъа,
Сансар къуйругъын саллап.
– Бир аркъадаш керек маңа, –
Деди тавукъ топаллап.

– Дёрт аягъым олса биле,
Юре-юре мен талдым.
Келип бу эмен тюбюне
Ял алмакъчюн токъталдым.

Тавукъым мен, ёкъ кумесим,
Кечятыр яз айым.
Дёрт аякълым, дюльбер неслим,
Къозлап кейфим бозмайым.

Кекиригим къатмер-къатмер,
Къуйручыгъым елпазе.
Устюм-башым пуфтан антер,
Теним темиз ве тазе...

– Вай, не гузель,– деди сансар,–
Менде ёкъ дагъ давушы.
Экимизге ич олмаз тар,
Бу эменнинъ къувушы.

Тавукъ деди:– Бу ерчикке
Ятайым кеч къалсам да.
Чыкъалмайым мен терекке,
Дёрт аякълы олсам да.

Сансар чапып ювасындан
Бир къач фындыкъ кетирди.
Сонъра къырып ортасындан
Тавучыкъкъа ем берди.

Ашап тойгъан сонъ тавучыкъ,
Козьчиклери юмудды.
Истеп онъа сонъ савлучыкъ
Сансар козьден джоюлды.

Танъда тавучыкъ уянып,
Турып кетти ёлуна.
Дей ки: “Бакъарлар айланып,
Мендай арув союна...”

Азмы кетти, чокъмы кетти,
Расткельди о тавшангъа.
Танышкъан сонъ давет этти,
Тавучыкъны акъшамгъа.

Хабер кетти эр бир ерге
Бильмегенлер бильдилер.
Сонъ йыгылып мусафирге
Хошкельдиге кельдилер.

Кельди Пугъу, кельди Турна,
Кельди Бульбуль, Ку-кук къуш.
Кельди Тильки чалып зурна,
Эписининъ хатри хош.

Кирпичикни сайладылар
Бу меджлиске аякъчы.
Тавукъны шай сыйладылар,
Ашты, ташты къуванчы.

Сыйладылар мусафирни,
Сыйланмагъан къалмады.
Тильки сорап хатирини,
Тавукътан козь алмады.

– Айтсанъыз я, асыл да сиз
Ким оласыз? – дедилер.
– Дёрт аякълы бир гузельсиз, –
Деп хихилдап кульдилер.

– Тавукъым мен, ёкъ кумесим,
Кечеятыр яз айым.
Дёрт аякълым, дюльбер неслим,
Къозлап мен кейф бозмайым.

Кекиригим къатмер-къатмер,
Къуйручыгъым елыпазе.
Устюм-башым пуфтан антер,
Теним темиз ве тазе...

– Вай, вай,– деди, вайвалашты,
Топлангъанлар бу сёзге.
Тильки дегиль, кирпичи шашты,
Иштен къачкъан юзьсюзге.

– Меним де дёрт аягъым бар,–
Деди кирпичи зытланып.
– Менден къоркъа зиянкярлар,
Юрмейим тек зевкъ алып.

Гузелим, деп салламакътан
Ич файда ёкъ биревге.
Не къачасынъ къозламакътан,
Бер йымырта эр эвге!

– Меним киби гузеллерге
Къайда барсам тёрлер бош.
Тюшсем биле ят ерлерге,
Олур хатрим, гонълюм хош...

Тавукънынъ бу эзгисини,
Бегенмедн бульбульчик.
Деди: – Сен тез джый эсинъни,
Саппа озюнъни гульчик!

Мен кичкене олсам биле,
Яраштырам орманны.
Алем эзгилерим иле
Була дертке дерманны.

Пугъу къуш да пек хош олды,
Бульбуль сёзюне разы.
Фикирдешлерге къошулды,
Атта чалы хоразы¹.

Тавукъ къуйругъыны тиклеп,
Чыкъып кетти арадан.
Хабери ёкъ оны беклеп.
Тургъан адджы арадан.

Бирден басты зифт къаранлыкъ,
Эшитильди серт кулькю.
Йылмап чыкъты чытырманлыкъ
Ичинден шу ач тильки.

Ялтакъланып тильки деди:
– Элеминъни айтсана?
Чокътан тилим курмекленди,
Пек керексинъ сен маъна.

¹ Глухарь

– Тавукъым мен, ёкъ кумесим,
Кечеятыр яз айым.
Дёрт аякълым, дюльбер неслим,
Къозлап мен кейф бозмайым,

Кекиригим къатмер-къатмер,
Къуйручыгъым ельпазе.
Устюм-башым пуфтан антер,
Теним темиз ве тазе...

Тильки эслеп шашып къалды
Тавучыкънынъ тюсюне.
Дудакълары пек сувланды,
Джыйды аман эсини:

– Кель, къонагъым ол сен, гузель
Кумесим бар, емим бар.
Кимсе санъа тийдирмез эль,
Ер астында эвим бар.

Чокъ тавукълар корьген эдим,
Бир санъа бенъземей.
Чокъ кумеске кирген эдим,
Яз, кыш, демей, кузь демей.

Дёрт аякълы экенсинъ сен,
Бу не гузель кыяфет!
Сенден устюн, эгер бильсенъ,
Олмаз дамлы зияфет.

Араштырсам тапмаз эдим,
Озюнь чыкътынъ къаршыма.
Бир кунъ мен ач ятмаз эдим,
Язылгъансынъ башыма.

Кекиригинъ къатмер-къатмер,
Къуйручыгъынъ ельпазе.
Устюнь-башынъ пуфтан антер,
Тенинъ темиз ве тазе...

Инан манъа, тавучыгъым
Бильгенлерден сораштыр.
Динъле, мени, арувчыгъым,
Кель эвимни яраштыр.

Ялтакъланып тильки оны
Инандырды сёзюне.
Бакъты тавукъ бу алляхнынъ
Яш чыбыргъан козюне.

Ян-янаша кыр-кырдашып,
Инанып бу ялангъа,
Келип чыкътылар сырдашып,
Бир ем-ешиль алангъа.

Бу эхвалны сансар коре,
Секиргенде терекке.
Достларына хабер бере,
Чапып якъын-эрекке.

Къазларынен келип еткен
Узакъ гольден Къаз баба.
Сансарчыкълар алан бетке
Топлангъанлар шу саба.

Тильки энди зияфетке,
Азырлана, тавлана.
Ачувланып хианетке,
Аюв агъа даврана,

Тавшанлар да сарып ала,
Тильки юрту – аланны.
Сансар давет эте даа,
Эшитмейип къалгъанны.

Чыкъа алан ортасына
Аюв энъсесин къашып.
Тильки онынъ аркъасына
Пысып къала пек шашып.

– Къана, сенинъ, шу макътавлы
Мусафиринъ, корейик!
Сеннен бирге биз де тавлы
Бир зияфет сюрейик?.,

Аюв бакъса, чыкъты ерден
Тавукъ къоркъып, сакъланып.
Топлангъанлар бир кереден
– Вай? – дедилер сукъланып.

– Я сен кимсинъ? – деди онъа
Аюв бираз мугъайып,
Нечюн чыкътынъ янъгъыз ёлгъа,
Олур эдинъ сен гъайып.

– Тавукъым мен, ёкъ кумесим,
Кечятыр яз айым.
Дёрт аякълым, дюльбер неслим,
Къозлап мен кейф бозмайым.

– Дёрт аякълы тавукъ олмай! –
Деди, тильки ырджайып.
– Тавукъ эр кунъ ятынъ къозлай! –
Деди, къаз къанат джайып.

– Къолумызгъа келип тюшкен,
Энди биз не япайыкъ?
Семизликтен дерсинъ шишкен,
Оны ашамакъ ляйыкъ!

Не о якълы, не бу якълы,
Иши-гуджи бир такъмакъ.
Тавукъ олмай дёрт аякълы,
Къайдан чыкъкъан бу ахмакъ?

Рухсет этинъ оны манъа...
Леззетини корейик.
Сонъра кирип бол ювама
Сефасыны сюрейик...

– Силекийли агъзынъны сюрт, –
Деди сансар тилькинге.
Мен расткельдим онъа бу юрт,
Бу орманда илькиде.

Нишаретли, деп бакъмайыкъ,
Аюв агъам, бу ишке.
Янъылыкъны чет къакъмайыкъ,
Ёл бермейик тефтишке.

Бир теджрибе япайыкъ биз,
Догъсын чипчелер ондан.
Янъы джыныс тапайыкъ биз,
Чыкъмай илим-къанундан.

Бу фикирге кѡшулдылар
Этрафтаки айванлар.
Гоңъюльден пек хош олдылар,
Оны севип-сайгъанлар,

Тек мугъайып тильки къалды
Козълерини акъайтып.
Сонъра тавучыкъ сѣз алды,
Кенди фикринден къайтып:

– Мен, гъалиба, янълышкъаным,
Узаттынъыз манъа эль.
Бош яшавгъа алышкъаным,
Санып кендимни гузель.

Аранъызда эследим мен,
Гузеллерден гузель бар.
Эпинъыз озъ ишинъизнен
Этмектесиз ифтихар.

Пек ялварам. Аюв агъа,
Мени кери озгъарынъ.
Къайтып барсам мен фермагъа,
Эр кунъ ятып къозларым.

– Догъру! – деди тавшанчыкълар,
– Догъру! – деди къушчыкълар.
– Догъру! – деди Аюв агъа,
Битти орманда дава.

* * *

Ач тилькиден Аюв сакълап,
Алып кельди тавукъны.
Танышлары къыт-къыдакълап,
Сарып алдылар оны.

Гузель тавукъ эр кунъ эки
Кере къозлап башлады,
Макъуль ишке шашып эр ким,
Джиддий назар ташлады.

1986 с., апрель-майыс

ЙЫР

Юрегимде раатлыкъ ёкъ,
Гедже-куньдюз ойланам.
Санъа, бенъзегенлер пек чокъ,
Сени ташлап оламам.

Севильмесенъ олурсынъ хор,
Севем сени мен джандан.
Севильмейип яшамакъ зор,
Къачма севген адамдан.

Бир шей истемейим сенден,
Зорнен севги ич олмаз.
Севмеге кучъ ёкъ менде,
Севгисиз ич яшалмаз.

1984 с.

Кириш

Еллер эсе, еллер эсе,
Юкеск дагълар төпесинден.
Де сакинлей, де сертее,
Багърындаки окесинден.

Еллер керек, эсе берсин,
Араретли бу куньлерде..
Тек афаткъа чеврильмесин,
Тынч ве эркин гонъюллерде.

Эскен еллер эсип кечер.
Сагъанакълап келир ягъмур.
Къургъакъ ерлер къанып ичер,
Бет-берекет олур мамур.

Инсангъа тынч аят керек,
Тынч аяткъа къанат керек
Эгер омрюнъ олмаса тынч,
Бундан буюк олмаз окюнч.

Эсин еллер, еллер эсин,
Юзь чевирмей къуванайыкъ.
Табиатнынъ джаны кельсин,
Дургъунлыкътан уянайыкъ.

Бизлер корьдик нидже боран,
Нидже афат кечти баштан.
Энди тепеджекте хоран,
Айырылдыкъ къалем къаштан.

Мермер биле даянмады.
Ипранды шу афатлардан.
Джанымызны аямадыкъ,
Къуртулмакъчюн фесатлардан.

Аджды еллер сынавында,
Дюнъямызны къыймадыкъ ич.
Эр санне, эр адымда
Юреклерни дельди окюнч.

Эмек иле козь ачтыкъ биз,
Йыкълсакъ да къалгъып турдыкъ.
Ярдымлашып эр биримиз,
Бирлик олып аят къурдыкъ.

Бир-биринъе узатсанъ къол,
Йыкългъангъа таянч олур.
Адашкъангъа косьтерсенъ ёл,
Акъибети къуванч олур.

Биз адашмакъ истемедик,
Кечирсек де тюрю эшкъал.
Зорлукъларгъа баш эгмедик,
Саф арзурыз олды мешъаль.

Анги ишке баш урмайыкъ,
Эр саада гъалип чыкълтыкъ.
Акъсызлыкълкъа бойсунмайып,
Йыкълсакъ да, кене къалкълтыкъ.

Эсинъ еллер, эсинъ, еллер,
Коксюмизни серинлетинъ.
Арареттен къызгъан тенлер,
Ал-эхвалын сорап кетинъ.

Узакълардан къанатланып,
Эсип келинъ, серин еллер.
Чал атлардай мырадланып,
Етип келинъ, серин еллер.

Эсинъ, еллер, серин, серин,
Гонъюллерни охшап кечинъ.
Эмекчи халкъ манълай терин
Незакетле сыйпап кечинъ.

Афатларгъа, фесатларгъа
Коньмей эсинъ, серин еллер.
Багъыры таш, терс затларгъа
Бир тесселля беринъ, еллер!

Тепренюв

Келинъ хатырлайыкъ бир анъ,
Кечмишлерни биз озъ ара.
Ичимде бар сѣнмез нсѣян,
Тосат-тосат пек къозгъала.

О дешетли саба бутюн
Халкъ уянды юкъусындан.
Оджакълардан чыкъмай тютюн,
Дюнѣя сусты къоркъусындан.

Къолунъ тутып Къуртаметнинъ
Чыкъты босагъадан ана.
Танъда къопкъан къыяметнинъ
Бармай олар пч фаркъына.

Ана бильмей, бала бильмей,
Такъдир не оладжагъын.
Халкъ тепренди, ер-кок инълей,
Бильмей ким сагъ къаладжагъын.

Огде ана, артта бала.
Къолунда бар богъчачыгъы.
Богъчасында похут, бакъла,
Ве учъ кунълукъ акъчачыгъы.

– Токътанъ, – деди бирден ана,
– Азбарыма бир къарайым.
Копегимиз багълы къала,
Зынджырындан къуртарайым.

Къуртаметнинъ бабасы ёкъ,
Оксюз осьти къаралтыда.
Анасынынъ ишанчы тек,
Огълу энди он алтыда.

Койнинъ эр бир мааллесинде
Машиналар сыра-сыра.
Эр бир къырым анлесинде
Автоматлы солдат тура.

Кочъти олар эрте танъда,
Дагъны, ташны алды бир гъам.
Он беш асырлыкъ Ватанда,
Къалмады бир джан огълу джан.

Аранларда къалгъан сютю
Сыгъырларнынъ монъревинден,
Копеклернинъ дертли-дертли,
Улугъаны, инълевинден.

Багъчаларда сийреклешти
Бульбуллернинъ шен садасы.
Юреклерни дельди-тешти
Айванларнынъ эльвидасы.

Сонъ бельсенип ачкъозьлердай
Келип койлерге далдылар.
Къырымларнынъ озълеридай
Маллары да айдалдылар.

Кочъти миллет мекаяндан,
Сагълыкълашып, ведалашып,
Айырылды Ватанындан,
Яшы-къарты джан талашып.

Оксюз къалды козь бебекдай
Эйбстленген багъча-багълар.
Созсанъ къолунъ стеджекдай
Хош корюнген юксек дагълар.

Оксюз къалды солгъун бакъып
Япракълангъан тютюнликлер.
Энди алтын сыргъа такъып,
Башакъ аткъан экинликлер.

Сойсуз къалды эвлиялар,
Ве мевталар Гогемликте.
Не олур бу элял дияр
Куню къалса огейликте?

Энди кимлер бу топракны
Гуль багъчагъа чевиреджек?
Адалетсиз кеткен халкънынъ
Юртунда ким зевкъ сюреджек?

Бойле тюшпюнджелер иле.
Кете ана, яна-яна...
Бакъса гонъюли чезиле,
Янындаки эвлядына.

* * *

Мал ташымган вагонларнынъ
Не башы бар, не сонъу бар.
Къырым олып догъганларнынъ
Ады, ёлу тек «Саткъынлар».

Къундакътаки балалар да,
Бу ад иле чагъырыла.
Юзь яшында бабалар да,
Бу «Урьметле» къайгъырыла.

Эшелоннынъ къыркъ биринджи
Вагонында ана, бала...
Кимде олса сыргъа, инджи
Деньштирип емек ала..

Къуртаметнинъ анасында
Не инджи бар, не де сыргъа.
Эки афта арасында
Куню къалды тек хайыргъа.

Башындаки шербентиси,
Кетти арпа питесине.
Къумрал къалпакъ – баба тюсю,
Муштерининъ сифтесине..

Поезд кете, поезд кете,
Поездларда миллет кете..
Чыдамагъан юреклернинъ
Аркъасындан эджель ете.

Къыркъ биринджи вагонда да
Козюн юмды бир къартанай.
Джыймакъ керек, лякин къайда?
Поезд кете, эп токътамай.

Онъунда чель, солунда чель,
Кете поезд ярып чельни.
Кече сонъсуз бу демирёл,
Юрегинден басып Ильни.

Вагонларда шай кете халкъ,
Он секиз май, махшер куню.
Даян, халкъым, олур мытлакъ
Бу хорлукънынъ бир дюгюни..

Поезд токъталгъанда бир анъ,
Тёкюльдилер ерге халкълар.
Кочмесе о бир тосаттан,
Дженазени джыяджакълар.

«Ёлгъа чыкъкъан – ёлда къалмаз»,
Дей тургъанлар эвель-эзель.
Дертке дерман ич тапылмаз,
Эгер ёлда етсе эджель.

Бу къартанай янгъыз эди,
Алып эвинден чыкъкъанда.
Озю де пек алсыз эди,
Итеп вагонгъа тыкъкъанда.

Шимди чельнинъ ортасында
Оны олурмы къалдырмакъ?
Русенинъ картасында
Къара нокътачыкъ салдырмакъ?

Бир эшелон халкъ топланып,
Мевта янына кельдилер.
Тез-тез оны къолгъа алып,
Мында комейнк, дедилер.

Шу арада паровознынъ
Янгъгырады кийик сеси.
Къайдан алсын Сарабузнынъ
Къартанайчыкъ бир кошесин.

О мекянда къалды догъмуш
Ана, баба, акърабасы.
Юмды козюн олып бир къуш,
Ёкъ янында тсвабасы.

Чыкып кьалды будкачыктан
Кымпый козьлю эки казах.
Риджа этти халк ачыкктан:
– Мевта сизни!.. Ёл пек узакъ.

О якъ. бу якъ кьарамайып,
Олар анъладылар бизни.
Ич бир шейчик сорамайып,
Теслим эттик кьартиймизни.

Эки кьазах комди оны
Юксек джапнынъ ортасына.
“Бу кьабирдир кьырымлынынъ”
Деп яздылар тахтасына!..

Поезд кете, кунеш саркыты,
Ешилъ чёлыннъ аркьасында.
Бир нокътачык даа артты,
СССРнинъ картасында...

Алды халкьны бир сукюнет,
Ёкьтыр кулькю, ёкьтыр бир сёз.
“Кьартанайчык булды дженнет”,
Дейлер кокюс чекип эр кес.

Джап башында тамыр аткъан
Саксаулнен кьалды кьартий.
Кьумлыкъларда ельден кьаткъан
Саксаулнен кьалды кьартий.

Бу саксаул бизлер ичюн
Олды бу ерлерде нишан.
Кьырымлылар топлар кучюн,
Ёкьламагъа келир, нишан.

Бутюн халкьнынъ, эки кьазах,
Алгъышны алды: “Акъ бир,
Омюр-билля бойле тузакъ
Косьтермисни сизге такъдир”.

Поезд кете кьурумлатып,
Чёлыннъ темиз авасыны.
Ёкьтыр дертке-дерман, кьатып,
Чезеджек халкъ даvasыны.

Неден бойле азиз халкьым,
Огърадынъ сен беляларгъа?
Баланъ-чагъанъ олды саткьын,
Ким даяныр бу алларгъа?

Сенинъ кенди тарихынъ бар,
Он асырлыкъ десем аздыр.
Сен кьазандынъ чокъ итибар,
Алем сенден пек разыдыр.

Мусафирчен бир халкъ эдинъ,
Шуретиннъ сен акъладынъ.
Озюнь ишлеп, озюнь эдинъ,
Эмегинъле джан сакъладынъ.

Адынъа тоз кьондырмадынъ.
Нидже батыр эвлят бердинъ.
Душманлары онъдырмадынъ.
Достларынъа кьучакъ кердинъ.

Къайсы миллет огълу билъмей,
Баба-деде топрагъынъны?
Бирн макътай, бирн кунълей,
Корьген сайын отрагъынъны.

Къапу ачтынъ эр кеске сен,
Миллет, урув айырмадынъ.
Инсанларны корьдинъ сен тенъ,
Тёрюнден ер аямадынъ.

Зор кунълернинъ кьарасында,
Догърулыкътан чет юрмединъ.
Тюркий халкълар арасында
Огде кеткенлерден эдинъ.

Гаспринский, Медиевинъ,
Чобан-заделеринъ къайда?
Ели юрткъа еткен элинъ,
Берген ваделеринъ къайда?

Наполсон, япон дженки,
Кунълеринде ат ойнаткъан,
Курешлерде йигитлерни
Фырландырып баштан аткъан.

Урушларда кьоркѳу бильмез,
Джесюр “Уланларынь” кьайда?
Зор куньлерде арттан кульмез
Садык тувганларынь кьайда?

Ерде, кокте ич сныльмез
Батыр Султанларынь кьайда?
Джанын берсе, достун бермез,
Мешур Инсанларынь кьайда?

Ватан ичюн парчаланган
Бизим Алимелер кьайда?
Ана юртны кьорчалаган
“Мишка”, Майрелер кьайда?

Миллет ичюн джанын берген
Айдын январларынь кьайда?
Магъазларда янып-куйген
Джесюр аналарынь кьайда?

Баскынджылар ады берди.
Баскынджылар тарихынъа.
Дженнет киби бир ер эдинъ,
Чокъ корьдилер оны санъа.

Сен баскынджы дегиль эдинъ,
Тек юртунъны кьорчаладынъ.
Баскынджыгъа юзь бермединъ,
Озь кучюньле джан сакъладынь.

Чокъ девирлер кечирдинъ сен.
Корьдинъ нидже мушкюлликлер,
Досткъа шербет ичирдинъ сен,
Янды, куйди къаст юреклер.

Озь кьуветинъ, кучюнь иле,
Кьорчаладынъ Ватанынъны.
Акълъ гьурур, эшкъынъ иле,
Куттинъ онынъ эр танъыны.

Джан куймесе аслы бойле
Алджы сёзлер айтмаз эдим.
Зор сеферге чыкъсанъ биле,
Сен снышсиъз кьайтмаз эдинъ.

Къырды кьанатынъны Гитлер.
Сен оны да бийсинмединъ.
Тиз чёктирди ят эзитлер,
Адетине исинмединъ.

Анъламады сени кимсе,
Анъламакъ да истемеди.
Къувулган сонъ юрттан немсе,
Бирев “алынъ не?” – демеди.

Чюнки сенинь бу айыбынь,
Саткъынлыкъта дегиль эди.
Адалетсиз бу гъайыбынь!
Олюм ондан енгиль эди.

Гъайыбынънынъ баш себеби
Къырым деген аданъ эди.
Айыбынънынъ баш себеби,
Татар деген адынъ эди.

Мына шимди къыркъ биринджи
Вагондаки докъсан киши,
Далган ойларгъа озюнде,
Тек Худайгъа къалган иши.

Поезд кете къаранлыкъта,
Вагонларны къакъыштырып.
Бонъайганлар сусып ята,
Бирер ерчик такъыштырып.

Ёлжулыкънынъ эзистини.
Ёлгъа чыкъкъан биле, дейлер.
Танъ юкъусы лезетини
Мында бильди бильмегенлер.

Бирн ынърай, бирн иньлей,
Бирн богъулып хырылдай.
Юкълап оламаган динълей,
Тосат-тосат не дырылдай?

“Бир тарафтан яхшы экен,
Мал вагоны джан ташыса...”
Аралардан елленекен,
“Къокъу” къарарындан ашса.

Саба, акышам окъуй дуа,
Бир кошесе Фатма апте.
Огълу исс чибни къува,
Ибадетли бу саатте.

Фатма апте тек огълунен
Гъуурланып яшай бу анъ.
Халкъ да разы Къуртаметтен
Аямай о халкъычюн джан.

Поезд токъталгъанда бирден
Тек Къуртамет тюшип кете.
Паёк ала керек ерден,
Халкъны сувнен темин эте.

Бу ельбаякъ, отъюр йигит
Догъма мераметли экен.
Дерсинъ докъсан кишиге гид,
Такъдир оны тани эткен.

Ана дуа битирдикче,
Эшитильди бир кийик сес.
Къуртамет тас кетирдикче,
Анълап ишни сусты эр кес.

Ана деди: – Шашмалавдан
Файда ёкътыр нафиле ерде.
Бу иш агъыр таш къалавдан,
Тутынъ шу кошеге перде!

Эрлер чыкъсын бир кенаргъа,
Айыбы ёкъ, не оладжакъ?
Созул ятынъ шу кенъ наргъа,
Бизде шимди джан догъаджакъ!

Юкке къалгъан келинчекнинъ
Партизангъа кеткен эри.
Янъы ачкъан бу чечекнинъ
Ёкъ янында кимселери.

Фатма апте дуйып бея.
Этти онъа эбанайлыкъ.
Сеси седа, догъда бала,
Ёкъ заманда бу да байлыкъ...

Догъды бала... Огълан бала,
Докъсан киши арасында.
Паровоз эп нефес ала,
Кенъ диярнынъ сахрасында.

Ыдырынып Фатма апте
Тапты чаре шу эджельге.
Эр кес сусып бу саатте,
Далды терен тюсюнджеге.

Бирн агълай, бирн “Ах” дей,
Юрегининъ ярасындан.
Бирн айырылгъанын бильмей,
Сою-сопу, анасындан.

Бирн чыкъкъан озъ эвинден,
Балалары ёкъ янында.
Бирн чыкъкъан чет бир ерден,
Ябанджылар эркянында.

Бирн чыкъкъан къадыны ёкъ,
Бирн бабасындан айры.
Эр бирининъ джоюгъы чокъ,
Янындаки джандан гъайры.

Кете олар гъамгъа далып,
Кете бирн-бирини элlep.
Кете олар гъафлет олып,
– Эмвр кельсе къайтырмыз, – деп.

Козъ огюнден ич де кетмей
Чайырларнынъ бурюльгени.
Ич акъылгъа ятмагъан шей –
Бутюн халкънынъ сюрюльгени.

Къабаатлы, къабаатсыз,
Эписи кетер бир вагонда.
Лакъырды чокъ датлы-датсыз,
Дейлер: “Бу шей ёкъ законда”.

Янашадан чыкъа бирн,
Дей: – Коюмиз юз ханелик.
Къысмет олып къайтсакъ керн,
Отуртырмыз кестанелик.

– Къысмет олса, къысмет олса...
Дей бересиз, къайтмакъ къайда?
Шукюр этинъ, лжан сагъ къалса,
Ёкъ кимседен бизге файда!

Мында он кунъ кеткенмиз,
Бирин джойдыкъ, бирин таптыкъ.
Чокъ сагъ олсун Къуртаметмиз,
Не кетирсе оны къаптыкъ.

Вазгечейинк сафсатадан,
Оладжакъ шей ёкъ, джемаат.
Баламызгъа бир афтадан
Белли къоюлмады бир ад.

– Догъру, – деди бир агъыздан
Халкъ козь ташлап коше бетке.
– Сорап корюнъ ананъыздан, –
Деди олар Къуртаметке.

Фатма апте деди халкъкъа,
Бу баланынъ анасы бар.
Разы олсун джемааткъа,
Эр бир аднынъ манасы бар.

Келинчек нч мугъаймайып,
Деди: – Разым джемааттан.
Биз олурдыкъ сизсиз гъайып,
Кетер эдик бу аяттан.

Не истейсиз олсун ады,
Мен сизлерден мемнюн къалам.
Бабасыны коралмады,
Тек сагъ къалсын меним балам.

– Сефер олсун, Сефер олсун!
Пек яраша бу ад онъа.
– Бар омюри нургъа толсун,
Хайырлаймыз эвлядынъы!

Шукюр, дейик биз ниаст,
Балагъа да ад къоюлды.
Поезд токътаркен, Къуртамет
Арамыздан тез джоюлды.

Бираздан о, эр бир джангъа.
Паёк юкленип кетирди.
“Бизден бахтлы ёкъ джиянда”
Деп эр кеске болюштирди.

Къуртаметнинъ боюн-борджу –
Кетирдинъми, тез такъсим эт!
Сеферге де акъ боюнджа,
Берди олар къач пексимет.

Бунъа нч де ёкътыр маъна,
Эр кес тек паёкнен яшай,
Сютюм кельсин деп яш ана,
Пексиметни сувлап ашай.

Бойле кетер эди олар,
Гъам-кедерни юта-юта.
Келе-кече станциялар,
Дертлер-тюшюнджелер арта.

“Душманымны бойле алгъа
Раббим къалдырмасын”, – дейлер.
“Азырмыз эр итималгъа,
Бельки Алла ярдым эйлер”.

* * *

Эшелонлар джонетиле
Тюрлю-тюрлю тарафларгъа.
Атта Урал, Асия биле
Тарлыкъ этти бу халкъларгъа.

Бизден эвель бу ёллардан
Чечен, Ингуш кечкен эди.
Эм Къарачай, Балкъарлар да
Бу ёллардан кеткен эди.

Гурджилерге кедер этти
Бир авуч тюрк – Месхетлилер.
Бир гелжеде сюргюн кетти,
Бу мусульман месеблилер.

Вахшйиликнинъ зыкы иле,
Бошатылды Къырым, Кавказ.
Мусульманынъ мулкюн бойле
Тонагъанлар олмады аз.

Мейдан Къалмыкъ чёллеринде
Магърап къалды мал сюрюси.
Матемлерге чевирильди
Улу Пушкиннинъ тюркюси.

Кимге зарар, кимге файда,
Шимди буны кимсе билмей.
Рус агъамыз козюнь къайда,
Ёлларында халкълар инълей.

Насыл сенинъ къолунъ барды
Танъда эвлерге кирмеге?
Азлыкътаким бу халкъларны
Ана юрттан сипирмеге?

Кокюсинде инсаф олгъан
Бойле фаджнагъа кетмез.
Ерде догъып инсан олгъан
Миллет козъашлары тѣкмез.

Джебѣлерде, окопларда
Ян-янаша эдик бизлер.
Ватап ичюн ог сафларда
Бирге явны эдик бизлер.

Ач олсакъ да, токъ олсакъ да,
Агъа, къардаш киби эдик.
Ёрулсакъ да, къыйналсакъ да,
Бир “котѣлдан” биз аш едик.

Ким бизлерни душман этти,
Халкъны халкъкъа къаршы къойып?
Юртумыздан ким тепретти,
Акъылыны текмиль джойып?

Бир кимседен имдат ёктыр,
Кете миллет, инълей ер-кок.
“Падидшамыз бельки акътыр”, –
Демек истегенлер де чокъ.

Эльбет онъа халкъ инанды,
Я инанмай не япарсынъ?
Нидже акъсыз джанлар янды,
“Агъыз ачсанъ, дерт тапарсынъ”.

Отузынджы, я къыркъынджы
Сенелерни унуттынъмы?
Кулак этип сабанджыны
Сюрьгенлерни унуттынъмы?

Сонъра “Юртум – Къырым” деген,
Миллетчи, деп къолгъа тюшти.
Дженазде “Танърым” деген,
Колымада джан чекишти.

Бу тедбирлер сокъурлады,
Кутюрледи халкъ анъыны.
Бу джелалар къоркъу салды,
Бозды инсан пак къаныны.

Мына неден асыл олды
Сталинге “Буюк урьмет”.
О не десс, разы олдыкъ,
Косътерсе де чокъ къыямет.

Данй дедик, ребер дедик,
Улу ёлбашчы зан эттик.
Ёллар ичинде джан бердик,
Кене онъа “Садыкъ” кеттик.

Колхоз хызметинде эр кунъ
Тер тѣктик биз, джан аямай.
Ишчимизге чексек екюн,
Борджлу къалыр эдик эр ай.

Къызларымыз тютюнликте
Танъ юкъусы коръмедилер.
Иштен бошاپ, эркинликте
Ойнап, кулип юрмедилер.

Учъ йылда бир ачлыкъ чектик,
Кене гонълюмиз хош эди.
Сарп джапларда ашлыкъ эктик,
Амбарлармыз бом-бош эди.

– Ольсек, оледжекмиз, лякин
Тек колхозгъа сѣз тиймесин, –
Деп ишледик бизлер эр кунъ,
Барсын бунъа джан куймесин.

Разы эдик биз ольмеге,
Ишлеп юртнынъ дагъ-къырында.
Ольсек, анджакъ комюльмеге
Ана топракъ багъырында.

Мына шимди вагонларда
Учъ юзь бинълик миллет кете.
Русенинъ ёлларында
Буны халкълар сейир эте.

Кимге сейир, кимге козяш,
Кимге лянет, кимге алгъыш.
Бу алларгъа Сталин Баш,
Тутар оны бир кунъ къаргъыш.

* * *

Миллет юкю эшелонлар
Саратовкъа келип етти.
Алмакъ ичюн аш-талонлар,
Къуртамет де чапып кетти.

Эмир алып алий Баштан
Эшелонлар тюрю юкъкъа,
Саратовтан, Балашовтан,
Такъсимлене Шималь, Шаркъкъа.

Паёк небетинде беклеп.
Къуртамет де чокъ эгленди.
“Вагонынынъ халкъына”, — деп,
Яхшы юкюн юкленди.

Ёлгъа бердилер оларгъа
Мысырбогдай комечлери.
Келип етсе вагонларгъа,
Къуванаджакъ койдешлери.

Эмир кельди, поезд кочти,
Къуртамет ёкъ, не япмалы?
Арадан чокъ вакъыт кечти,
Къайдан къыдырып тапмалы?

Елькесинде чувалынен
Къалды Къуртамет шашмалап.
Къайда барсын бу алынен,
Кимден билъсин джыллы бир лаф?

Бойле этип ёлда къалгъан,
Анзардан инълер эди.
Бир-бирини тапамалмагъан
Бирлеп дегиле, бинълер эди.

Станцияда халкъ къайнаша,
Махшер куню къопкъан дерсинъ.
Вазнет эп къыйынлаша.
Санки дюнья баткъан дерсинъ.

Эшелонлар анда-мында
Растеклише ара-сыра.
Фатма апте ёл боюнда
Эвлядыны араштыра.

Къыркъ биринджи вагон халкъы
Къалды артыкъ Къуртаметсиз.
Фатма аптеге де дахи,
Такъдир олды мераметсиз.

Айырылды бала-ана,
Дерман кетти эльден, бельден.
Юреклерде алев яна,
Сёймейджек о, атта сельден.

Поезд кете чёльни ярып,
Къара рельслер узеринде.
Кеткен сайын сёне ярыкъ,
Инсанларнынъ козьлеринде.

Къыркъ биринджи вагон сусты,
Мында сакин сёнди аят.
Дерсинъ олар къоркъып пысты,
Нелер ойлай бу джемаат?

“Коюмизден, халкъымыздан
Ве ниает Къуртаметтен,
Миллет олып акъкъымыздан,
Айырылдыкъ урф-адеттен”.

Бойле тюшюнджелер алды
Халкъны баштан... Кимсе кульмей.
Эр кес гъамгъа, дертке далды,
Къайда кеткеннини билъмей.

“Дертни берген, дерман берир,
Фатма апте сабыр этинь.
Апансыздан огълунь келир,
Джемаатнен аман кетинь”.

Бойле сёзлер тынчландыра,
Фатма аптени де бираз.
О да инсан, ара-сыра,
Гоньюлинде ачыла яз.

“Такъдир бизни белялардан
Къуртараджакъ олса, эгер,
Халкъымыз да бу аллардан,
Къуртуладжакъ олса, эгер.

Иншалла, дей Фатма апте
Алла бизге ярдым этер.
Бирлик олсакъ феякетте,
Эр кес макъсадына стер”.

Бу окъумыш Фатма апте
Бутюн халкъны къолгъа алды.
Айрылгъан сонъ Къуртаметтен
Къолунда тек Къуран къалды.

Чаре булса дёндиреджек,
Эшелонны озю керн.
Дерсинь яныкъ сёндиреджек
Онынъ айткъан аетлери.

Поезд кете, поезд кете,
Телеграфлар гъамлы инълей.
Фатма апте умят эте,
Огълум келип етер беллей.

Лякин поезддан къалгъан сонъ,
Оны етмек, бу тек хаял.
Ана ойларгъа далгъан сонъ,
Козюн юмып алмакъта ял.

Козь юмдыкъча Къуртамети
Келе онынъ хаялына.
Тек Сефернинъ къыямети
Къулагъына терс чалына.

Сефер шимди бильмей бир шей,
Козъчиклери даа юмукъ.
О ач олса, агълап истей,
Тек онда бар бойле укъукъ.

Къалгъанларнынъ къарны ачмы,
Юкъусызмы, яслангъанмы?
Башларында битли сачмы,
Чамашыры кир баскъанмы?

Бунъа дикъкъат ёкъ, эльбетте,
Сюрюльгенлер буйругъында.
Къыркъ биринджи вагон кете,
Эшелоннынъ къуйругъында.

* * *

Къуртаметни автоматлы
Эки солдат алды къолгъа.
Станциянынъ коменданты
Оны аман салды ёлгъа.

Бу эшелон бир сааттан
Сонъра кочъти озь еринден.
Джошты Къуртамет фырсааттан,
Алев чыкъты козылеринден.

– Эй, джемаат! Бу насыл шей,
Сёйленъ мапъа, анам къайда?!
Мен анамны тапмасам, – дей, –
Яшамакътан бармы файда?

Бугунъ эшелондан къалдым,
Поездимиз кочип кеткен.
Мына, коринь, паёк алдым,
Оны сизге къысмет эткен.

Алынъ, ашанъ, олсун сизни,
Мен анамны тапсам эгер,
Алгъышларым эпинъизни,
Тек алгъайдым ондан хабер,

Деп Къуртамет комечлерни
Бирер-бирер болип берди.
Юрт багърындан кочкенлерни
Джан-юректен севиндирди.

Бу вагонда Къуртаметнинъ
Не койдешин, не сою бар.
Танъда къопкъан къыяметнинъ
Тесиринен кете олар.

Эшелонлар онълу, соллу,
Семафорлар ешилъ якъа.
Къырымлылар ёллар толу,
Кетмектелер Шималь, Шаркъкъа.

Кимерде бир ян-янаша
Эшелонлар келип токътай.
Шу анъ адамлар къайнаша,
Эр ким джоюгъыны ёкълай.

– Эй, джемаат! Аранъызла
Багъчасарайлылар бармы?!
Бармы кимсе Сарабузлан,
Булар эписи Къырымлармы?

Токътар экен поезд, аман,
Чапа-чапкъалай Къуртамет.
Сонъки вагонлардан шу анъ,
Хабер алып келе эльбет.

Бойле этип станциялар,
Станциялар артта къала.
Къуртаметни сонъсуз ёллар
Даянилмаз дертке сала.

Насыл этип къуртулмалы
Башкъа тюшкен бу эшкъалдан?
Насыл этип сагъ къалмалы
Джан къыйрагъан мушкюль алдан?

О кендини ич оймамай,
Беден сагълам, ишлер-тапар.
Я анасы? Бир къартанай,
Янгъызлыкъта о не япар?

Ойле, бойле, буюк Ильининъ,
Къазахстан чёллеринден
Кечти олар мемлекетининъ
Къуш учмагъан ерлеринден.

Кечти олар битлеп, къуртлап.
Ёл суварып козяш иле.
Кечти олар гъайып ёкълап,
Гъайыпларны Алла биле....

Кечти олар вагонларда
Сюргюн аятыны башлап.
Кечти олар эссиз алда,
Мевталарны ёлда ташлап.

Бир кимсенинъ акъылына
Кельмез эди бу фаджпа.
Ким ишанса озъ алына,
Севап ичюн мевта джыя.

Эшелонлар якъынлаша,
Къадим озъбек диярына.
Бала-чагъа, эр кес шаша,
Халкънынъ бу анзарына.

Яз кунешин якъа ерни,
Аямадан сыджагъыны.
Кетирдилер сюргюнлерни,
Ким ачаджакъ къучагъыны?

Ерли халкъ да ачлыкъ чеке,
Бир питечик он беш кумюш.
“Нечюн аджеп, бойле четке
“Улу данй“ халкъны сюрмюш?”

Бойле суаллер чокъ эди,
Онъа джевап тапты олар.
Девлет халкъкъа айтынъ деди:
“Булар эписи саткъынлар!”

Эр вагонгъа корсетилъди,
Къайда бошаладжакъ олар.
Къышлакъларгъа пай этилди,
Маллар киби къырымлылар.

Эшклернен, девелернен,
Ташыдылар сюргюнлерни.
Унутты халкъ эвеллерде
Койдеки шенъ дюгюнлерни.

Эки копчекли араба,
Ерден юксек, минмеси кучь.
Зорнен барып онъа таба,
Тырмашалар, къальбде окюнч.

Кете олар къышлакъларгъа,
Кете олар колхозларгъа.
Ишчи керек хашарларгъа,
Ишчи керек совхозларгъа...

Бойле этип такъсимленди,
Къырымлы ят отрагъына.
Дерсинъ къара булут энди,
Озбеклерининъ топрагъына.

Адалетче айтсакъ ола,
Селям, дне сёз къаттылар.
Чай ичкенде, бир пияла
“Мехмонгъа”, деп узаттылар.

Къуртаметнинъ вагоны да,
Келип чыкъты Асакагъа.
Ренс дей ки: – Мен оны да
Алып кетем Къасабагъа.

Оны бундан сонъ эльбетте,
Тюсюни де корьмедилер.
Бойле кергин алектете
Сораштырып юрмедилер...

* * *

Ярым къалмаз поэмамыз,
Козьлер бираз талса да.
Ольмез бизим къарт анамыз,
Ёлда янгъыз къалса да.

Къайда кетти, сагъмы джаны?
Ич кимсенинъ иши ёкъ.
Къуртаметтен башкъа оны
Къыдыраджакъ киши ёкъ.

Фатма апте мухтаж кенди
Эвлядынынъ сесине,
Онынъ ичюн аят сёнди,
Асрет олды тюсюнс.

Эки козю артта къалды,
Агълап кельди ёл бою.
Къыркъ биринджи вагон халкъы
Олды койдеш ве сою.

Эбанайлыкъ, табибликни
Огрнген о яшлыкътан.
Чебер къолу чабикликнен
Джан къуртара ачылыкътан.

Ёлда дертке огърагъан чокъ,
Эр вагонда дертли бар.
Дертке дерман тападжакъ ёкъ,
Халкъ чскмекте анзар.

Бирн вагондан секирген,
Сынгъан къолу, аягъы.
Бирн гедже пек джесирген,
Акъылы тайгъан баягъы.

Бирн юкълап олмай экен,
Бирн ачылыкътан шишкен.
Бирн агълап олмай экен,
Юрегине гъам тюшкен...

Поезд токътаса, эписи
Фатма аптеге чапа.
Дертлилернинъ эксериси
Дертине дерман тапа.

Фатма аптенинъ иляджи
Чешит от ве япракътыр.
Хастанынъ да ихтияджи
Дертке чаре тапмакътыр.

Токътагъанда бу эшелон,
Халкълар чыкъа авагъа.
Бир-бирине къарышкъан сонъ,
Тутушала давагъа:

– Биз не яптыкъ, нечюн бизни
Шималь якъкъа сюрелер?
– Эй, акъайлар, эпимизни
Нечюн яман корелер?

– Урал, Сибирь, сувукъ дияр,
Чевиртейник составны!
– Пек худжурсынъ, алдынъ хыяр,
Ким кеседжек бу тавны?

– Асиягъа ёллангъанлар
Эписи кяр этеджек.
Бизим киби хорлангъанлар
Тавда ботен кетеджек...

Кимсе бильмей не оладжакъ,
Я орман, я шахтамы?
Къайда джаны сагъ къаладжакъ,
Шимальдеми, Шаркътамы?

Кете олар ведалашып.
Кетелер гъафлет олып.
Кете олар джан талашып,
Кетелер гъамгъа толып.

Тамам къыркъ беш кунъ дегенде,
Якъынлашып Волгагъа,
Кельдик энди беллегенде,
Дейлер: – Узакъ ёл даа!

Юклендилер пароходкъа,
Пек серсерий чокъусы.
Ашагъан сонъ джилап-боткъа,
Басты ёлду ёкъусы.

* * *

Улу Идиль, Русенинъ
Энъ буюк къан дамары!
Тынч ялынъны къаппай сенинъ,
Марийстан дияры.

Бу ялылар нелер корьди,
Асырларнынъ къойнунда.
Бурлаклар да мында юрди,
Аркъанлары бойнунда.

Нидже байлар, Идиль бою,
Кечти нидже туджджарлар.
Чокъ ярмарка, сабан тою
Корьди мында тюз джарлар.

Буюк Абдулла Тукъайгъа
Кенъ ялынъда атты танъ.
Бу ерлерден бакъып айгъа
Кечти нидже хор инсан.

Улу Гаспринский биле,
Бу ерлерде булунды.
Бу диярдан кендисине
Джандан азиз яр булды.

Горький де шай, эринмеден
Чокъ таптады ялынъны.
Ерли халкълар кунъ корьмеден,
Сорап кечти алынъны.

Парлакъ кунеш киби догъды.
Сенинъ ялынъда Ленин!
Лапти кииген халкълар олды,
Янъы аяткъа эмин!

Лякин бугунъ ёкъсынъ озюнь,
Бильмейсинъ не олгъанын.
Ялыларынь, орман, чёлюнь,
Сюрюнлернен толгъанын.

Мына шимди шу ялыда
Бинълеп джан бошаладжакъ.
Кимсе бильмей бу алында
Мында ким сагъ къаладжакъ.

Олар сенинъ имзанъ иле,
Урьлюк корьген бир халкътыр.
Сенинъ парлакъ зиянъ иле,
Юртны севген бир халкътыр.

Таш-топрагъы, терегини
Бала киби бакътылар.
Ана юртнынъ кокрегине
Сифте орден такътылар.

Котерилъ бакъ, сен ольген сонъ,
Вийран олды эр якълар.
Эсас душман енъильген сонъ,
Къараланды чокъ халкълар.

Къана сенинъ урь тенъликке
Темель тиккен Ватанынъ?
Къана сенинъ, зульметликке
Къаршы аткъан ал танъынъ?

Халкъым буны унутмаз ич,
О чокъ тильде макъталды.
Пек янамыз, тур, бакъ. Ильич,
Гъаслеринъ тапталды.

* * *

Матем алып кельди олар,
Бугунъ Марий лагъына.
Бошатыла къырымлылар,
Бакъмай солу-сагъына.

Комендантлар сайлап ала,
Келишкенни озюне.
Къартайгъанлар четте къала,
Бакъмай кимсе козюне.

Пароходлар ве баржалар
Бошалдылар бу гедже.
Башкъа кельген фаджиалар
Унутылмаз ольгендже...

Ярым Къырым обаланды,
Зиндан тайга ичине.
Чиркийлерге пек таланды,
Эм буюк, эм кичкене.

Сонъра умум баракларгъа
Ерлештирилди олар.
Тюрлю-тюрлю тарафларгъа
Даркъалды къырымлылар.

Яваш-яваш джыйды эсин,
Ольмей нефес алгъаилар.
Инсан олып, айт, не есин.
Дагъ ичинде къалгъаилар?

Фатма апте чыкъты кетти,
Ич бир шейчик айтмады.
Аркъасындан эджелъ етти,
О бир даа къайтмады...

Къавушалмай кетти ана
Севимли эвлядына.
Халкъ къальбинде чыракъ яна,
Бу къартийнинъ адына!

Къайдасынъ, сен, Къуртамет,
Ананъ юмды козюни.
Олсанъ, эгер сагъ-селямет,
Бильдир энди озюнъни.

Янды юреклер къавурулды,
Джый сен, къардаш, эсинъни.
Нидже инсанлар саврулды,
Эшит, шаир сесини!

Эшиткенде бу сесини
Санъа агъыр кельмесин.
Тый, къардашым, нефесинъни,
Буны кимсе бильмесин.

Къара хабер айткъанларнынъ
Дегиль шимди заманы.
Инсан олгъан ахмакъларнынъ
Бар ичинде яманы.

Эм алырлар, эм сатарлар,
Яры ёлда къалырсынъ.
Къайтса юртуна къырымлар,
Сонъра башташ салырсынъ.

Шент олып кирди бу дем
Ананъ орман багърына.
Бу сёзлерим олсун мельэм
Юректеки агърынъа.

* * *

Къуртаметке беян олды,
Ёкътыр онъа къол туткъан.
Сыкълетленди, азды, солды,
Дерсинъ ичтен дерт юткъан.

Та Джетисай бойларында
Канал къаза бу дживан.
Яшлыгъындан ойларида
Олмакъ эди багъчеван.

О тюш корьди: “Эр бир якъны
Туман басты, къап-къара.
Кучьлю афат табнатны
Аст-усть этип акътара.

Шемшек чакъа, кок гудюрсей,
Ягъмур ягъа шувулдап.
Ер сарсыла, орман инълей,
Рузгяр келе дувулдап.

Фатма апте кокюс тиреп,
Багъырдыкъча, багъыра.
– Къуртаметим, къайдасынъ! – деп,
Эвлядыны чагъыра.

Яр башындан кетти ана,
Къаяларгъа урулып.
Сонъра бирден рузгяр тына,
Афакъаны дурулып.

Апансыздан пейда олды,
Яр башында Къуртамет.
Анасыны, корип къалды,
Джаны энди эманет”.

* * *

Турды сскирип еринден,
Пек абдырап Къуртамет.
Дели, джошып пек теренден,
“Раббим корьмек къысмет эт!

Къыдырмагъа кетеджегим,
Багъламангъыз ёлумны.
Мырадыма стеджегим,
Тапсын анам огълуны.

Заманнынъ бу ёкълугъында
Ишлетеджек къулум ёкъ.
Ишлеп тамакъ токълугъына
Аладжакъ да пулум ёкъ.

Борджланмакътан къачындым эп,
Хырсызлыкъ да этмедим.
Тапарым мен анамны деп,
Чет бир якъкъа кетмедим.

Мииндим къоркъмай челик аткъа,
Чёльде канал къаздым мен.
Анам ичюн коменданткъа
Аризалар яздым мен.

– Алып башымны кетерим, –
Дедим, – тапынъ анамны.
Тапмасангъыз терк этерим,
Пахта-Арал, каналны.

Динълемеди о эр алда,
Къулакъ аскъан олмады.
Ярым айдан сонъ каналда
Джан огълу да къалмады.

Дели киби тек мен къалдым,
Экскаватор янында.
Беш-он къартоп ёлгъа алдым,
Къарлы кунини танъында...”

* * *

Шайтип чыкъты узакъ ёлгъа
Анасыны къыдырып.
Эгер тюшмей къалса къолгъа,
Къыдырып тиз сыдырып.

Лякин гъафлет бизим огълан,
Ёкъ бир шейден хаберни.
Ана энди эляк олгъан,
Ич къайтмаджакъ о керни.

Паспорты ёкъ, ёкъ къолунда
Ич бир тюрлю документ.
Эгер тутулса ёлунда,
Не дер бунъа уюмет?

О эшиткен: “Марий якъта
Бизимкелер чокъ экен.
Олсалар да пек узакъта
Къарынлары токъ экен...”

Бу яланны агъыз арап
Айткъан бири корьгенде,
Джума куню Пахта-Арал
Базарында юргенде.

Халкънынъ анда тюшкенине
Ич шубе ёкъ, инана.
Ана ачлыкъ чеккенине
Джандан кус ве яна.

Не олса ла, якъындаки
Станциягъа етишти.
Паровознынъ артындаки
Мердвенчикке ерлешти.

Ара тапып яваш-яваш,
О ернинъ алмашты.
Къайнатты чай, пиширди аш,
Вагонджынен анылашты.

Къуртаметнинъ узакъ ёлу
Къыскъа олды кочыкен сонъ.
Якъаланды онълу-соллу,
Оренбургны кечкен сонъ.

* * *

Ах, йигитим, ах, огъланым,
Сен не яптынъ озюнъ?
Ананъ ичюн, ах, тувгъаным,
Шей корюнмей козюнъс.

Бильсе эдинъ, кечильмез сед
Чекильгенинъ ёлуња,
Чыкъмаз эдинъ, сен афу эт,
Джанынъ алып къолуња.

Ананъ кетти бу дюньядан,
Сен ананъны арайсынъ.

Кельген, кечкен ёлджулардан,
Тарифлей ве сорайсынъ.

Пек янъылдынъ, яш йигитим,
Санъа артыкъ башкъа ёл.
Ёлдаш олсун бу огютим,
Такъдиринъе разы ол.

* * *

Тюшти къолгъа... Индемеди...
Не сорасалар суыты о.
Сёгселер де, сёз демеди,
Тилини шай къысты о.

—Къайда кетесинъ, ит огълу,
Къана сенинъ билетинъ?!
Сёйле сёзюнъни сен догъру,
Кимдир сенинъ миллетинъ?!

Шай дегенде чыккыты тили:
— Ал кетинъиз, ятарым!
Джинастим ёктыр, билинъ,
Мен къырымлым,
къайтарым!..

Чокъ расткельдик йыллар иле
Нидже акъсыз алларгъа.
Кетти бизим йигит бойле,
Узакъ, мушкюль ёлларгъа.

Мына огърадыкъ биз неге,
Ана орманда къалды.
Огълу исе он сенеге
“Усольлаг”къа ёл алды.

Эджнебийликте

Кечти кунълер, кечти йыллар,
Халкъ ерлешти яваш-яваш.
Ачлыкъ, чешит хасталыкълар,
Къырды гонъюль, эгильди баш.

Терек тамырлан кесильсе,
Дал сарарып солгъаныдай,

Сув башындан сув эксильсе,
Арыкъ къурып къалгъаныдай.

Алды халкъны тек кедер, гъам,
Такъат кетти эльден, бельден.
Татарым, деп гъурурлангъан,
Гъурур кетти дильден-тильден.

Ярашмады бу ерлернинъ
Не авасы, не де суву.
Джан хырпалай огютлернинъ,
Комендантнынъ кылынувы.

Къадынлармыз, кызыларымыз
Акълы-акъсыз эзилдилер.
Юреклерни саргъанда буз,
Агълап-агълап чезилдилер.

Бабалар да, къоджалар да
Курешмекте джебзлерле.
Нам къалмады оджаларда,
Къолу уста чеберлерде.

Къайда бакъсанъ гонъюлю кырыкъ,
Башы саркъыкъ кырым юре.
Коръмек ичюн бир кунъ ярыкъ
Гедже биле сабан сюре.

Чюнки ишанч ёкъ татаргъа.
Онъа ляйыкъ къара хызмет.
Эгер минсенъ тракторгъа,
Сен бунъа да чокъ шукюр эт.

Асияда, Урал бетте
Бу укюмде яшай олар.
Бойле буюк мемлекетте
Сыгъмай къалды кырымлылар.

Не де мушкюль ола экен,
Къамыш кесмек батакълыкъта.
Инсан гульдай сола экен,
Кунъсиз кельген сакъатлыкътан.

Сытма, исал халкъны йыкты,
Ич бир чаре булунмадан.
Яшны, къартны ерге тыкты,
Дженазеси кылынмадан.

Гунях язмаз ургъун халкъкъа,
Бизни инсан деп ярадан.
Халкъ чыкъарып буны акъкъа,
Бинъ йыл кечсе де арадан.

Мушкюль эди инсан алы,
Невбет туттыкъ олюлерге.
Джыймакъ ичюн ёкъ меджалы,
Турса йыккъыладжакъ ерге.

Къайда чыкъсакъ, адым атсакъ,
Сен кимсинъ, деп сорадылар.
Къомшу койде гедже ятсакъ,
Бизге тюрьме ёрадылар.

Кимседен ёкъ ярдым, имдат,
Халкъ къол тутты бир-бирине.
Кылынмасын, деп комендант,
Бойсундылар тедбирине.

Къайда чыкъсанъ, аякъ бассанъ,
Эр шей шу анъ, тез билинди.
Гонъюльндеки дертни язсанъ,
Тешкерильди ве силинди.

Коменданттан рухсет алмай,
Сувгъа биле баралмадыкъ.
Ойнап, кулип, зевкъ сюралмай,
Бир-бирмизни саралмадыкъ.

Цензурагъа келишмесе,
Ананъ сенден мектюп алмай.
Мектюп барып етишмесе,
Дертли юрек даяналмай.

Хабер барып чыкъкъан ерде.
Ана ёкътыр, вефат эткен.
Комендантнынъ джедвелинден.
Бир кырымлы даа кеткен...

Сувсуз гуллер киби солды
Ят эллерде бизимкилер.
Кунъ коръмеден олю толды
Марий, Пермь, Мырзачёллер...

Чешит тюрлю ойлар къурып,
Сед чектилер адамларгъа.
Ёлда, иште ёкълап турып,
Кылындылар къадынларгъа.

Яш кызларны, бинь мин тапып,
Дагъ кесмеге айдадылар.
Эссиз кьалсань кьаргъа батып,
Дедилер ки, кьайда булар?

Намусыны сакълагъангъа
Комендантлар терс бакътылар.
Сербест адым атлагъангъа,
“Къачакъ” лагъабы такътылар.

Акъсызлыкъны кьанун этип,
Комендантлар ат ойнатты.
Зиялыны серсемлетип,
Дагъгъа айдап джан кыйнатты.

Къырымлылар узеринде
Олар олды бирер “Алла”.
Нефрет янды козьлеринде,
Окьур исенъ бир “Къульвалла”.

Эки саткъын тутса лафкъа,
Къара язынъ язылгъандыр.
“Минусинск”, “Усоьлаг”да,
Санъа къабир къазылгъандыр.

Инсанмы бу, ёкъса малмы?..
Не демеди олар бизге.
Себеби тек Джингизханмы?..
Козь аттылар улькемизге.

Комендантлар эзнетлеп,
Сыккып сув чыкъарды халкътан.
Бутюн халкъкъа “Ханилер” деп,
Къоркъадылар олар акътан.

Бойле этип, нидже кьурбан
Кетти акъсыз, ялан-янълыш.
Озь сёзюнде къавий тургъан
Тайга кьулу олды яз-къыш.

Станциялар, КПЗ-лер
Къырым эвлядары толды.
Пис комендант – гевезелер
Бу хорлукъкъа къани олды.

Марий, Пермь дагъларында
Бир кьартопкъа мухтадж эдик.
Энди яшав чагъларында
Мантар арап биз джан бердик.

Брусника, черниканы
Омюринде корьмегенлер,
Кунь тиймеген кенъ тайганынъ
Къанунларын бильмегенлер.

Сонъ нефесте, сонъки кере,
Хатырлап саф чокъракъларны.
Бойка, я да Буюк-Дере,
Боюндаки отлакъларны,

Джан бердилер чокъ адамлар
Себебини ич бильмеден,
Тайгаларда кьалды олар,
Кефинлери бичильмеден.

Комендантнынъ джелвелинден
Эп эксильди бизим халкълар.
“Кечинди озь эджелинден”,
Деп язылды весикъалар.

Дженазеге бармакъ ичюн,
Изин бермей кыйнадылар.
Акълы рухсет алмакъ ичюн,
Алтын, кумюш сорадылар.

Сес-солукъсыз, незакетли
Козьяшлар мен аз сильмедим.
Комендантнынъ мераметли
Союна ич расткельмедим.

Къабар бермек, къабар алмакъ
Эр инсанны излеп юрди.
Джарлы къырымны тонамакъ
Ильк куньлерден укум сюрди.

Сюргюнлер, я тул къадынлар,
Я да, осьмюр кызлар эди.
Комендантны корьсе олар,
Азраиль, деп бузлар эди.

Янгъызларнынъ аркъалары,
Таянычы къартлар эди.
Олар сонъки дакъкъалары
Зорнен адым атлар эди.

Раметлилер видждан акълап,
Тиз чёкмеди, даяндылар.
Къадын-къызларымызны сакълап,
Къанат астына алдылар.

Он эки йыл девам этти
Комендантлар эсарети.
Тюкенсе де кене этти
Бунъа халкънынъ джесарети.

Бойледже, эп сачылган халкъ
Коменданткъа эгди боюн.
“Ярдымджыдыр бизге тек Акъ”,
Деп арады тувган-союн.

Бир-бирини тапсалар да,
Имдат ёкътыр къавушмагъа.
Коменданткъа чапсалар да,
Рухсет бермей авушмагъа.

Бир йылдан сонъ джебзлерден
Къайтып башлады дженкчилер.
Къырымлылар чет ерлерден,
Аиле арап не чектилер.

Кама бою, Кострома
Къырымлыгъа толып къалган.
Алларыны сен сорама,
Кельген олар гъарип алгъа.

Беклей олар, бабалары
Келир дженктен сагъ-аман, деп.
Биревлерининъ балалары,
Беклей бабам къараман, деп.

Адий солдат, къараман да,
Сюргюнликте халкънен бирге.
Бир уюмнен келип мында
Бойсундылар бу такъдирге.

Къырым, Къырым...О тек къалды
Къырымлынынъ йырларында.
Къышлакъларгъа халкъ даркъалды,
Озбекистан диярында.

Вокзаллардан гедже-кунъдюз,
Дёрт-бир якъкъа ташылдылар.
Мейдан чёллер... Эр якъ тюм-тюз,
Сойсуз-сопсуз бошалдылар.

Дагъда догъып, дагъда оськен
Дагъларындан марум мында.
Багъ-багъчадан чёлге тюшкен
Къалды памукъ сарымында.

Фындыкъ, ювез, къызылчыкълар
Къалды узакъ, ят эллерге.
Шимди насыл яш къызчыкълар
Кетсин башкъа хызметлерге?

Кетти олар дулакъ тишлеп,
Я кетмесе не япаджакъ?
Ят хызметте бойле ишлеп,
Къысметини сонъ тападжакъ.

Тёкюльгендай кузь елинден
Къуругъан дагъ кирезлери.
Сёкюльдинлер темелинден
Кефин олды джиззлери.

Къартны, яшны бир кереден
Алды сытма озь багърына.
Веба кельди, ах, нереден
Шифа ёкътыр дерт-агърынъа.

Бу насыл шей? Недай сыджакъ?
Табанлардан чыкъа атеш.
Чыдаялмай сюрюльген халкъ,
Эджнебийде ёкътыр дост-эш.

Арыкъларда сув быланчыкъ,
Ичмемекнинъ чареси ёкъ.
Кунеш якъа, башы ачыкъ,
Ишлемекнинъ чареси ёкъ.

Я ишлемей не япарсынъ,
Чыкъмагъан джан яшав истей.
Къайдан рыскъынъны тапарсынъ,
Бала-чагъанъ ашав истей.

Мысырбогъдай питесинен
Бир чайник чай къыркъ кумюштен.
Сюрюннинъ бош кисесинен
Бар бакъайым ял ал иштен.

Чаре ёкътыр, ач олгъан сонъ,
Емиш едик, сув да ичтик.
Мушкюль алларгъа къалгъан сонъ,
Сытма, исалнен чекиштик.

Сытма тутса къалтырата,
Сонъра атешке янасынъ.
Эс джоюла, олюм тарта,
Эписине даянасынъ.

Лякин, тутса къанлы исал,
Демек, ахыр заман кельди.
Сюрюнлерни эзди бу ал,
Нидже инсан, яш, къарт ольди.

Хастаханелер толгъан сонъ,
Станциялар, ёллар ташты.
Дизентерия олгъан сонъ.
Экимлер де мытлакъ шашты.

Хастахане хабер ёллай,
“Олюнъизни келип алынъ”.
Сой-сопу да келип олмай,
Озю биле озъ меджалын.

Къара панджа, серт эджельден,
Джоюп ана-бабасыны,
Нидже джанлар кетти эльден,
Терк этип озъ люнъясыны.

Нидже бала оксюз къалды,
Нидже къадын эр-къоджасыз.
ВУЗ-ларгъа да ёл къапалды,
Тильни джойдыкъ биз оджасыз.

Айлар кечти, йыллар кечти,
Сагъ къалгъанлар джанландылар.
Озбеклернен чайлар ичтик,
Бизни башлап анъладылар.

Чокъ вакъытлар бизден къачып,
Бизни бийсинмеген затлар,
Яваш-яваш гонъюль ачып,
Къардашларджа сырдаштылар.

Коммунистлер гизли-фыслы
Такъдиринъни аль этелер.
Активлер де чешит тюсю
Ренкке кирип терс кетелер.

Бойледже сен даяналмай,
Янълыш адым атсанъ эгер,
Коменданттан изин алмай
Ят ерлерде ятсанъ эгер,

Феркълы-феркъсыз, апансыздан,
Тюшюнмей лаф айтсанъ эгер,
Такъдиринъе бойсунмадан,
Озъ сёзюнъден къайтсанъ эгер,

Сени беклей мабюсхане,
Къырым толу пис лагерълер,
Сени беклей бинъ-бир дане,
Буз примез дагълы ерлер.

Меджбур эдик нефесинъни
Сакин алып тынч юргеде,
Эр анъ топлап шай эсинъни,
“Тильсиз” омюр биз сюрмеге.

Бунъа бакъмай кене “Гулаг”
Лагерлери къырым толды.
Къайткъан къайтты, къалгъан
мытлакъ,
Яш эджельсиз телеф олды.

Не къадар джан къурбан кетти,
Сайысыны билъмейим мен.
Душман макъсадына етти,
Халкъны эзип укюминен.

Халкъ кене де халкъ оларакъ,
Барлыгъыны небат этти.
Къапуларны кенъ ачаракъ,
Тиз чёкмеден огге кетти.

Халкъ анълады, фелякетни
Тек эмекнен снёджегин.
Бугунъки тахт. уюметни
Мердивсенден снёджегин.

Лякин бунъа сабыр керек,
Сабыргъа да савлукъ керек.
Ишле, талма, чыда, юрек,
“Савлукъкъа да явлукъ керек”.

Деп халкъымыз эмек иле
Ачты кенди-кендине ёл.
Иште ишанч косьтермекле,
Узаттылар онъа да къол.

Бу къол эди энъ эвеля,
Озьбек къолу, ярдым къолу.
Кетсин башымыздан беля,
Ачыкъ олсун онынъ ёлу.

Шайтип энди комендантлар
Джедвелинден къуртулды халкъ.
Ады, къырымлылар белли,
Яваш-яваш къазанды акъ.

О кунълерни козьаш тёмей
Бугунъ агъыр хатырламакъ.
Эр алда ич кедер этмей
Бираз кечкенлерни анъмакъ.

Селям берлик, селям алдыкъ
Озьбеклернен акъшам, саба.
Эв янында эвлер салдыкъ,
Ярдымлашып сой-акъраба,

Чай къайнатты, чай бердилер
Келип озьбек танышлары.
Базан пиляв кетирдилер –
Бу оларнынъ джан ашлары.

Джугарадан нан пиширип
Балаларгъа узаттылар,
Ярдымлашып, ишке кирип,
Кёр ачлыкътан козь ачтылар.

Яшларымыз кой еринде
Техникагъа базандылар.
Ич бир минсиз ишлеринде,
Биринджилик къазандылар.

Къуруджылыкъ ишлери пек
Адамларны тартмаз эди.
Къасабалар, боз ерде тек,
Къырымдан иш артмаз эди.

Ишанч артты иш еринде,
Бир-биринен халкъ достлашты.
Ёлбашчылыкъ ишлеринде
Къырымлар да эп чокълашты.

Кеткен сайын эр бир ерде
Ёлбашчылар вира артты.
Озьбеклер де бу ишлерде
Къырым достларыны тартты.

Базылары къырым коръсе,
“Саткъынлар” деп четке къачты.
Базылары “фашист” десе,
Базылары къапу ачты.

Кой колекси олмагъандай,
Базылары ара-сыра,
Тийип ташлар эдилер шай
Къырымларнынъ ярасына.

“Къырымлылар ишкир халкъ, биль,
Къырымлылар инженерлер.
Къырымлылар саткъын дегиль,
Къырымлылар йигит-эрлер”.

Деп юрдилер эр бир ерде,
Миллий достлукъ эп джанланды.
Къырымлылар ве озьбеклерде
Къардаш чыракълары янды.

Къырымларны ашшалагъан,
Яваш-яваш сусты, пысты.
Базан тилде шашмалагъан
Унсурлар да къуйрукъ къысты.

Халкъ унутмаз Озбекистан
Бизге оджакъ бергенини.
Агъыр кунде болюшип нан,
Бизге къучакъ кергенини.

Халкъ унутмаз бу хош дияр
Сюрюн ери олгъаныны.
Халкъ унутмаз мезарлыкълар
Къырымтатар толгъаныны.

Биз билемиз бу къанлы "СЭР"
Панджасынынъ иши эди.
Биз билемиз "УЛУ" ребер
Пек джанавар киши эди.

Биз билемиз озбеклерининъ
Мусафирчен халкъ олгъанын.
Биз билемиз 44-дернинъ
Вокзаллары джан толгъанын.

Унутмаймыз къапу къакъып
Отъмек берген инсанларны.
Унутмаймыз соба якъып
Къыздырылган тен-джанларны.

Унутмамыз той-дюгюнде
Къазанларнынъ къайнагъанын.
Озбеклерининъ халкъ огюнде
Къайтармагъа ойнагъанын.

Мына бойле олды халкъ,
Дюнки душман, бугунъ къардаш.
Акъсызлыкъны корьди Аллах.
Эр кес олды чин аркъадаш.

Кемалатлы чокъ къырымлар
Реберликке таинленди.
Министрлер, секретарьлар,
Санки дерсинъ коктен энди.

Халкъ ерлешти, темеллешти,
Тек кетмеге ёкъ фырсаты.
Юреклерни дельди-тешти,
Асретликнинъ теэсураты.

Не олурды биз дертлешсек,
Ватан багъында йырласакъ?
Лякин анда бармакъ, кельмек,
Олды Къырымлыгъа ясакъ.

Бу ясакънынъ нетиджеси,
Берди халкъкъа чокъ зорлукълар.
Кетти яшларнынъ ниджеси,
Сёзден къайтмаз олды олар.

Не оладжакъ ёл ачылса,
Къырым къайтса озь Юртуна?
Я ёлуна нур сачылса,
Кимге керек "Серт фыртына?"

Лякин, зулумлыкъ битмеди,
Укумларнынъ юрегинден.
Къара язылар кетмеди,
Онынъ къальби, дилегинден.

Ватанына ёл алгъанлар
Анда барып етмедилер.
Къапалдылар, айдалдылар,
Сёзлерин ред этмедилер.

Меркезкомгъа ыльк оларакъ.
Зиялылар атландылар.
Москвада чокъ къаларакъ,
Чокъ шейлерге къатландылар.

Эр ерде ред джевабы бар,
Къайда барсын олар, къайда?
Къакъылса да чокъ къапулар,
Чыкъмаз олды ич бир файда.

Зиялылар кучьсюз эди,
Дагъылдылар дёрт-бир якъкъа.
Кимсе тюшмек истемеди,
Къартайгъанда бу тузакъкъа.

Тешсеббюсни алды кьолгъа
Яш йигитлер ве осьмюрлер.
Чыкъты олар хавфлы ёлгъа.
Куреш ичюн сёз бирликлер.

Нумайышлар, топлашувлар,
Откериле анда, мында.
Озь арасы тартышувлар
Олып кече козь алдында.

Бу давалар кимерде-бир
Кергинлеше, сакинлеше.
Девлет исе коре тедбир,
Пек джанбазлар эльге тюше...

Бойле этип яшлар энди
Кьолгъа тюшип башладылар.
Укумдарлар юрекленди,
Авны бизге ташладылар.

Окьюйиджым, афу эт сен,
Энди бираз токъталайым.
Эгер Сизни бездирмесем,
Бир ойланып ял алайым.

Поэмамнынъ ады "Афат",
Кьуртулмады халкъ афаттан.
Не кьабаат этмиш, эйат,
Бутюн миллет кетти бефтан.

Бефтан деймиз, акъсыз, деймиз,
Бир этмишим ёкътыр, деймиз,
Ватан асретлиги чекип,
Ахт алмакътан вазгечмеймиз.

Эр шей Аллахтандыр, дейлер,
Тарихымыз фаджадыр,
Къырым эфсанеге бенъзер,
Душманы чокъ бир диярдыр.

Душманы чокъ олгъан
халкънынъ,
Бирлигине бирлик керек.
Бергенине Буюк Акънынъ
Конмек ичюн эрлик керек.

Бу Ватанны бизге такъдир,
Алла берди. Ана юрт деп.
Душман корьди нидже тедбир.
Халкъны джоймакъ кьолай беллеп.

Гитлер де шай, чуфутларны
Ер юзюнден джоймакъ истеп,
Бала-чагъа, кьарт-кьуртларны
Къангъа богъды "Мен Аллам", деп.

Лякин, Алла сабыр иле,
Имдат берди, ёлун ачты.
Сонъсуз вахшийликни билип,
Ер ве кокке кулюн сачты.

Бир адамны бефтан чакъып
Ынджыттынъмы, джевап къайтыр.
Сонъ нефесте якъа къакъып
О дердини илле айтыр.

Сталинге не етмеди,
Миллионларгъа джеза берди.
Нидже вахшийлик этмеди,
Тили тутулып геберди.

Вахшийлик де тюрюю экен,
Чешит дереджеде ола.
Бир адамгъа къастлыкъ эткен,
Биль ки, вахший олып къала.

Вахший олмакъ ичюн мытлакъ.
Адам ольдюрмек шарт дегиль.
Бир мунафыкъ, токъал ахмакъ,
Бинъ адамны якъар, сен биль!

Укумдарда кылыч кескин,
Мунафыкънынъ тили зезр.
Кендисини саяр мискин,
Дост сайламаз бу вахшийлер.

Мунафыкълар дин танымаз,
Урф-адетке берильмезлер.
Эткенненден ич утанмаз,
Кяфирликтен эринмезлер.

Эгер олар турсалар тынч,
Халкъ муаббет яшар эди.
Инсанларда олмаз окюнч,
Зевкъына зевкъ къошар эди.

Джемиетнинъ бозгъунлыгъы
Мунафыкълар элиндендир.
Дженк-къавгъалар къозгъунлыгъы
Пич-мунафыкъ тилиндендир.

Олар ичтен бозар халкъны,
Четтен сейир бакъып турар.
О танымаз къара, акъны,
Чин достуна фесат къуар.

Мунафыкътан айдаланды
Кегебэлер, эмвэделер,
Мунафыкътан себеп янды
Гуныхсыз яш, эм делелер.

Не этмишим бар меним деп,
Лагерьлерде бичарелер
Отурдылар, он йыл беклеп,
Булуныр, деп бир чарелер.

Мен де едим о йылларда
“Усоьлаг”нынъ баландасын.
Мен де корьдим о ёлларда
Къалгъанларнынъ къафатасын.

Мабюслернинъ бир локъмагъа
Къар ичинде дагъ кескенин,
Корьдим олар баш сокъмагъа
Ер тапмайып кечингенин.

Корьдим Къазах чёллеринде
Чеченлернинъ сюрюсини.
Къама такъып беллеринде
Юргенлернинъ тюрлюсини.

Лякин, олар бир кунъ ишке
Сёз бирликкен чыкъмадылар.
Не тюрьмеге, не тефтишке
Бир-бирини тыкъмадылар.

Олар дей ки: “Сюртюн олып,
Мен девлетке хызмет эттем.
Бедавадан иште солып,
Макъсадыма аслы сттем.

Амма къайтсам тувгъан Ильге,
Ташны-дагъны авдарырым,
Дестан олып тильден тильге,
Несилиме къалдырырым.”

Колхоз, совхоз, къара хызмет,
Олар ичюн эди арам,
Дессень: “Девлет ишине кет!”
Къопар эди бир тарарам.

Джинаетке ёл бергенни
Къартлар чезе такъдирини.
Сандыракълап терс юргенни
Кимсе саймай хатирини.

Мунафыкълар акъкъында чокъ
Айткъанымнынъ манасы бар.
Мунафыкъсыз мемлекет ёкъ,
Бирдемлекни боза олар.

Олмасайды мунафыкълар,
Халкъ муаббет яшар эди.
Къысметини эр кес тапар,
Раат-раат ашар эди.

Мына ничюн лагерьлерде
Чеченлерден пек аз эди.
Къырымларсыз ич бир ерде,
Ич бир лагерь олмаз эди.

Догъру ангъланъ мени, достлар,
Халкъым яман, мен демейим.
Адамларнынъ яманы бар,
Яман миллет мен бильмейим.

Мунафыкълыкъ эр ерде бар,
Биринде аз, биринде чокъ.
Азджа олса этерсинъ кяр,
Миллет олур сербест ве токъ.

Мунафыкълык олган ерде
Муаббетсизлик чокь олур.
Муаббетсизлик олган ерде
Джемиет чюрюр, ёкъ олур!

Инсан къолун инсан тутар,
Мунафыкънынъ юзю къара.
Бирлей-бирлей халкъны ютар,
Аждерхадай о маскъара.

Мунафыкъкъа ич къанманъыз,
Ондан олмаз чин аркъадаш.
Бир сёзюне инанманъыз,
Урь яшайкъ биз къан-къардаш.

Дейджегим шу: Бизим халкътан
“Мунафыкъ” сёзю деф олсун!
Халкъ арынсын бу гуняхтан,
Эм яшасын, эм кейф алсын!

Йыллар кечти токъталмадан,
Халкълар бираз тирильдилер.
Къырымлар да бир къалмадан
Ишлерине берильдилер.

Куреш исе девам эте,
Эм гизлиден, эм ашкъаре.
Асретликни эр кес чеке,
Тапылмай ич бунъа чарс.

Къуртаметнинъ он йыл олды,
Мабюс олып юргенине.
Муддет арткъачынен толды,
“ЗК” омрю сюргенине.

Не ичюндир, къайтармайлар
Оны узакъ тарафлардан.
Себебини айттырмайлар
Телькъоралы “Бараклардан”.

Албу исе, он йыл ятмакъ,
Муддет битти демек дегиль.
Азатлыкъта бир ер тапмакъ
Къырымларгъа мушкюль шей, билъ!

“Озь халкъына “Арестантны”
Алып кетип къошмакъ олмаз.
Ана Юрттан вахший ятны
Узакъларда тутмакъ да аз.”

Деген шиар укъом сюре,
Къуртамет эп къуртуламай.
Аля мабюс олып юре,
Кендисини пек туталмай.

Йигит эди якъаланып
О лагерьге къапалгъанда.
Къырккъа кирди, акъылланып,
Миллий ишке къатылгъанда.

Он йыл азап чекти бу яш,
Алышты о “Баланда”гъа.
Юрек олса бир мермер таш
Даяналмаз эди бунъа.

Акъшам, саба дува этти,
“Дюнъямыз дюнъя олсун”, – деп.
Яшым энди къырккъа етти,
“Аятым бахт толсун”, – деп.

Эльбет, келир ойле бир кунъ,
Бахт къапусы кенъ ачылыр.
Хорлангъанлар этер-дююню
Бизлерге де нур сачылыр.

Лякин, кимге? Алла билир,
Баш уджунда джеллят тура.
Бизим ичюн о къатиллер,
Бильмек къыйын, не уйдур.

Къуртамет де дёрт козь иле
Беклеп тура сонъки чанъны.
Бойле дакъикъалар биле
Пек бездире, къыйнай джанны.

Муддет битти, белли эр анъ,
Къуртаметке индемейлер.
“Нарядчик”нинъ къапусундан,
“Ал пыртынъны, кель”, – демейлер.

Юрек ура тарсыкьувдан,
Дерсинъ, мына тарс патлайджакъ.
Шимди лагерь къапусындан
Азатлыкькъа о атлайджакъ.

Куньлер кечти, беклей-беклей
Мырадына праламды.
Бизим "ЗК" Къуртамет "бей"
Азатлыкьны коралмады.

Албу исе, бир ай эвель,
Бир вакъиа олып кечкен.
"Тулаг"дан бир муим вскиль
Бу лагерьге келип кеткен.

Онъа Кама озенинден
Ерге тюшмек керек экен,
Беш адамгъа озь элинен
Ёл къурмакьны меджбур эткен.

Къуртамет де бу иш ичюн
Джевапкар ве месуль экен.
Левинсонны тюшюрмекчюн
Бир копюрчикъ къурсакъ эткен,

Деп башлайлар ишке "Зеклер" –
Копюр азыр мусафирге.
Левинсонны беклегенлер,
Мукъайт тюшюрелер ерге.

Конторада, акъшам олса
"Наряд" яза бригадалар.
Эгер "Процент"инъ толса,
Сонъра паёк ала олар.

Къуртаметлер сынап кучюн,
Язды, сызды ве боздылар.
"Левинсонны тюшюрмекчюн
Копюр къурдыкъ", деп яздылар.

Бу нарядны теслим эте
Къуртамет иш буюргъангъа.
Саба эмир келип ете,
"Зеклер" ишке, деп тургъанда.

Къуртаметнинъ къол-аягъы
Бугъавлана, ерге тиймей.
Сюйреклене о баягъы,
Атта, урбасыны киймей.

Сонъра оны кетирелер
Тюрмелернинъ тюрмесине.
Гъает ясакъ эттирелер,
Тышкъа чыкьып юрмесине.

О азатлыкь беклеп, анджакъ,
Огърады бу дубарагъа.
Бармы оны къорчалайджакъ?
Ким киреджек бу арагъа?

Мына, бойле, азатлыкькъа
Кене чыкьмады Къуртамет.
Беш йыл даа азаплыкькъа
Бельсенди о джан-аламет.

Не япсын о, къайда чапсын,
Кимден булсын о бир имдат.
Кимден бираз файда тапсын,
Чевре-чети сарувлы ят.

Ай, Къуртамет, вай, Къуртамет,
Халкъымызнынъ бир хор огълу.
Танърым, онъа сен ярдым эт,
Онынъ иши пек зор олды.

Он йыл ятып сен лагерьде
Акъылынынъ джыймагъансынъ.
Сакътлыкь керек олгъан ерде,
Озь тилинъни тыймагъансынъ.

Шакъа этмек, тиль узатмакъ,
Ерими бу? Бильмейсинъми?
Мераметтен дертлер тапмакъ
Еридир бу, джый эсинъни!

Он йыл лагерь суву ичтинъ,
Яшлыкь кечти, кунь корьмединъ.
Нидже сынавлардан кечтинъ,
Бир кунь яшап зевкъ сюрмединъ.

Ананъ Марий лагъларында
Бир обачыкъ топракъ олды.
Сен де йнгит чагъларында
Озь халкъындан иракъ олдыңъ.

Не япарсынъ, такъдир бойле,
Къара язы язгъан олса,
Не япарсынъ, достум, сёйле,
Умютлеринъ шай тапталса?

Бу иште сен Къырым олып,
Къырымлыгъынъ косътергенсинъ.
Устюнъе сен беля алып,
Не олса да, сёз бергенсинъ.

Он йыл кечти. беш йыл даа
Сагълыкъ олса, кечер-кетер.
Кимнен этеджексинъ дава,
Къабаатынъ олса эгер...

Левинсондан беш йыл алып,
Сагъ къалгъансынъ, бунъа къуван.
Джанынъ аман-эсен къалып,
Къуртулгъансынъ, элди даян.

Бутюн халкъын, ве сой-соплар
СССР-нинъ эр еринде.
Бель догърултмай ишлей олар,
Тек укъукъ ёкъ эллеринде.

Санъа дегиль, халкъкъа биле,
Ана Юрткъа къайтмакъ ясакъ.
“Къайтырмыз” дей олар иле,
“Биз эбедий козь юммасакъ”.

Умют иле яшай олар,
Умют иле яша сен де.
Шимдилек тек Левинсонлар,
Укюмдарлыкъ минберинде.

Левинсонгъа саташмакънен
Дюнъямыз ич девирильмез.
Бир адамгъа таш атмакънен,
Къара акъкъа чевирильмез.

Сабыр эт, сабыр, Къуртамет,
Ишанчынъ къалсынъ тек Акъкъа.
Къуртулырсынъ сагъ-селямет,
Чыккып келирсинъ сен халкъкъа!

Бойлеликке, “Этап” иле,
Кельди башкъа бир лагерьге.
Чокъ “Зеклерин” таний, биле,
Алышкъан о бойле ерге.

Яшай мында мухтадж олып,
Къырым лафы ве сесине.
Яшай мында тойып-тойып,
Темиз орман нефесине.

Бинъ докъуз юзь элли дёртте,
Сыкъ-сыкъ келе мында “Этап”.
Къуртамет эп эски дертте,
Къачан алыр экен джевап?

Кунъдюзлеринъ олса гедже,
Такъдиринъден къачалмазсынъ.
Чекеджегинъ битмегендже,
Кендинъе ёл ачалмазсынъ.

“Бугунъ бармыз, ярынымыз
Не оладжакъ, Алла биле.
Бир кунъ тойса къарынымыз
Яшаймыз биз куле-куле.

Биз узакъмыз Ана Юрттан,
Халкъ сачылгъан анда-мында.
“Къачакъ” деген къабааттан
Къуртулув ёкъ эр адымда.

Акъылыма тюнсе анам,
Эшелонлар, о баржалар,
Окюне де, ичтен янам,
Янгъанда да не файда бар?

Бир истегим олса о да:
Халкъым Ватанына къайтсын!
Бу эшкъ алны сагъ олгъанда,
Торунларгъа озю айтсын!

Олар бeльки инанмазлар
Халкъ огърагъан эшафоткъа.
Инанса да ич къанмазлар
Бу бинъ тюрлю мешакъаткъа.

Сорар олар койлермизде
Акъкъан ширин чокъракълардан.
Сорар олар эвлермизге
Келип толгъан ят халкълардан.

Ятлардан да чыкъар илле,
Акъикъатны сейлегенлер.
Халкъ такъдирин биле-биле,
“Къабааты” ёкъ” дегенлер.

“Ана Юрткъа бармакъ нечюн
Ясакъ бизге, дост ве эшке?
Бу азаптан къуртулмакъчюн,
Атланайыкъ биз курешке”.

Бу фикирлер даркъатыла
Мабюслернинъ арасында.
Аркъадашлар эп тапыла
Ургъун юрек ярасында.

Ёлда, изде, лагерьерде,
Тюрмелерде, азаплыкъта,
Къырымлылар эр бир ерде
Лаф этелер тек бу акъта.

Асретликтен янгъан, куйген
Халкънынъ бутюн тюшюнджесин,
Бир фикирге келип кирген,
Бирдем чыкъа седа-сесин.

Буны эшитмеген пек аз,
Тарафдарлар чокълашалар.
Бизлерге де келеджек яз,
Деп адамлар топлашалар.

Девлет титрей ачувындан,
Укюмдарлар чапышалар.
Къуртулгъанлар андан-мындан,
Бир биринен тапышалар.

Халкънынъ бойле арекетин
Чокъ ерлерге джайрамакъта.
Душман сонъки нефретинен
Бизге эп тиш къайрамакъта.

Чет эллернинъ халкъы биле
Бизни анълап башладылар.
Акъыл, идрак ве кучъ иле
Душмангъа таш ташладылар.

Пан Блавацкий варшавалы
Къуртаметке олды агъа.
Ачлыкъ чеке, мушкюль алы,
Ёкъ кимсесин къол тутмагъа.

Къуртамет яш, о эслидже,
Олды онъа бир аркъадаш.
“Миллий арекетте нидже,
Ёллар бар” дей бу джан-къардаш.

Варшавада Университет
Профессоры олгъан адам,
Къуртаметке дей, “Сабыр эт,
Сонъу якъынлашты кадам”.

Пан Блавацкий Къуртаметке
Данма рух берип тура.
Бу рух миллий арекетке
Куреш планлары къура.

Пан Блавацкий эсен къалып,
Варшавагъа къайтса биле,
“Анда махсус макъсад салып,
Ярдым береджегим илле”.

Деп сейлене гъурур иле,
“Гъасенъизнен мен разым” дей.
Эр бир сюргюн буны биле,
Эр кес парлакъ танъны беклей.

Блавацкий базан джошып,
Анъып ташлай Польшасыны.
Лякин сёзге о сёз къошып,
Макътамай ич озъ шахсыны.

Пек окъумыш адам экен,
Акылында чокъ шейлер бар.
Кыркъ экиде дженкке кеткен,
Пек къарышкъан орталыкълар.

“Энкаведе” панджасына
Илишкен сонъ бу бичаре,
Университет оджасына
Къалмай яшамагъа чаре.

Онъа он беш йыл берелер,
Кетирелер дагъ ерине.
Тыкыштырып йиберелер
“Сиясийлер” лагерине.

Тарих санки бир догъгъан ай,
Анъып Сулькевични айта.
“Мишка татарны” хатырлай,
Гедже-кундюз къайта-къайта.

Къардаш халкълар топрагъында
Къардашларджа курештилер.
Сербест гъае этрафында
Зор олса да бирлештилер.

Бу адларны тарих биле,
Ёкътыр шимди арамызда.
Бойлелери бир расткеле
Бу пытракълы арамызда.

Сулькевичлер, Адаманлар,
Даа нидже шанлы излер.
Эфсаневий бу адамлар
Халкъ анъындан силлинезлер!

Кимсеге къалмагъан дюнья,
Укумдаргъа да къалмады.
Къопарса да чокъ яйгъара,
Эр кесни къапаталмады.

Орталыкъ денъишти бирден,
Москва къарышты бир тамам.
“Зеклер” бутюнлей лагерьден
Къуртулмакъ истей сагъ-аман.

Хрущев девирни догъды, ай,
Лчты къапуны эр ерде.
Къырым къапусы ачылмай,
Халкъ эп сюрджонлик ерлерде.

Чечен, Къарачай... Эр кеслер,
Къайтты... Ватанлы олдылар.
Волга боюндан немселер,
Ве Къырымлылар къалдылар.

Себеби, Хрущев Къырымны
Коръмек истей кырымларсыз
Санки, билъдирмей сырыны,
Сатты улькемини бу арсыз.

Буны бир къолай иш беллеп,
Имзалар чекти “Реберлер”.
Бу миллет юртеуз къалсын. деп,
Коръдилер бинъ-бир телбирлер.

Лякин, телбирлер афыдан,
Кенди башына патлайджакъ.
Къырымнынъ босагъасындан
Къырымлар бир кунъ атлайджакъ!

О кунни беклеп, халкъ ишлей,
Асретлик мийине урды.
Алякъа, бирлик кенишлей,
Халкъ энди аякъкъа турды.

Не олса олсун, деп ёлгъа
Чыкъкъанлар мензильге етмей.
Араба бурула солгъа,
Ич бир шей бунгъа къар этмей.

Нидже адамлар къувулды,
Нидже халкъ ёлларда къалды.
Нидже къадынлар урулды,
Нидже-ниджелер къапалды.

Миллий арекет озъ ара
Джанланып башлай, кучъ алып.
Къырымны кырымлар сара,
Юрт къапусында токъталып.

Бир ерде кече топлашув,
Бир ерде исе, йыгылыш.
Бир ерде нефрет ве ачув,
Бир ерде лянстли кьаргъыш.

Халкъ разы тим-тик ольмеге,
Юреклер янды, тарсыкты.
Истей Къырымны корьмеге,
“Ясакъ” сезюнден халкъ быкьты.

Куреш артыкъ кергинлеше,
Нумайышлар эп чокълаша.
Меселе пек теренлеше,
Бу ишлерге алам шаша.

Халкънынъ алдына чыкъмагъа,
Зарур бу анде бир киши.
Олсун кьардаш, олсун агъа,
Эльбетте, бу миллет иши.

Халкъ олгъан сонъ, онынъ илле,
Къараманы да оладжакъ.
Бу халкъ къараманы иле
Къырымны къолгъа аладжакъ.

Миллий арекет эшкына,
Къуртамет де минди аткъа.
Чал тюшсе де башына,
Иншалла етер макъсадкъа!

Куреш кете, куреш кете.
Вира барсын халкъ къозгъала.
Бирн макъсадына ете,
Бирн яры ёлда къала.

Яры ёлда къалгъанлар да
Анда-мында ерлешелер.
Къувулудан талгъанлар да
Бир-биринен бирлешелер.

Ёлгъа чыкъкъан керп къайтмай,
“Ольсем олер къалырым, дей.
Хорланса да дердин айтмай,
“Мен Къырымны алырым,” дей.

Эй, заваллы девлет башы,
Бу инатлыкъ неге керек?

Аладжагынъ бир баш ташы,
Мермер экен сенде юрек.

Эй, заваллы девлет башы,
Бу инатлыкъ неге керек?
Халкънынъ тѣккен бу козь яшы,
Иритеджек бинъ-бир юрек.

Энди бильдик юрегинъни,
Хаснесликтен къаткъан экен.
О заваллы ананъ сени,
Таш юрекли тапкъан экен.

Азмы, чокъмы, бу бир халкътыр,
Инатлыкънынъ сонъу бармы?
Ер саибн Буюк Акътыр,
Сен беллейсинъ укумдармы?

Укумдарлыкъ кетер эльден,
Бир козь ташла сен этрафкъа.
Къуртулыш ёкъ сонъ эджельден,
Кирерсинъ къара топракъкъа.

Разылыкъ бер озь къолунънен,
Къайтсын бу халкъ тувгъан Ильге.
Кетип олар озь ёлуен,
Етсинлер ки, шу мензильге.

Саибинн беклей топракъ,
Беклей багъча ве кенъ багълар.
Беклей халкъны эр бир чокъракъ,
Беклей эфсанели дагълар.

Беклей ялы бойларынынъ
Тик жапплары, къаялары.
Беклей къырым тойларынынъ
Давуллы шенъ авалары.

Ич шубе ёкъ, халкъ къайтаджакъ,
Ольсе де эм, тирельсе де.
Сонъ сезюнн о айтаджакъ,
Къайта-къайта сюрюльсе де!

Къырым – Къырым олур экеч,
Бу халкъ санъа авушаджакъ.
Куню келир, халкъ эрте-кеч,
Ватанына къавушаджакъ!

Къайтув

Къайтув, къайтув... Бу дерт олды...
Юреклерни сарды адджы,
Ёллар, излер къырым толды,
Булунмады бир иляджы.

“Дюня мердивендир, дейлер,
Кими энер, кими минер”.
Москвадан бизимкилер
Къайталар корип чокъ унер.

Горбачёвнынъ иши фена,
Укумдарлыкъ кете эльден.
Меркезком алевенз яна,
Девлет сёкюле темельден.

Алынны кимге айтырсынъ
Бойле къарышыкъ заманда.
Кимден джыллы сёз алырсынъ,
“Ит итни танымагъанда”.

Сагъ олсун Кугультиновлар,
Олжаслар ве Шахановлар.
Халкъ акъкында чокъ айттылар
Юсек минберлерден олар.

Халкъ зыкындан эгильген Баш,
Истемеден къапу ачты,
Юреклерден яваш-яваш,
Элли йыллыкъ къоркъу къачты.

Къоркъу къачты, деймиз амма,
Къоркъу кетти, зорлукъ кельди.
Халкъ башына тама-тама,
Къуванч дегиль, хорлукъ кельди.

Къырым реберлери бизни,
Омюр-билля кутьмедилер.
Кутьмеген сонъ, эпимизни,
Бир “ша”гъа да сюртмедилер.

Мен ич бойле беллемедим,
Афу этинъ, бу акъкъикъат.
Рус бойледир, деп билъмедим.
Шимди эттим бунъа дикъкъат.

Та Джингизхан девиринден
Мийинъизни къурт кемирген.
Забитлерининъ эмиринден
Чокъ тизимлер девирильген.

Чокъ халкъларгъа, миллетлерге,
Агъа олып кельдинъиз сиз.
Керек олса, чет эллерге
Давур салып кирдинъиз сиз.

Элли йылдыр Къырымдан да
Ерли халкъны сюргеннинъиз.
Элли йылдыр бу адада
Аят зевкъы сюргеннинъиз.

Шимди кене утанмадан
Бизге къаршы чыкъасынъыз.
Нефретининъ юталмадан
Йылан киби чакъасынъыз.

Тешвикъатлар мийинъизни
Темелинден кутюрлеген.
Акъылынъыз, фикринъизни
Инсафсызджа пусюрлеген.

Не оладжакъ, бир авуч халкъ
Эвлерине къайтып кельсе?
Алып о да мусавий акъ
Озь юртунда ойнап кульсе?

Не оладжакъ, саф голлерден
Араретли халкъ сув ичсе?
Мис къокъулы о гуллерден
Къырым да бир къокълап кечсе?

Бу топракынынъ гуллерини
Асырларджа къокъладылар.
Онынъ чебер эллерини
Макътап-макътап ёкъладылар.

Бу эллерининъ мешур эткен
Багъ-багъчасы, мейвалары,
Узакъларгъа намы кеткен
Бералары, айвалары,

О кьокьулы тютюнлери,
Кирезлери, ашлыкълары,
Адамызнынъ бутюн ери –
Дагълары ве ташлыкълары.

Омюр-билля кьонакъ эди
Кельгенлерге, кеткенлерге.
Сонъки локьмасыны берди
Мында догъып оськенлерге.

Эм азлыкьта, эм чокьлукьта
Чокь миллетнен таныштым мен,
Ачлыкьта ве эм токълукьта
Бинъ-бир халкънен кьонуштым мен.

Бизим кьырым халкъы киби
Миллетсевер халкъ корьмедим,
Бунынъ догъру экенини
Исбат этип ич юрьмедим.

Дженктен эвель окьур эдик
Бир мектепте, бир сыныфта.
Гульчемберлер токьур эдик
Руслар иле олып сафта.

Акьшам олса тюшер эдик
“Краковьяк” оюнына,
Сонъ „Къайтарма” төшер эдик
Асылгъандже кьыз бойнунъа.

“Кацап демей”, “Хохол” демей,
Яшадикъ биз дженктен эвель.
Арамыздан “Ёкъ ол”, демей,
Яшадикъ биз котермей эль.

Руслар бизни бегендилер,
Биз де “йигит” олып юрдик.
Бизнен яшап эглендилер,
Юртумызда сефа сюрдик.

Шимди бир шей анълашылмай,
Къайтувгъа ким аякъ чала?
Руслар нечюн кьырым корьсе,
Кьолларына таякъ ала?

Анъламакънынъ чареси ёкъ,
Нечюн бойле алгъа къалдыкъ?
Нечюн кьолгъа аламыз окь,
Нечюн бизлер душман олдыкъ?

Бу реберлик кимден чыкъа,
Буны кимсе ачыкъ айтмай.
Достлугьымыз кимни сыкъа,
Кимнинъ юрегине ятмай?

Ёкъса, такьдир халкъымызынынъ
Язысыны яздымы шай?
Бу ал бизим акькъымызынынъ
Эльден кеткенине ошай...

Ойле олса, кьырымларгъа
Эндиден сонъ не япмалы?
Халкъ кельди тек шу кьараргъа:
Тез-тез Ватангъа къайтамалы!

Шунынъ ичюн чыкъты ёлгъа,
Парасыз да, паралы да.
Бакьмай олар сагъгъа, солгъа,
Чюнки, юрек яралы да...

Паралылар эвлер тапты,
Гузель ерлешкенлер олды.
Тышта къалгъан чадыр япты,
Ер төлелер адам толды.

Багровджылар эп сорайлар:
“Бу кьырымлар кельди къайдан?
Олар мында не арайлар,
Эписини тез-тез айдань!”

Не къанун бар, не “данй” бар.
Кимге кьырым ялвараджакъ?
Кимге этсин о итибар,
Кимге, нечюн о бараджакъ?

Багровджылар топракъ бермей.
Эв кьурмакънынъ чареси ёкъ.
Басып алсанъ баскъынды, дей,
Тынч турмакънынъ чареси ёкъ.

Бир ибаре бар оларда,
“Кельген еринизге кыйтынь!”
Сизни беклеген ёкъ мында,
Землякларнынъызга айтынь!”

Халкъ анълады, Къырым джайган,
Кимсе оны мында кутмей.
Руслар эркин къанат джайгъан
Къырымлынъны кимсе “сюртмей”.

Ярым асыр, бу сакинлер,
Къырым корьмейип юргенлер.
Руслар иле Украинлер,
Мында яшап, зевкъ сюртенлер.

Олар билъген къырымны тек,
Мектеплерден, китаплардан.
“Къырым душман”, “къырым тентек”
Быкъкъан олар пис лафлардан.

Элли йылда эки несиля
Текмилледни аразмызны.
Олар алды бойле тасиль,
Ич бильмейлер яразмызны.

Мусульманлыкъ алеминде
Энь гунях шей кин тутмактыр.
Зор вакъытта, тар кунюнде,
Бир-биринъни унутмактыр.

Етер энди кин тутмагъа,
Джингизханлар чокътан ёктыр.
Вакъыт кельди унутмагъа,
Юзлевлерден гонюлю токтыр.

Чокътан кечти Ханлыкъларнынъ
Ат ойнаткъан заманлары.
Къошуларда Къалмыкъларнынъ
Аскъан этли къазанлары.

Къарачайлар, балкъарларнынъ
Дервизагъа кельгенлери,
Ханлыкътаки бар халкъларнынъ
Бирге ойнап кульгенлери...

Казакларнынъ койге кирип
Зув-шамата сачкъанлары,
Къызлармызны илиндирип,
Атнен алып къачкъанлары.

Джыйынарда ойлап-ойлап,
Яш къызларнынъ чынълашкъаны,
Озь арасы йигит сайлап,
Асретликтен джылашкъаны.

Булар тарих олды энди,
Анъмагъа да ёктыр аджет.
Аятымыз чокъ тюрленди,
Не ишлейик, бойле адет...

Демек, енъди меденнет,
Демек, халкълар меденийлер.
Къальбде олса яхшы ниет,
Ич шубе ёкъ, достлукъ енъер!

Къана, кыйда меденнет,
Кыйда бу дост, сербест халкълар?
Руснедай бир Мемлекет,
Бу хусурны къачан акълар?

Манъа айып буны язмакъ,
Кучюк халкълар бунъа пек зар.
Къачан биз де булурмыз акъ,
Къачан Девлет буны анълар?

Билип турды халкъ еринден
Ана юрткъа дёнеджегин,
Акимнет минберинден
Чокъкъа бармай энеджегин.

Къартлар, яшлар, бала-чагъа
Тёкюльдилер Юрткъа таба,
Танылмады къарлаш, агъа,
Айырылды сой-акъраба.

Макъсат – Ана Юрткъа кирмек,
Рухсет олса, олмаса да.
Топракъ алып эв тиклемек,
Джепте пара къалмаса да.

Дерслерде, төпслерде,
Бир авуч ер алып олар,
Къурулгъан ер телелерде
Къар астында къалып олар,

Чадыр шеэрлери къурып,
Негиз къазып башладылар,
Невбетлерде гедже турып,
Къырымгъа ав ташладылар.

Меджлис бу сой бош ерлернинъ
Лягъувына къол узатты.
Бу ал бутюн реберлернинъ
Юрегини буз-бузлатты.

Кене башлап кетти куреш,
Халкъ мулъкюнден марум къалды.
Дувлагъан къурт киби дост-эш
Къырымны пск сарып алды.

Кавказ, Херсон, Краснодар
Ёлларында халкъ чапкъалай.
Къырымлыгъа ёл олды тар,
Кери къайтмакъ дегиль къолай.

„Къайда кетсе, кетсин олар
Тек Къырымгъа ерлешмесин.
Яшамагъа о ер тапар,
Тек бир ерде бирлешмесин.

Нечюн сюрдик биз оларны,
Кене кутип алмакъчюнми?
Акътарылгъан мезарларны
Озь ерине салмакъчюнми?

Ёкъ, бу топракъ – бизим топракъ.
Къара денъиз – бизим денъиз!
Къырым ичюн ёкътыр отракъ,
Бизге не десенъиз, денъиз!“

Бойле тюшюнджелер, ойлар.
Бийлеп алды реберлерни.
Бойле фкир ве шпарлар
Къаппап алды эр бир ерни.

Гъарип къырым не эйлесин,
„Хош кельдинъиз“ деген ёкътыр.
Кимге джошып сыр сёйлесин,
Айталмайджакъ дерти чокътыр.

Кенди ватанында сорап,
Селям берген тапылмаса,
Къайда барса чаре арап,
Онъа къапу ачылмаса,

Баба-деде эвлеринде
Кельмешеклер яшасалар,
Ёски Къырым койлеринде
Берекетни ашасалар,

Биз сизлерни таныймаймыз,
Мында догъдыкъ, бу ерлимиз.
Тилинъизни аяламаймыз
Сиз койлю, биз шеэрлимиз,

Деп чыкъсалар эр адымда
Кельмешеклер сия алып,
Алидженап макъсадынъда,
Эр ишинъе аякъ чалып,

Насыл этер ерлеширсинъ,
Бир кичкене эвчик салып?
Насыл этер бирлеширсинъ,
Бир-биринънен мында къалып?

Къырымлылар ойле дегиль,
Олар тутып эв алмайлар.
Олмаса да яшав енгиль,
Бедава эв салмайлар.

Мына нечюн талап эте,
Къырымларнынъ анлеси.
Къайтув ичюн куреш кете,
Эп кенишлей даиреси.

Биринджи халкъ акъымыны
Кене вагонларгъа юклеп,
Оларнынъ бир такъымыны
Херсон бетлерге етеклеп,

Базысыны Тамань бетке,
Мал сюрюси киби айдап,
Сачып ташлап чевре-четке,
Ач къашкъырлар тюшкен къойдай.

Кене айдап башладылар
Къырым къапусындан тышкъа,
Эрзакъсыз ач ташладылар,
Келесяткъан къара къышкъа.

Бу тедбирлер токътаталмай,
Халкънынъ бойле акъышыны.
О токътатыр, кечке къалмай,
Девлстнинъ терс бакъышыны.

Халкъ тек буны умят эте,
Умятинден пльхам ала.
Чаре булгъан кочип кете,
Яваш-яваш темель сала.

Бульдозерлер бу темельни
Сабагъадже тюзлеп ташлай.
Алып къолгъа халкъ эмельни,
Къайта-къайта къурып башлай.

Докъсан дёртке къадар бойле,
Олар йыкъты, бизлер къурдыкъ.
Инатландыкъ, сабыр иле,
Бинъ йыкъылып кене турдыкъ.

Эджель сткен ёлда ольди,
Ольди сабыр этмегенлер.
Самолётта, къолда ольди,
Къырымына етмегенлер.

Янып, куйип, алмакъчюн ер,
Къысметини бешке больди.
Мамут киби къараман эр,
Бензин къуйып янып ольди.

Сайсакъ, бойле бинълеп чыкъар,
Къурбан кеткен инсанлардан.
„Атеш тюшкен ерни якъар“,
Къуртар бизни бу аллардан.

Бойле вахипийликлер айтсакъ,
Эр бир ерни къаплап алды.
Къайда къырым аякъ басса,
Анда къанлы излер къалды.

Ватаным, деп къырымлылар,
Огърай бойле мушкюль алгъа.
Бу аркет мытлакъ токътар,
Беллей олар тынса далгъа.

Лякин, далгъа ич тынмады,
Буны бутюн алем бильди.
Къырым бунъа бойсунмады,
Арекет эп алевленди.

Этни тенден айырмакънынъ
Чареси ич олмагъанын,
Буны бильмей, бир ахмакънынъ
Дюньямызда къалмагъанын,

Анъламагъан чокъ рсберлер
Рус халкъыны огге сюрп,
Беляларгъа ёл бердилер,
Къырымлыны душман корип,

Халкънынъ бойле япкъаныны,
Бир сойлары къабул этмей.
Къырым, деп шай чапкъаныны,
Акъылсызлыкъ белясы, дей.

Олар беллей, бойле кетмез,
Девлет мытлакъ ярдым этер.
Беш-алты йыл кечер-кечмез,
Халкъ неvbетнен кочер, кетер.

Бойле олса, эр кес разы,
Чекишювлер кимге керек?
Чокъу кетти, къалды азы,
Деп отурсакъ беклеерск.

Бунынъ сонъу не оладжакъ,
Алдатмазмы бизни Девлет?
Халкътан айрылып къаладжакъ,
Бар бакъайым, сонъ сабыр эт...

Серсемлетти бутюн халкъны,
Бойле чешит ой-хаяллар.
Кийин къаракуль къалпакъны
“Чокъ алдандыкъ биз акъайлар”.

Деп кене де чыкъты ёлгъа,
Асретликтен ичи янгъан.
Къазмасыны алып къолгъа,
Темель къазды пек даянгъан.

Бельки бойле этмез эди,
Халкъ ишанчинен къайткъан олса,
Сюрю-сюрю кетмез эди,
Девлет бир шей айткъан олса...

Не ишанч бар, не умул бар,
Девлет яхшы бир сёз айтмай.
Шунынъчюн кеткен къырымлар
Ольдюрсенъ де керн къайтмай.

Не эв бере, не ер бере,
Не колхоздан о иш бере.
Ичлеринде къара ниет,
Дейлер: къырым къайтсын керн.

Бу ниетлер аля бугунъ,
Инанмакъ зор, укюм сюре.
Кельмешеклер о кунъ, бу кунъ,
Бу укюмнен аят коре.

Лякин къырым токътамады,
Къайтув онынъ хас макъсады.
О кимсеге окъталмады,
Ачлыкъ чекти, эв ясады.

Бойледже халкъ сед чекмекте
Къаршы чыкъкъан кельмешекке.
Яваш-яваш о кочмекте,
Анда-мында ерлешмекте.

Бир белямыз къалса, о да,
Халкъ болунди, чокъ къырылды.
Къалды къырым анда-мында,
Сой-сопундан айырылды.

Озбекистан, Таджикистан,
Краснодар улькесинде,
Айырылдыкъ сой-соп, досттан,
Торунларнынъ гуръ сесинден.

Эмин олунъ, азиз достлар,
Инанынъыз Танъры-Акъкъа.
Къайтмакъ ичюн къырымлылар
Ярдым керек къалгъан халкъкъа.

Чюнки сюргюн ерлеринде,
Къалды къартлар, бичарелер,
Къайтсын десек койлерине
Мытлакъ керек бир чарелер.

Шукюр, шимди ачыкъ ёллар,
Девир салды бу алларгъа.
Къайгъырмасакъ, бенъзэр олар,
Добруджалы къырымларгъа.

Биз бу къадар зульметтен сонъ,
Эсимизни топламасакъ,
Бугъавларны терк эткен сонъ,
Ана Юрткъа топлаймасакъ,

Ким оламыз бизлер аслы,
Мераметтен четте турсакъ?
Къопайсырал учъ-беш къатлы,
Тенекели эвлер къурсакъ?

Васнетини айтамайып,
Эвлядына асрет юрьсе,
Ватанына къайтамайып,
Сюргюнликте янып-куйсе,

Ким оламыз, къартбабасы
Торунларны коралмаса,
Уйкен агъа ве абасы
Ян-янаша юралмаса,

Гульдай сарарып солсалар,
Ватанына къайталмайып,
Гъурбетликте козь юмсалар,
Озь дертини айталмайып,

Кимге керек хоразланып,
Ат ойнатып юрген затлар?
Ханнийлердай пек назланып,
“Татаркам” деп юрген ятлар?

Эр шейнинъ бар, башы, сонъу,
Нефиснинъ де къарары бар.
Тыялмасанъ нефисинъни,
Корюнмез чокъ зарары бар.

Шунынъ ичюн, шукюр этип,
Аркъамызгъа бир къарайыкъ.
Къалганларны къолдан этип,
Урь Ватангъа къайтарайыкъ!

Яхшы-яман, къарт-яш демей,
Биз бир ерге топланмасакъ,
Бир-бирмизни ич кунълемей,
Эсимизни топламасакъ,

Миллетим, деп бир-бирмизни.
Атешлерден къуртармасакъ,
Баба-деделеримизнинъ
Адетлерин куталмасакъ,

Корюшкенде гонъюль толып,
Хатир сорап къол алмасакъ,
Башкъаларгъа унер олып,
Къучакълашып сорапмасакъ.

Озюмизге керекмесек,
Айтынъыз, кимге керекмиз?
Урлукъны бугунъ эмесек,
Биз къуругъан бир терекмиз!

Тек севгиде, тек Бирликте,
Джультенн биз аладжакъмыз.
Тек тынч аят ве урлюкте,
Миллет олып къаладжакъмыз!

* * *

Къуртаметнинъ такъдирини,
Беш йыл кетти, кимсе бильмей.
Сорап онынъ хатирини
Лагеръге де кимсе кельмей.

Ким келелжек къулач ачып,
Онъа энди бу чагъында?
Анай олып бир обачыкъ,
Ятмакъта Марий дагъында.

Эшелондан о къалгъанда,
Къальбинде Рыскты – аш эди.
Бу белягъа огърагъанда,
О къырджыман бир яш эди.

Шимди кельди о къыркъ бешке.
Акъылы-фикри еринде.
Эльбет, мухтадж о дост-эшке,
Бу янъгъызыкъ кунълеринде.

Къуртамет те олды азат,
Миллионларнен берабер.
Он беш йыл о, чекти азап,
Алмай кимседен бир хабер.

Алып келип Самаркъандкъа,
Сонъки мензильге еттилер.
Эки “конвой” коменданткъа
“Татарны” теслим эттилер.

Бундан сонъ о тынч яшады,
Бир гузель тапты, эвленди.
Тапкъаныны о ашады,
Аилесинен эгленди.

Башкъа къуванч ёкътыр онда.
Тили къыскъа, гонъюлю къырыкъ.
Чыкып юрмей анда-мында,
Бу яшавда коръмей ярыкъ.

Эр кес киби, куню кельди,
Савулмаз дерт тутты оны.
Бир кунъ саба кетти эльден,
Къара топракъ ютты оны.

Огълу Асан ве яш ана,
Къалдылар “Арыкъ чешмеде”.
Яшай олар яна-яна,
Юререк Къырым пешинден.

Ойле-бойле кечти йыллар,
Ана, бала етиштилер.
Къайтув девиринде олар,
Халкънен бирге чекиштилер.

Нелер чекти, нелер корьди
Олар мында авушкъандже.
Баба ёлунен о юрьди
Ана Юрткъа къавушкъандже.

Сабыр этинъ бираз созсам,
Юрегим дей: Токъта, токъта.
Бир къач бейит даа язсам,
Къоюладжакъ сонъки нокъта.

Къайтув заманында аслы
Бал бардакъкъа далгъанлар бар.
Лякин, олар унутмасын
Сюргюнликте къалгъанлар бар.

Сувгъа ташлап ав-къармакъны
Огге чапып чыкъкъанлар бар.
Бир агъызгъа беш пармакъны
Бир кереден тыкъкъанлар бар.

Не вазифе сынап айтсанъ
Онъа разы оладжакъ бар.
Бир дюньяны багъышласанъ
Ачкъозленип аладжакъ бар.

Зыпкъынлыкънен, чапкъынлыкънен
Аят зевкъы сюргенлер бар.
Козюн юмып, саткъынлыкънен
Инсаным, деп юргенлер бар.

Бойлелери бизим халкъта
Аз олса да вира арта.
Олар эвде ве сокъакъта
Юзюмизни пек къызарта.

Бойлелери халкъымызнынъ
Бирлигине аякъ чала.
Джойгъан миллий акъкъымызнынъ
Къайтмасына ыргъакъ сала.

Бу ал бизге келише, деп,
Халкъымызны чанъгъыткъан бар.
Бирлешкенимизни кунълеп,
Халкъымызны дагъыткъан бар.

Буны анъламагъан ребер
Халкъ ишинде чалышалмаз.
Чалышса да, бойле, эгер,
Миллетинден алгъыш алмаз.

Бойле аллар бизим халкъта
Эвеллери олмаз эди.
Кимерде бир меркез якъта
Расткельсе де пек аз эди.

Шимди нсе, эр бир анъда
Бойле аллар чокъча ола.
Бир-биримизни ашагъанда
Душманлар бол нефес ала.

Бизде сюрюнликтен эвель
Къапу килитленмез эди.
Тийсетмеге бир шейге эль
Кимсе ниетленмез эди.

Ич бир адам, ана-баба
Хатирини йыкъмаз эди,
Дува этмегендже саба
Босагъадан чыкъмаз эди.

Буюклерни севип, сайып,
Урьмет этип яшар эдик.
Намуссызлыкъ эди айып,
Джер-джемаат шашар эдик.

"Алем масхарасы" деген
Сёзьден яшлар къачар эди.
Севгисине садыкъ юрген,
Бахт къапусын ачар эди.

Бойле чиркин адетлерни
Ким огретти санъа, халкъым?
Деп сормагъа, ят дертлерни,
Бар беллейим бугунъ акъкъым.

Не исе де, халкъ топланса,
Догъмуш Ильде Бирлик енъер!
Ят унсурлар, юрек янса,
Бирлей-бирлей „тахттан“ энер.

Бу дюньяда такъдир бизге
Багъышлагъан ойле бир Ер,
Деген ки о эпимизге:
Яшасын ве зевкъ сюрсинлер!

Эалиге чеврильген халкъ
Ексан олур, джояр кучюн.
Девлетчилик лязим мытлакъ,
Халкъны сакълап къалмакъ ичюн.

Девлетчилик тизмек ичюн,
Халкъны чокълаштырмакъ лязим.
Буны джандан сезмек ичюн,
Бир-биринъе эт сен таъзим.

Чокълукънен де олмазсынъ пек
Кучлю Девлет саибн сен.
Дипломатлыкъ, акъыл керек,
Шорбаджы олмакъ истесенъ.

Ойле исе, келинъ, достлар,
Яшайыкъ ве зевкъ сюрейик.
Арамызда бар хусурлар,
Оларгъа ёл косътерейик!

Топланмаса халкъ бир ерге,
Бу ишлер ярым къаладжакъ.
Сен истесенъ чыкъ минберге,
Халкъынъ гъайып оладжакъ!

Бельки кечер даа юзь йыл,
Махв олмакъ о асыр иши.
Бельки, бирев олмаз къайыл,
Лякин, будыр къырым иши.

Топланайыкъ, бизге ляйыкъ
Азиз Ватап къучагъына!
Къарылгъачдай сарылайыкъ
Бир-биримизнинъ сачагъына!

Зор олса да, къыйналсакъ да,
Бир-биримизге къол тутайыкъ.
Бинъ йыкълып, бинъ къалсакъ да,
Ана Юрткъа ёл тутайыкъ!

Дестан битти бугунъ танъда,
Ким окъуса, чокъ машалла!
Корюширмиз урь Ватанда,
Хош кунълерде, биз иншалла!

Эсинъ, еллер, эсинъ, еллер,
Коксюмизни серинлетинъ.
Сизни бельки алем динълер,
Алымызны биллип кетинъ.

Эсинъ еллер, еллер эсин,
Нур сачылсын эрамызгъа.
Дертимизни дюнья билсин,
Мельэм олунъ ярамызгъа.

Эсинъ, еллер, эсинъ, еллер,
Арасттен къуртулайыкъ.
Биз чекиштик... Чокъ несиллер
Билсин, бизге яшав ляйыкъ.

Эсинъ, еллер, беян этинъ,
Шифа кельсин дертимизге.
Белямызны алып кетинъ,
Тендюристлик керек бизге.

Узакълардан къанатланып,
Эсил келинъ, серин еллер.
Чал атлардай мырадланып,
Етил келинъ, серин еллер!

*1986–1995, март 20,
Наврез куню. Ташкент.*

СОЛМАЗ ЧЕЧЕКЛЕР

1

Танъ маали... Тав ичине бир койде,
Догълынъ, эвлят, Эсма адлы анадан.
Халкъ тельмирип урьлюк нурун сюзгенде
Бешингинъде оксюз къалдынъ бабадан.

Матем сарды эвинъизни о заман,
Ольди, бабанъ сезмей омюр дадыны,
Кёр огълудай олсун деп бир къараман,
Асан къойды ананъ сенинъ адынъны.

Сютке толу кокюслернен бу ана,
Къозум, деди бакъты сени, беследи.
Дахъкъа сайын козь эткенде о санъа
Мерум баба къыяфетин эследи.

Оксюз ольмез орселенир, кунъ корер,
Мурал этсе макъсадына о ирер.

2

Къавий йипнинъ эки уджу пектильген
Алкъаларнен бир кошеден-кошеге.
Ортасында кок кетсенден тикильген,
Къайыкъ киби ялдай Къырым бешиги.

Гъарип баба пек севине-севине,
Къургъан эди кираметли ханени.
Мында алып Асаныны элине,
Айта анай незакетнен айнеси:

«Дандини, дандини, дана ювурды,
Бу огъланны анги ана догъурды.
Не олайды, балам эгиз олайды,
Бир эвлерде даим секиз олайды...»

Къувурчыкъ сач тосунына бу ана
Бакъкъан сайын, де къувана, де яна.

3

Къара ерге алты бала сакълады,
Елинджиси Асан олды – бу кендже.

Эсма апте онъа умят багълады.
Деди, одыр таянгъычым, эгленджем.

Ана ёкътыр, баба ёкътыр къатында,
Хор ананынъ янакълары бурюшкен.
Тувгъанлары «еди дерья» артында,
Асретликтен яш башына чал тюшкен.

Не олгъайды бойле агъыр дакъкъада
Севимлисн, омюрдешн ольмесе.
Не олгъайды от юрекни якъкъанда,
Достунъ агълап, душманларынъ кульмесе.

Сабыр этти эшитсе де чокъ фиъган,
Чюнки эвле осеятыр яш фидан.

4

Инсан догъа, инсан осе кунъ-кунъден,
Инсанлардыр – инсан эткен инсанны.
Ана къальби чезильмеди дугъюмден,
Аякъланып юрюткендже Асанны.

Анасынен мыдыр-мыдыр сёйлене,
Тили татлы, тос-томалакъ бу бала.
Куннинъ бою эв-азбарда эглене,
Ёлдан кечкен охшай оны, токътала.

– Вай, бу къадар бабасына ошамакъ!
– Вай, бу бала Меметшанынъ гулю де!
Бу сёзлернен яш Асанны ошамакъ
Теспий олды кой халкъынынъ тилинде.

Окенъ чыкъса, дагъгъа-ташкъа билъдир сен,
Гонълю осер яш сабийни кульдюрсенъ.

5

Эсма апте Асанына бахт истеп,
Намазыны къылды бозмай беш вакъыт.
Учъ айларны тутмакъ гъает савап деп,
О темчитке турар эди мум якъып.

Озь чаресин озю коръди эр даим,
Юрегинде ич ёкъ эди яманлыкъ.
Къальби ачыкъ, табияты муляйим,
Истер эди тек раббиден аманлыкъ.

Не асетлик, не пахыллык кѣанында,
Кейфсиз юрди, тапкѣаныны ашады.
Гедже-куньдюз о тюшюнде, анѣында,
Тек огѣлунынь бахты ичюн яшады.

Оськен сайын киргинлеше Асаны,
Корьсенъ дерсинъ балаларнынъ арсланы.

6

Сабама бу, акѣшамма бу, ким биле,
Улькемизде эски аят авушты.
Биревлерге танъ агѣарса зевкъ иле,
Биревлерчюн кунъ эбедий кѣавушты.

Халкѣымызнынъ тирнеклиги,
Юртумызгѣ сѣнмез саф нур сачылды.
Азат халкѣлар аплесин ичинде
Кѣырымгѣ да урьлюк ѣлу ачылды.

Ана Ватан эр етимге, эвлятка,
Кѣучакъ керди, кунъ косътерди кунъсюзге.
Матем чалып, залым чаргѣа – джеллятка,
Ватан олды баба, нидже оксюзге.

Асан да шай, биллип кенди адыны,
Энди сезип башлай баба дадыны.

7

Асан догѣгѣан койнинъ багѣча-багѣлары
Нефес ала серин яйла элинен.
Чешит емиш толу ешилъ дагѣлары
Безетильген табнатнынъ элинен.

Кой устюнден бакѣып тура Кѣушкѣая,
Ашагѣыда бал армутлы чайырлар.
Кенъ дагѣларнынъ этегине янтая
Аткѣулакѣлы, мандалачлы байырлар.

Саба эрте чыкѣлы тарла тютюни
Десте-десте тарпинлерге тизиле.
Акѣшамгѣадже тютюнернинъ бутюнп
Темен-темен сырыкѣларгѣа сюзюле.

Яш Асан да ойнай мында, шенълене,
Тютюн тизген анасынэн эглене.

8

Бахт – сув дегиль, акъып кельмез чокъракътан
 Къазанылыр о эмекте, куреште.
 Зулумлыкътан азат олгъан топракъта
 Бахт кунешни нурун сача эр иште.

О къальблерде янып тургъан вакътында,
 Кучъ тюкенмез, дамарларда къайнар къан.
 Онынъ парлакъ шавлелери алтында,
 Бахт тападжакъ урлюк севген бар джан!

Ана Ватан кунешининъ нурунен,
 Тасиль коръдик чечек ачкъан Ватанда.
 Бахт ёлуна талелелер йырынен
 Еди яштан абым атты Асан да.

Талап этсенъ, талабынъа ирерсинъ,
 Окъуп илим алемине кирерсинъ.

9

Ана огълун беклей саат учкедже,
 Иштен къайтты, оджагъыны тютете.
 Джебесини къойып откъа, кечкедже
 Къаве сюзип, чорап орс, юнъ тинте.

Эгер бир кунъ эвлядыны коръмесе,
 Гонъюлини гъам-къасевет хырпалай.
 Мектебинден вакъытында кельмесе,
 Санки онынъ юрегини къурт талай.

Йыллар кечти. Асан кельди секизге,
 Тербиели, чыкъмай ана сёзюнден.
 Эм маалледе о нумюне эр кеске,
 Мектепте де оджаларнынъ козюнде.

Ана-бала – эки тамакъ, эки джан,
 Эвлеринден эп экиле эски гъам.

10

Омюр ёлу тепиз дегиль, тюз дегиль,
 Эндеклидир, учурымлы, сарп ёлдыр.
 Омюр ичюн сынъыр, алтмыш, юз дегиль,
 Табиатнынъ хазинеси пек болдыр.

Бу ёллардан кыргъа чыкмакъ истесенъ,
Илим огрен, къол зенаатынъ олсун.
Шани олып кокте учмакъ истесенъ,
Бир дегиль де, эки къанатынъ олсун.

Бу къанатлар къавийлешир куреште,
Пак виджданлы, ирадели адамда.
Ана Ватан эм окъувда, эм иште,
Кенъ ёл ачты яшларгъа эр адымда.

Эвлядына бакъып ана ич къанмай,
Севиинчинден озъ козюне инанмай.

11

Шезрлерде эм койлерде урь халкълар,
Иль эшкъына бельсендилер курешке.
Гъалебели, кучлю, ишкир йыллыкълар
Алып кельди снъишлерден-снъишке.

Бахт ёлунда къанат джайгъан колхозлар,
Махсул йыгъа, анбарлары рыкъма-рыкъ.
Къошларында догъа бинълеп къозулар,
Халкъ шенъ яшай, корьди эр кес кунъ-ярыкъ.

Багъчаларда тѣкюнтилер джыйгъанда,
Эшнтиле балаларнынъ гуръ сеси.
Асан да шай, энди мектеп чагъындан
Бу ишлерге башлап къошты иссесин.

Хош диярлар ич къальбинъде снлинмез.
Онынъ къадри балалыкъта билнимез.

12

Буюк-Дерс... Дерсинъ эки къанатлы,
Гедже-кунъдюз шырыл-шырыл акъмакъта.
Ялысында эки якълап кой халкъы
Акъшамлары леззет алып бакъмакъта.

Бир ялысын яраштырса вишнелер,
Бир ялысын эм алматыкъ, джевизлик.
Джевизлиги – дервизалар ичюн ер,
Вишнелиги – севдаларгъа джиззлик.

Ягъмурлардан дере ташып кельгенде,
Асан чыккып балаларнен зевкъ ала.
Эр адымда омюр онъа кульгенде,
Нечюн аджеп ойнамайджакъ бу бала.

Джан-Эрикнинъ чевре-чети ормандыр,
Авасы да дертлилерге дермандыр.

13

Бай эвинден хастахане япылды,
Акъырындан эки козьлю бир амам.
Клубкъа да ляйыкъ бина тапылды,
Халкъ инанды озъ бахтына бир тамам.

Чет диярдан койгс кельген экимге
Халкъ дер эди: «сиз агъа, биз кенджемиз».
Чебер къолунъ – омюр бере эр кимге,
Айрылыкъ ёкъ сизден «дохтур эмджемиз».

Шайтип къач йыл, Эсма апте, бичаре,
Тосунынынъ бахты ичюн чекишти.
Хасталанса тапайым деп бир чаре,
Аман койнинъ экинине етишти.

Достны-досттан айыргъаннынъ юзю ёкъ,
Достсыз яшап айкъыргъаннынъ озю ёкъ.

14

Къартларымыз затен эвель-эзельден
«Огълунъ болса, шох болсун» деп кельгенлер.
Къоркъмагъанлар не олюмден, эджельден,
«Шох болмаса, ёкъ болсун» деп кульгенлер.

Баба зевкъы корьмей оськен Асаннынъ
Шохлугъына шашты бутюн койдешлер.
Бир ананси омюр эткен инсанны
Тувгъан киби сарып алды дост-эшлер.

Къошуларда, оюнларда, эр иште,
Балалардан ондан устюн чыккъан ёкъ.
Акъранлары арасында куреште
Кой ичинде оны абрап, йыккъан ёкъ.

Шохлугъынынъ ёкътыр асла къарары,
Лякин тиймей ич кимсеге зарары.

Эр омюрден бир татлы йыл эснелтип,
 Мевсимлерни денъиштире мевсимлер.
 Табиат да хышымынен эль селтеп,
 Дей: инсанлар манъа боюн эгсинлер!

Табиатнынъ мераметсиз къолунен
 Силинмейджек излер биле силине.
 Лякин инсан кутъкен илим ёлунен
 Билинмейджек сырлар дахи билине.

Къайда барсанъ, Асан халкънынъ тилинде,
 Достлар келе, Эсма апте ял алмай.
 Къарты, яшы деделернинъ илинде
 Бойле йигит оськенине къаналмай.

Йигит куреш майданында таныла,
 Асан энди халкъ тилинде анъыла.

Мис япракълы джевизликте иш къайнай,
 Ешилъ мейдан бельгиленди чокъ халкъкъа.
 «Джан-Эрикке дервизагъа бир къалмай!»
 Деген илян ёлланылды эр якъкъа.

Гъурур иле Джан-Эрикнинъ халкълары
 Буюк мейдан безеттилер гъайретнен.
 Къаракульден къалпакъ кийген къартлары
 Кельгенлерни къаршылайлар урьметнен.

Ойнай къолда давулджынынъ чокъмары,
 Куреш башлай, яш-явкъадан, къолайдан.
 Пек тельмирип, коръмек истей чокълары
 Курешмеге чыкъкъан яшны алайда.

Асан эльбет озъ кучюне базана,
 Йигит шанны курешлерде къазана.

Дервизанынъ байрагъыны алмакъчюн
 Рустем кельди ат копюртуп узакътан.
 Яш курешчи намы алып къалмакъчюн
 Осман кельди достларынен чёль якътан.

Экисп де ич Асандан кылышмай,
Лякин Асан кенъ джавурун, кесментли.
О, бир вакъыт кучьсюзлернен чатышмай
Пельванлыгъы юрюшннен бес-белли.

Асан чыкты... Бельде къавий ал кыушакъ,
Гурь сачлары манълайында чубала.
Тесир этмей онъа «ыргакъ», «япалакъ»,
Тутканыны баштан ата бу бала.

Мына шайтип озь адыны акълады,
Джан-Эрикнинъ шан-шуретин сакълады.

18

Июнъ куню... Халкъны, сабий-субьянны,
Абдыратты отъкюр сесли Левитан.
Дели: къангъа богъмакъ ичюн инсанны
Дженк башлады къатилъ Гитлер гъарп якътан

Байгъуш кыушлар далларында сустылар,
Джан-Эрикни сарды кыайгъы, тюшкюнлик.
Къуртлар-къарынджалар биле пыстылар,
Ерни, кокни къаплап алды мушкюллик.

Ташты юрек нидже-нидже инсанда,
Дюнъя халкъы кыулакъ тикти эфирге.
Гонъюль берип сагълыкълашып Асан да,
Тувгъан юрттан кетти буюк сеферге.

Гъарип ана айырылды эвляттан.
Чокъ ойланды акът алмакчыю джелляттан.!

19

Агъыр куньлер... Бала-чагъа джылаша,
Коктен бомба ягъа... Ерни титрете.
Джариз душман эп илери джылыша,
Энди баскъын Москвагъа эп козь эте.

Ким унутыр шу тарихий кыыркъ бирде
Тильге кирген зор ноябрь айыны.
Чокъ кечмеден Москванынъ тюбюнде
Аман тапмай душман алды пайыны.

Мемлекетниң кърты, яшы, баласы
Москвалы батырларгъа кърал тутты.
Бойсунмады халкъның улу къраласы,
Ханн душман нефретинден кърал ютты.

Сплясыны алып къралгъа серт кърышта
Асан кирди мында ильки урушкъа.

20

Сагълам рухнен, халкъ эшкърна яшасанъ,
Эр бир снъиш кърчюнъе – кърч, рух бере.
Адий солдат шинелинен яш Асан
Урушларда эп киргинлик кърсере. .

Бир кунъ Асан муим вазифе алып,
Беш солдатнен кетти немсе тарафкъа.
План буюк... Тав янында токъталып,
Козъ ташлады джав таптагъан топраккъа.

Сюйрекленип, чалкъа ятып, кесип тель,
Сарды олар бир орманджы эвини.
Гедже мында ойнаш тапкъан эки «Тиль»
Тюшти къралгъа джыялмайып эсини.

Шу кунъден сонъ Асан полкта макъталды,
Къач керелер яраланды, сагъ къралды.

21

Кърыш геджеси... Кърорлы оджакъ башында,
Эсма апте ойгъа далгъан, юнь тарай.
Асретликтен, козълерининъ яшындан
Бенъзи солгъан, огълун беклеп ёл кърарай.

Апансыздан тасырдады пенджере,
Бу ким экен, ким геджелей келеджек?
Пек ялвара, ышмар эте бу чере,
Гуя ачып пенджерени кирежек.

Эсма апте яваш ачты кърпуны,
Кирди ичке солдат, лякин зор алы.
Аркъасындан ташлап къраллы япыны,
Деди: тышта достум ята яралы.

Эсма апте немселерден сакълап джан,
Кърорчалады эвде эки партизан.

Партизан, деп сарды койни пис итлер,
Чокъ къан акъты адамлардан тамчылап.
Къартийни де эвлен алып бандитлер
Кетирдилер дарагъачкъа къамчылап.

– Бизге бойле эмир бере герр Гитлер!
Деп къартийнинъ бойнуна йип тарттылар,
Тилъден, динден аныламагъан сзитлер
Джевиэликте халкъны йыгъып аттылар.

Динъле, Асан, азиз эвлят, сен бир анъ!
Бу мейданда адынь койге нам берди.
Къайдасынь сен, тос-томалакъ яш пельван!
Бу мейданда гъарип ананъ джан берди.

Ольди анай асретликтен куйгенде,
Огълу къанлы урушларгъа киргенде.

Партизанлар сарды койни тав якътан,
Командирни батыр, курешчи, дейлер.
Дигер отряд чыкъты дере тарафтан,
Командирге таныш экен бу ерлер.

Рустем, Осман – бу эки яш партизан,
Шу къартийде геджелеген эдилер.
Къартий ичюн джангъа-джан деп, къангъа-къан
Партизанлар бар фашистни ссрдилер.

Джан-Эрикте бу командир батырлар
Теклифинен къардаш къабри къазылды.
Баш ташында: «Сизни неспль хатырлар,
Ватан ичюн джан бергенлер!»,– ызылды.

Хатре олды койнинъ къарты-яшына,
Нелер кельди Джан-Эрикнинъ башына...

Асанлар да ана юрттан узакъта,
Фашистлерни аман бермей къувалар.
Олар дуйып озьерини тузакъта,
Урккен къашкъыр сюрюсидай зувалар.

Совет халкы, ордусынын гурь сеси
Та Берлинге стип кельди, токътамай.
Къангъа быкъкъан азат топракъ-улькеси
Энди душман чызмасынен тапталмай.

Из къалдырып Рейхстагнын ташында
Фашизмни эксан этти фуртуна.
Саф юрекли, яш къараман Асан да
Енъиш илс къайтты ана юртуна.

Бу йигитке авес эте корьгенлер,
Кокрегини яраштыра орденлер.

25

Джан-Эрикнинь оджакълары тютемей,
Сенген онынь сербест, къайнар аяты.
Багъчаларда бульбуль къушлар ич отьмей,
Халкънынь чокътан сынган къолу-къанаты.

Залымлыгъын бильдирмекчюн къатиллер,
Керосинлеп атеш берген эвлерге.
Магъазларда куйген нидже къартийлер,
Тутулганны сюрген узакъ ерлерге.

Кой ичинде адам изи къалмагъан,
Сокъакъларда кийик оттан юрюльмей.
Джеллят къолу къан тѣкювден талмагъан,
Вахшийликнинь ич сынъыры корюльмей.

Корип юрек чыдалмайджакъ о кунни,
Асан гъаст кедерленди, окюнди.

26

Къомшу «Бадем» ве «Гульпенпе» койлерде
Къалгъан бир къач къаралтыда от яна.
Акъшам ятса Асан таныш эвлерде
Саба кене Джан-Эрикни долана.

Я не ичюн доланмайджакъ, юрмейджек,
Яшлыгъында смиш джыйгъан дагъларны.
Я не ичюн ойланмайджакъ, корьмейджек,
Къол тиймеген, кийиклешкен багъларны.

Я не ичюн айланмайджакъ, кезмейджек,
Балалыкъта ойнап юрген эр якъны.
Я не ичюн о янмайджакъ, куймейджек,
Корип азиз ана яткъан топракъны.

Асан мында озь-озюне кельгендже,
Тапмай юрди гонъюль охшар эглендже.

27

Буюк-Дере ягъасында ял алып,
Джевизликке, вишнеликке козь эте.
Илле къардаш къабиринде токъталып,
Асан онынъ ташларыны тюзете.

«Бу къабирде сен ятасынъ анайым»
Динъле мени, кельдим сенинъ узрунъа.
Гъарип анам, сени къайдан алайым,
Арсланым, деп бакъар эдинъ къозунъа.

Чокъ къыйналдым, ич чыкъмадынъ къальбимден,
Азиз анам, кечеята бу яшлыкъ.
Ёкъсынъ, анам, ёкълугъынъны билдим мен,
Сенсиз манъа кок тюбюнде тарашлыкъ».

Бу сёзлернен келип къабир башына,
Юкълап къалды башын къойып ташына.

28

О тюш корьди: Джан-Эрикнинъ халкъына
Нуткъ айтмакъта бирев саллап элини.
Якъын келип, пек сакъына-сакъына,
Асан шашты, корип досту Велини.

Къуванчыннан туталмайып озюни,
О Велинен къучакълашты, сорамай.
Корип Вели онынъ яшлы козюни,
Деди: козь яш йигитлерге ярашмай.

Кучълюклерге къаршы, йигит, тим-тик тур.
Кимге керек бу козь яшы, тюшкюнлик?
Кет бар, окъу, янъы шеэр, койлер къур,
Корюле ки, сенде етмей пишкинлик.

Халкъ алдында бу сёзлерден уялып,
Асан турды юкъусындан уянып.

Асырларны юкъусындан уянтты
 Бизим улу Гаспралынынъ ады.
 Бу ад иле улькемизге танъ атты,
 Къанатланды ёкъсулларнынъ мурады.

Бу ад иле юртумызнынъ топрагъы,
 Гъыдаланды, берекетке гъаркъ олды.
 Бу ад иле койлюлернинъ отрагъы,
 Йылдан-йылгъа чечекленди, нур толды.

Бу ад иле ачты козюн факъырлар,
 Къулач керип, янъы, сербест аяткъа.
 Бу ад иле джан бердилер батырлар,
 Бойсунмайып кельмешеске, джав-яткъа.

Асан сюртип козьлерининъ яшыны,
 Эльвида, деп опыти къабир ташыны.

30

Миллет ольмез, эм ольмейджек, яшайджакъ,
 Асырларнен миллионлар анъында.
 Асангъа да бахт къапусы ачаджакъ,
 Чюнки халкъы яшай онынъ къанында.

— Адалетсиз кунъде адалетинъле,
 Сенсинъ, халкъым, манъа бабалыкъ эткен.
 Сеннинъ берген кучюнь-къуветинъ иле,
 Гъарип анам бешигимни тебреткен.

Ана юртта ильхам бердинъ, осьтюрдинъ,
 Сеннинъ ичюн «Акъ», «Къара» ёкъ, Инсан бар.
 Кунъсюзге кунъ, аят ёлу косътердинъ,
 Кокрегиинъде дерья киби инсаф бар.

Бу сёзлерни айтып Асан эр кеске,
 Джан-Эриктен кетти узакъ меркезге.

31

Нидже алим, мутехассыс джаныны
 Алып кетти бу къанлы дженк, нидже эр.
 Нидже осьмюр, нидже эвлят къаныны
 Ичти къатиль джанавардан бинъ бетер.

Дагълар, ташлар инъледип... О ялмады,
Бульбуль къушлар дал тапмады къонмагъа.
Топракъ кусти, бет-берекет къалмады,
Эль юртунда баскъынджыгъа онъмагъа.

Къушлар сусты, бар кийиклер улуды,
Фигъан къопты къатиллерге зытланып.
Буллюр сувлу нидже чокъракъ къуруды,
Огъурсыздан озь сувуны къызгъанып.

Инсан ичюн тынч омюрдир – зевкъ. аят.
Шаин олдыкъ къырылса да чокъ къанат.

32

Къартлар деген: эрте чыкъкъан ёл алып,
Буны Асан яхшы биле эльбетте.
Шунинъ ичюн турды нидже кучъ салып,
Институт къапусында небетте.

О дженклерде пишкинлешти, чокъ коръди.
Ватан ичюн къанынен ер суварды.
Шимди аят онъа къучагъын керди,
Шу аятны ешертмектир мурады.

Къуш учмагъан юдже къырлар артында,
Бош чёллерни этмек истей сувгъа гъаркъ.
Ватанымнынъ не шимали, гъарбында
Къалмасын, дей, ич бир къарыш ер къургъакъ.

Шу фикирнен Асан келип эректен,
Мейиль этти окъумагъа юректен.

33

О истей ки, ирригатор олмагъа,
Хышымларгъа къаршы чыкъмакъ эвельден.
Истемей ки, ачылмаздан солмагъа,
Япракъ қибі тѣкюльмеге серт съден.

О истей ки, севильмеге, севмеге,
Бахт ёлунда кенъ ачмагъа елькенни.
О истей ки янып-янып сѣнмеге,
Нурлатмакъчюн халкъ бахтына улькени.

О истей ки, ексан олгъан койлсрге
Къайта баштан кетирмеге шень аят.
О истей ки, чыракъ сѣнген эвлерге
Зевкълы омюр кирсин такъып кенъ къанат.

О институт багъчасыны долана,
Ким биле я, даа нелер ойлана.

34

Акъшам устю буллор чешме башында
Тура бир къыз, дерсинъ гонъюль мельэмн.
Олса-олса йнгирми бир яшында,
Бир къолунда къарындашы, къалемн.

Китап, дефтер туткъан дигер элине,
Эки янакъ – санки дерсинъ, эки нар.
Къулач сачлар саркъкъан пидже белине,
Акъ юзюнде урь аятнынъ ренки бар.

Тасвирленмез бу гузельден утанып,
Акъшамлары ай булуткъа сакълана.
Дерсинъ онъа тура коктен нур тамып,
Ер йылдызы беллей корьген, сукълана.

Бу гузельден Асан да козь алмады,
Таныш олмай эм изинден къалмады.

35

Нидже дюльбер кечти онынъ ёлундан,
Ич бирине Асан гонъюль бермеди.
Лякин тутып Асененинъ къолундан,
Ачты къальбин, чокъ сыр тутып юрмеди.

Асенедє Москвада мусафир,
Къырым кызы, экимлики огрене.
Ачыкъ гонъюль, ёкъ ичинде гизли сыр,
Земанедже яшай, окъуй, эглене.

Эки гонъюль бир-биринден айрылмаз,
Эки юрек бирге янып, сызласа.
Эки демир бир-бирине къуралмаз,
Эки уджу бир дередже кызмаса.

Иште бизим эки яшнынъ севгиси,
Дерсинъ, эки пак юрекиннъ кузьгюси.

Джан севгени – гузельдир эр гузельден,
 Аят кѳушу ич севгисиз учалмаз.
 Кѳартлар деген, бунсуз эвель-эзельден,
 Омюр далы гонджеленмез, ачалмаз.

Дюнья корип, табиятта ер тапкъан
 Эр махлюкънынъ озъ адети, джаны бар.
 Бирге ишлеп муджизелер яраткъан
 Чиркиннинъ де сыджакъ, кѳызыл кѳаны бар.

Ким кельген я, бу дюньягъа нур олып,
 Нурлу ола инсан элял эмекте.
 Гуль олсанъ да тѳкюлирсинъ сен солып,
 Лякин солмаз севги буллятор юректе.

Шайтип Асан Асененен танышты,
 Экиси де мурадына кѳавушты.

Буллятор чешме! Дегер ёкътыр ич санъа.
 Не де яхшы кѳанып-кѳанып ичмеси.
 Бахт кетирдинъ Асенеge, Асангъа,
 Киеванынъ мермер ташлы чешмеси!

Ашагъыда, акъ копюкли голюнде
 Сскириклеп балычыклар ойнайлар.
 Сейир этип кельгенлернинъ гонълюнде
 Севги яна, кѳайтышмагъа кѳыймайлар.

Буллятор чешме! Хош эзгили йырынъны,
 Даа нидже яш севдалар динълейджек.
 Буллятор чешме? Ачyp санъа сырыны
 Даа нидже яш омюрлер гуллейджек!..

Буллятор чешме! Акъсын шырлап сувлары,
 Яш севдалар ачсын санъа сырларын.

Асененинъ ёкъ анасы, бабасы,
 Экисининъ башына да дженк еткен.
 Енъиштен сонъ тапып тувгъан агъасы,
 Бабалыкъны озъ-озюне бордж эткен.

Шунынъ ичюн ич бир вакъыт Асене
Чыкъмай юрди агъасынынъ сѣзюнден.
Озь бахтына пек севине-севине
Мектюп язды яш чыбыртып козюнден.

Ильки кере агъасынынъ алдында
О озюни къабаатлым, деп сайды.
Имза чекип конвертине салды да,
Асанына бакъып-бакъып мугъайды.

Мектюп кетти учып узакъ меркезден,
Къызылкъумгъа келип етти о тезден.

39

«Агъачыгъым, афу этинъиз манъа,
Бир йигитке гонъюль бердим бу ерде.
Бојдан-посттан тыпкъы беньзей о санъа,
Дервизалар алгъан экен кимерде.

Ады Асан, догъгъан ери Джан-Эрик,
Табиаты пек келише озюме.
Диплом алсакъ сизинъ якъкъа кетерик,
Бу акънакъат, инан агъа сѣзюме.

Бир-бирмизни севдик, агъа, багъышланъ,
Сиз агъамсыз, о да омюрлик эрим.
Пек ишанам, ынджынманъыз, алгъышланъ,
Мектюбиме тез къаршылыкъ беклерим».

Бу сѣзлерни окъуп, Рустем ойланды,
Къуванчындан шу анъ башы айланды.

40

Козъюгини манълайына котерди.
Хатырлады Рустем кечкен кунълерни.
Бирлей-бирлей козь огюне кетирди
Джан-Эрикни... Анда курешкенлерни...

«Къардашыма муаббетлик косьтерген
Достум, Асан, сѣйле манъа, сенсинъми?
Билем, сени ашламадай осьтюрген
Гъарип ананъ корьмей кетти тюсюнъни.

Пек тельмирип, беклеп сени ёлундан
Козь юммады гъарип нидже гелжелер.
Мераметсиз, къанлы джеллат къолундан
Ачылмадан солды пек чокъ гонджелер...

Бу ойларнен кетс Рустем ишине,
Эм Асаннен корюшмекни тюшуне.

41

Уруштан сонъ Рустем олды къуруджы.
Эм метинли арматурджы ве ташчы.
Къызылкъумда ишлеп къач йыл буравджы,
Сонъра олды бу отрядкъа ёлбанчы.

Чыкъса адам бош къумлукъкъа, сыджакътан
Аягъында къавурула чызмасы.
Ач шакаллар улуй четтен-буджакътан,
Корьсенъ дерсинъ эсен къашкъыр бозмасы.

Къышта боран, ель сызгъыра бу ерде,
Авдарыла саксауллар тамырдан.
Барханларнынъ ортасында кимерде,
Тузлу сазлыкъ асыл ола ягъмурдан.

Мына Рустем ишлей бойле бир ильде,
Адам енъе макъсат олса гонъюльде.

42

Бу ерлерде табиятнынъ зулмундан,
Къушлар учып къанат биле къакъмагъан.
Адашкъанда керван отъкен ёлундан,
Джан чекишкен бир тамчы сув тапмагъан.

Бу бошлукълар нидже асыр ве йыллар
Бай козюнс хазна олып корюнген.
Сув къыдырып бинълеп ыргъат ве къуллар
Бай бахтычюн къызылкъумгъа комюльген.

Инсанларгъа бойсунмагъан бошлукълар
Халкъ тилинде эфсанге айлангъан.
Мамюрликтен марум топракъ, къышлакълар,
Йипсиз зульмет къазыгъына байлангъан.

Мухтадж эди олар урьлюк йырына,
Сербест Ильнинъ парлакъ, буллятор нуруна.

Келип етти мында халкънынъ гъаеси,
 Урьлюк йыры чынълай халкълар тилинде.
 Чечек ачты улу танънынъ лялеси,
 Махтумкъулы, эм Бердахнынъ илинде.

Ешерсин деп кызылкъумда отарлар,
 Буравджылар талмай бурав уралар.
 Бирге ишлеп рус, озыбек эм кырымлар,
 Халкъ бахтына сувнынъ ёлун буралар.

Шайтип Рустем, отрядынен берабер,
 Иылда бир къач артезиан къазмакъта.
 Ара тапса алайым деп бир хабер.
 Асенеге сыкъ-сыкъ мектюп язмакъта.

Бу мектюплер Асенеге рух бере,
 Асаннынъ да гонъюлини котере.

Айлар келе, йыллар кече, сезильмей,
 Пак, муаббет, раат омюр сюргенге.
 Чаларсанъ да ич яшавдан бсизильмей,
 О малюмдир аят зыкы корьгенге.

Олмаса да кызылкъумда иш енгиль,
 Бу кыйынлыкъ дегиль Рустем, Асанчюн.
 Къумлукъларны ешертмек де кучъ дегиль,
 Курешлерде пишкннлешкен инсанчюн.

Лякин дейлер: бир гуль иле яз кельмей,
 Бирдемликнен иш эшкъына джошмасанъ.
 Домналарда челик биле иримей,
 Юрегинънинъ сыджагъындан къошмасанъ.

Анджакъ бойле сагълам, сыджакъ юреклер
 Инсанларгъа омюрбилля кереклер.

Беш йыл кечти... Къолай дегиль эльбетте.
 Сагълыкълашмакъ ЭМГЕМИ-нен¹, меркезнен,
 Асан киби инженерни, чёль бетте,
 Рустемлер де беклей эди дёрткознен.

Къолда адрес: «Тахтакопюр, Булакъбаш»,
 Мал дияры – буюк Бердакъ совхозы.
 Мусафирни беклеп чыкъты дост-къардаш,
 Зияфетчюн азыр тура къой-къозу...

Вертолётта Асан учты чокъ кере,
 Лякин бу хош сефер чыкъмаз ич эстен.
 Макътап-макътап эр бир якъны косътере
 Озгъарыджы хадим УЗПЕЭМЭСТЕН²».

Севгинъ иле олсанъ эгер бахтияр,
 Къум чёлю де олур сенчюн хош дияр.

Булакъбашта бугунъ шадлыкъ, тантана,
 Атта къартлар кельдилер ауллардан.
 Кок юзюне алевленип от яна,
 Кенъ азбарда къуру саксауллардан.

Юрт къызлары ильванланып кельгенлер,
 Эслей олар Аснедай ёсманы.
 Бирге ишлеп, яшамакъчюн Рустемлер
 Чокътан энди чагъырткъанлар Османны.

Бойдан-посттан о бир тамам денъишкен.
 Козълеринде яшлыгъындан нур къалгъан.
 Госпитальде олюм иле курешкен,
 Уруштан сонъ, окъып прораб олгъан

Учь аркъадаш корюштилер юзме-юз,
 Унутылмаз къызылкъумда бу шень кузь.

¹ Москва гидромелиоратив институты.

² Озъбекстан отлакъ-суварув къуруджылыкъ тешкиляты.

Мис япракълъ джевизликлер ёкъ мында,
 Мейдан чёлынн айдынлата парлакъ ай.
 Адет олгъан, джыйыларнынъ чокъунда
 Курсеш корьмей ерли халкълар ич къайтмай.

Тазе кебап ве къавурма, чиберек
 Къокъулары сннъип кете авагъа.
 Рустем озю аякъчылыкъ этерек
 Бир йнгитини тартып чыкъты алайгъа.

Бель туткъандже олар бирден къакъышып,
 Авдарылып къум устюне тюштилер.
 Асан, Осман кулюмсиреп, бакъышып,
 Дост эшкъына бирер къаде ичтилер.

Эр кес шенъ-шад, кечке къадар эгленди,
 Бу акъшамны нурлу ай да бегенди.

Достны-досттан, анасыны эвляттан
 Айыргъаннынъ – тек вахшийлик къальбинде.
 Къушлар биле йыртыджыдан, эм яттан
 Эвлядыны сакълай къанат тюрбюнде.

Къанлы дженкиннъ тесиринден къач сенс
 Бир-бирини билъмей юрди яшдашлар.
 Тапышмагъа себеп олды Асене,
 Санки къайта догъды бу къан-къардашлар.

Къушлар сербест учсын кениш иллерде,
 Кульсин даим сабий эм келинчеклер.
 Къызылкъумда, Джан-Эрикте, эр ерде,
 Халкъ бахтычюн ачсын Солмаз чечеклер!

Асан киби нидже яшлар ве къызлар
 Эр кучьлюкни енъмек ичюн азырлар.

Асанлардай пак виджданлы Чечеклер,
 Омюрбилля гуллеп турар, ич солмаз.
 Бу къолларнынъ берген сувун ичкен ер
 Багърындаки байлыкъларда сыр къалмаз.

Асырларнен билинмеген бу сырлар
Баш эгеджек техникагъа, илимге.
Куньге пишкен, от битмеген къумлукълар,
Ортоледжек тазе, ешилъ килимге.

Асан, Рустем, эм Асене, эм Осман
Макъсадына прип кельди, ирерлер.
Халкъ эшкъына, Ватан ичюн эр заман
Атешлерге кирип кельди, кирерлер.

Къызылкъумда олар унер сачтылар,
Аятта да чечек киби ачтылар.

50

Учъ дженкявер, учевн де бир яшта,
Джан-Эрикни эп зиярет этелер.
Окъуп кърдаш къабриндеки баш ташта
Языларны, сонъ яс тутып кетелер.

Бу къабирнинъ бетин сыйпай, урьметлей,
Кенъ дагълардан эскен серин, шенъ еллер.
Гедже-куньдюз хатир хошлай, айбетлей.
Мазюн-мазюн отъкен джошкъун бульбуллер.

Окъуйыджым, афу эт сен Алиге,
Дестан битти, битмей къалды хош субет.
Азиз юртум! Яшым кельди элиге,
Элли гульден бир гульдесте къабул эт.

Эсма апте чыкъмаз ич де акълымдан,
Бинъ теменна, къартий санъа, халкъымдан.

1967 с.

ОСМАН

Орман дестаны

*«Усоьлаг» – лагерлеринде
он йыл яткан Шевкет Османов
ве дигер кырымларнын хатиресине.*

Этраф чым-чырт, серт аяздан
Чатлай орман, тереклер,
Ёллар буздан йылтырагъан,
Къушлар сускъан, сакълангъан.
Атеш яна... Этрафында
Къадын-къызлар, эркеклер
Дертлешелер, балталары
Тёмецклерге саплангъан.

Бириси дей: – Бу къанлы дженк
Башымызгъа етеджек.
Бириси дей: – Дженктен санъа
Не зарар бар, ишлей бер.
– Шукюр эт, – дей бирев четтен,
Бизден узакъ къанлы дженк,
Джан сагъ олсун, нефакъанъны
Къытып-къытып тишлей бер...

Тузлу-тузсуз, дамлы-дамсыз
Лафлар бираз созулды,
Дерсинъ дюньясыны олар
Унуттылар шу бир анъ.
Лякин орман кесерлернинъ
Кейфи бирден бозулды,
Корип атешни бригадир
Кельди къопарып фигъан!

– Я бу да не? – деди Осман, –
Не янбашлап ятасыз?
Ким чыкъарды сизни баштан,
Бунъа дейлер, саботаж!
Атеш башында ясланып
Не сафсата сатасыз?
Ким сизлерни иштен четлей,
Айтынъ, анги къабакъбаш?!

Бригадирнинъ бу сёзлери
Тепрендирди эр кесни,
Кими сусып, кими пысып,
Къыбырдандылар ерден.
Чот сакъаллы Гизатулин
Топлап шу анъ эсини,
Деди, бригадирге бакъып,
— Не истейсинъ бизлерден?

Айт бакъайым, ким ишлемей,
Багъырма сен, нафиле,
Биз девлетке нидже агъач
Ёллаймыз бит до чорта!..
Шай олмаса ким берирди
Манъа мукаяфат, сёйле,
Ким коксюме такъар эди,
Орден «Знак почёта?»

Бугунъ сувукъ, коресинъ бит,
Бурун, къулакъ чыдамай,
Токъта, бираз ял алайыкъ,
Отур сен де, якъ тютюн.
Бойле «Ташкент» корьдинъми сен,
Бизде бунъа дейлер «Рай»,
Сёзюмиз бир, нормамыз да
Олур эр кестен устюн.

Чалыкъ табиятлы Осман
Тез къыза ве тез сувуй.
Индемеди, сёз тийсе де
Онынъ татлы джанына.
— Ал бу ерден пайпагъынъны,
Олар эвде де къуруй,—
Деп отурды фуфайкалы
Мерзиенинъ янына...

* * *

Барсын олар лаф этсинлер,
Бираз гонъюль язынлар,
Биз бу ерден къанатланып,
Узакъкъа ёл алайыкъ.
Хош арзулар, хош ниетлер,
Дерья, денъиз ашсынлар,
Османнынъ яш аятынси
Бираз таныш олайыкъ.

Бу йпгитнинъ бет сымасы,
Козьлери ве буруны,
Айтып тура бир бакъкъанда
Догъма ялы боюндан.
Ёкътыр шимди онынъ мында
Не эвлят, не торуны,
Атта онынъ хаберн ёкъ,
Тувгъан, урув, союндан.

Сабий бала экенде о,
Оксюз къала анадан,
Бабасыны фотосындан
Таный алса элине.
О да вефат эткенден сонъ,
Халкъ чокъ бакъып турмадан
Теслим этелер етимни
Бир «Балалар эвине».

Осе, окъуй бала мында
Джаилликтен къуртула.
Дженк арфеси йылларында
Хызмет эте Ордуда.
Пишкнлеше о хызметте,
Садыкъ олып юртуна,
Етиштирип къайталмай тек,
Эвге арбий борджундан.

Энди Ордудан къайтмагъа
Вакъыт кельди дегенде,
Бутюн алемни сарсытты
Явнынъ кийик садасы.
Осман къырджыман чагъына
Энди келип еткенде,
Вахшийлернен къаршылашты
Дженкнинъ ильки сабасы.

Бу сабадан сонъ башланды
Феляктлер, мушкюллик,
Бу сабадан сонъ къырылды
Нидже фидан, ал гуллер.
Лякин джесюрлерде олмай
Зор дакъкъада тюшкюнлик,
Котерильди явгъа къаршы
Бутюн халкъ, саф гоньюллер.

Вахший кѣанлы чызмасынен
Басты азиз топраккѣа,
Фигъан кѣопты, Ватанымнынъ
Таш-топрагъы инъледн.
Нелер, нелер косътермеди,
Аджиз кѣалгѣан хор халкѣкѣа,
Садамызны матем тутып
Бутюн алем динъледн.

Азиз юртум бойле алгѣа,
Сыкъынтыгѣа кѣалгѣанда,
Осман куреш майданында
Еньмек ичюн этти ант.
Кѣатты уджум, хаин душман
Ювасына далгѣанда,
Керек олды генералгѣа
Пек атик бир адъютант.

Бир кунъ акъшам топлар сусып,
Дженкчилер тынч яткѣанда,
Генералгѣа чагъырдылар
Келип Османны бир анъ.
Командарм шарт токъталды,
Бегенди бир бакъкѣанда,
Тура онынъ кѣаршысында
Къувурчыкъ баш дал-фидан!

Шу кунъден сонъ бизим йигит,
Генералнен бир ерде,
Эм джебѣде, эм аркъада
Курештилер нидже ай.
Дженкнинъ кѣара, мешакъатлы
Кунълерини кимерде
Анъса Осман, шимди биле
Эти-тени кѣалтырай.

Садыкъ хызмет ве джесюрлик
Догъма онынъ кѣанында,
Душманда ёкъ ич мерамет,
Макъсады – ур, ольдюр, ал?
Лякин дженкте тек сагъ кѣалып,
Улу Енъиш танъында,
Олмакъ истер эди Осман
Озю де бир генерал.

Насип дегиль экен онъа
Бу унванны корьмеге,
Джан куйдирип джебэлерде
Дёгюшсе де тёкип кьан.
Насип дегиль экен дженкте,
Окопларда ольмеге,
Нидже сефер эджель онъа
Панджасыны узаткъан...

Бир кунъ къатты уруш вакъты
Душман сарды оларны,
Къамачавдан чыкъмакъ керек,
Олюм, къалым дакъкъасы.
Пекинсе де кунъ эвельси
Душман кесип ёлларны,
Чул тутмады, тар-мар олды,
Вахшийлернинъ алкъасы,

Пичен кибн чала къуршун,
Дженкте адам сайламай,
Авдарыла Осман ерге
Аягындан урулып.
Бу амансыз фелякетте
Ярасы да байланмай,
Эси кете, дагъ ичинде
Ятып къала бурулып.

Бу урушта чокъ акъранлар
Айырылды яш джандан,
Яралылар юкленилды,
Ё лландылар эр якъкъа.
Насыл олып о эбедий
Кетмеген бу джнандан,
Кимсе бильмей, эслоны
Кельди узакъ топракъкъа.

Бойледже о госпитальде
Деваланды, чокъ ятты,
Сафкъа къайтмакъ истесе де,
Онъа артыкъ рухсет ёкъ.
Эмекчи халкъ дженкяверге
Ярдым къолу узатты,
Орман кесерлер ичинде
Онъа бенъзегенлер чокъ.

Мына, шимди о бригадир,
Эльбет, агъыр о кунълер,
Низам-тертип гъаст къатты,
Эр кес джебѣге ишлей.
Талап этмек ичюн озюнь
Косьтермелисинъ унер,
Къанун бозмакъ – джинастлик,
Дагъда «Ишлеген тишлей».

Мына, энди ол бакъайым,
Орман кесип «генерал»,
Мына, энди ал бакъайым,
Къолгъа балта, пычкъынъны.
Мында да бар тырмашмакъчюн
Та тѣпедѣ юкск дал,
Тап бакъайым, элял хызмет
Иле кенди рыскъынъны.

Шунынъ ичюн къар ирите
Манълайынъдан акъкъан тер,
Шунынъ ичюн ишлегенде
Къайда мында ушюмек?
Орманджыда къанун бойле,
Бильмегенлер билсинлер,
Козюнъни ач, къайда мында
Ушюрим, деп тюшюнмек?

Эльбет, къыбырдамай турсанъ,
Буз кесилип къатарсынъ,
Бир къочангъа айланырсынъ
Татлы юкъугъа далсанъ,
Сонъ бир даа сен козь ачмай,
Эбедий шай ятарсынъ,
Бу да орман къануныдыр,
Эсинъде тут, ял алсанъ!

Буны Осман яхшы биле,
Ким кесильмек истер таш?
Ойнай къолда «Лучок» пычкъы,
«Бойся!» сени кенъ джайрай.
Пытакъ кесиджи Мустафа
Олды онъа аркъадаш,
Тосат-тосат балтасыны
Къаргъа сылатып къайрай.

Бир звено олып энди
Мустафанен экиси,
Орман кести, джюлялады,
Вагон юклеп джёнетти.
Мында да шай, аз олмады
Дженкке кьошкъан иссеси,
Бир ерине, нормасыны,
О данма беш этти.

Бойледже о, ишлеп къач ай,
Танытты озь-озюни,
«Леспромхоз» адындан да.
Алды сыкъ-сыкъ мукаяфат.
Аягъынынъ агърысындан
Юммагъанда козюни,
Эр анъ булунды янында
Садыкъ досту Мустафа.

О да яратанып кельген
Бу дияргъа якъында,
Карпат дагъларында дельген
Къуршун омуз башыны.
Не сёйлерсинъ, бойле йигит,
Кой баласы акъкъында,
Даа шимди толдурадjackъ
О он докъуз яшыны.

Дагъ ишинде енгили ёкъ,
Илле терек пытамакъ...
Пытагъан сонъ ташып оны,
Шарттыр атеште якъмакъ.
Мында ойле адет ёкъ ки,
Биревге иш сылтамакъ,
Къолда балтанъ ойнамаса,
Итессинъ сен беште кълкъ.

Беште турмакъ кыйын дегиль,
– Норма?– деген къанун бар,
Онынъ иле нефес ала,
Ишлей, яшай халкъ мында.
Эписининъ сезильмекте
Гонълюндеки ифтихар,
Кимсе бош-богъазлыкъ этмей
Ич бир кимсе акъкъында.

Аркъадапнынъ ишкир олса,
Ишлемек де бир сефа,
Осман гъает мемнюн онынъ
Табнаты, ишинден.
Хызметтен сонъ, акъшам чыкъса,
Чамлыкъ бетке Мустафа,
Леспромхоз къызлары да,
Къалмай онынъ пешинден.

Эки бойдакъ бир сой урба
Кийип чыкъа кимерде,
Гармошка ве частушкалар
Яры геджеден аша.
Бойле мунт Марийстан
Днярында эр ерде,
Истер-истемез бу генчлер
Бир-бирине саташа.

Не чаре бар, «Яшлыкъ башкъа
Эки кельмез, бир келир,»
Шаранткъа бакъсанъ, «Акъкъан
Сувлар керн къайтмайджакъ.»
Кунълер кече мушкюлликте,
Оны чеккенлер биilir,
Бугунъ айтыладжакъ йырны,
Бельки ярын айтмайджакъ.

Бутюн халкъта бир тюшюндже:
Тез-тез душманны озмек!
Мумкюн олса, яринки иш
Бугунъ эда этильсин.
Къайда шимди ашап, ичмек,
Ойнап, кулип ве кезмек,
Бутюн макъсат – эр бир эвге
Парлакъ нурлар сепильсин!

Бу макъсаднен ишлей эр кес,
Ишлей бутюн мемлекет,
Гъалебени коръмек ичюн,
Тельмирскте эр юрек.
Яшлыкъ чагъы... Эй, Ватаным,
Сен оларгъа афу эт,
Ишке гъайрет къошмакъ ичюн
Бираз шенълукъ де керек.

Кунеш бираз котерильди,
 Аяз къайтты нур ичип,
 Тереклерден асылгъан къар
 Топ-топ ерге тѣкюле.
 «Ташкент» башында Осман да,
 Шакъасындан вазгечип,
 Турды еринден, череси
 Де бозара, де куле.

Онъа бакъып, зий-чув олып,
 Къалкъты эр кес аякъкъа,
 Атеш сѣнди кусевленип,
 Къалды ондан куллю из.
 Осман деди, давуш къатып,
 Манъа бакъынъ бир дакъкъа,
 Бугунъ норма: секиз, ноль бир!
 Буны яхшы билсинъиз!»

Бу сѣз чокътан синъип къалгъан
 Юрегине оларнынъ,
 Кутюклерден балталарны
 Тартып-тартып алдылар.
 Ишчи ери таинленген
 Дагъдзы звеноларнынъ,
 Шаматалап кениш орман
 Багъырына далдылар.

Орман инълей пычкъыларнынъ,
 Балталарнынъ сесинден,
 Нидже терек шарт кесилип,
 Шыпырыла акъ ерге.
 Пыталгъан сонъ чыкъаралар
 Тыгъыртып къар ичинден,
 Сонъра вагон-вагон юклев,
 Ёллайлар чокъ ерлерге.

Агъач керек, баскъынджынынъ
 Ёлларыны бурмагъа,
 Агъач керек, ернен эксан
 Олгъан эр бир шеэрге!
 Агъач керек патлатылгъан
 Копюрлерни къурмагъа,
 Шахталарны тиклемеге,
 Кульге дѣнген койлерге!

Буны яхшы анълай бизим
Шанлы орман кесерлер,
Бир-бирине къол узатып,
Ишлейлер кучь еткендже.
Эгер олар вазифени
Бир кунь беджермеселер,
Бригаданынь бир адамы
Эвге къайтмай кечкедже.

Бригадагъа бу адетни
Осман огретти чокътан,
Яхшы ишлей, сёз эшитмей,
Яхшы къазана олар.
Къатты низам, бирдемликле,
Барны этелер ёкътан,
Иште тек озь кучьлерине
Эльбет базана олар,

Бош-богъазлыкъ, сылтавджылыкъ,
Кечмей мында ич бир анъ,
Эки адамгъа къолаймы,
Бермек секиз физметр.
Толмай къалса норманъ, эгер,
Етип кельгендже Осман,
Энъ эйнеси дагъгъа кир де,
Етмегенни кес-кетир.

Ишлей олар ярышлашып,
Ишлейлер тиз сыдырып,
Кетти бутюн леспромхозгъа
«Асманов»лар усулы.
Тар демирёл бою келе
«Кукушка»лар сызгырып,
Гедже демей, ташый олар,
Мамюр орман «махсулы».

Осман келе эр звено,
Эр адамнынъ янына,
Элиндеки балтачыкънен
Кейфиетни тешкере.
Эгер бир иш келишмесе,
Ич ятмаса джанына,
Бир куньде о къайтып келир,
Бир дегиль де беш кере.

Сонъ вакъытта Мустафагъа
Сыкъча келе, токътала,
Не ичкюндир, мында оны
Тылсымлагъан къувет бар.
Онынъ иле ишлеген кыыз –
Раянеге окътала,
Ерли-ерсиз шакълалары
Къызынынъ гонълюн якълалар.

Орман кызы – Раянеге
Кыыз, десенъ де яраша,
Къалпагъына сыгъмай онынъ
Къувурчыкъ гурь сачлары.
Онынъ нурлу акъ юзюне
Бакъкъан козьлер къамаша,
Кунълшшелер бир-биринен
Леспромхоз яшлары.

Нидже айлар Мустафанен
Ишлей олар берабер,
Корьсенъ, дерсинъ, бу гузель кыыз,
Онынъ догъмуш абасы.
Шу кунълерде апансызлан
Алды фена бир хабер,
Юрту янгъан, эляк олгъан,
Къызынынъ ана-бабасы.

Осман чыдап оламады,
Чыкъты къызынынъ огюне,
Насыл этер, сёз къошарсынъ
Багъры янгъан яш джангъа?
Онъа мукъайт янашмасанъ,
Шевкъ сачмасанъ гонълюне,
Окюнчли сес-садасы
Яйрар бутюн джангъа.

Кыыз ёлланма иле кельген
Дженк якълардан ормангъа,
Акъылына кетирмеген
Яс багъламакъ къарадан.
Азырланыр эди тезден
Койлеринне бармагъа,
Энди догъмушлары ёкътыр,
Юрек сызлай ярадан.

Раянснинъ бенъзи солды,
Чырайы пек тюрленди,
Ойланды ки, сѣнди чыракъ
Онынъ бахыт ёлунда.
Чаре тапып насыл барсын
Койлерине о энли,
Сед чекильди, тувгъан ери
Инълей душман къолунда.

Чекильмесин анзарлар,
Тѣкюльмесин козь яшлар!
Осман истей юрегини
Ачмакъ темиз бу къызгъа.
Чокътан онынъ гонъюлинде
Терен сакълы севги бар,
Ана, баба урьметине
Садыкъ бу саф «Йылдызгъа».

Кечти кунълер Раянснинъ
Юрегини яралап,
Къайда барсын. кимге айтсын,
Дертлерини дживан къыз.
Бу тюшкюнлик эхвалына
Осман чарелер арап,
Сыкъ-сыкъ ондан хатир сорай,
Къызны къалдырмай янъгъыз.

Бир кунъ Осман Раянеге
Лафны севгиден башлап,
Деди: «Бутюн дертлеринъе
Кель олайым мен дерман!
Чокътан берли эй, шайлы къыз,
Юрем санъа козь ташлап,
Севсенъ, сѣйле, ёлумызда
Янар чыракълар эр анъ!

Тюшюнип бакъ, Рая ханым,
Бир-бирмизге керекмиз,
Келир саат юртумызда
Бир кунъ атар парлакъ танъ.
Муаббетлик сефериинде
Бирге олсакъ экимиз,
Омюр бизге кулип бакъар,
Чечекленир чин Ватан».

Якты кызынынъ юрегини
Бу атешли саф сёзлер,
Кыыз абдырап, сусып кьалды,
Бу тесадуф табирден.
Къуванч яшларына толды,
Бираз сёнюккен козьлер,
Лякин къуванчыны ютты,
Сёз бермеди кыыз бирден.

Не де гузель, эки юрек
Бир-бирини анъласа,
Бир чешмеден араретни
Къандырып сув ичселер.
Не де гузель, асретлернинъ
Бахт чечегини солмаса,
Аят копюринден талмай,
Хошнут олып кечселер.

Севги чагъы ильк баарде
Ачкъан гульни анълдырып,
Гонджеленип ачар ки о,
Сукъландырып эр кесни.
Тылсымлыдыр онынъ кучю
Корьгенлерни къандырып,
Я эбедий мефтун этер,
Я да, эсир сербестни.

Бу чагъда эр йигит, кызынынъ
Башы дёнер, айланыр,
Яресинден башкъасыны
Козю корьмез ве сечмез.
Ахыр сонъу серсерийлик
Енъер, башы айланыр,
Учурымлар тюз корюнир,
Дегенинден вазгечмез.

Кыыз Османнынъ теклифине
Разы олды, инанды.
Эки къальбнинъ ашкъ чырагъы
Янды, нургъа гъаркъ олып.
Биз бильмеймиз, ангисининъ
Башы дёнди, айланды,
Буны омюр бильдиреджек,
Тек яшайыкъ сагъ олып...

Бея кельсе, келе дейлер,
Эр башына чифт олып,
Кельмесин о бизим бу генч
Аилеге бир вакъыт.
Эки яшынын пак севгиси
Ачсын, эви бахт толып,
Гъам дегиль де, кельсин эр анъ,
Яр эшкына йыр акъып.

Бея не о? Кимге керек?
Кетсин дагълар артына!
Онынъ къара панджасындан
Къуртулгъандже быкътыкъ биз.
Зор олса да, бутюн халкънынъ
Джесюр яшы, къартына,
Хасис душман узеринден
Кене гъалип чыкътыкъ биз.

Тантаналы шу куньлерде
Кельди Османгъа хабер,
Идареге чагъыралар,
Тез кельсин, деп ормандан.
Озь ерине Мустафаны
Къалдырып о нльк сефср.
Кетти атыны ёрттырып,
Тюшюнип баш ёрмадан.

Бея дегиль, къанат такъып,
Бахыт кельди чифт олып,
Эм Раяне, эм Османгъа
Орден кельген Меркезден.
Буны анълап къайтты эвге,
Коксю шадлыккъа толып,
Десте-десте тебриклевлер
Акъып келе эр кестен...

Осман яшагъан баракта
Санки байрам бар бугунь,
Болюклерден топ-топ олып,
Кельди орман кесерлер.
Бугунь достлары эшкына
Олар этмекте дюгюнъ,
Тынч орманны уяндырып,
Йирап кетти гурь сеслер.

Айда бир кунь орманджылар
Раатлана нсвбетнен,
Бу раатлыкь куню олар
Келин, киев олдылар.
Эвленилер бизим яшлар
Севги ве хош нистнен,
Тек муаббет яшав нчюн,
Бир-бирини булдылар.

Эки гонъюль «сѣз бир» олып,
Динълемеден биревни,
Эвленилер къулакь асмай,
Олар «шунча-мунчагъа».
Саба эрте Гизатулин
Ёкълап келин, киевни,
Алып кетти озь эвинс
Янып тургъан мончагъа.

Севгисине садыкъ къалгъан
Севгисиле бахт тапар,
Эр керекке къолу етер,
Олмагъайды тек дава.
Шимди исе аиледе
Малдан-мульктен тек шу бар:
Эки чанакь, эки къашыкъ,
Бир де жарты къолтава.

Мына бойле, тез чезильди,
Саф севгининъ екюни,
Шимди бираз агъыр келе
Сѣз ачмакъ о хусуста.
Чин гонъюльден бахшыш этип,
Тойнынъ экинджи куню,
Янъы пычкъы, янъы балта
Берди келинге уста.

Орман иши къызгъын кете,
Кельди, кечти «бал айы»,
Келин, киев шадлыкь илс,
Адымлайлар бирликте.
Пек хошнут бу аиледен
Дагъджыларнынъ алайы,
Бойле ишлеп, яшай олар,
Озьджесине гурыликте.

Чокъкъа бармай Осман олды
Энди болюк устасы,
Къувандылар бир агъыздан
Бунъа орман кесерлер.
Деръа толып агъач акъты
Ормандан шу афтасы,
Бойле ишлей орманджылар
Реберини севселер.

Леспромхоз идареси
Ягъдырмакъта тебриклер,
«Молниялар» ве «Шнарлар»
Джайрап кетти эр ерге.
Нидже унер ве теджрибе
Косътерди бу йигитлер,
«Асмановлар» болюгине
Кельген «Мусафирлерге».

Мустафа да озь ишинде
Сёнип четте къалмады,
О болюкте олды энди,
Энъ корюмли бригадир.
Тос-томалакъ Мерзиеден
Козълерини алмады,
Акъшам-саба, къайда барса,
Юрди олар берабер.

Юксек эстокадаларгъа
Обалана агъачлар,
Джынс-джынс олгъан бу махсулгъа
Бинъ сымарыш энъ аздан.
– Будыр Девлет сымарышы!
Деп иш башлай къардашлар,
Сакъынмайып не ягъмурдан,
Не чатлама аяздан.

Чешит ерден, узакълардан
Кельген нидже-ниджелер,
Бир анле кибди ишлей,
Марий, чуваш, рус, татар.
Шимди мында шень-шерамет
Кечмесе де геджелер,
Гъалевени беклей олар,
Дейлер:– Тезден танъ атар!
Мустафа да чокъкъа бармай,
Унер алып Османдан,
Мерзиенен гонъюльдешлик

Сырларыны таптылар.
Олар да шай, Осман киби,
Этли къазан асмадан,
Бир кунъ иштен кельгенден сонъ,
Къартоплы «той» яптылар.

Келин, киев олгъан сонъ да,
Мерзис ве Мустафа,
Бир кунъ иштен къалмадылар,
Ойле адет ёкъ мында.
Пек муаббет яшадылар
Иште тапып зевкъ-сефа,
Девир буны талап этти,
Бойлелери чокъ мында.

Айлар кечти, йыллар кечти
Кениш орман къойнунда.
Ишледилер аяз демей,
Чатласа да тереклер.
Кенди къошкъан иссесинен
Улу Енъиш тоюнда,
Гъурур иле байрам этти
Бу чыдамлы юреклер.

Гъалип чыкъты Совет халкъы
Бу акърансыз куреште,
Пис душманнынъ бели сынды,
Кулю кокке саврулды.
Лякин нидже инсанларнынъ
Оджагъына от тюшти,
Нидже асрет, нидже ана,
Баба янды, къаврулды.

Харабеге чевирильген,
Вийран олгъан Ватаннынъ
Таш-топрагъы, орман-дагъы
Халкъкъа мукъаддес эди.
Енъиш тантанасы иле
Юртта аткъан ал танънынъ
Шавлесинде отъкюр эмек
Садалары гуръледи.

Мемлекетнинъ даветине
Халкъ сесленди эр ерде,
Кечти эмек джебэсине
Энди бутюн Мемлекет.
Электрик пычкъылары
Чевиклешкен эллерде,

«Юртум, бизден керестеллик
Агъачыны къабул эт!»

Бойле шнар иле девам
Эттилер озь ишини,
«Асмановлар» болюгининъ
Мешур орманджылары.
Янъы кельген техникагъа
Сарылды бар кучюнен,
Дженкте ачылгъан яранынъ
Дертке дерманджылары.

Чокъкъа бармай, Леспромхозда
Осман олды технорук,
Гелжс-куньдюз орман инълей
Техниканынъ сесинден.
Тар демирёл вагонлары
Юкленмекте рыкъма-рыкъ,
Агъач кете сувдай акъып,
Корьсенъ чыкъмаз эсинъден.

* * *

Бу ишлерге сен да шаат
Олгъан эдинъ о заман,
Авесс эттинъ Марийстан
Днярына бармагъа.
Шу орманджы достларынынъ
Корьмек ичюн сагъ-аман,
Къыркъ йылдан сонъ чыкътынъ ёлгъа
Ал-хатирлер сормагъа.

Танымадынъ о ерлерни,
Танымадынъ кимсени,
Тек Османнынъ ири, къара
Козьлеринде нур къалгъан.
Шеэр олгъан шимди кучюк
Орманджылар мескени,
Озю къургъан биалардан
О да акълы юрт алгъан.

Дженктен сонъ да о чокъ йыллар
Девам эткен ишини,
Ерли Шурагъа депутат
Сайлангъан о чокъ кере.
Леспромхоз идареси
Макътап бойле кишини,

Ахыр-сонъу Баш инженер
Хызметине котере.

Эки огълан, бир кыыз бала
Тапкъан Раяне онъа,
Яшай олар, эр бирининъ
Дипломы бар къолунда.
Ана, баба эвлятларгъа
Бакъкъан сайын къувана,
Баба изинден кеткенлер
Орманджылыкъ ёлуна.

Мустафа ве Мерзие де
Кетмегенлер бир якъкъа.
Дженктен сонъ да ишлегенлер
Къол берип бир-бирине.
Гизатуллин авесленип
Чыкъып кеткен узакъкъа,
Сонъра кене къайтып кельген
Озь ишлеген ерине.

Мына бизим дестанымыз
Келип етти сонъуна,
Къараманлар раатлыкъта,
Эписи сагъ-селямет.
Орман иши кечти бугунъ
Яш несильнинъ къолуна,
Санъа урьмет, кучъ ве къувет,
Озь ишинъни девам эт!

Ишлей олар бирдемянке,
Ярдымлашып, кунълешип,
Бир-бирине къол узата
Тюшсе башкъа бир эшкъал.
Техника да ишлетиле
Акъыл иле кенъешип,
Технарукнынъ къарарлары
Олды оларгъа мешъаль!

Шимди ёкътыр орманджыда
Бель къайыргъан зор ишлер,
Олар кетти бабаларнынъ,
Деделернинъ пешинден.
Шимди ёкътыр «Лучок» пычкъы,
Багор туткъан кишилер,
Яш кучъ бугунъ гъаст мемнюн
Озюнинъ дагъ ишинден.

О зинджырлы тракторлар,
Электрик пычкылар,
Тартып юклеген кранлар...
Халккыа хызмет этмекте.
Болюклерде, дагы ичинде
Янып тура ышыклар,
Атта Волга толып-ташып,
Агыач алып кетмекте.

Яш несилянни ашы-суву,
Отъмеги де етерлик,
Тойлары да зсманедже,
Шенъ-шерамет, мамюр, бол.
Эмаятта, эм хызметте
Олар косытерип эрлик,
Бир анле киби яшай,
Бир-бирине берип кьол.

Баба изинден кетерек
Буюк эшкы ве зевкы иле,
Ишлей олар джан куйдирип
Етмек ичюн мензильге.
Бабаларнынь чеккенини
Олар агъыздан биле,
О кунълерни корьменъиз сиз,
Атеш тюшмесин Ильге!

Биз истеймиз, агъыр кунълер
Аслы керн кьайтмасын,
Фералансын кьартлыгында
Шайлы ана-бабалар!
Дженкнинь кьара хаберлерн
Кьапуларны кьакьмасын,
Раат юкъласын сабийлер,
Айдын олсун сабалар!

* * *

...Этраф чым-чырт, ава ачыкь,
Сурукь бираз ятышкьан,
Орман пердесини йыртып
Кениш уфукь агъара.
Бизим Осман омюр бою
Эрте турып алышкьан,
Орман кесерлерни эр кунь
Чыкьып ишке озгъара.

1985-1986 с.

РИЦА

Лирик поэма

Дагъ ёлунда

Айланчыкълы дагъ ёлундан
Эп тёпеге кетемиз.
Ёлнынъ сагъы ве солундан
Бакъып сейир этемиз.

Денъиз бизни беклеп къалды,
Ялысына урулып.
Бир куньге деп биз ёл алдыкъ,
Дагъгъа тараф бурулып.

Къулакъ йырта шакъый гиднинъ
Данс-данс сёзлери.
Абхазиялы бу йнгитнинъ
Атеш киби козьлери.

Къулагъымыз отъкюр гидде,
Меракъ иле динълеймиз.
Козьлеримиз чевре-четте,
Не араймыз, бильмейимиз.

Киимнинъ козю тойгъан аджеп
Дюнъя зевкъы, малына.
О ич тоймай юмулгъандже,
Асылсанъ да далына.

Бакъынамыз ачкозьликле
Табиатнынъ кучюне.
Дерсинъ бу хош гузелликлер
Сыгъаджакъ козь ичине.

Тоймаса да бакъкъан козьлер,
Юреклерде из къала.
Бинъ-бир якътан кельдик бизлер,
Достлукъ – сарсылмаз къальа!

Табиат бу люльберликни
Инсанларчюн яраткъан.
Тарих бойле чеберликнинъ
Джефасындан къан юткъан.

Бирн кельген, бирн кеткен,
Халкълар ич де кульмеген.
Дагъ ичинде омюр эткен,
Дагъ зевкъы не билъмеген.

Бир-биринден урkip инсан,
Джан къуртарып яшагъан.
Къуртулмагъан батакълыкътан,
Халкъны сытма ашагъан.

Чарыкъ кийип, кийик атып,
Эрзакъ арап юргенлер.
Таш къалавдан эвлер япып,
Кунъсюз аят сюргенлер.

Мына шимди, бакъ бу дагълар
Санки бизнен сёйлене.
Тик дагъларгъа туташ багълар,
Саф авадан еллене.

Багълар, багъчалар ичинде
Ишлей къызлар гурълешип.
Хошнут олар озъ ишинден,
Аятлары урь ве шень.

Сыра-сыра портакъаллар
Кербарлашкъан, пишкенлер.
Чыдаялмай назик къоллар
Сепет алып тюшкенлер.

Кечалмайсынъ янларындан
Юрегинъ дей: Токъта, къал!
Дерсинъ эр бир къыз далындан
Узюледжек портакъал.

Севсе – севмеге де билъген
Гузель абхаз къызлары.
Санки олар коктен энген
Бирер ер йылдызлары.

Багъча, багълар, чайырлардан
Узакълаштыкъ кет-кете.
Кечтик сарп-тик байырлардан
Алдымызда тик тёпе.

Бу тёпеден бир аз артта
Юксек таз баш къаялар.
Олар дерсинъ кяинаттан
Бизге къанат джаялар.

Биз денъизден юксектемиз,
Дагълар бизден де устте.
Ешилъ орман, кок ве денъиз,
Дерсинъ, эпси бир тиюсте.

Табиат озъ фырчысыле
Бу ерге къол тийдирген.
Дагъ башына язда биле,
Къардан къалпакъ кийдирген.

Чешит терск, осюмликлер
Мис къокъулар сачмакъта.
Къол яратмаз гузелликлер
Къальблерде гуль ачмакъта.

Рица голю къаршысына
Яткъан учъ башлы къая.
Дерсинъ олар жанлы сима.
Бир-бирине янтая.

Ашыкъ эте сени джандан
Абхазларнынъ бу ери.
Дюльбер ерлер чокъ джианда
Бу — дюльберлер дюльбери!

Мына нечюн аджайип голь
Олгъан тильде дестане.
Мен де сизге ачып гоньюль
Сейлейим бир эфсане:

* * *

Бир кунъ денъиз пек къутурып ташкъан экен,
Ялысындан бутюн халкълар къачкъан экен.

Дерелердсн, тёпелерден кечип олар,
Юксек дагъгъа чыкъкъандан сонъ токъталалар.

Бу дагъларда мскян къурып яшагъанлар,
Тапкъаныны джан къуртарып ашагъанлар.

Кунълер кече, айлар кече, йыллар кече,
Денъиз де шай, пек къутурмай, сакинлеше.

Олар яшай, ашай, иче, эгленелер,
Бир-бирлерин севип-сайып эвленелер.

Джан юректен бу топракъкъа сыгъыналар,
Къайда барса къайтып келе, сагъыналар.

Бир кунь мында къарт чобаннынъ къызы догъа,
Дюльбер олсун деп адыны Рица къоя.

Рица яшай ана-баба эвчигинде,
Таш къобадан къурулгъан озь койчигинде.

Оськен сайын гузеллиги арта онынъ,
Сачлары да омузындан саркъа онынъ.

Янагъында ача эки дагъ гульчиги,
Бульбуль киби сёйленмекте бал тильчиги.

Оськен сайын акъ юзъчиги айгъа бенъзсёй,
Эки къашы тарттырылгъан яйгъа бенъзсёй.

Зенааты эчки бакъмакъ, чорап орьмек,
Яз вакътында дагъда смиш джыйып юрмек.

Бойле яшай ана-баба мекянында,
Джефасына къатланып озь ватанында.

Бир кунь эджель баса къартнынъ кокюсинден,
Рица марум къала баба тюркюсинден.

Учь агъасы Рицагъа иш яптырмайлар,
Эвде сакълап, тышкъа адым аттырмайлар.

Лякин онынъ дюльберлиги узакъ джайрай,
Душманы да кунъджюликтен пек тиш къайрай.

Ах, бу дюнья не ичюн тынч нефес алмай,
Не ичюн о къан тёкмесе яшаялмай?

Гъарезликлер, кунъджюликлер кимге керек?
Не олгъайды бу адетлер юрсе эрек.

Лякин дюнья ахмакълардан марум дегиль,
Марум олса, яшамакъ да олур енгиль.

Йыртыджыдыр инсанларнынъ хиянети,
Тек олардан чыкъта дюнья къыямети.

Мераметсиз бир айдамакъ чыкъта ёлгъа,
О Рицаны зорнен алмакъ истей къолгъа.

Тынч юкъуда экен Рица, догъгъан аул,
Ич бир ерде не копек бар, не къаравул.

Эв артына келип багълай о атыны,
Пенджерден бакъып коре мурадыны.

Миндер устуне созулып ята бир къыз,
Корьсенъ шашып, дерсинъ, коктен энген йылдыз.

Беден ачыкъ, ёргъаны да ерге тюшкен,
Къыз чагъына – къызлыгъына толып пишкен.

Кокюслери анъдырмакъта къуш тешюни,
Корсятыр севда олгъан къыз тюшюни.

Ай нурлары беденини айдынлата,
Бу гузельге тараф айдут адым ата.

Агъалары далгъан гъафлет юкбусаына,
Бильмей олар яв кельгенин къапусына.

Ах, не ола, уянсалар олар шу анъ,
Тюшеятыр Рица къолгъа апансыздан.

Ах, не ола, айдут булса джесасыны,
Гуныхсыз къыз сюрсе омюр сефасыны.

Айдут яваш атлап кельди пенджереге,
Джамны алып сокбулды о ичериге.

Чул тыкъады бирден къызнынъ агъызына,
Алды къызны салындырып омузына.

Сыкъты назик беденини айдут эли,
Дерсинъ узиюлип кетеджек индже бели.

Келе олар юксек къая тёпесине,
Къыз эп чыдай пис айдутнынъ окесине.

Чапалана, тартыша къыз, теслим олмай,
Айдут исс дегсениден ич де къалмай.

– Теслим олмам, яш джанымдан айрылсам да,
Пис къолунгъа беш букленип, къайрылсам да.

Мангъа дерлер абхаз къызы, кет алдымдан,
Севгилим бар, нечюн чалдынъ къаралтымдан?! –

Шай дер экеч, битирип къыз сонъ сёзюни,
Ташлай къаядан ашагъы озъ-озюни...

Ашагыда кок тосюнде голь бар экен,
Голь астында аля бу кыыз юкълар экен.

Учъ агъасы келип чыкъа учъ бир якътан,
Къуртармакъчюн къардашыны бу тузакътан.

Лякин олар мында келип стишалмай,
Учеви де макъсадына иришалмай.

Сес-седадан дагълар инълей, тапълар ата,
Бу седаны дерсинъ Рица динълеп ята.

Учъ агъа да, учъ къаяда таш кесиле,
Устьлеринс ал кунештен нур сепиле.

Беян этип олар юрек дуйгъусыны,
Къорчалайлар Ричанынъ саф уйкъусыны.

Шу кунъден сонъ бу голь Рица адын алгъан,
Халкъ тилинде унутылмаз дестан олгъан.

* * *

Эфсане битти къыскадан,
Субетимиз даа бар.
Рица голюн корьген адам,
Эльбет этер ифтихар.

Мен де шу юз тюрлю халкънынъ
Арасында бир данем.
Бойле улу Иттифакънынъ
Мусафири бар алем.

Мени мында бильген ёктыр,
Бильмеге де аджет ёкъ.
Айтылгъан сёз къайтмаз октыр,
Айтыладжакъ сёзлер чокъ.

Эр кес озъ тилинде анълай,
Юре гиднинъ артындан.
Эфсанеден дагълар къайнай,
Къайнай миллион джан мында.

Негрлер де, араплар да
Кезине, ял алалар.
Шаркъ ве Шималь, гъарплылар да
Чокъ айретте къалалар.

Олар коре мемлекетте
Чешит халкълар бирлигин.

Олар коре чевре-четте,
Инсанларнынъ урьлюгин.

Олар коре модаларны,
Кийимлерни, ич тенъ ёкъ.
Олар коре адамларны,
Шень-шерамет, эр кес токъ.

Сербест яшай Ватанында
Ерли халкънынъ эр бири.
Корьген шаша, ёктыр мында
Шимди мамлюк девири.

Хош табият сукъландыра
Кельгенлернинъ козюни.
Абхаз кызлары анъдыра
Рицанынъ саф юзюни.

Шаад олдым. якъын экен,
Эм ашымыз, тузумыз.
Санки Рицанен корюшкен
Бизим Арзы кызымыз.

Бири кете дюньясындан
Боздургъанлар пишкенде.
Бири айрыла джанындан
Киразгъа бенъ тюшкенде.

Рица къала тувгъан ернинъ,
Дагъларынынъ къойнунда.
О булуна асретлернинъ
Эр джыйыны, тоюнда.

Нидже йыллар, нидже асыр
Кечип кетти арадан.
Тарих тутып олмаз ич сыр
Къальп сызласа ярадан.

Тен ярасы кечип кетер,
Кечмез юрек ярасы.
Несиллерге келип етер
Зулумлыкънынъ къарасы.

Олар аджджы из къалдыра
Юреклернинъ тёрюнде.

Маздумларны уяндыра,
Кунь корьсин деп омрюнде.
Кунешли кунь, айдып омюр
Кимлер арзу этмеди.
Кими янып олды комюр,
Арзусына стмеди.

Рица да шай, бу дюньядан
Яш джаныны ич кыймай,
Бизим Арзы киби о да
Кетти ярына тоймай.

Бу эки яш, эки гузель
Бир-бирине ошагъан,
Тенлерине тийдирмей эль
Бир саильде яшагъан.

Сагъ экенде, эльбет, олар
Бир-бирини корьмеди.
Озь дсвринде яш севдалар
Аят зевкы сюрмеди.

Экиси де къамыш белли,
Корьсенъ юрек ириткен.
Экиси де чебер элли,
Такъдирлери бир экен.

Олар ичюн озь илинде
Халкъ эр вакъыгъ ойлангъан.
Экиси де озь тилинде
Эфсанеге айлангъан.

Рица ве Арзынынь диалогы

Рица:

Вай, достчыгъым, Арзычыгъым,
Алынъ-эхвалынъ пасыл?
Нидже йыллар къозучыгъым,
Корюшалмадыкъ асыл.

Нидже йыллар сени денгиз
Астында деп эшиттим.
Экимиз де тереңдемиз,
Корюшмекчюн чекшигтим.

Не исе бир озен таптым
Сув астында, голпомден.
Ялдай-ялдай мен ёл яптым,
Сени арап гонгюльден.
Селям алып кельдим санъа,
Дагъларымдан, халкъымдан.
Ах, достчыгъым, инан магъа,
Ич чыкъмайсынъ акълымдан.

Мекян къурып олдыгъмы сен,
Озюнте сув астында?
Екъса япгъгъыз къалдынтмы сен,
Яш башынъны астынъ да?

Къассветке далма сакъын,
Биз дюньядан кеткенмиз.
Онынъ эр бир мешакъатын
Яшлыкъта терк эткенмиз.

Сув астында дерт бильмесин
Корюшкенде рухумыз.
Раат кечсин, болюнмесин
Бизим сакин уйкъумыз.

Биз сенигъле сагъ экенде
Гуныхкъарлыкъ этмедик.
Гуныхкъарлыкъ этмеге де,
Сен де, мен де стмедик.

Он алтыгъа кирген демде
Сачым саркъты белимден.
Сенинъ киби, Арзы, мен де
Кеттим айдут элинден.

Лякин меним озъ халкъыма
Элемим ёкъ, сёзюм ёкъ.
Мен пек разым озъ бахтыма,
Байлыкъта да козюм ёкъ.

Мен бу ерде пек раатым,
Халкъым эсен-аман сагъ.
Учам десем, бар къанатым,
Этрафымда орман, дагъ.

Халкъым мени унутмады,
Келселер джан куйдирип.
Козъ яшыны къурутмады
Эфсанелер уйдырып.

Меним адым дестан олып,
Юре дагъдан-дагъларгъа.
Эмексвер инсан олып.
Кире багъдан-багъларгъа.

Меним адым, дагълар ашып,
Кире эвден-эвлерге.
Ашыкълыкътан гонъюль ташып,
Юре койден-койлерге.

Меним адым экинджилер
Арасында аныла.
Тагъ маали тютюнджилер
Тарласында таныла.

Меним адым, юрек дельди
Джыйынларда, тойларда.
Яшайджакъ эм, яшап кельди,
Акърабалар, сойларда.

Бабам, дедем бу адымны
Айтып кетти эйбетлеп.
Яш аналар эвлядыны
Адландырды Рица деп.

Келе мангъа узакълардан
Мусафирлер, тёрюм бош.
Келе олар чокъ якълардан,
Эписинден гонъюлюм хош.

Тек сен кельмей эдинъ, Арзы,
Сагъа да ёл ачтым мен.
Кельсенъ олур эдим разы,
Ёлунгъа гуль сачтым мен.

Кель, Арзы сен, кель, назлы яр,
Къомшумыз да я бизлер!
Корьгенден сонъ алай халкълар
Беллер бизни эгизлер.

Экимизнигъ ялымыз бир,
Корюшейик эр саарь.
Дюньямыз бир, алымыз бир,
Аятымыз бир баарь.

Арзы:

Вай, достчыгъым, Рица, джаным,
Къайдан булдынъ мени сен?

Тенде сувуса да къаным.
Рухум яшай кунь-куньден.

Хош сефагъа кельдинъ, акъыз,
Вай, не гузель бой-постунъ.
Олмасам да мында янъгъыз,
Санъа бенъзер ёкъ достум.

Сув анасы, сув къызлары
Мени янъгъыз этмейлер.
Келе-ксте, ёкъ ызлары,
Олар санъа етмейлер.

Достлукъ-къардашлыкъкъа еткен,
Бир шей ёкътыр джианда.
Баш язымыз бойле экен,
Айрылдыкъ биз яш джандан.

Пек тарсыкъсам кимерде мен
Айтам асрет йырымны.
Динъле санъа джап юректен,
Ачайым озъ сырымны.

Анам оръген юнъ шалыма
Аля даа бурюнем.
Пек сагъынсам озъ ялыма
Чыкътып халкъкъа корюнем.

Къызлыкъ чагъы ёлларымны
Эльбет басып кечмем мен.
Сонъра ювып къолларымны
Бир сув ичем чешмемден.

Джандан севген Асанымны
Пек сагъынам кунь-куньден.
Топлап кенди фистанымны
Чыкътым кеттим бир кунъ мен.

Юрдим эркин дагъларымда,
Чокъ йыл бойле юрмедим.
Юрдим багъча-багъларымда,
Асанымны корьмедим.

Дагъ-ташларгъа сюрюнемден,
Чыкътым яйля тюзюне.
Чокъ юрьдим мен эринмеден,
Корюнсин деп козюме.

Расткестирдим мен бир чобан,
Этрафы кенъ отлакълар.
Бу ерлерде, бильдим ондан,
Даа пек чокъ чобан бар.

Къулагъыма бир сес кельди –
Асанымнынъ къавалы.
Юрегимни бирден дельди.
Къайда бильмем заваллы?

Яйля кене озъ къырлары,
Отлагъынен ярашыкъ.
Яйрай къушларнынъ йырлары,
Дерсинъ олгъаилар ашыкъ.

Боденелер бааръ кутип,
Къанат къакъып учалар.
Бир-бирини пек уржютип,
Авджылардан къачалар.

Бакъсам, тура кулюмсиреп
Къаршымда озъ Асаным.
Къучакълаштыкъ элемсиреп,
Бир-бирмизге ясланып.

Сонъра бираз тынчландыкъ биз,
Хатир, гонъюль сораштыкъ.
Айрылыкъта ёкъ гонглюмиз,
Нидже-нидже сыр ачтыкъ.

Асаным да чыкъып кеткен,
Мени айдут чалгъан сонъ.
Бекярлыкъта вефат эткен,
Озю ярсыз къалгъан сонъ.

Толып асрет яныгына
Чокъ йыл мени арагъан.
Келип чешмем янына о,
Денгизге чокъ къарагъан.

Бир-бирмизге асрет бакътыкъ,
Дертимизни пайлаштыкъ.
Шу кунъден сонъ бизлер сыкъ-сыкъ,
Корюшмеге аңлаштыкъ.

Кельди узакътан бир нида,
Шу анъ дѣндим кери мен.
Къайттым деерек: — Эльвида! —
Шу эбедий ериме.

Джандан севген Асанымнен
Корюшеджекмиз анда.
Сагълыкълашып джан-къанымнен,
Кельдим ялыма танъда.

Ачылды да кетти саба.
Сув ичкендже чешмеден.
Далдым сувгъа, Али баба
Тюшмесин деп пешимден.

Бойле этип яш башчыгъым
Ап-акъ олды кунъ корьмей.
Ах, сен достум, Ричачыгъым,
Асретлик пек мушкюль шей.

Асанымнен корюшрек,
Гонгюллерни чезсмиз.
Яшлар киби зевкъ сюререк,
Джан тойгъандже кеземиз.

Бугунъ, Рича, айттым сагъа
Айтылмайджакъ сѣюзумни.
Пек къуwandым, инан маъга,
Ачтынъ сѣнюк козюмни.

Бу корюшюв экимизни
Якъын тувгъан этеджек.
Хош булайыкъ бир-бирмизни
Достлукъкъа не етеджек?

Эки къомшу багъчасында
Достлукъ гуллери ачсын.
Эки асрет арасында
Муаббетлик нур сачсын.

Такъдиримиз къысмет эткен
Экимизге бир ялы.
Башымызгъа эджелъ еткен
Олгъанмыз бу дюньялы.

Джаным, Рица, келип тур сен,
Япсын ёлунъда чыракъ.
Селям сёйле кимни корьсенъ,
Мен де барырым мытлакъ!

Сагълыкълашув:

Дерсинъ бизим сеят да
Кечти эфсане киби.
Хаялмызгъа кельди, атта,
Голлер, денъизлер тюбю.

Дюньяда чокъ аллар ола,
Яманы да пек чокътыр.
Яхшылыкълар къальбде къала,
Эфсанесиз халкъ ёкътыр.

Эки яшнынъ саф севгиси
Гонъюль якъа-яндыра.
Яшайышнынъ шу кузьгюси
Бизге чокъ шей анъдыра.

Садыкъ эди олар, эльбет,
Ватанына, халкъына.
Кимлер этмез джан эманет,
Бирев кирсе акъкъына.

Эфсанени юз тюрлю халкъ
Эписи озюнде апълай.
Бири кульсе, бири мытлакъ,
Козъ яш туталмай, агълай.

Мен де оларгъа къошулдым.
Басты башымдан дагълар.
Сукъландым мен, пек хош олдым,
Сукъланмагъа акъкъым бар.

Сукъланырсынъ бир кельгенде,
Къальбингъде гуль солмаса,
Сукъланырсынъ, эльбет, сен де,
Юрегиң таш олмаса.

Абхазия – юксек дагълар,
Ешилликлер мекаяны.
Абхазия – джесюр халкълар,
Сербест аят эркаяны.

Дагъларында, чайырлар,
Ешилъ килим джайылгъан.
Озь тарихий йылларында
Сагълам негиз къоюлгъан.

Сарсыталмаз оны не ель,
Не де дерья афаты.
Чул туттырмаз мында чет эль
Сафсатасы, менфааты.

Денъизи бар, толкъунлансын,
Негизи бар челиктен.
Сакъын душман сокъулмасын,
Бакътырырлар деликтен.

Корьсенъ, дерсинъ абхазлылар
Санки догъгъан янъыдан.
Ватан ичюн разы олар
Айрылмагъа джанындан.

Не хурафат, не бир джеллят
Абхазлыны къоркъузмаз.
Буны яхшы бильген эр зат
Абхазлыгъа токъунмаз.

Ольсе боюн эгмез батыр,
Не вахшийге, не явгъа.
Адымыны шарт токътатыр,
Чыкъмакъ истесе «авгъа».

Душман ичюн ешертмеди
О багъчалар, багъларны.
Халкъ нафиле тер тѣкмеди.
Бойсундырды дагъларны.

Агъызынъда дамы къалыр
Мамелекнинъ, лавашнынъ.
Ярышларда намы къалыр
Эр йигитнинъ, эр яшнынъ.

Унутылды таш къобалы
Алчакъ эвлер пек чокътан.
Шимди эвлер газ собалы
Тютюн чыкъмай оджакътан.

Эр бир ташта, эр теректе
Халкъ юреги урмакъта,

Макъсат – ишлеп мамюрликте
Парлакъ аят къурмакъта.

Учмаз десек кокте къузгъун,
Сакътлыкъ керек эр бир анъ.
Самшит киби сагълам, узун
Омюр истей эр инсан.

Къызлары пек темеллидир.
Саф юрекли бутюни.
Мемлекетке пек беллидир.
Онынъ самсун тютюни.

Ширин озен бойларында
Къызлар ташый гюгюмлер.
Акърабасы, сойларында
Ола тойлар, дюгюнлер.

Дагъ ичинде ашханелер,
Столлары темектен.
Сыра-сыра таш ханелер
Балкъылдайлар орьнектен.

Эскиликлер анъгъа сыгъмай,
Ер юзюнден кетмекте.
Нидже эвлер, нидже сарай
Халкъкъа хызмет этмекте.

Кафелери, музейлери.
Кечке къадар халкъ толу.
Бу дюньянынъ гузель ери –
Ким арз этсе, акъ ёлу.

Дагъларында мушмоллалар,
Инджирлер ве джевизлер...
Зифт тешельген кениш ёллар
Бойлап къайтамыз бизлер.

Сагълыкънен къал дагъ гулюнинъ
Бир гонджеси – Абхазстан!
Сенде яшай буюк Ильнинъ
Руху иле урь инсан!

Сагълыкънен къал, Абхазия,
Узун омюр, багъ ери.
Сагълыкънен къал, Абхазия,
Муджизели дагъ ери?

1984 с., Ташкент – Пичиунда

БИР ШИНЕЛЬНИНЪ ТАРИХЫ

Баллада

Докъуз юз къыркъ учъте,
Къаранлыкъ геджеде,
Ябанджы бир киши къапуны къакъты.
Мунарлы козюнен,
Къанлангъан юзюнен
– Селям! – деп анамнынъ козюне бакъты.

– Сайгъылы къартана!
Мен сизге ялварам,
Яшамакъ истейим, къуртарынъ джанымны.
Видждансыз зулумдан,
Гитлерджи къолудан
Къачтым мен, корюнгиз бу мушкуль алымны.

Акъса да ал къаным,
Партизан бу намым.
Макъсадым эрсекте, ёлумда душман.
Аягъым юргенде,
Козълерим коръгенде,
Фашистке баш эгмем, ангымны бозмам...

Къыш куню – аязда,
Къаранлыкъ магъазда
«Яшасын солдат» деп чыракълар янды,
Фатиме къартанай,
Олюмден ич къоркъмай,
Бу яшны озюнинъ эвляды санды...

Чыкып гъарп тарафтан,
Къутурып эр якътан
Улугъан сазагъан коюме саркъты.
Яш сабийлерни,
Эм къартийлерни
Эвлерде тип-тири атешке якъты...
Къараман халкъыма
Рух берди миллетим,
Юртумнынъ кокюнден чекильди булутлар...
Ал кунеш шавлеси,
Заферлер гурь сеси
Нур сачты юртума, арынды сувлар...

Ташларны, топракны
Авдарып эр якны,
Бульдозер негизлер къазмакъя эди.
Куль олгъан бир эвде.
Ер асты – теренде,
Машинист бир аскер шинели корьди.

Эх, кимге бармалы,
Я кимден сормалы,
Ким эди о вакъыт бу эвде яшагъан?
Къарамап солдатны,
О садыкъ эвлятны
Ким эди джеллятлар козюнден сакълагъан?

Эр куннинъ танъында
Эр кимнинъ агъында
Эбедий турар къара кунъ хатреси,
Шинельнинъ устюнде
Якъасы тюбюнде
Язылгъан аскернинъ ады, адреси.

Мемлекет шаркъында,
Та Озъбскистанда
Бар уфакъ койчик Зерафшан боюнда.
Халкълары пек чебер,
Колхозы миллионер
Бугунъ реис де берекет тоюнда.

Йылдызлар нурунен,
Берекет йырынен
Къаделер сюзюлип токъталды бир анъ.
Шу вакъыт атылып,
Нефеси тутулып,
Ортагъа тюшти бир бельгисиз огълан.

Къолуны котерип,
Бир кягъыт косьтерип:
– «Джемаат! – деди о, – кельдим узакътан.
Боранда адымлап,
Тарихкъа из ташлап
Кеткенни яш несиль тапар эр якътан.
Мен кельдим бильмеге,
Козюмнен корьмеге,
Мамаджан Расулов ким ола сизден?..
Айланып шу анъде,
Шинельни корьгенде
Реиснинъ такъаты кесильди тизден.

Козь тикип бу яшкѡ,
Сопъ турып яваштан,
Атылды шинельге реис Мамаджан.
Тсляшы башланды,
Козьлери яшланды,
Халкъ чым-чырт, дерсинъ ки. къалмагъан бир джан.

Бу шинель иле мен
Дерьялар кечкенмен,
Устюмде эди ильк атеш корьгенде.
Астымда ятагъым,
Башымда ястыгъым
Олды окопта, дагъларда юргенде.

Лякин ич унутмам,
Фатиме къартанам.
«Шинелинъ ташла, ёл узакъ»— дегенин.
Мен койдеп кеткендже,
Отрядкѡ сткендже,
Эшиттим къартийиниъ дюньядан кеткенин...

— Эвлядынъ гонглюнъде,
Джеллятлар огонде
Алевсиз атешке куйгенсинъ, анам!
Эй, тувгъан! — деди яш, —
Сен агъа, мен къардаш,
Мен шайлы къартийнинъ эвляды олам.

Барышыкъ ёлунен,
Эмекчи къолунен
Бу солдат шинели саибин тапты.
Коксюнде орденлер,
Сукълана корьгенлер
Куль олды къартанай, дегенин япты.

Эй, шанлы аналар,
Бахтлы эвлятлар,
Динълесгиз!
Бу шинель хатредир сизге.
Дерьялар тынч акъсын,
Халкъ раат юкъласын,
Къанлы козь яшлары керекмей бизге!

1959 с.

МАЙРЕНИНЪ ИКЯЕСИ

Баллада

Югославия партизаны Майре

Ахаванынъ хатиресине

Эски къырым койчигинде
Догъып, ойнап юрдим мен.
Апа-баба эвчигинде
Бахтлы кунълер корьдим мен.

Кунълер кечти, ич сечмедим,
Яшым кельди он бешке.
Генчлигимде чекинмедим,
Къол узаттым эр ишке.

Сыгъыр сагъдым, эчки бакътым,
Сабан сюрдим, ер эктим,
Танъда турып оджакъ якътым,
Сют пиширдим, ат ектим...

Амма ич де ынджынмадым
Бабамнынъ оджагъында.
Эмегимни аджымадым
Юртумнынъ къучагъында.

Бааръ кельсе ачар эди
Ханым чечек, лялелер.
Мис къокъулар сачар эди
Эрылгъанлы маллелер.

Къызлар иле сачлар орип
Чыкъар эдик къырларгъа.
Гонъюлимиз, яшлар корип
Толар эди сырларгъа.

Юрегимде севги оту
Янып башлагъан кунъде,
Вийран къалды баба юрту
Йигирми эки июньде.

Шу кунъден сонъ ич кульмеди
Коюмизде бир адам.

Чанга тактып кеткен эди,
Къайтып кельмеди бабам.

Къырларымда солып къалды
Ханым чечек, лялелер,
Койчигимни басып алды
Мерамetsиз лянилер.

Къан агълады, чайыр, чёллер,
Чёкти къырлар, обалар.
Харабсге дёнди эр ер,
Ягъды коктен бомбалар.

Сув алмагъа чыкъкъан эдим,
Коръмесин деп кимселер.
Къапкъачлады шу анъ мени
Къара хачлы немселер.

Айырдылар, олып зий-чув,
Тувгъан юртум, союмдан.
Ичалмадым бир ютум сув
Къуюмызнынъ сувундан.

Айырдылар, къызлыкъ эвим,
Анайымнынъ багърындан.
Хабсеринъ ёкъ, тувгъан коюм,
Ичимдеки агърыдан.

Айырдылар кельмешеклер,
Ёллар толды оксюзге.
Анам иле корюшмеклер
Къысмет олмады бизге.

Кетирдилер, сагъ еткенни,
Тюштим гъурбет илине.
Асретликнинъ не экени
Гъурбетликте билине.

Ах, достларым, ят ерини
Сораманъыз теренден.
Хатырласам эр бирини
Джаным коче еринден.

Ана, баба къадирина
Мында еттим, ах чектим.

Пек окюндим такъдириме.
Санки дюньямдан кечтим.

Тюштим мен бир къара юрек
Баурнигъ къолуна.
Эр ишимде озюндеп пек
Огълу манъа къылына...

Сачларымны шарт кестирди
Сёз айттырмай кимсеге.
Мени чеккелеп кетирди
Бир дешетли кильсеге.

Озюндже о, къанун бою
Мени апай этеджек.
Ыргъатынынъ узакъ кою...
Сонъ башыма етеджек.

Кирмем, дедим, мен кильсеге
Козълеримни ойсанъ да.
Намусымны ич кимсеге
Бермем, дедим, сойсанъ да!

Мен къырымым, дедим онъа.
Догъдым, осьтим Къырымда.
Олерим, сатылмам санъа,
Адым къалыр йырымда...

Тартып ерге сюйрегенде
Къолларыны тишледим.
Къолу кокеюме тийгенде,
Бакъ онъа не ишледим.

Бир авуч тоз алып ерден
Септим онынъ козюне.
Къуртулмакъчюн бу кяфирден,
Шап тюкюрдим юзюне.

Къачтым... Агъалары етип,
Мени ерге йыкътылар.
Къыйнагъан сонъ, алып кетип,
Концлагерьге тыкътылар.

Мына санъа бир дубара,
Кечкепини унуттым.

Бар бактайым. имдат ара.
Чокъ козь яшлар къуруттым.

Тель къоралар ичинде биз
Немсе берген паёктан
Шишип яткъанда эпимиз,
Хабер кельди «о якътан».

Достлар дей ки, такъат топланъ,
Якъаджакъмыз лагерьни.
Ишке чыкынгъ, къалмасын джан,
Сараджакъмыз карьерни.

Айтынгъ, къадын ишими бу? –
Таш ташымакъ, юклемек?
Джанавармы, кишими бу –
Юклемесс. «ур!» – демек?

Мына бойле яшадыкъ биз
Эсирликте чокъ куньлер.
Нидже къамчы ашадыкъ биз,
Сиярды назик тенлер.

Ниает бу лянилернинъ
Кельди сонъки дакъкъасы.
Сарып алдылар карьерни
Партизанлар алкъасы.

Карьер ташлары да шу анъ
Керек олды бизлерге.
Немсе тапалмады аман,
Сердик оларны ерге.

Эсирликте яш чагъларым
Бойле ачылмай солды.
Сонъра Сербия дагълары
Интихам ерим олды.

Биз курештик къыш ве язда,
Биз курештик, сагъ къалдыкъ.
Кок тюбюнде, серт аязда
Биз курештик, ахт алдыкъ.

Биз курештик буллюр танълар
Айдын коклер олсун деп,

Биз курсхтик урь Ватанлар
Парлак нурга толсун деп.

Эсареттен халкымызны
Къуртулсын деп курештик.
Нидже миллет огълу-къызы
Бу курсште бирлештик.

Нелер олды, нелер кечти.
Айтсам юрек къарара.
Вахший нидже къааплар ичти,
Ачты савулмаз яра.

Гультеректе гондже эдим,
Къопардылар далымны.
— Бу курсште ольмейджегим! —
Дедим, — сиймей залымны.

Адалетли бу курсште
Бойле гъалип чыктыкъ биз.
Пис душманны айдап, иште,
Ювасына тыктыкъ биз.

Югославлар диярында
Сафкъа къошулдыкъ бизлер.
Рейхстагнынъ диварында
Къалды силинимиз излер.

Енъдик аят душманыны,
Улькелерде мавы танъ.
Ватанымнынъ бу шаныны,
Айдутлар, ич нутманъ!

Бунъа дерлер, Ватанпервер,
Азат халкълар дарбеси.
Бунъа дерлер, аят север,
Бирдем эмекдар сеси!
Чокъ фелякет коръди башым,
Чокъ ерлерден сув ичтим.
Энди эки он беш яшым,
Он беш йыллыкъ ёл кечтим.

Мен беллеген эдим, энди
Сенди меним чырагъым,

Лякин такъдирим тюрленди,
Тапылды бир лаяйгыым.

Язнынъ гузель бир кунюнде
Бирден ачылды бахтым.
Бу аятий дюгюнимде
Къошчыракълар мен якътым.

Козюм тюшти бу адамгъа,
Ильк корьгенде юзюни.
Къол узаттым мурадыма,
Сейледим чин сёзюмни.

Мен де оны чокъ динъледим,
Такъдиримиз бир экен...
Бир койденмиз, ич бильмедим,
Берлингедже дженк эткен.

Онынъ да шай, эляк олгъан
Эм анасы, бабасы.
Коюмизде эв къалмагъан,
Эр ерде таш обасы.

Атеш ачып, немсе якъкъан,
Юртумызны куль эткен.
Бинъ-бир тараф, тюрлю якъкъа,
Игълеп, къачып халкъ кеткен...

Иште бойле тапыштыкъ биз
Сейдаметнен шу куню.
Кульди гъамлы гонъюлимиз.
Янды омюр учкъуны.

Мангъа севги къучагъыны
Сейдаметим кепъ ачты.
Якъып сёнген оджагъымны,
Аят гуллери сачты.

Сенинъ ичюн эй, Ана Ер,
Сёнмей янды йылдызым.
Сенде окъуп, буюдилер,
Эки огълум, бир къызым.

Айтсам дердим даа пек чокъ
Эр аytуvнынъ сонъу бар.
Къанлы дженктен гонъюмиз ток!
Урь яшасын торунлар!

Мен Югослав партизаным.
Ич юрмедим сай ерден.
Хатире олсун бу айткыаным.
Кырым кызы Майреден.

1961 с.

Мундери́дже

Шаһрақъақында... Шакир Селим.....	5
МАГЪРУР ХАЛҚЫМ	11
Мағърур халқым.....	12
Айтығыыз, не олур бизим алымыз?.....	13
Уян, Чатырдағъ, уян!.....	15
Қара кучьлерге.....	16
Патлама, юрегим, сабыр эт!.....	17
Қоолунғыны опеим.....	18
Адамлар урулды парағъа.....	19
Бу аят къануны.....	20
Денъиз темизлик севе.....	21
Ялынъа кельгенде.....	22
Анамныңъ седасы.....	23
Зенджерме армуғы янында.....	24
Қтырым къызы.....	24
Аналар ичюн де!.....	25
Тапсам да анамны.....	26
Анамныңъ собасы.....	26
Пальто.....	27
Гоге́млер.....	28
Ынджытма.....	28
Омурлик борджлумыз.....	29
Афу эт манъа.....	30
Бир кирамет тюбюнде.....	31
Аналар ольмейлер.....	31
Хатиме.....	32
Инсан доғъа.....	32
Яшав копюрн.....	33
Элли экинджи куню.....	33
Ана умятн.....	34
Урьмет эт.....	35
Узурыпъа.....	36
Тарсыкъма.....	37
Ягъмур керекми денъизге?.....	38
Чағъалалар.....	38
Партизан Сейдали.....	39
Никита бағъчасында.....	39
Учты да кеттиңгыз.....	41
Несиялим.....	42
Ишанамыз.....	44
РИВАЕТЛЕР	45
Чобанзаде ве немсе алими.....	46
Исманл бей ве падинша.....	47
Максим Горький ве бир къырымлы.....	47
Озьбек достума.....	49
Молодёжное – 91.....	50

Пичбала.....	51
Итмихр кыргылы.....	52
Бельбек баласы.....	53
Узакътан бир сес келе.....	53
Яндым, кърдашлар.....	54
Къар ягъа.....	55
Сыджакъ бакъышлар.....	55
Къабурчакъ эзгилери.....	56
Арал.....	59
Азербайджан кызылары.....	60
Къуш къая.....	60
Эвлядыгъым.....	60
Сарсылмаз къалъа.....	61
Баш эгмедиъгъ.....	62
Багъдад кызы, мераба.....	62
Улукълар.....	63
Багъчеванлар.....	63
Бингъ тешеккюр.....	64
Багъда.....	64
Батырлар улькеси.....	64
Бингъ терек ичинде.....	66
Севгим сѣнмез бир алем.....	66
Сен янымдан кечкенде.....	67
Кетем сагъа.....	67
Мен ель олсам.....	67
Диляверге.....	68
Суретимни алсамъ.....	68
Соъгъи ёлгъа.....	69
Ачылды сагъа урьлюк.....	69
Багъчада.....	70
Сельби нечюн шувулдай.....	71
Къыз ве йингит йыры.....	71
Алтын башакълар.....	72
Арманда.....	73
Элеваторда.....	73
Отъмек ве инсан.....	74
Биз истеймиз.....	74
Эки гузель эвлене.....	75
Насип.....	75
Чебер кызылар.....	76
Емишли тереклер.....	76
Сагъа гуль деялмам.....	77
Айше.....	77
Динъле, гузель.....	78
Баарнингъ гулюдай.....	78
Ыртыш боюнда.....	78
Ольмез аят.....	79
Йипсекчи кызы.....	80
Ёлджулар.....	81
Нечюн билъмем.....	81

Нар янында.....	81
Корыммен.....	82
Къокъу.....	83
Почтаджы.....	83
Шанып къалдыкъ.....	84
Ят адам.....	84
Азмаи.....	85
Айт, баба.....	85
Хырсыз ким?.....	86
Къаделеш.....	86
Фаджы.....	87
Пахыл къаргъа ве бульбуль.....	87
Йыгъгъан малынъ.....	88
Макъ гавгъа ким лаяйыкъ?.....	89
Сенинъ кольгеиъде.....	90
Шиириет багъчасында.....	91
Мен къартал дегилим.....	91
Сенинъ ираденъ.....	92
Бакъып тоймайым.....	93
Козьлерим.....	94
Таш устонде инджир.....	95
Бир солдатнынъ мектеби.....	96
Сенинъ меним баарим.....	98
Къавушырмаыз.....	98
Тельчелеме.....	99
Сенсиз.....	99
Бу гуль ачса.....	100
Излер.....	101
Нимет юклю керванлар.....	103
Сизлер дженк корьменъиз.....	103
Амет-хангъа.....	105
Арзуларым.....	105
Марийстанда.....	107
Аббисе.....	108
Сен кульсенъ де.....	109
Бу адетинъ лек ямаи.....	110
Телефоним.....	110
Балта ве сап.....	111
Достлукъ.....	112
Къаранфиль япракълары.....	112
Сачьиды ёлума.....	113
Ер нефеси.....	113
Догърулыкъ.....	114
Къуванам.....	115
Сен де, мен де.....	115
Узюльди теректеи.....	116
Макътасынлар.....	116
Сиз отуз яштасыз.....	117
Атешлер ерини.....	118
Омюр далындаи.....	118

Тивилер.....	118
Эйиллик.....	119
Севеджек олсанъ.....	119
Намус.....	120
Языкъ ки.....	120
Нечюн севдим мен сени.....	120
Кунеш эгер.....	122
Чыракълар ышктында.....	122
Озь далында.....	123
Сен йырагъаында.....	123
Тепбелъ.....	123
Пенсионер.....	124
Райнисиниъ мезары башында.....	124
Бинъ бир адам ичиде.....	124
Бир йылда эки бааръ.....	124
Къзылчыкъ.....	125
Эйкеллер янында.....	126
Бир афга къалгъаында.....	127
Безъ гелжелер.....	128
Дюньягъа кельгенлер.....	128
Йыр атеши сениюрпр.....	129
Инсан ве чиркий.....	129
Решининъ чешмесин.....	130
Мен сыджакъ кетирдим санъа.....	130
Яшасын челиктен къанатлар.....	131
Риза Халидке.....	132
Бир студентке.....	133
Бойлеси де бар экен.....	134
Не ичюн?.....	134
Бильмиш ол.....	135
Арамызда бар асыл.....	135
Дёрлюклер.....	136
Нелер делинъ сен.....	138
Сен алдасынъ, мен мындам.....	138
Алием.....	139
Яш ве къыз йыры.....	140
Сен олмасанъ.....	141
Нечюн меним белъзим солды.....	141
Серин дере.....	142
Багъчанъда къалдым.....	142
Зельзеле.....	143
Керексинъ.....	144
Ташларнынъ садасы.....	145
Бир майыс.....	146
Пишкитлик.....	146
Ювез.....	147
Шаир достума.....	148
Александр Грининиъ эвинде.....	149
Ягъмур эгисин.....	150
Али агъа, нечюн шиир язмайсыз?.....	151

Бзыбь.....	153
Абхазия.....	154
Япыы Афон кьобалары.....	154
Кьутурма, дегыгъ.....	155
Дюня тураркен.....	156
Япыы йыл достлукъ шаржлары.....	156
Кьадедешлер субетти.....	157
Къырымларынны кьавесен.....	159
Ярдым Алладан кельсин.....	160
 ЯШ ЭВЛЯДЛАРГЪА!	 161
Къырым меним амамдыр.....	162
Мен кьырымджа лаф этем.....	162
Багъджы кьыз.....	162
Билесизми?.....	163
Быркыуш олын.....	163
Меним амам пек чебер.....	164
Айырма такъдыр.....	165
Айт, кьачан ола?.....	165
Тапынъыз бакъайым.....	165
Юкълады йылдызчыкъ.....	166
Чипилерим.....	166
Сенетли къартый.....	167
Къозуларым.....	168
Кобелек.....	168
Джоюкъ бузавчыкъ.....	169
Тиземе баргъанда.....	169
Къарагъачым, къарагъач.....	169
Фиданем.....	170
Шанлы ёлгъа.....	171
Музыкант олурым.....	171
Кельсе бабам.....	172
Яш достума.....	172
Къаз ве турна.....	173
Эчки.....	173
Яшылыкъ – санки дагъ озеин.....	174
Эндим озен бойларына.....	175
Тынчылыкъ сёзю къанатлыдыр.....	176
Ляле.....	177
Комюрджилер.....	177
Пек керекенинъ сен бизге.....	178
Дёрт аякълы тавучыкъ.....	178
Йыр.....	190
 ПОЭМАЛАР	 191
Афат.....	192
Солмаз чечеклер.....	231
Осман.....	253
Рица.....	273
Бир шинельнинъ тарихы.....	289
Майренинъ икяесин.....	292

Бедий нешир

Черкез Али
Уян, Чатырдагъ, уян!

Неширият дирректоры *Г.Э. Муртазаева*
Баш муаррир *И.Б. Чегертла*
Техн. муаррир *М.Дж. Курбидинова*
Бедий муаррир *Э.А. Сеит-Аметова*
Корректор *Г.М. Дудакова*
Операторлар *Л.Н. Ибрагимова,*
С.А. Царёв,
Л.Ф. Фазылов

Басмагъа 1.12.98с. рухсет этильди Бичими 84х109 ^{1/32}
"Таймс" гарнитурасы. Колеми 9,5 б. т. Шартлы басма т. 15,96.
Неширият-эсап т. 17,0. Джеси 1000 нуска.

Заказ № 213.

Къырымдевокъувпеднешир
333000, Симферополь ш., Горький с., 5.

"Таврида" нешириятнынь басмаханесиinde басылды.
333070, Симферополь ш., Ген. Васильев с., 44.

